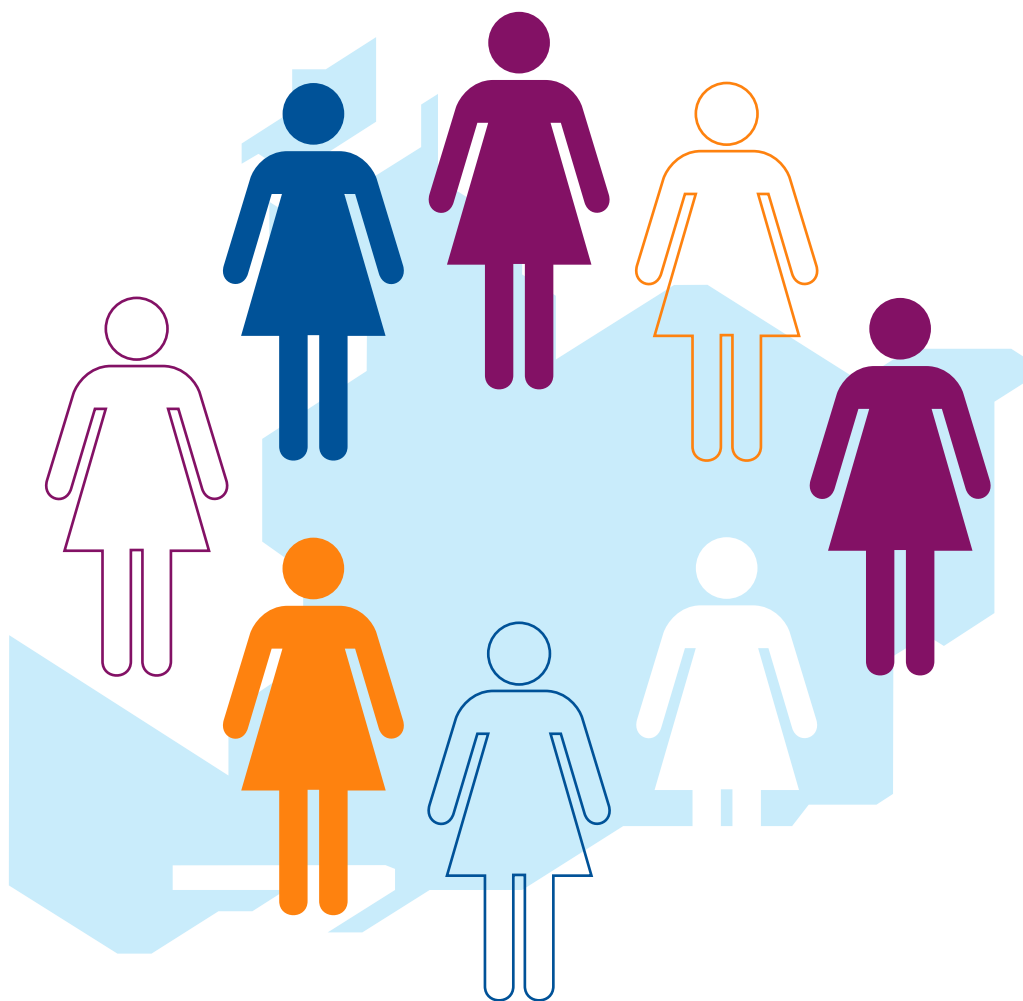

Treball grupal i violència sexista

Treball grupal i violència sexista

Investigació-acció
d'un grup de suport psicosocial a dones

REGIDORS I REGIDORES PONENTS DE COMISSIÓ DE CULTURA, EDUCACIÓ I BENESTAR SOCIAL DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

Pere Alcober, president i regidor ponent d'Esports
Ricard Gomà, vicepresident i regidor ponent de Benestar Social
Montserrat Ballarín, regidora ponent d'Educació
Ignasi Fina, regidor ponent de Salut Pública
Xavier Florensa, regidor ponent de Joventut
Carles Martí, regidor ponent de Cultura
Pilar Vallugera, regidora ponent de Dona i Igualtat d'Oportunitats

Sector de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona
M. Glòria Figuerola, gerent

Equip de treball de l'estudi

Neus Roca Cortés
Montse Páino Lafuente
Matilde Albarracín Soto
Laura Córdoba del Àguila
Joana Espín Ruiz

Coordinació tècnica

Direcció de Dona i Drets Civils

Edició
Ajuntament de Barcelona Serveis Personals

Coordinació de l'edició
Observatori Social Barcelona. Departament de Recerca i Coneixement

Assessorament lingüístic
Rosa Chico

Disseny gràfic i maquetació
Jordi Salvany

Impressió
Estudi 6, Arts Gràfiques

Dipòsit legal: B-12.836-2007

1a edició: març de 2007

Tiratge: 1.000 exemplars

L'Ajuntament de Barcelona comparteix amb la societat el rebuig a la violència contra les dones i treballa activament per tal d'eradicar-la. Són bona mostra d'aquest compromís les nombroses actuacions per donar suport a aquest col·lectiu, especialment vulnerable, així com les campanyes de sensibilització que impulsem perquè desaparegui aquesta xacra social.

Aquesta publicació descriu una nova metodologia de treball, anomenada investigació-acció, duta a terme al llarg d'un any al districte de Nou Barris amb un grup de dones que pateixen violència de gènere.

S'hi avalua l'eficàcia dels grups oberts de suport psicosocial a aquestes dones i es faciliten instruments i protocols per a professionals. Estem satisfets en veure que els resultats indiquen que el treball d'aquests grups, conjuntament amb altres modalitats d'atenció (individual, social, jurídica i psicoterapèutica), resulta beneficiós per a la recuperació de la salut i de l'autonomia de les dones que pateixen violència de gènere.

Desitjo, doncs, que aquesta publicació sigui un pas més perquè entre tots aconseguim una Barcelona millor, més igualitària, respectuosa, i on totes les dones puguin sentir-se segures.

JORDI HEREU

Alcalde de Barcelona

Anomenar els fenòmens socials permet, entre altres coses, entendre'ls; la paraula no crea la realitat social, però sí que li dona la visibilitat necessària per trencar el silenci. Reflexionar sobre el concepte que utilitzem per definir un fenomen social com el de la violència vers les dones i compartir les experiències i les observacions fruit de la tasca quotidiana d'atenció a les dones que pateixen violència, així com als seus fills i filles, ens permet avançar en la creació d'un corpus teòric compartit, aprofundir en el coneixement de les causes de la violència i estructurar un paradigma d'anàlisi i d'actuació.

La violència de gènere és estructurant de l'ordre social: configura el món i "l'estar" en el món d'homes i dones, és, per tant, conseqüència de la construcció de l'ordenació social a partir del sistema sexe-gènere. Si entenem el gènere com el concepte que fa referència a les relacions entre homes i dones en relació amb els rols definits socialment i que s'assignen a un o l'altre sexe, entenem també que aquestes són construccions socials subjectes a canvis.

Per aquest motiu, és necessari avaluar l'impacte i els efectes que tenen les intervencions d'atenció en els serveis en què s'efectuen, com necessària és l'aposta clara per una avaluació sistemàtica orientada a millorar procediments i avaluar impactes. Cal esforçar-se per impulsar la recerca de la casuística de la violència de gènere i sobretot l'avaluació de la pràctica per poder determinar quines són les construccions socials que discriminen les dones i eliminar-les.

És en aquest marc que pren sentit la publicació, per part de la Regidoria de Dona i Igualtat d'Oportunitats, del treball de Neus Roca, Montse Paíno, Mati Albarracín, Laura Córdoba i Joana Espín. La recerca seriosa i rigorosa no és un luxe, sinó una necessitat per consolidar l'atenció de qualitat i desplegar els instruments que ens calen, no amb un diagnòstic *a priori*, sinó fruit del coneixement profund de la realitat.

En aquest procés totes plegades ens hem enriquit, i creiem que la publicació que avui teniu a les mans cobreix aquest objectiu de fer recerca en espais amb dificultats afegides que, difícilment sense complicitats, pot dur a terme sola la institució. Cal doncs reconèixer a totes les dones que han participat en l'elaboració de l'estudi *Treball grupal i violència sexista*, i felicitar-les per l'esforç de reflexió conjunta que ha fet possible el procés de creació de noves maneres d'enfocar el treball grupal.

PILAR VALLUGERA I BALANÀ

Regidora de Dona i Igualtat d'Oportunitats
Ajuntament de Barcelona

Índex

1. Introducció	9
1.1 Presentació	9
1.2 Objectius i mètodes	10
2. Antecedents	13
2.1 Treball grupal	13
2.2 Violència i treball grupal	16
3. Grup obert de suport psicosocial per a dones que pateixen violència	21
3.1 Context i objectius	21
3.2 Criteris generals de funcionament	23
3.3 Sessions del grup	27
3.4 Grup obert o tancat	30
3.5 Homogeneïtat i heterogeneïtat	32
3.6 Instruments d'avaluació	33
4. Grup obert de suport socioeducatiu de les filles i fills de la violència: l'Espai Infantil	35
4.1 Context	35
4.2 Criteris generals de funcionament	36
4.3 Dinàmica del grup	38
4.4 Avaluació	40
5. Avaluació: model, conceptes i instruments	42
5.1 Avaluació de la dona en situació de violència	42
5.2 Avaluació de la dinàmica grupal d'un grup de suport psicosocial	53
6. Els processos grupals del suport psicosocial	58
6.1 Dinàmica grupal	59
6.2. Desenvolupament de la grupalitat	67
6.3 Els processos sociogrups de suport psicosocial	72
6.4. Creixement de la grupalitat	81
7. L'impacte en les dones	90
7.1 Mostra i síntesi dels resultats	90
7.2 La violència rebuda i la seva desaparició	92
7.3 Canvis en el perfil psicosocial de les dones	96
7.4 Avenços en el procés de recuperació	104
7.5 Les dones avaluen l'experiència grupal	112
8. Conclusions	114
Bibliografia	116
Annex 1. Protocols de registre de les intervencions grupals	121
Annex 2. Instruments per avaluar el perfil psicosocial de la dona que pateix violència	133

1. Introducció

1.1 Presentació

Aquest llibre explica la cuina i els resultats d'una investigació-intervenció. La investigació-acció és una cerca i una generació de coneixement en què es fonen els vessants teòrics i pragmàtics, s'entrellacen els vessants de servei i acadèmics, la intervenció grupal i la investigació grupal, de tal manera que tot són "pràctiques socials considerades com actes de recerca, com teories en acció o exploracions hipotètiques que han de ser examinades i valorades en termes de la potencialitat que contenen per realitzar algun canvi valuós".¹ La investigació en l'acció pretén canviar les circumstàncies d'acord amb una idea de valors humans, compartida pels membres del grup. La nostra motivació inicial ha estat millorar l'avaluació de la intervenció grupal en dones que es troben en situacions de violència.

La recerca-acció per a la millora d'activitats professionals és una tasca conjunta que comporta una generació conjunta i un transvasament mutu de coneixements, eines, perspectives i reflexió, cosa que és una de les seves virtuts. I la paraula mutu no és cap ornament forçat, sinó que forma part de l'essència de la mateixa recerca-acció. L'escenari del servei d'atenció i les seves professionals aporten a la investigació la intervenció pròpiament dita, l'estat actual de la problemàtica de la violència cap a les dones des dels serveis socials d'un territori, i els reptes i les necessitats que es plantegen des de primera línia d'atenció. L'escenari de la investigació i les seves professionals aporten instruments, altres models conceptuals i revisió de documentació, temps per a una avaluació àmplia i marc extern per a la reflexió conjunta sobre les activitats d'avaluació i intervenció. Aquesta complementaritat es veurà ben integrada quan plegats –plegades, en el nostre cas– discutim i decidim desenvolupaments conceptuals, criteris d'intervenció i avaluació, instruments i hipòtesis, entre altres continguts. Les dones participants en el grup han tingut també un paper cabdal, ja que han donat el consentiment –garantit l'anonimat– per utilitzar les seves experiències vitals amb finalitats de coneixement i, en el nostre cas, quan els ho hem demanat, han participat també en les anàlisis, els comentaris i la valoració dels instruments, procediments i criteris utilitzats. Des d'aquesta creativa cruïlla de mirades, necessitats i coneixements relatius a l'atenció a les dones que pateixen violència expliquem els procediments i els resultats d'aquesta recerca-intervenció, l'objectiu del qual és difondre el treball professional i, especialment, els recursos procedimentals, conceptuals i instrumentals que s'han creat.

En el capítol 1 expliquem els objectius, el disseny i el mètode. En el capítol 2 exposem el marc general i els antecedents de la intervenció grupal i la investigació de grups de suport a dones en situació de violència sexista de parella. Desenvolupem, en el capítol 3, els resultats de la recerca tot descrivint els procediments i els protocols de la intervenció grupal oberta amb les dones en situació de violència comptant ja amb les millores fruit de la mateixa recerca, amb els criteris i les anàlisis que hem cregut més adequats per intervenir amb eficàcia des dels serveis socials d'atenció primària. També expliquem, en el capítol 4, la intervenció grupal socioeducativa amb els fills i filles petits de les dones que acudeixen al primer grup. Tot i que la recerca està centrada en el grup de dones, hem considerat important mostrar aquest treball grupal amb els infants pel caràcter innovador que va tenir, pel fet que va més enllà del que és la guarderia dels fills mentre les mares són ateses, i per la importància que en aquests moments s'està conferint a l'atenció dels fills i filles de la violència.

L'objectiu de millora de l'avaluació ens ha enfrontat al repte dels models conceptuals d'avaluació de les dones en situació de violència sexista de parella i dels models d'avaluació dels processos grupals amb els corresponents instruments d'avaluació. En el capítol 5 els expliquem acompanyant-los d'indicadors i instruments d'elaboració pròpia o triats entre els existents amb les modificacions que la pràctica de l'avaluació ens ha suggerit. El capítol 6, més resultats: la dissecció i el retrat dels processos grupals que es donen en un grup de suport amb totes les seves protagonistes i que expliquen la seva capacitat de contribuir a la recuperació i el guariment. Finalment, en el capítol 7, expliquem els resultats, en el sentit de producte de la intervenció, els efectes i l'impacte del grup de suport en les dones que hi han participat, en tota la diversitat de circumstàncies de dones que acudeixen als serveis socials d'atenció primària.

¹ Kurt Lewin, 1946, citat per John Elliot, 1985, pàg. 12.

Una de les claus d'aquest tipus de recerca ha estat el treball conjunt de les membres del grup d'anàlisi, a vegades sumant contribucions, a vegades fent tasques conjuntes. És a dir, el treball d'un equip que ha sabut trobar un escenari comú de necessitats i de la seva resposta, que ha sabut bellugar-s'hi i adaptar-se alhora als objectius i a les persones. L'equip de treball està format per cinc professionals, tres dels serveis socials d'atenció primària —psicòloga social, treballadora social i educadora—, i dues investigadores psicòlogues socials.

Les professionals de l'atenció condueixen el treball grupal propi del projecte que el servei té ja programat, aporten els protocols d'avaluació que estan utilitzant i decideixen les preguntes clau que volen fer en el seu propi treball, que guiaran les anàlisis posteriors. Les professionals de la investigació s'ocupen de proposar un disseny avaluador, de buscar els corresponents instruments, d'aplicar les entrevistes inicials i finals a les dones participants del grup, de fer observacions sobre la dinàmica del grup de suport a les dones i d'analitzar les dades resultants individuals i de la dinàmica grupal.

El treball conjunt de l'equip ha consistit en el següent:

- a) Revisar la formulació verbal dels objectius del grup per tal de decidir els elements que cal avaluar.
- b) Decidir la bateria d'avaluació de l'impacte del grup de suport en les dones i valorar-ne les modificacions.
- c) Pactar les condicions d'observació de les sessions del treball grupal.
- d) Analitzar els resultats individuals per tal de reflexionar sobre l'impacte del grup tot analitzant els criteris d'intervenció que s'estan emprant i els processos de recuperació que fan les dones, i generar hipòtesis al respecte.
- e) Discutir els resultats de les anàlisis de les dinàmiques grupals tot reflexionant i revisant la intervenció i els seus criteris, sempre tenint en compte les preguntes clau sobre el propi treball prèviament formulades per les responsables del grup de suport.
- f) Revisar la sistematització de l'avaluació individual i grupal, emprada tant des de la recerca (abans i després del pas pel grup) com des del servei.
- g) Revisar els protocols d'accés al grup i l'informe final del treball grupal del servei.
- h) Redactar aquest document.

Aquest projecte de recerca ha rebut el suport de la Regidoria de Dona de l'Ajuntament de Barcelona, ha comptat amb una subvenció de l'Observatori Barcelona i ha estat acollit per la Universitat de Barcelona (projecte FBG-UB, núm. 302538 i núm. 302871). Volem expressar el nostre agraïment a la decidida aposta per una recerca des de la pràctica i sobre la pràctica —una recerca intensiva i no extensiva—, i per la confiança dipositada en el projecte tant per la responsable del pla operatiu contra la violència com per les assessores i polítiques de gènere des del 2002 fins a avui: Maribel Cárdenas, Sara Berbel i Meritxell Benedí (actualment assessora en temes de dones de la Regidoria de Dones i Drets Civils). El nostre agraïment a les directores dels centres de serveis socials del districte de Nou Barris per la seva confiança i paciència, a la direcció del Departament de Psicologia Social de la Universitat de Barcelona per la seva empenta i a Marian García Rodríguez, becària de la línia de recerca "Gènere, canvi i processos grupals" del Departament de Psicologia Social, per la seva col·laboració puntual i eficient. Un record agrait també per al bar del centre cívic que amb els seus càlids i simpàtics àpats ens ha cuidat en el transcurs d'aquests dos anys i mig de treball.

També volem expressar un especial reconeixement i agraïment a la contribució de les dones participants en el grup, per la seva generositat quotidiana de compartir les seves experiències, reflexions i emocions per a la construcció de coneixement i la difusió de pràctiques d'atenció a dones que pateixen violència sexista.

1.2 Objectius i mètodes

Els objectius de la investigació neixen de l'interès de les professionals de la intervenció per revisar l'avaluació del treball amb un grup de dones en situació de maltractament a fi de sistematitzar-la i aprofundir-hi. Amb aquesta voluntat les investigadores proposen que aquesta sistematització sigui posada

a prova i des de dues òptiques: la d'un servei d'atenció primària i la d'una recerca sistemàtica incorporant-hi les variacions de la casuística presentada per les dones participants.

Els objectius, decidits conjuntament per l'equip, es concreten en els següents:

- avaluar els efectes del grup obert de suport psicosocial a dones en situació de violència,
- millorar l'avaluació d'aquests efectes,
- avaluar els processos grupals, i
- millorar els procediments d'intervenció grupal.

El disseny i els mètodes de la recerca abasten dos procediments diferents que es creuen: el del treball d'avaluació de la recuperació de les dones (producte) i del grup de suport (processos), i d'altra banda, el de la reflexió sobre l'avaluació i la intervenció. El primer pas per a ambdós ha estat realitzar la intervenció grupal i observar-la. No per ser obvi pot oblidar-se. Aquest treball grupal –un grup obert de suport psicosocial que ja funcionava– és un dels nuclis bàsics constitutius de la recerca. La forma en què es registrava l'activitat grupal n'ha estat un altre. Les professionals responsables de la intervenció van optar per l'observació directa dins el grup. És una opció atrevida i generosa. Ens deixem veure les "entranyes" alhora que fem una aposta per la confiança i l'aprofundiment.

En segon lloc, i paral·lelament, vam abordar la revisió de l'avaluació en dos moments seqüenciats. Primer vam comparar els objectius de la intervenció grupal amb el sistema d'avaluació que s'estava emprant, vam revisar els objectius coberts per l'avaluació emprada, els que no estaven coberts i els que es volien ampliar. En aquesta comparació, vam detectar que els objectius s'havien d'actualitzar d'acord amb les modificacions fetes en la pràctica els dos últims anys. Un cop posats al dia, es van redactar amb la precisió que requeria la pretensió d'avaluació. Vam distingir entre l'objectiu que es volia aconseguir amb les dones i amb el grup com a espai de recuperació social i comunitària, i el mètode per aconseguir-ho. Després, vam decidir el contingut que s'havia d'avaluar més sistemàticament segons els objectius de la intervenció grupal. Vegem-ne els resultats en el quadre següent:

Objectius de la intervenció grupal	Continguts de l'avaluació
Trobar un punt de referència que faciliti la identificació de la situació.	- Assistència al grup - Violència anomenada - Valoració de les dones sobre la participació en el grup
Superar la situació de maltractament en els seus diferents graus.	- Violència rebuda i actual - Fases de recuperació
Prendre consciència dels diversos components que afavoreixen la violència contra les dones, socials, culturals i familiars, i connectar-los amb les biografies personals-relacionals.	- Participació en el grup - Temes abordats en el grup - Sistema de creences
Superar les seqüeles psicològiques, físiques i socials de l'SDM (síndrome de la dona maltractada).	- Mesurament de cada un d'aquests aspectes amb instruments específics
Recuperar i renovar la xarxa de suport social.	- Mesurament de cada un d'aquests aspectes amb instruments específics
Trobar en el grup el suport social i emocional dins i fora de les reunions.	- Anàlisi de les observacions de les sessions grupals: suport rebut i donat dins i fora de les sessions

En el tercer moment, cal decidir com encarem l'anàlisi de la dinàmica de grup, ja que altrament podria resultar dispersa o centrada en les dones com a individus obviant el fet grupal o, en el pitjor dels casos, podria ser finalment un reguitzell d'anècdotes més i menys pertinents. La dinàmica grupal és un procés complex i llarg en el temps i els aspectes que cal avaluar poden ser múltiples i variats. Quins són els principals interrogants que ens vam plantejar a fi de millorar els procediments del treball grupal? Els continguts d'avaluació de la dinàmica grupal que han guiat l'anàlisi han estat els següents:

- ¿Es donen els processos de suport, identificació, elaboració personal i aprenentatge que ofereixen els espais grupals?
- ¿Fem accions que no estaven previstes? ¿Hauríem de fer intervencions que no fem?
- ¿És millor un grup obert o un grup tancat? ¿Es complementen? ¿El grup obert minva l'impacte?

d) ¿Com abordem l'heterogeneïtat de les dones i de la seva situació tot i tenir el mateix problema? ¿L'heterogeneïtat dificulta els processos grupals i de suport?

e) ¿Quines dinàmiques generen els continguts que utilitzem? ¿Més o menys exercicis estructurats a les sessions redueixen la implicació o la participació?

En el quart i últim pas es confegeix un disseny de l'avaluació en un doble nivell: individual i grupal. En un nivell d'anàlisi individual, per avaluar l'impacte del grup de suport psicosocial en les dones, es valora l'estat en què es troba la dona a través d'una entrevista i de qüestionaris confeigits *ad hoc* o ja existents, a l'inici i al final del grup. En tractar-se d'una entrada oberta, en què el grup ja està en funcionament i les dones poden incorporar-s'hi en qualsevol moment, marquem un període temporal d'un any. Pel que fa a dones que marxen abans de l'any, s'avaluen tan bon punt deixen el grup sigui pels motius que sigui. Pel que fa a l'anàlisi grupal, es valoren les dinàmiques en els continguts, estructures i processos propis del desenvolupament d'un grup de suport psicosocial. S'ha establert un període d'avaluació d'un curs d'octubre a juliol. S'han recollit observacions sistemàtiques durant deu mesos, amb un total de divuit sessions registrades. L'observadora, dins del grup, va anotar a mà el que es deia, literalment, qui ho deia, a qui es dirigia, les accions que hi tenien lloc i l'ambient que s'hi vivia. L'observadora no intervenia mai en la dinàmica grupal, ni verbalment ni no verbalment. Es va optar per no enregistrar-ho ni en vídeo ni en àudio per raons de confiança i de seguretat de les dones en situació de violència sexista. Finalment, vam revisar els protocols d'avaluació que utilitzàvem al servei guiades pel treball i instruments elaborats.

2. Antecedents

2.1 Treball grupal

2.1.1 L'escenari grupal: per què?

El valor de la intervenció grupal és d'ordre qualitatiu. La raó logística és freqüent i gens menyspreable: amb el treball grupal s'atenen més persones en menys temps. És un motiu que cal tenir en compte quan l'avaluació institucional ens exigeix també quantitats. No obstant això, l'escenari grupal té un valor diferencial i únic. Els grups són eficaços en la intervenció social i psicològica per als processos humans que s'hi desenvolupen, processos fonamentals per a la supervivència i l'autorealització de la persona. El grup és un agent psicosocial natural del desenvolupament humà i de la seva supervivència tal com constaten diferents disciplines científiques: l'arqueologia, l'antropologia, la biologia, l'etiologia, etc. En els grups naturals, sigui d'iguals, familiars, socials o laborals, la persona troba aquells elements que li permetran sobreviure, créixer, madurar, fins i tot reproduir-se amb garanties. El grup opera especialment en diversos eixos de la psique humana: en l'orientació vital, en la formació de la identitat social, en la formació de les actituds, en la socialització i l'aprenentatge. Té també un paper especial en les transicions del cicle vital i en situacions estressants i de mancances.

La necessitat de filiació ha estat àmpliament estudiada com una de les funcions que satisfà el grup en reduir la incertesa i l'angoixa. Per mitjà de la satisfacció de la natural necessitat de filiació, l'escenari grupal proporcionarà confort en el sentit de donar seguretat davant l'amenaça vital, i permetrà contrastar i avaluar les idees i l'estat emocional davant situacions d'ansietat i obtenir informació sobre les reaccions (Schachter, 1966).

Des del punt de vista cognitiu, el grup és l'escenari, per excel·lència, que a través del procés psicològic de comparació social que s'hi desenvolupa informarà sobre l'acceptabilitat dels comportaments, actituds i emocions, donarà validesa o no a l'experiència de la persona (Festinger, 1955), en el nostre cas, a dones que estan vivint una dolorosa i afeblidora situació de violència masclista de parella. Des del punt de vista emocional, el grup és un escenari imprescindible per a l'orientació o reorientació vital satisfactòria i generadora de vida. En la interacció social, i en el grup com a espai privilegiat de l'ésser social, apareixen processos psicològics compensadors de les distonies bàsiques de les emocions i del sofriment que perfilaran postures vitals –o personalitats– de l'individu (Wukmir, 1960). El *patior*, com a esforç-tensió dels organismes cap a la supervivència per mantenir i desenvolupar la forma, és sempre intraindividual, però en el context grupal es converteix en *cum patior*, en esforç-tensió compartit i probablement comprès. D'aquesta manera, l'escenari grupal redueix el *patior* i les distonies esdevenen *tonus* positius que disminueixen la desorientació vital, reforcen l'orientació i fins i tot poden incrementar la creació i l'autorealització o "més vida". En el grup es produeixen els fenòmens de la companyia per atenuar la solitud i la impotència, de l'emparedat per mitigar la inseguretat del risc de viure, del reconeixement de ser algú per esmorteir la distonia de la inferioritat i el fenomen de ser escoltat per pal·liar la incomprensió.

La funció del grup de donar sentit a l'existència, de proporcionar significats socials, simbolismes i identitat social, fa que tingui una gran influència en el ser humà. Els grups poden ser refugi i salvació davant del perill. Els grups poden ser motors de canvi personal i social. En els grups també ens diferenciarem individualment per la comparació interpersonal i intergrupals. Però en els grups també ens conformem i segons quins siguin els seus valors i el seu funcionament poden esdevenir espais d'opressió, d'alienació o, fins i tot, instigadors i justificadors d'un comportament immoral.

Si el grup és un mediador natural entre la persona i la societat, pot i ha de ser utilitzat intencionadament i a consciència per la intervenció professional en la particularitat específica que conté. En els grups grans l'individu quasi desapareix. En la relació interpersonal, diàdica –per exemple, una entrevista d'orientació, rehabilitació o psicoterapèutica–, l'escenari s'omple de la individualitat més idiosincràtica, de la biografia més única. És una intervenció necessària però no única i, segons els objectius, insuficient. En el grup intencionadament creat es reproduïxen escenes i escenaris socials específics.

I en aquest sentit, el desenvolupament d'un grup es pot convertir en un mediador privilegiat de més benestar i menys sofriment, de més producció, de participació, de defensa o d'acció socials perquè a través dels fenòmens psicològics específics i diferencials abans esmentats s'hi generen propietats curatives i proactives que o no apareixen en altres contextos, o no ho fan amb la mateixa intensitat. El compliment de les normes ètiques professionals específiques del treball grupal (Neus Roca Cortés, 2000) i dels drets humans garanteixen un ús beneficiós del grup instrumental i impedeixen un ús fraudulent de dependència, adhesió coaccionada, dolor o comportament delictiu.

Ha estat àmpliament investigada l'eficàcia dels grups psicoterapèutics (Neus Roca Cortés, 2003a). La recerca i revisió de recerca realitzades fins al 2000 comprenen els grups d'ajuda mútua i els grups de suport dins dels grups experiencials o també anomenats grups psicoterapèutics. Després d'una revisió selectiva de recerques que compleixen les condicions exigides (grups control apropiats, no ser estudis de casos, assignació a l'atzar dels participants i mètodes estadístics apropiats), Kaul i Bednar (1994) afirmen que les intervencions grupals han estat més efectives que el no tractament, que el placebo, que els tractaments inespecífics i que altres tractaments psiquiàtrics reconeguts com els antidepressius en pacients afectats de bulímia i en adults grans depressius, especialment en millores a llarg termini. Aquesta i altres revisions metaanalítiques ens indiquen també que l'eficàcia de la teràpia grupal i individual és idèntica, que no s'hi estimen diferències apreciables i que ambdues superen la condició de grup control (Kaul i Bednar, 1994; McRoberts, Burlingame i Hoag, 1998; Pipher, 1996).

Pel que fa a la recerca sobre efectivitat específica dels grups de suport social i d'ajuda mútua, aquesta s'està començant a realitzar. En la revisió de grups de suport social a malalts de càncer s'estima que la intervenció grupal és beneficiosa per a l'ajust emocional al tractament i a la intervenció i que no hi ha diferències significatives entre el suport social individual i el suport social grupal. Si comparem els pacients amb intervenció grupal o sense, els primers tenen més supervivència. Els efectes favorables en grups d'ajuda mútua en salut física i mental són l'augment de les habilitats d'enfrontar-se a la malaltia i a la vida social, més satisfacció vital, millor procés d'adaptació, increment de l'autoestima, més acceptació de la malaltia, menys vergonya, més relacions socials, més capacitat d'ajudar els altres, reducció de la simptomatologia psiquiàtrica, ús de la medicació prescrita, ús més competent i menys ús de l'ajut professional (Linda F. Kurtz, 1990, 1997). L'autora puntualitza que com més participació hi ha i més activa és, més gran és el benefici que la persona rep del grup.

2.1.2 Tipus de grups aplicats en els serveis d'atenció

Per a una bona intervenció grupal cal decidir quin tipus d'intervenció grupal es farà. Establim, bàsicament, dos tipus d'intervenció grupal: en el grup i amb un grup (Roca Cortés, 2001). La intervenció *en* un grup és una intervenció d'un professional extern dins la dinàmica d'un grup natural que ja existeix, per exemple, intervencions socioeducatives en grups d'amistat d'adolescents, intervencions laborals en departaments o seccions en organitzacions que estan constituïts com a grups de tasca, assessoraments al desenvolupament d'associacions, etc. La intervenció *amb* un grup es donarà quan creem un grup artificial perquè es constitueixi com a instrument d'intervenció per aconseguir els objectius pretesos.

Cal distingir també entre grups propis i instrumentals (Roca Cortés, 2001a). Els grups aplicats naturals o propis són els que funcionen habitualment en l'àmbit concret que els genera, no són creats o mantinguts per cap especialista professional i existeixen a banda de qualsevol intervenció intencional modificadora. Entenem per grups instrumentals d'intervenció els grups aplicats creats artificialment per un professional —i habitualment en un marc institucional o associatiu— que es volen emprar com a eina per aconseguir canvis comportamentals, grupals o organitzacionals (Roca Cortés, 2001b). Els exemples més clars, en l'àmbit del benestar social, són el grup d'ajuda mútua i el grup de suport social. El primer és autònom de qualsevol professional o servei, en tot cas està vinculat a una associació. El segon està creat expressament per uns professionals experts, que en portaran la conducció, que en seran els responsables i que, generalment, tindran un espai i/o un temps delimitats. Alguns grups propis d'àmbits d'intervenció social sobre els quals se sol intervenir són els grups d'amistat de joves o d'adults, les associacions, centres de serveis, centres o grups de cultura, etc. Els

grups instrumentals s'utilitzen, entre altres ocasions, quan es tracta de persones que tenen dificultats per establir relacions socials o que les han perdudes, quan es vol qüestionar rols i creences socials, quan s'han d'afrontar problemes estressants o dificultats, quan es pot accelerar el tractament de l'usuari i quan li aporta efectes secundaris beneficiosos (Ajuntament de Barcelona, Lurdes Aramburu *et al*, 2002).

Preguntar-se com s'ha de muntar un grup és necessari si admetem que no es desenvoluparà una dinàmica grupal adequada pel sol fet de reunir unes quantes persones que tenen el mateix objectiu o que tenen les mateixes necessitats. Almenys no és segur que la dinàmica grupal eficaç succeeixi per "pròpia naturalesa" o per atzar. Per planificar el treball grupal cal decidir quin tipus d'intervenció grupal es farà i quines necessitats es volen cobrir, quins objectius pretendrà el grup i de quines formacions professionals es disposa (Roca Cortés, 2004). Una tipologia clàssica de les aplicacions de la psicologia dels grups ens portaria als àmbits aplicats tradicionals: organitzacions, educació, benestar social i clínica (Pilar González, 1997; Francisco Gil i Carlos María Alcover, 1999), però no ens respondria del tot la pregunta.

Proposem una tipologia transversal als àmbits clàssics d'aplicació derivada de diversos assajos anteriors (Robert Conyne, 1996; Roca Cortés, 2001, 2002). És una tipologia dirigida als grups aplicats, instrumentals i propis, que ens permetrà discernir el marc i les regles de funcionament de l'escenari grupal que volem crear, o en el qual volem intervenir, sigui en l'àmbit dels serveis d'atenció personal, en benestar social, en salut o en participació ciutadana; permetrà planificar adequadament els objectius del grup, els continguts, el rol dels professionals i el contracte amb els i les participants.

Tipologia de grups aplicats per intervenció social i atenció personal (Neus Roca Cortés, 2002)			
Tipus de grup	Objectius	Participants / característiques	Exemples
Grup de tasca	<ul style="list-style-type: none"> – Produir un objecte, servei, acció. 	<ul style="list-style-type: none"> – Membres d'una secció d'una organització laboral. – Centrats en la qualitat del producte i en els procediments de treball conjunt. 	Equips de professionals de serveis, departament de comptabilitat, juntes d'associacions, comitès de planificació, vocalies de gestió d'associacions, etc.
Grup psicoterapèutic	<ul style="list-style-type: none"> – Canvi de l'estat psicològic (actituds i comportaments). – Conduït per un psicòleg/òloga-psicoterapeuta. 	<ul style="list-style-type: none"> – Patiment psíquic greu i crònic. – Grup centrat en el treball cognitivo-emocional de les persones. 	Grups de psicoteràpia en gabinets, centres o espais de salut psicològica o psiquiàtrica.
Grup de creixement personal	<ul style="list-style-type: none"> – Reforçar o promoure comportaments psicològics sans i canviar actituds, relacions, etc. – Conduït per un psicòleg/òloga. 	<ul style="list-style-type: none"> – Persones amb voluntat de canvi, personal sense cap patiment crònic. – Grup centrat en el treball cognitivoemocional de les persones i les seves relacions. 	Grups de trobada, en consultes, centres o espais de salut psicològica o psiquiàtrica. Grups de <i>counseling</i> .
Grup educatiu o de formació	<ul style="list-style-type: none"> – Formació i aprenentatge cognitius o comportamentals. Prevenció de disfuncions. – Conduït per un/a expert/a en la temàtica. 	<ul style="list-style-type: none"> – Persones o situacions noves que necessiten nous coneixements o habilitats. – Grup centrat en els nous continguts. Preval la relació de l'expert cap als no-experts. 	Grups d'educació per a la salut en centres de salut física. Grups de treball, seminaris o cooperatius, en educació formal. Grups d'autoconsciència.
Grup de suport social	<ul style="list-style-type: none"> – Reforç de comportaments i potencialitats, contenció de crisis i intercanvi de recursos. – Professional facilitador/a. 	<ul style="list-style-type: none"> – Persones amb especials necessitats degudes a una situació nova, estressant o difícil. – En aquest grup s'estimula la creació de grup i la relació entre els seus membres. 	Grups de suport a cuidadors, a famílies monomarentals, a dones que pateixen violència, a acollidors. Grups de suport a malalts de càncer, a familiars de malalts mentals, de dol, etc.
Grup d'ajuda mútua (GAM)	<ul style="list-style-type: none"> – Igual que l'anterior en els seus objectius, però NO el condueix una professional. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ídem del grup de suport. 	Els grups d'ajuda mútua són grups que estan inserits en associacions que defensen interessos comuns.
Grup mixt de suport-educatiu	<ul style="list-style-type: none"> – Reforç, contenció i intercanvi però també amb una finalitat formativa de garantir nous continguts o aprenentatges. Els professionals solen ser experts en la temàtica o es preocuparan d'incloure'ls en alguns moments. 	<ul style="list-style-type: none"> – El mateix que el grup de suport però que introduiran coneixements nous que han de tenir els participants per garantir els efectes esperats. – Grup centrat alhora en les persones, l'intercanvi i els continguts. 	Solen ser els mateixos grups anomenats de suport, però amb objectius formatius explícits.
Grup d'acció social	<ul style="list-style-type: none"> – Incidir sobre la societat. – Proporcionar recursos als associats. 	<ul style="list-style-type: none"> – Membres actius, activistes socials o associats amb necessitats, voluntats i/o ideologies específiques. – Inclou el grup de tasca però a més té el vessant extern propi dels objectius de canvi social i el vessant ideològic. 	Grups dels moviments socials, associacions de defensa d'interessos, associacions, comissions o plataformes amb tasques de participació social i comunitària.

2.2 Violència i treball grupal

2.2.1 Violència de parella contra les dones: una perspectiva de gènere

S'entén per violència, abús i/o coacció tot comportament que per acció o omisió causa dany físic o psicològic a la persona a la qual va dirigit (Corsi, 1998). Sol estar emmarcat en una relació de desequilibri de poder, generalment, en el cas de la parella adulta dona, d'asimetria per raons de vulnerabilitat, temporal i perenne sigui social, física, econòmica, psicològica, o d'altres. Cal distingir-ho de l'agressió, que és una acció també danyosa però que s'esdevé com a reacció defensiva i resulta proporcionada a l'atac rebut o percebut. La violència és intencional, continuada i selectiva contra la víctima, i pren les diverses formes necessàries per tal d'aconseguir l'objectiu. En el cas del maltractador, amb la violència es vol controlar i mantenir la submissió de la parella dona afeblint-la o fins i tot fent-la desaparèixer causant-li la mort (Miguel Lorente, 2001; Luis Bonino, 1995; Esperanza Bosch i Victoria Ferrer, 2003) i sol ser arbitrària i desproporcionada respecte del fet que suposadament l'hauria originada. Cal distingir la violència de parella del conflicte de parella en tant que en aquest últim hi ha una relació habitual simètrica i, quan hi ha violència, hi sol haver el reconeixement d'aquesta i també reparació (Mercè Garreta, 2005) i, finalment, la violència que s'hi dona no és continuada ni repetitiva.

La violència contra les dones, i per tant, la de parella també, està reconeguda pels organismes internacionals institucionals i no institucionals (Organització de les Nacions Unides, Organització Mundial de la Salut, Unió Europea, Amnistia Internacional, entre d'altres) com una violència de gènere que constitueix la principal causa de mort de les dones en el món. Aquests organismes l'han reconegut i promogut en el marc ètic del paradigma dels drets humans, i les seves bases són les diferents convencions promogudes per l'ONU des que el 1979 reconeix la necessitat d'actuar específicament en favor de les dones tot i que estaven incloses en la Declaració Universal dels Drets Humans. Els principals documents en què es fonamenta aquest paradigma d'anàlisi i actuació contra la violència cap a les dones són la Convenció per a l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones (CEDAW) de 1979, la Declaració de Viena de 1993 sobre l'eliminació de la violència contra les dones, la Plataforma d'Acció de Beijing de 1995, que situa la violència de gènere entre les dotze esferes principals de preocupació (Convenció de la Plataforma Mundial de Dones de Beijing de 1995). També cal esmentar els organismes i les convencions que insten a portar a terme plans d'accions que comprometen o empenyen els estats, els responsables públics i la societat en general a actuar per eradicar aquest tipus de violència, atendre'n les víctimes i reparar els seus danys.

La denominació "violència de gènere"

La denominació "violència de gènere" per designar la violència contra les dones té a veure amb un enfocament no exclusivament biologicista, individual o de costums culturals, sinó que situa les arrels de la seva presència i continuïtat en una societat sexista que discrimina les dones i utilitza la violència per mantenir aquesta submissió i esclavitud.

En l'article 1 de la Declaració de l'ONU sobre l'eliminació de la violència contra les dones (1993) es defineix la violència contra les dones com "tot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a resultat un dany o sofriment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com també les amenaces d'aquests actes, la coacció o privació arbitrària de la llibertat, tant en la vida pública com en la privada". La relatora especial de l'ONU sobre violència contra les dones (1996) alerta els estats sobre el perill d'utilitzar conceptes difusos com és el de violència familiar o violència domèstica, perquè, en aquest cas, amaguen quelcom de fonamental per analitzar el fenomen, és a dir, el sexe dels autors i de les víctimes, i redueixen la violència contra les dones a conflictes entre persones quan es tracta d'un fenomen de relacions entre els gèneres d'abast mundial. La relatora especial s'expressa en termes clars quan emmarca les arrels d'aquesta violència en la mateixa funció de control que exerceix: la violència contra la dona en general, i a la llar, en particular, són components essencials de les societats que oprimeixen la dona, ja que la violència contra ella no solament es deriva dels estereotips sexuals dominants, sinó que també els sosté.

Els informes d'Amnistia Internacional (2001, 2002) ens recorden que les diverses formes de violència cap a les dones pel fet de ser dones (violència de parella, violència en la publicitat, en el cinema, en els jocs informàtics, assetjament sexual, violacions en temps de pau i de guerra, mutilacions genitals, matrimonis concertats, tràfic de dones per a tasques domèstiques i per a l'explotació sexual, etc.) no es produeixen de forma aïllada i formen un conjunt d'actes quotidians que produeixen en les dones por, inseguretat i infravaloració, a més de dolor, incapacitació i mort.

En el marc d'aquest paradigma dels drets humans, la recerca-acció i el grup que presentem creiem que té perspectiva de gènere, en el sentit que no pren una posició neutra davant d'aquesta violència de parella i familiar contra la dona. Una intervenció neutra és aquella que obvia les implicacions psicològiques de la realitat social fins i tot, evidentment, en les mateixes professionals. I viceversa, una intervenció "no neutra" no significa pas que es decanti a orientar ideològicament les dones en les seves respostes a la recerca o quan participen en el grup, o que manipuli la transferència psicològica en favor de l'adhesió a una ideologia o doctrina.

Una intervenció amb perspectiva, en aquest cas de gènere, és una intervenció que analitza la realitat psicològica del subjecte d'estudi tenint en compte la influència de la societat en la subjectivitat de la persona tant com els components biogràfics i físics individuals. La intervenció podria fer una separació entre el que és social i el que és individual sense cap mena d'interrelació o pretendre que les discriminacions contra la dona no existeixen i que es compleix la voluntat d'igualtat, però no és així. La recerca que presentem és una intervenció amb perspectiva de gènere perquè té en compte la socialització diferencial de la dona en relació amb molts elements psicològics que la col·loca en una situació de desigualtat, inferioritat o submissió, no només en l'estratificació social, sinó també en les relacions personals, afectives i de parella, i en la vida quotidiana. Per exemple, la vivència i la gestió de l'agressivitat i l'autoritat castigades i menyspreades quan les exerceix una dona i glorificades i reforçades quan ho fa un home; els estils d'atribució de culpa interna en el cas de la dona i externa en el de l'home; les prioritats i les renúncies que aïllen o generen vulnerabilitat; els ideals romàntics d'amor, parella i maternitat com a única finalitat de felicitat; la satisfacció vital sempre indirecta perquè està condicionada pels projectes vitals desitjats per una altra persona, el marit, els pares, els fills; les imprecisions entre responsabilitat i culpabilitat respecte de l'harmonia i la desharmonia familiar; les autoestimes de la dona determinades per l'escàs valor que la societat li confereix, entre moltes d'altres.

La perspectiva de gènere fa present en el treball amb les dones la llosa dels prejudicis i mites que envolten la violència contra la dona en la parella, que fins fa poc l'han mantinguda dissimulada fins i tot als ulls de les mateixes dones. És un punt de vista que es mostra alerta davant els menyspreus i prejudicis cap a les dones rebels contra el rols tradicionals de submissió respecte de l'home i la família i, especialment, contra la violència emprada per sotmetre-les. Entenem estar sana i adaptada com el goig de gaudir de salut i qualitat de vida amb plena llibertat de decidir sobre la pròpia vida i, en cas de ser mare, ser coresponsable de la cura dels fills.

Referències professionals també donen suport en aquesta perspectiva. L'Associació Americana de Psicologia (APA), l'associació més important i influent de professionals d'aquesta disciplina, presenta, a l'assemblea anual de 2001, el document titulat *Violència interpersonal i abús de la parella íntima* en el qual estableix les bases curriculars recomanades per a la formació en aquest àmbit. Aquest document ha estat desenvolupat per cinc divisions internes (psicologia familiar, dona, home i masculinitat, lesbianes, gais i bisexuals i minories ètniques) constituïdes en el Working Group on Intimate Partner Abuse and Relationship Violence, presidit per Michelle Harway.

Les definicions clau sobre el tema inclouen la violència relacional i també la violència contra les dones (3r paràgraf, pàg. 8). En els models causals de la violència relacional recomanen especialment la necessitat de passar d'enfocaments lineals mecanicistes a enfocaments multidimensionals interactius (3r paràgraf, pàg. 19) i ecològics (4t paràgraf, pàg. 19) i posen èmfasi en el fet que moltes marques de vulnerabilitat considerades que semblen característiques dels individus poden ser també identificades com a factors socials o sistèmics. S'hi posa com a exemple l'atribució de culpa a la víctima com a fenomen social que, en ser internalitzat per la víctima, pot arribar a ser percebut com a tret individual (1r paràgraf, pàg. 20). S'hi recomana també prendre en consideració factors de risc macrosocials, neurològics i biològics, psicològics, relacionals, individuals i també els factors de socialització i els rols de gènere que condicionen en el decurs de tota la vida (1r paràgraf, pàg. 21).

2.2.2 Grups de suport social a dones en situació de violència

S'han identificat les següents línies principals i generals sobre les quals centrar el tractament grupal a dones que pateixen violència: a) la futura seguretat de la dona; b) el reconeixement de la violència tal com és, sense negar-la o minimitzar-la, la reducció de l'autoculpabilització i la indefensió apresada i l'augment de l'autoestima; c) la comprensió de les causes del maltractament, incorporant una exploració del sexisme i de les creences de les dones sobre els rols home-dona; d) oportunitats per a l'expressió de la ràbia de la victimització, del dol i per la pèrdua per la finalització de la relació i de l'ideal de família o parella; e) desenvolupament de xarxes de suport que ajudin a reduir l'aïllament (Pressman, 1984, i Savage, 1987, citats a Leslie M. Tutty, 1993). L'autora n'afegeix un altre: f) ajudar les dones a construir plans concrets per viure sense violència. Està també àmpliament admès que en els grups de suport a dones en situació de violència, a més de treballar els aspectes emocionals, també g) s'ha d'evitar assignar responsabilitat per la violència a les víctimes i, finalment, h) s'ha de reconèixer els mecanismes socials de perpetuació de la violència per diferenciar-ho de les condicions personals (Leslie M. Tutty, 1993; Lenore Walker, 1996).

Els grups que presentem en aquesta recerca són un grup de suport social i un grup socioeducatiu. En el grup de suport social, les persones que tenen la mateixa problemàtica compartiran entre iguals i amb les professionals les seves vivències i idees. El primer grup, el porten dues professionals, una treballadora social i una psicòloga. El segon, el porta una educadora social i té la col·laboració d'una voluntària. Ambdós treballs grupals es realitzen en els serveis socials d'atenció primària i en el marc del circuit comunitari d'atenció a les dones que pateixen violència del districte municipal.

El grup de suport psicossocial treballa en un espai per ser i compartir. En el nostre cas, un grup de suport a dones violentades per la parella, en el qual trobaran un espai on tindran llibertat per expressar les vivències, on seran reconegudes i no qüestionades o obviades. Un lloc on trobaran acompanyament, contenció per a l'excés de dolor i angoixa, companyia per a la solitud i força per enfrontar la por, on trobaran recursos per a la pragmàtica d'identificar la violència, contenint-la i, finalment, eliminant-la de la seva vida.

Amb motiu d'un retrobament posterior al seu pas pel grup i davant de noves participants, vam preguntar a les participants del grup que hem analitzat en què i com les havia ajudades el grup de suport. Es van expressar així: "Em sentia molt sola i vaig pensar que m'aniria molt bé parlar aquí"; "estava sola i la gent no sap de què va"; "et veus rara i escoltes altres casos i veus que no, que no ets rara"; "explicar i escoltar... els entens i t'entenen com no pot entendre-ho l'altra gent, ni la família, perquè poques persones poden entendre tot el que hi ha darrere de la nostra situació i aquí sí... aquí sí que s'entén". El grup és un lloc on es troba una interpretació de la realitat vivible i viscuda que no culpabilitza, ni ridiculitza, ni minimitza o fa invisible la dona i la mateixa violència, on no se li exigiran esforços heroics abans d'estar preparada per fer-los. Escoltem-les: "jo no volia demanar reforços per separar-me perquè jo sabia que després no podria seguir... encara que la meua família m'ho deia: 'separat! separat, ara!', i no era un problema de diners... i vaig venir a aquest grup, amb gent amb els mateixos problemes... i m'ho ha donat tot el grup... si no hauria tingut por, molta por, por de no poder emportar-me els meus fills... i al final m'he separat i sóc feliç... estava molt malament i el grup m'ho ha donat tot... jo creia que els fills estaven bé, però no, no era veritat, ara estan molt millor, ara estan bé...".

El grup de suport és un espai que proporciona carta de validesa a la seva experiència i esperança per a un canvi positiu, mitjançant la comparació equivalent amb iguals, una anàlisi compartida i distanciació de les pròpies vivències, una nova manera d'analitzar i d'entendre les situacions, noves paraules esperançadores de salut, gaudint de més llibertat i benestar perquè es reconeixen i es reforcen les capacitats pròpies, i s'assegura un vertader control sobre la pròpia vida i les pròpies decisions. Les dones ho van expressar així: "aquí em donaven esperances... ja arribarà el dia, em deien... i sí, sí, així ha estat... el dia ha arribat"; "el grup em va fer raonar, que m'estava enganyant i que havia de fer-ho (separar-me) perquè la vida continuaria, i el grup em va donar la força necessària, vaig veure que més dones abandonaven la tortura, se separaven, eren valentes... i jo no el sabia donar, aquest pas... i ho vaig fer aquí, al grup"; "jo no deia res a ningú, em feia vergonya... feia veure que no em passava res... sou privilegiades amb aquest grup... és bo que existeixin, encara que aquestes coses no haurien de passar... vaig estar quinze anys aguantant-lo... per la família, pel què diran, perquè ell no patís...

fins que vaig parar i vaig dir... tu no comptes?, i vaig dir... prou!" (de l'amiga d'una de les participants que també va participar en el retrobament anual).

2.2.3 Efectes del treball grupal en dones maltractades

El treball grupal de dones en situació de violència de parella és una estratègia àmpliament utilitzada tant per les associacions de dones que impulsen la visibilització de la violència contra les dones i les atenen (Dones de Torreguitart, Safareig, Tamaia, entre moltes altres, a part de les estratègies grupals de molts programes de resistència, lluita i atenció en països d'Amèrica Central i d'Amèrica del Sud), com per programes integrals i dels serveis públics i privats (entre moltes altres, Pilar Migallón i Beatriz Gálvez, 2001; Pilar Matud i d'altres, 2005; Soledad Calle, Montserrat Pérez-Portabella –Programa d'atenció a la dona del CAID– 1999; Coordinated Family Violence Program in the Waterloo Region of Ontario, citat a Leslie M. Tutty, 1993, 1996).

Tanmateix, la investigació sistemàtica sobre l'impacte del grup instrumental de suport en el benestar i la salut de les dones és molt menor. Fins a l'any 2003, a la base de dades Psycinfo de l'APA, i a les bases en castellà i català, no s'ha trobat cap revisió ni metaanàlisi de recerca sobre intervenció grupal. Dels escassos articles trobats, tots d'intervencions grupals curtes, de tres mesos, n'extraïem els resultats següents.

La participació de les dones que pateixen violència en grups de suport incrementa significativament i positivament el seu estat general en els següents aspectes: autoestima, lloc de control sobre la seva vida més internalitzat, reducció de l'estrès percebut, augment del suport social percebut i tangible, creences menys tradicionals i estereotipades dels rols de les dones i els homes, més satisfacció en l'expressió afectiva del marit i en la disminució del seu comportament de control i disminució de la violència rebuda, més de la física que de la no física. No s'aprecien millores en la relació marital pel que fa a la comunicació, als valors, a les normes i a la implicació emocional (Leslie M. Tutty, Bruce A. Bidgood i Mitchell A. Rothery, 1993). Es tracta de dotze grups setmanals en sessions de 2-3 hores i tres mesos de durada procedents de diferents tipus de serveis com cases d'acollida, centres d'orientació, hospitals, serveis jurídics, etc.

El seguiment realitzat sis mesos després d'haver finalitzat el tractament mostra el manteniment de les millores. Les autores posen especial èmfasi a no deduir d'aquests resultats que la disminució de la violència dels maltractadors es produeixi pel tractament de les dones. Suggerixen que ells, en sentir-se controlats per l'assistència de les dones a un programa, disminueixen aquesta violència. I nosaltres suposem que probablement les dones aprenen a posar límits a la violència amb el seu propi comportament, al qual els maltractadors s'adapten temporalment. D'acord amb les mateixes autores, seria cínic deduir d'aquests resultats que la responsabilitat de la violència contra la dona per part de la parella és de la mateixa dona. No oblidem que els resultats ens indiquen que la violència continua i que només es redueix el percentatge de cohabitació en un dos per cent. Dues recerques més, sobre les quals informa Leslie Tutty en l'article de 1996, mostren resultats similars si el grup el porten professionals. Però també detecta resultats menys optimistes per a les dones maltractades de més de 40 anys afectades de violència crònica, per la qual cosa dedueix la necessitat d'oferir serveis més adequats a les seves necessitats.

Karin A. Schlee, Richard E. Heyman i Daniel O'Leary (1998) obtenen resultats similars en un estudi de tractament grupal de dones del programa per a dones maltractades que van ser diagnosticades de desordres d'estrès posttraumàtic (SPT). L'avaluació posterior al tractament grupal mostra que fins i tot les dones que comencen amb pitjor simptomatologia de SPT aconsegueixen millores paral·leles a les aconseguides per les dones també maltractades que van començar amb símptomes menys intensos, que també milloren en la reducció de la por al marit violent i que no abandonen més el tractament. El conjunt de dones que acaben el tractament grupal redueixen els símptomes depressius i l'agressió física i no física rebuda, i incrementen la satisfacció marital. Les dones que abandonen el tractament són les que tenen més símptomes d'evitació i entumiment o insensibilització (en comparació amb els altres dos elements de la síndrome: recurrència i excitació).

Com l'anterior, es tracta també de grups de tres mesos de durada i de sessions setmanals de dues hores en dues modalitats: tractament conjunt dels dos membres de la parella o tractament per

separat del grup d'homes i del de dones, que després les autores no compararan tot i presentar els resultats globals de millora. Ambdós són entesos com a grups psicoeducatius l'objectiu dels quals és que s'acabi l'agressió, especialment la física. En el grup de teràpia conjunta es treballa per posar fi a l'agressió, per controlar la ràbia i per millorar les habilitats de comunicació. En els grups separats es treballa també per posar fi a la violència, el poder i control de l'home i l'autoestima i l'assertivitat de la dona. Durant el tractament, de tres mesos, han abandonat la violència física un 46% de parelles. Les conclusions de les autores suggereixen la necessitat de diagnosticar inicialment els símptomes d'evitació i entumiment per tal d'orientar una atenció adequada a les necessitats específiques d'aquestes situacions i evitar que s'abandoni el tractament i, per altra banda, que les dones maltractades en un grau lleu o moderat d'abús es poden beneficiar d'un tractament grupal adreçat a eliminar la violència física.

En resum, la recerca sobre grups de suport o de tractament en dones que pateixen violència és encara molt incipient per poder confirmar o establir criteris generals de tractament. De moment podem afirmar, segons les dades contrastades, que el treball grupal resulta beneficiós per a la salut de les dones en situació de violència de parella i que pot contribuir a la recuperació d'una vida saludable i amb llibertat.

3. Grup obert de suport psicosocial per a dones que pateixen violència

En aquest capítol expliquem els procediments i els criteris de la intervenció grupal amb les dones. Hi hem inclòs els resultats d'aquesta investigació-acció que tenen a veure amb els canvis que hem anat incorporant i les reflexions derivades d'algunes de les preguntes que vam fer sobre la mateixa pràctica: ¿fem accions que no estaven previstes?, ¿hauríem de fer intervencions que no fem?, ¿és millor un grup obert o un grup tancat?, ¿com abordarem l'heterogeneïtat de les dones i de les situacions respectives tot i tenir el mateix problema?, ¿més o menys exercicis estructurats a les sessions redueixen la implicació o la participació?

3.1 Context i objectius

3.1.1 Context comunitari i històric

Aquest projecte grupal es va iniciar a finals de l'any 1996 al districte de Nou Barris a proposta d'una entitat que actuava a la zona. Per contextualitzar, cal dir que el districte està integrat per catorze barris amb un notable teixit associatiu, el qual històricament ha estat força reivindicatiu. L'entitat que inicialment va captar la necessitat va ser Espora, una organització no governamental que incidia en múltiples problemes socials. Aquesta entitat va elaborar un projecte de grup de suport psicosocial en violència domèstica enfocant la violència des d'una perspectiva comunitària.

A partir de la proposta es va iniciar un procés de treball conjunt en diverses fases. La primera va ser la fase de negociació, en la qual van participar tècnics del districte de Nou Barris, tècnics del Sector de Serveis Personals i professionals de l'entitat esmentada. Aquesta fase va concloure amb la constitució d'un equip mixt de treball format per una psicòloga de l'entitat, Chus Martínez, i dues professionals d'un centre de serveis socials d'atenció primària (SSAP), en concret, la treballadora social Isabel Talavan i l'educadora Laura Córdoba, que encara continua treballant en el projecte adreçat a nens i nenes que pateixen violència directament o indirectament. Volem expressar el nostre reconeixement a les iniciadores.

La segona fase va consistir en la revisió del projecte presentat per l'entitat, la introducció de modificacions i l'adaptació al territori i a l'organització dels serveis socials. A més, es van definir els rols i les funcions de cada professional i es va establir la dinàmica d'equip de treball. La tercera fase va servir per fer una anàlisi de necessitats del territori en la temàtica tractada i per conèixer les característiques dels casos atesos als SSAP. Aquesta primera anàlisi va posar de manifest la inexistència de dades homogènies o fiables amb relació a l'atenció a la problemàtica. La quarta fase va ser conseqüència de l'anterior: es va decidir fer una prospecció de la incidència del fenomen en el territori. Aquest diagnòstic ens va servir per conèixer el volum real o aproximat dels maltractaments al districte i el nombre potencial d'usuàries per al grup que volíem constituir.

Paral·lelament a la realització de la prospecció es va plantejar la necessitat d'implicar i sensibilitzar els diferents serveis i entitats de la comunitat respecte del projecte, ja que vam creure que era l'única manera que aquest tingués suficient implementació en el territori. Per tant, es va tenir en compte la dimensió comunitària. En aquesta tasca de sensibilització i informació sobre el projecte, de seguida van aparèixer entitats que volien assumir un paper actiu. Entre aquestes destaquem el Grup de Dones de Nou Barris, que es va oferir per elaborar un inventari dels recursos existents adreçats a dones que patien aquesta problemàtica així com també per fer una campanya de sensibilització en relació amb la violència. Altres entitats, com la Vocalia de Dones del Turó, es van oferir per fer difusió del projecte i dels recursos d'atenció adreçat a les dones. D'altra banda, per iniciativa dels tècnics municipals del districte, es va plantejar la necessitat de formar tot el personal dels Serveis Socials i es va crear una comissió de treball per organitzar unes jornades de formació adreçades a tot el personal de serveis socials.

A partir del contacte que l'equip de treball mixt (entitat Espora i Ajuntament) amb les diferents entitats i serveis del territori va sorgir la necessitat d'elaborar uns indicadors de detecció del maltractament que facilitessin la identificació de possibles situacions de violència. En aquest moment també es va dissenyar un protocol de derivació al grup molt exhaustiu que va ajudar a recollir dades rellevants i pertinents relatives al maltractament. La fase de prospecció va finalitzar amb el compliment dels objectius proposats, és a dir, l'*Estudi sobre violència domèstica a Nou Barris (1998)* va convertir-se en realitat i, a més, s'hi quantificava el nombre de casos potencials per assistir al grup, que eren entre 28 i 34 casos. Aquests moments inicials van permetre veure que la problemàtica tenia una incidència significativa en el territori i que tant entitats com serveis i l'Administració es mostraven disposades a treballar conjuntament per aquest objectiu comú.

3.1.2 Objectius

Els objectius de la intervenció grupal han estat revisats a l'inici d'aquesta recerca per tal d'ajustar els indicadors de mesura i poder avaluar-los d'una manera més precisa i fiable.

Els objectius revisats i desenvolupats són els següents:

a) Que les dones trobin un punt de referència que els faciliti la identificació de la situació de maltractament. El grup els ofereix, a través del mirall de les històries d'altres dones amb experiència anterior, una ràpida identificació de la situació de maltractament. Un cop se senten enteses, poden veure la seva situació amb més claredat i buscar noves formes d'enfrontar-s'hi a mesura que van perdent les pors.

b) Que les dones superin la situació de maltractament en els seus diferents graus. A l'inici de la participació en el grup, cada dona concreta un pla personal de millora amb uns indicadors d'assoliment concrets. Es tracta que vagin superant el sentiment de culpa i surtin del rol d'indefensió apresada que bloqueja la recerca activa de solucions: les dones, durant el seu pas pel grup, viuen un procés i van travessant diferents fases (conceptualitzades en aquesta recerca) que van des de la identificació com a dones maltractades fins a posar límits a la situació d'abús, abandonar la relació de violència i reconstruir la pròpia vida.

c) Que les dones prenguin consciència dels factors socials, culturals i familiars que afavoreixen la violència i que puguin connectar-los amb les seves biografies personals-relacionals. Al grup es treballen diferents temes que considerem bàsics per tal d'assolir aquest objectiu com són els rols dins la família d'origen, la història de la relació de parella, la construcció de la identitat femenina, el cicle de la violència, estereotips sobre l'amor romàntic, models parentals i educatius, entre d'altres.

d) Que les dones superin les seqüeles psicològiques de la violència descrites en la síndrome de la dona maltractada. Es tracta que puguin reconèixer i valorar la seva pròpia capacitat i potenciar l'augment de la sensació de control personal: dins el grup les dones concreten la seva situació de conflicte i entre totes s'ajuden a buscar estratègies per enfrontar-se a la situació concreta. La dona és qui decidirà i rebrà tot el reconeixement i suport de la resta del grup. A més, s'utilitzen diverses dinàmiques per assolir l'objectiu com exercicis per treballar l'autoestima i reconèixer habilitats, potencialitats i limitacions, tècniques de resolució de conflictes, etc.

e) Que les dones recuperin i renovin la xarxa de suport social. Es potencia que les dones renovin i retrobin noves xarxes de relacions. S'estimula que puguin participar en activitats culturals i relacionals, de vegades acompanyades d'altres dones del grup.

f) Que les dones trobin en el grup el suport social i emocional dins i fora de les sessions: s'estimula el fet que les dones tinguin una relació de suport emocional entre elles, dins i fora de les sessions. Es facilita el fet que puguin trucar-se i veure's si ho necessiten entre una i altra sessió i que participin col·lectivament en activitats culturals i lúdiques.

Aquests objectius grupals s'amplien l'any següent amb d'altres de dimensió més comunitària:

g) Consolidar la cooperació amb els serveis i entitats de la xarxa associativa implicats en la problemàtica: circuit territorial contra la violència, reunions de coordinació periòdiques amb els diferents serveis, etc.

h) Col·laborar en actes de sensibilització social relacionats amb la violència de gènere: participació activa dels professionals i de les dones del grup en jornades i en campanyes de sensibilització a la

població en general, tot difonent el projecte. Alguns exemples sobre aquestes activitats són les Jornades sobre la violència organitzades pel grup del districte Acció contra la Violència Domèstica, el consell de les Dones de Barcelona, les jornades del Circuit de la ciutat contra la violència o la campanya "On hi ha violència, no hi pot haver silenci" de l'any 2004, transmès a la televisió autonòmica.

j) Participació en recerques per aprofundir en el coneixement de la violència de gènere i en els processos de recuperació de dones que han patit maltractaments (Projecte Dafne per a la creació d'indicadors, Jornades del pla operatiu, o la recerca que presentem en aquest document).

3.2 Criteris generals de funcionament

3.2.1 Derivació, selecció i acollida

El grup de suport psicosocial és un projecte de districte, al qual poden accedir dones derivades des de qualsevol dels serveis socials i sanitaris del districte de Nou Barris i també des de les entitats que actuen en aquest territori: els centres de serveis socials d'atenció primària i secundària, els centres d'atenció primària (CAP), el Programa d'atenció a la salut sexual i reproductiva (PASSIR), els centres de salut mental d'adults (CESMA) i d'infants (CSMIJ), el Punt d'Informació i Atenció a les Dones (PIAD), el Grup d'Acció contra la Violència Domèstica (associació de dones del districte) i l'Equip d'Atenció a la Dona (EAD) d'abast municipal.

No és requisit imprescindible que les candidates a participar en el grup estiguin vinculades als Serveis Socials, per exemple rebent-ne tractament psicosocial, dependrà de la situació de cada dona. Però sí que serà fonamental que cada dona tingui una professional de referència al marge del grup que li presti un servei d'orientació, de tractament o de seguiment individual.

Els criteris d'accés al grup determinen la població diana del projecte:

- dones que visquin en un context de violència física, psíquica, sexual o econòmica,
- dones que no convisquin amb l'agressor però que hi tinguin un vincle fort,
- dones que siguin mínimament conscients de la seva problemàtica i que manifestin la necessitat d'iniciar un procés de canvi o ruptura,
- dones amb unes mínimes habilitats per relacionar-se,
- dones compensades psíquicament.

El procés de derivació comença quan un servei o entitat envia l'informe de derivació creat per l'entitat que va dissenyar el projecte i reformulat en aquesta recerca per adaptar-hi els indicadors i evitar que la dona hagi de repetir explicacions, i que hem rebatejat com "Informe de violència familiar". Aquest protocol (vegeu l'annex 1, apartat 1) conté informació rellevant amb relació a la dona, a la relació de parella i a la situació de violència que està patint, i la seva finalitat és valorar la gravetat del maltractament i, en cas necessari, proposar la derivació a un recurs d'acollida.

Un cop rebut l'informe, les professionals que porten el grup verifiquen que s'hi confirmen els criteris d'accés i citen la dona per a una entrevista de primera acollida individualitzada (vegeu l'annex 1, apartat 2), l'objectiu de la qual és informar-se sobretot d'aspectes motivacionals i la disponibilitat, és a dir, què vol i què necessita la dona. A més, ens permet veure si el seu estat físic i psíquic és prou estable per participar en el grup; també ens informa de la situació de risc (per a la seva integritat) en la qual es troben immersos ella i els fills. Per finalitzar, en aquesta entrevista també s'informa la dona sobre aspectes més concrets del grup i, en definitiva, s'hi estableix un primer vincle.

Després de l'entrevista, es valora si la dona compleix el perfil i els factors de pronòstic com la voluntat de canvi o la consciència del problema, entre d'altres. Ens donarà una idea aproximada de la fase del procés de recuperació en què es troba la dona i també de si està preparada o no per incorporar-se al grup immediatament (cosa que és possible sempre, ja que és un grup obert). En aquest últim cas, se li dóna el calendari de sessions i se la convida a participar en la següent sessió del grup. Si es considera que no està preparada, se li explica que no es creu convenient la seva participació en el grup i se li suggereix que potser necessita altres recursos (psicològic, EAD, etc.). Posteriorment, es fa una devolució a la professional derivant.

3.2.2 Periodicitat, espai i normes

La periodicitat de les sessions dels grups és quinzenal perquè considerem, d'una banda, que les dones poden tenir una major disponibilitat per dur a terme aquesta activitat, tenint en compte les situacions de sobrecàrrega de moltes d'elles per la seva activitat professional i la cura dels fills. D'altra banda, perquè és convenient deixar un temps a fi que les dones puguin reflexionar sobre els aspectes tractats a cada sessió. En els dies entre una i altra sessió, les dones, en una llibreta personal, "fan els deures" que els demanem després d'alguna activitat; la llibreta també serveix perquè hi anotin aquells pensaments i sentiments que les poden ajudar a comprendre i analitzar el procés de recuperació en el qual estan immerses. En relació amb l'activitat de *qi gong* (treball corporal), les dones escriuen un diari en què recullen les sensacions i tots aquells efectes físics i emocionals que perceben després de la pràctica d'aquesta activitat.

Pel que fa a l'espai, el grup té un lloc propi i quotidià. S'asseuen sempre en una cadira, en cercle, i cada dia en un lloc diferent, allà on volen. L'estabilitat de l'espai genera confiança i sentit d'apropiació. En aquest grup, aquesta qüestió no ha generat dificultats. Les dones porten coixins quan se'l volen fer més còmode.

Les normes del grup s'expliquen cada vegada que hi ha una nova incorporació, fet que considerem positiu per emmarcar les normes mínimes de funcionament, per a la tranquil·litat de les dones i per a la confiança en el grup. Les normes de funcionament que utilitzem, les generals per a aquest tipus de grup, estan determinades per l'eficàcia del grup i pel codi ètic dels especialistes en treball grupal (vegeu el codi ètic dels Specialists Group Work de l'American Psychologists Association, a Neus Roca, 2004). Però sempre són normes que les dones participants reconstruiran i faran seves, i, a més, es deixarà en tot moment l'opció que puguin afegir alguna norma nova que elles considerin important. Les normes bàsiques que utilitzem són les següents:

- a) Confidencialitat: no poden explicar a altres persones el que han sentit d'altres dones.
- b) Absència de judicis: no es permet que cap dona emeti judicis de valor amb relació a les aportacions i opinions de les altres dones, ja que es parteix del respecte a les opinions i a la capacitat d'expressió de cada dona.
- c) Compromís d'assistència: per respecte a la resta de les companyes i com a membres participatius del grup han d'avisar quan no poden venir, bé per mitjà d'altres companyes, bé directament a les conductores.
- d) Compromís d'acomiar-se: si per qualsevol raó alguna dona considera que ha d'abandonar el grup, es compromet a anar a acomiar-se de la resta de les companyes del grup.
- e) Puntualitat: sempre que sigui possible, per respecte a les dones i a les professionals, s'ha de fer un esforç per complir l'horari previst.

Els ingressos i les sortides del grup són sempre processos acompanyats per les conductores, que faciliten que sigui al menys traumàtic possible. Les conductores actuen de connectores entre el grup i la dona nova, amb la qual han establert una relació mínima a l'entrevista d'acollida inicial. Es facilita l'entrada de les dones noves al grup mitjançant diferents dinàmiques: una és que siguin les dones més antigues les que expliquin en primer lloc qui són, quants fills tenen, quina situació de parella tenen, el motiu per a la seva incorporació al grup i que expliquin per a què els està servint el grup. Després es demana a la dona nova que faci el mateix.

Durant les primeres sessions, la dona nova ha d'explicar els objectius que es planteja per a la seva estada en el grup, per tal que vagi pensant i dissenyant el pla personal d'objectius que després haurà de valorar com la resta de companyes. En la primera sessió, les conductores actuen de facilitadores i vigilen que la persona nova es trobi al més còmoda possible i pugui expressar-se amb llibertat si en té necessitat. En acabar la sessió es facilita a la dona, amb el permís de les companyes, la llista de telèfons de la resta de dones, perquè si en té necessitat, pugui comunicar-se amb qualsevol companya del grup. Això fa que es potenciï el sentit de pertinença mitjançant la comunicació i que s'estableixin xarxes de suport i de relació interpersonals.

Quan una dona deixa el grup, voluntàriament o per acord, sigui pels motius que sigui, aquest fet s'explica a la resta de companyes a la sessió grupal. Les conductores fan una devolució a la dona a partir del que han vist amb relació a les seves potencialitats i recursos personals i també als punts

febles que es considera que la dona ha de reforçar. Generalment, es fa alguna dinàmica en la qual la resta de dones pugui dir-li com la veuen i què senten per ella. S'acaba el comiat amb un ritual en què se li dona un escrit o postal en què les companyes i les conductores li han escrit missatges personals i positius, que la dona s'emporta com a record del seu pas pel grup i que serà un element que li pot servir de reforç en un moment difícil.

3.2.3 Composició del grup observat

El grup observat està constituït per dotze dones. El període del grup observat ha estat d'un curs, d'octubre a juliol, per a la dinàmica grupal, i d'un any per avaluar l'impacte en les dones. D'aquestes dotze dones, quatre s'hi havien incorporat el curs anterior i la resta s'hi havien anat incorporant al llarg del període observat.

Aquestes quatre dones constituïen un nucli força aglutinat del grup i les anomenàvem "veteranes" per la seva antiguitat en el grup. Els noms d'aquestes veteranes eren Adela, Llúcia, Felisa i Rosa (tots són noms ficticis i les diferents estratègies emprades per garantir l'anonimat s'expliquen en el capítol 6). Es tractava de dones de més de cinquanta anys, tres de les quals no havien treballat mai fora de casa, tret d'abans de contraure matrimoni. L'única que treballava i que alhora vivia amb el marit i tres fills tenia una feina ben qualificada fruit d'una titulació universitària. Tres d'elles vivien amb els fills i només dues s'havien separat de fet o legalment de les seves parelles, però hi continuaven mantenint algun vincle. Aquest nucli veterà ja consolidat i amb una història viscuda irradiava cert estatus diferent en comparació amb les noves incorporacions. S'ha observat que aquest subgrup veterà acollia molt bé les noves incorporacions, la qual cosa facilitava en gran mesura la dinàmica grupal.

Les incorporacions que es van anar realitzant van ser, per ordre, Candela, Marcel·la, Paula, Montse, Mireia, Anna, Antònia i Mercè. Aquestes vuit dones tenien un perfil una mica diferent. Set d'elles tenien al voltant de trenta anys, la majoria treballaven dins i fora de casa i totes tenien fills. Les altres dues dones tenien uns cinquanta anys i un perfil més semblant a les "veteranes". Tanmateix, una de les diferències més grans del conjunt de dones era el tipus de vincle amb el maltractador, ja que hi havia dones que ja se n'havien separat legalment o de fet i d'altres que encara hi vivien.

En les observacions de la dinàmica grupal trobarem dues dones més, una amb el perfil de les "dones veteranes" i l'altra del segon subgrup, les quals, tot i no haver assistit al grup durant el període analitzat, sí que hi van ser " presents " en certa manera perquè les dones o les conductores les anomenaven.

En definitiva, el grup analitzat és un grup heterogeni pel que fa al perfil però amb aspectes comuns amb relació als objectius perseguits. Per exemple, una part del grup posava l'èmfasi a poder entendre el perquè del procés de la violència. Altres dones, a més d'això, volien saber com relacionar-se amb el maltractador després de la separació per tal d'evitar o atenuar les situacions de maltractament psicològic. Això es produeix sobretot en el cas de parelles amb fills amb un règim de visites més o menys regulat. No obstant això, pel que fa a les dones que vivien amb les parelles teníem diverses situacions. Per exemple la que desitjava que el grup l'ajudés a millorar la convivència o les que posaven el focus a enfortir-se per poder trencar la relació de convivència definitivament. Totes estaven preocupades per la relació amb els fills i filles, per les conseqüències que la violència pogués tenir per a ells i per l'establiment de noves relacions dels fills i filles amb el pare violent després de la separació.

En altres cursos, la composició del grup ha estat diferent i observem uns canvis que creiem que reflecteixen l'evolució d'aquesta problemàtica en la nostra societat. En el decurs d'aquests últims anys, els canvis socials han estat ràpids i importants: la violència s'ha fet molt més visible i s'ha legitimat com a problema social, se n'ha trencat la inèrcia de la naturalització (el "sempre ha passat") i està públicament condemnada, s'ha sensibilitzat sobre la gravetat de les seqüeles que deixa i sobre la necessitat de les dones de ser ajudades, s'ha posat de manifest l'obligació de l'Estat d'ajudar les víctimes, s'han fet noves regulacions legals com l'ordre de protecció, els judicis ràpids i la nova llei integral de violència, entre d'altres. Tot això s'ha vist reflectit en la diversificació del perfil de dones que acudeixen a demanar ajut perquè la violència és identificada més de pressa, tant per les dones afectades com pels familiars i els professionals d'atenció primària i de serveis educatius, es coneixen més recur-

sos i acudeixen amb més freqüència a serveis per sol·licitar ajut, en el nostre cas, serveis públics de tipus social.

En el cas d'aquest grup obert de suport, els dos primers subgrups estaven formats bàsicament per dones al voltant dels cinquanta anys, que treballaven dins de casa i exclusivament cuidant la família, i que patien violència masculista crònica des de feia molts i molts anys, més i menys dura, i que encara cohabitaven amb el maltractador. Després, s'hi van començar a incorporar també dones joves al voltant dels trenta anys, amb menys fills i amb situacions de cohabitació més diverses: cohabitaven, o s'estan separant, o ja estan separades i vénen a ser ajudades en aquesta lluita. És el cas del grup analitzat en aquesta recerca. Més endavant, s'han anat afegint també a la demanda d'ajut, i per tant també al grup, dones migrades de diferents edats (joves i grans), criades en diferents societats i cultures. L'heterogeneïtat de la composició del grup està servida, però el problema és el mateix, i les formes d'abordar-lo, en bona part, també seran comunes; d'altra banda s'adaptaran a les condicions de cada dona i es beneficiaran mútuament d'aquestes diferències.

3.2.4 La conducció del grup

El grup de suport ha optat per una coconducció, és a dir, dues professionals dinamitzen el grup. Aquesta modalitat té l'avantatge del treball en equip, que considerem més ric ja que es preparen i es duen a terme les sessions conjuntament. El nostre grup està conduït per una treballadora social i una psicòloga. Conjuntament planifiquem les temàtiques, els exercicis de les sessions i concretem la part inicial. Habitualment és la psicòloga qui condueix la sessió i la treballadora social hi va intervenint al llarg del seu desenvolupament aportant els elements que trobi adients. Totes dues indistintament van prenent notes de les sessions que després s'aglutinaran en una única acta.

L'estil bàsic de conducció és una barreja entre directiu i no directiu. Quan es planteja l'activitat dirigida l'estil és directiu mentre que la darrera part de la sessió es deixa més oberta perquè elles puguin plantejar les seves necessitats més quotidianes.

Per precisar alguns dels rols fonamentals que les conductores han de desenvolupar començarem per un de bàsic, el d'observadora, el qual ens ha de permetre comprendre i entendre què està passant en el grup, què senten les dones, com actuen i per què. Aquest rol fonamental fa possible que des de l'inici la dona se senti acompanyada, acceptada i, per descomptat, no jutjada. Les conductores hem d'estimular al màxim la participació de totes i cadascuna de les dones. Hem de potenciar l'expressió de cada dona i la comunicació entre elles. La idea clau és crear un clima càlid, íntim i alegre en què les dones es puguin sentir acollides, escoltades i fins i tot estimades.

El rol de les conductores consisteix a fer intervencions que possibilitin i facilitin certa introspecció i nous aprenentatges entre elles. En aquest sentit, dissenyem activitats dirigides que facin pensar, reflexionar i extreure conclusions sobre temes específics explicats abans, siguin exercicis o intervencions *ad hoc* relatius tant a temes abstractes com al sistema de creences així com també a temes més concrets, per exemple el cicle de la violència o, fins i tot, a conflictes dins del propi grup. Pensem que el grup s'hauria de constituir en una mena de microcomunitat en què estiguin presents els valors humans. Per exemple, la tolerància, l'afecte, la confiança, la solidaritat, l'acceptació incondicional i el respecte.

Un altre rol important és el d'aportar informacions i orientacions clau perquè elles puguin prendre una decisió en el moment oportú. És molt important també abordar les emocions que les dones aporten al grup. Cal poder identificar i comprendre les emocions, contenir-les o deixar-les anar segons la persona i el moment de què es tracti. Paral·lelament, les conductores han de ser conscients de quines emocions les afecten i de com poden canalitzar-les i fer-les fluir perquè no les absorbeixi el cos. En aquest sentit, pensem que les teràpies corporals ens poden ajudar a fer una connexió cos-ment i alhora aconseguir un equilibri plaent.

Les conductores han de vetllar per facilitar les identificacions entre les dones, per reconèixer i promoure el sentit de grup que es va creant i d'alguna manera fer nostra, fer de tot el col·lectiu, la consecució d'un repte aparentment individual. Es promou afavorint l'exploració d'allò que és comú, impulsant o reforçant activitats del grup o per al grup que les membres fan espontàniament, ressaltant les aportacions que tota participant fa al grup, a vegades explícitament, d'altres només ressaltant

el que es fa i procurant repartir aquests reforços entre totes les membres i, finalment, aplicant alguna tècnica clàssica de la dinàmica de grups amb la finalitat de cohesionar, de crear comunicació fluida i normes saludables de participar en aquest tipus de grup (Silvino Fritzen, 1988; Raymond Hostie, 1979, entre d'altres).

Un altre rol bàsic de les conductores és reforçar comportaments, felicitant i elogiant aquells comportaments que es creuen útils per a la bona comunicació del grup i per a la recuperació de cada dona. I, alhora, qüestionar aquells que els poden ser perjudicials i frenar els que siguin negatius per al bon clima i cohesió del grup.

Les problemàtiques que s'aboquen en aquest grup són a vegades força dures, i cal cuidar les professionals. Una manera d'alleugerir la càrrega emocional que causen aquests grups són els espais de supervisió grupal, en què es pot analitzar, comprendre i rebre suport, així com també canalitzar emocions de diferent signe.

Una de les seqüències d'intervencions de les conductores que es repeteix al llarg de les sessions quan sorgeix una problemàtica en la qual s'aprofundeix és la següent: a partir d'un problema concret d'una dona o arran d'un exercici que hem proposat es comença a aprofundir en la qüestió, s'ajuda a expressar-la i després a elaborar-la amb la dona que l'ha exposat, i fent alhora que totes puguin aportar els seus punts de vista o experiències. Després de l'expressió es passa a la reflexió o la catarsi segons les necessitats de les dones; aleshores sol aparèixer un to afectiu d'intimitat, complicitat, compassió, pena o alegria, etc. A continuació s'ajuda a fer-ne una elaboració més profunda i, finalment, es conclou fent una síntesi i reforçant algunes idees, emmirallant els sentiments, calmant, animant o reconfortant si és necessari. Veurem algunes d'aquestes seqüències en el capítol 6 de processos grupals.

3.3 Sessions del grup

3.3.1 Estructura

Totes les sessions grupals tenen una estructura comuna que intentem que sigui més o menys laxa en funció de les situacions que plantegen les dones. Una sessió típica s'inicia amb una revisió de l'assistència, i preguntant a les presents si tenen notícies de les absents. D'aquesta manera podem detectar trobades casuals o contactes intencionals al marge del grup, ja siguin presencials o telefònics. Nosaltres també compartim les informacions referides a les dones absents, ja sigui perquè ens han trucat o perquè els hem trucat nosaltres. En cas d'haver-hi una nova incorporació, es presenten les dones antigues i es dona la benvinguda a la nova membre tal com abans s'ha explicat, s'aprofita per recordar les normes de funcionament del grup i se n'hi incorporen de noves si les dones les proposen.

A continuació es duu a terme una activitat programada. Es tracta d'una activitat dirigida a aprofundir en la problemàtica de la violència, que ha de servir per tal que reflexionin, comparteixin i posin en comú pensaments, accions i sentiments que hi estiguin relacionats. Aquesta activitat dirigida es pot dur a terme de diferents maneres, és a dir, individualment, per parelles o en grup gran. Habitualment l'activitat finalitza amb una posada en comú de la feina realitzada i s'arriba a conclusions i reflexions entorn de la tasca. En l'última fase de la sessió es deixa un espai per tractar situacions especials o crítiques. Per exemple, judicis orals, agressions patides, abandonament del domicili, problemes amb els fills, ingressos en cases d'acollida, denúncies, amenaces de mort, etc.

Canviem l'ordre d'aquesta estructura segons el grau d'angoixa i de preocupació de les dones respecte a les seves situacions especials o crítiques i aquestes passen al principi o a omplir tanta part de sessió com veiem que és necessària. Les dones, quan ràpidament s'adonen de l'estructura general i alhora dels criteris de flexibilitat emprats, ens fan saber o abans o al començament de la sessió si n'hi ha alguna. A vegades, les conductores coneixem aquestes situacions crítiques per informació directa de les professionals relacionades amb les dones.

En la controvèrsia entre una sessió completament estructurada i planificada prèviament i una sessió exclusivament oberta a les aportacions espontànies de les participants, la nostra experiència ens ha portat a fer les següents reflexions. Optem per una estructura mixta, en què es planifiquen temes

per ajudar a reflexionar i elaborar aspectes clau de la problemàtica que viuen, i alhora, s'atenen les necessitats, expressions i elaboracions de situacions personals de cada dona en el precís moment que ella s'ho planteja. En el decurs d'aquests anys d'intervenció grupal hem pogut constatar que una estructura exclusivament monogràfica dóna poc peu a l'expressió de les vivències més personals i de situacions especials o crítiques, i, si ho fa, és d'una manera minsa i a esgarrapades al temps dedicat al tema. D'altra banda, l'estructura exclusivament espontània pot caure en la reiteració, la queixa o conclusions simplistes que poden portar a la frustració i a la desmotivació tant de les participants com de les conductores. Al llarg del curs analitzat, hem observat que de divuit sessions, una tercera part, és a dir, sis, han estat sessions obertes, que coincideixen amb els finals i principis de trimestre, i dues més que s'han convertit en quasi "obertes" a causa de les demandes directes o indirectes de les mateixes dones, generalment d'una o de dues a les quals s'ha dedicat bona part de la sessió. La resta han estat sessions mixtes.

Hem observat en la dinàmica del grup que mentre es fa l'exercici més sistemàtic les dones expressen espontàniament les seves experiències i idees, i la dinàmica, en general, ve més tenyida de racionalitat, distància, autocontenció, anàlisi i també presa de consciència. Alguna vegada fa saltar alguna expressió de situació especial. Quant a la part oberta de la sessió, s'hi expressen directament situacions especials o crítiques i la dinàmica d'interrelació espontània és fluida i apareixen les intervencions de suport mutu. Si la situació que s'explica és greu, primer deixen actuar a les conductores i després s'expressen elles seguint, habitualment, el fil que han encetat. Tot i la diversitat de problemes que es poden expressar en aquesta part de la sessió, que es podria interpretar com una simple manera de desfogar-se, hem observat que quan surt una situació prou punyent o important, té lloc la seqüència d'intervencions de les conductores explicada abans i que s'il·lustrarà en el capítol 6.

L'activitat del grup és registrada durant i després de cada sessió amb el full de registre (vegeu l'annex 1, apartat 3). S'utilitza per avaluar la sessió, planificar-ne la següent i per fer l'informe final anual del projecte.

Arran d'un intercanvi d'experiències i metodologies amb els professionals referents del grup de suport en violència del districte d'Horta-Guinardó, vam desenvolupar una sessió d'assessorament conjunta amb un professional de medicina tradicional xinesa, ja que va sorgir una preocupació compartida per la situació de salut de les dones que estàvem atenent. Se'ns va aconsellar incorporar a les reunions grupals un espai de temps adreçat al treball corporal, que incidís en el cos i alhora en la ment.

Es tracta de l'aplicació de tècniques corporals, en concret del *qi gong*. Un dels eixos bàsics d'aquesta tècnica és una harmonització del cos, la ment i la respiració per poder afrontar situacions d'ansietat i crisi i també per descarregar tensions i aprendre a relaxar-se. Aquesta part de la sessió és conduïda per un expert en aquesta disciplina. El fet d'haver afegit les tècniques corporals a les sessions grupals ha fet necessari el disseny de nous instruments, com la "Fitxa d'avaluació de l'estat físic i psíquic" (vegeu l'annex 1, apartat 4, "Fitxa de salut") que es passa abans que les dones realitzin aquesta activitat i que mostrem a continuació.

3.3.2 Temes proposats i temes sorgits

Quins continguts es proposa per treballar? Quin contingut s'ha treballat finalment en el grup? Com hem dit abans, les temàtiques planificades en les sessions grupals s'han pogut veure afectades pel que anomenem "situacions especials o crítiques".

Hem fet un recull de les temàtiques que hem abordat al llarg del temps avaluat per la recerca. Aquests temes han estat tractats a partir dels exercicis proposats o bé de situacions concretes que elles aportaven a la sessió grupal. Els temes proposats són temes que més aviat s'analitzen i es tracten amb la reflexió tant com amb la vivència. Els temes sorgits en la sessió sovint són temes expressats, parlats i viscuts i no sempre tan analitzats. Ambdues maneres d'abordar la violència, al nostre entendre, formen part imprescindible d'una intervenció grupal amb objectius de recuperació i curatiu. La recurrència d'uns o altres tindran relació amb la composició del grup i el moment i les circumstàncies de la dona.

Creiem que és útil tenir una llista de temes (vegeu el quadre següent) que són treballats en el grup, sigui com a temes d'exercicis o bé sorgits en la mateixa dinàmica: és pot tenir així una referèn-

Temes proposats i sorgits en el grup obert de suport psicosocial (Roca Cortés, N.; Paino, M.; Albarracín, M.; Córdoba, L.; Espín, J., 2006)	
Anàlisi de la violència i les seves conseqüències	<ul style="list-style-type: none"> - Identificació de cada tipus d'abús i reconeixement en la seva experiència. - Conflictes de parella amb i sense violència. - Cicle de la violència: culpa i responsabilitat. Rols de gènere. Característiques i estratègies dels maltractadors. - Emocions del cicle de la violència: culpa-esperança-por-terror-confusió-indefensió. - Mites, estereotips i prejudicis relacionats amb la violència. Identificació i reconeixement en les dones. - Què significa per a la dona encarar-se al masclisme, abans i actualment. - Estereotips de l'amor romàntic i incondicional. - Efectes de la violència en la salut. - Reproducció de la violència i condicions per interrompre-la. - Models parentals i educatius i la violència. - Nosaltres com a filles i nosaltres com a mares. - El reconeixement i la reparació familiar i pública de la violència rebuda.
Relacions interpersonals i construcció de la identitat	<ul style="list-style-type: none"> - Agressivitat enfront d'assertivitat: identificació i diferenciació. Protecció i límits. - Autonomia: espais propis en funció dels seus desitjos o en funció dels desitjos d'ells. - Aparellaments: motius i circumstàncies. - Rols jeràrquics de gènere en una societat masclista. - Construcció de les identitats personals segons la socialització diferenciada de gènere i els valors socials jeràrquics atribuïts.
Límits a la violència i separació de la violència	<ul style="list-style-type: none"> - Posar límits a la violència: quins i com. - Idees i comportaments en un judici oral per no ensorrar-se o paraitzar-se. - Intents de separació: culpa i por. La solitud. - Intents de separació: els fills com a fre per no separar-se. - Retorn amb el maltractador. Condicions pertinents i anàlisi de les demandes de mediació. - Condicions per al tractament dels maltractadors. - Separacions: valoració de la situació actual en comparació amb la situació anterior. Les pors abans i després. - L'home maltractador com a marit i com a pare. - Valoració vital i posicions respecte del company o marit (o antic company o marit). - El sentiment de fracàs de la parella i de pèrdua de l'ideal romàntic de parella i família.
Els fills i les conseqüències de la violència	<ul style="list-style-type: none"> - Posada en comú de situacions en les quals els fills prenen una postura ambivalent respecte de la mare. Estratègies d'enfrontament. - Idealització de la figura paterna. - Conflicte de lleialtats davant la separació i en els judicis. - Reaccions dels fills/es a les visites del pare. - Projecció emocional i relacional en els fills.
Els vincles grupals i amb l'entorn comunitari	<ul style="list-style-type: none"> - Objectius individuals de vinculació al grup. - Posem en comú les situacions de totes les dones. - Compartim sentiments d'alliberament i avenços en el ritual anual (memòria col·lectiva del grup). Intercanvi de regals. - Compartim amb el grup la participació de les conductores i diferents dones del grup en accions comunitàries (jornades i TV). - Desemmascarament i complicitat davant el masclisme. - Es donen comptes al grup i s'agraeix el suport rebut per un judici.

cia per a l'elecció. Per visualitzar ràpidament els temes que no estaven previstos però que s'han abordat els hem marcat amb cursiva.

Els materials emprats en les sessions s'han extret dels següents bagatges i publicacions: Lluïsa Carmona, Anna Chavarrías, Lucie Foissin, Montse García, Beatriu Masià i Caridad Villar (Tamaia, 2000); Júlia Massip i Chus Martínez (2004a, 2004b); Ángeles Álvarez (1998); Consuelo Barea (2004); Dulce Chacón (2002); McKay i Fanning (1991); Olga Castanyer (1996), Pilar Migallón i Beatriz Gálvez (2001); Pierre Simon i Lucien Albert (1983); Patton Thoele (2003) i Robin Norwood (2000).

Els criteris per triar els temes de cada sessió són la fase de recuperació en la qual es troben les dones, la prioritat que es doni als temes relacionats amb les dones en una situació de més risc i l'alternança dels cinc blocs temàtics explicats.

3.3.3 Suport fora del grup

Anomenem suport social extern aquell suport que es dona fora de l'espai grupal. Les conductores intentem facilitar-lo fent ús de diferents estratègies. La primera tindria lloc quan la dona s'incorpora al grup, ja que en finalitzar la sessió se li dona un llistat amb els telèfons de totes les participants per si té necessitat o vol connectar amb alguna d'elles.

Una altra estratègia és informar de situacions clau per les quals està passant la dona tant si aquesta pot assistir al grup com si no. Aquestes situacions poden fer referència, per exemple, a l'ingrés en cases d'acollida, a la necessitat d'acompanyament a judicis orals, a agressions produïdes, a necessi-

tats d'acompanyament en situacions de pèrdua, etc. Quan es posen damunt de la taula aquests fets, les dones s'ofereixen per tal de donar diferents tipus d'ajut. A més, es pregunta al grup per les dones absents per tal de saber si s'han trobat o trucat al marge de les sessions, de manera que a vegades són altres dones les que ens expliquen les absències a les sessions.

Una altra manera de promoure un vincle afectiu fora del grup és la convocatòria, al desembre, a una sessió per a totes les dones que han participat en el grup durant tot aquell any natural. En aquest moment, a part de valorar l'evolució de cada dona i del grup pròpiament dit, cada una se'n va de la sessió amb una postal en què les altres dones, incloses les conductores, li expressen amb paraules el que ha significat la seva presència en el grup, posen en relleu els trets de la personalitat o del caràcter que més la defineixen i li desitgen els millors auguris amb vista al futur immediat. Aquesta postal l'anomenem "regal" perquè creiem que pot tenir una funció balsàmica i d'encoratjament tant en moments d'alegria com de defalliment.

3.4 Grup obert o tancat

3.4.1 Avantatges i inconvenients

Un grup tancat és aquell amb un nombre de participants predefinitos, que faran un procés grupal en un nombre predissenyat de sessions, amb un inici i un final coneguts. Un grup obert és aquell en el qual no hi ha un nombre de participants predefinit sinó que els participants s'hi poden anar incorporant a mesura que ho necessiten i en poden anar sortint també en el moment que consideren oportú; no hi ha un nombre de sessions predefinit sinó que és continu en el temps.

Aquesta última va ser l'estructura que vam considerar més adient, després de reflexionar i comprovar diferents models, i aconsellades per l'experiència de treball grupal dels anys d'existència del projecte, ja que:

- a) No es necessita comptar amb un nombre determinat de dones per iniciar el grup.
- b) Permet la incorporació àgil de dones noves en qualsevol moment.
- c) Es dona una resposta més ràpida a les dones quan elles ho necessiten i estan preparades per incorporar-s'hi.
- d) L'heterogeneïtat de les dones accelera determinats processos d'identificació ja que es poden veure en diferents moments del seu procés de recuperació, cosa que promou un efecte de model d'esperança i de comportament d'unes cap a les altres. Les dones no estan en el mateix moment del seu procés quan arriben al grup i així poden veure com s'està en un moment inicial i en un moment final de recuperació.
- e) Poden acostar-se més a la idea de procés (més o menys llarg), cosa que implica flexibilitat per acceptar les situacions i dona el temps necessari per sortir de les relacions de violència i reconstruir la vida.

Entre els inconvenients, podem esmentar-ne els següents:

- a) S'ha de fer una acomodació cada cop que es produeix una incorporació. S'ha de tractar de reforçar la grupalitat continuadament.
- b) S'ha de flexibilitzar el programa de continguts que es vol tractar per donar resposta a les situacions personals de les dones en tot moment. El nombre de dones és variable en funció del moment que passa el grup.
- c) Suposa un repte per a les conductores, que han de saber integrar i atendre les necessitats de les dones que estan en diferents moments del seu procés de recuperació.
- d) Els temes que es tracten poden ser repetitius per a les dones més veteranes i, encara que es detecta que aquestes dones assumeixen la necessitat de les noves, per a elles també es interessant contrastar el resultat d'exercicis que havien realitzat en fases anteriors del seu procés de recuperació. Sovint, en aquests moments, és quan es converteixen en ajudadores de les altres.

Pel que fa a la reflexió sobre la tipologia de grups, és interessant destacar altres experiències de treball grupal (Laura Cafaro, Estela de Armas, Clara Niset i Mabel Simois de la Casa de la Mujer de la Unión de Montevideo, 2001). Un primer treball grupal, obert, va dirigit a la presa de consciència de

la problemàtica, al trencament de l'aïllament i a l'apoderament mutu, al fet d'abordar les situacions de crisi i de protecció de la violència i a l'elaboració de la relació violenta per tal d'arribar a abandonar-la. I un segon tipus de treball és el de modalitat grupal tancada, en què les dones ja estan més tranquil·les, no necessiten tant ser escoltades i relatar la seva experiència, pateixen poca o gens violència i estan preparades per aprofundir en elles mateixes sense tants mecanismes defensius. En aquest darrer cas, la intervenció grupal es dirigeix més a la introspecció, a les habilitats i els recursos personals i a reconstruir la seva vida i la dels seus fills i filles.

3.4.2 La intermitència en l'assistència

Una de les normes consensuades pel grup és un compromís amb la resta de membres que consisteix en la implicació entre elles i també en l'assistència a les sessions grupals. S'explica que es considera molt important la seva participació i totes les aportacions que realitzen durant les sessions. Les dones es comprometen a avisar les conductores o qualsevol altra dona del grup, quan, per qualsevol circumstància, no puguin participar en una de les sessions grupals. D'altra banda, considerem que hi ha circumstàncies que justifiquen totalment la manca d'assistència regular de les dones, que de vegades passen per situacions molt difícils i han de donar prioritat a altres assumptes. Per exemple, compromisos derivats de la sobrecàrrega de l'atenció en solitari als menors (metges, reunions de col·legi...), qüestions de protecció personal o judicials (agressions, entrades a casa d'acollida, judicis orals...), temes laborals, horaris, etc.

Per tal de mantenir la cohesió grupal, les dones absents es fan " presents " durant les sessions. Al començament de cada sessió, es fa un repàs per informar de la situació de cada dona i es verifica si han mantingut contacte entre elles o bé si han trucat a alguna dona per avisar. Les conductores fan un seguiment de l'assistència de les dones a les sessions grupals. Quan es detecta que alguna dona ha deixat d'assistir a diverses sessions i no ha avisat les conductores o altres dones, se li truca per verificar quina és la situació i se l'anima a tornar si és que això és possible, o bé se li ofereix la possibilitat de fer una baixa temporal en el cas que les circumstàncies ho aconsellin així, o fins i tot una baixa total. En aquest darrer cas, s'expliquen aquestes circumstàncies al grup i es demana a la dona que deixa el grup que s'acomiadi de la resta de membres del grup.

3.4.3 Com ho ha viscut aquest grup?

El grup objecte d'aquesta recerca ha entès perfectament la situació d'intermitència en l'assistència. Les dones amb fills grans entenen molt bé la situació de les dones que havien trencat no feia gaire amb la parella i que havien de tenir cura i mantenir (moltes vegades totes soles) els fills i filles petits, cosa que els suposava una situació d'angoixa i sobrecàrrega notable. El primer tipus de dones, la majoria més grans d'edat, s'han mostrat acollidores i preocupades per la situació de les altres companyes, generalment més joves, i els han trucat per preguntar com es trobaven, s'han ofert a acompanyar-les i ajudar-les i també per veure's fora de l'espai grupal. Vegem-ne alguns exemples.

Durant el procés de separació de la Rosa, en què va ser fora del districte, les notícies eren constants. La van acompanyar en alguna ocasió i li van prestar suport pel que fa a l'habitatge. La Mercè, una dona jove amb fills petits, a causa d'una situació d'assetjament del seu antic marit especialment greu i d'una situació econòmica i de salut complicada, va haver de faltar en nombroses ocasions a les sessions grupals. Quan hi participava es mostrava tan ansiosa que no podia centrar-se en la dinàmica grupal i va tenir incidents amb alguna companya del grup. Es va valorar la situació i se li va recomanar l'opció d'entomar el tractament psicològic individual, que havia abandonat, amb més intensitat i de deixar el grup temporalment, fins que la seva situació fos menys angoixant i pogués deixar resolts certs temes. Això no va impedir que les dones del grup continuessin trucant-li i interessant-se per ella, i fins i tot van anar amb ella a prendre un cafè. Aquesta dona tenia la porta oberta per tornar al grup, però no ho va fer ja que finalment va decidir fer un canvi de lloc de residència per raons de protecció.

En un altre cas, la Montse, una dona jove que va venir més motivada per la preocupació pel fill que pel seu propi procés, després d'un parell de sessions va deixar de venir. Malgrat que li trucàvem i

que es comprometia a venir de paraula, no ho feia i, finalment, va optar per fer una baixa total del grup perquè preferia dedicar-se a la recerca laboral. No va venir a acomiadar-se de la resta de dones del grup. Malgrat tot, el grup ho va entendre i les companyes van expressar l'opinió que potser estava encara una mica "verda" per deixar el grup, ja que veien que no havia fet un mínim procés personal de millora.

Aquesta obertura que podria semblar que hagués comportar inestabilitat, no en provocava per diferents raons. En primer lloc, perquè les estratègies i normes abans esmentades es complien amb constància. S'entén que dins d'aquesta llibertat (o millor dit necessitat d'assistència de manera intermitent), la implicació s'ha de mantenir explícita, el grup ha de rebre una explicació, sigui quina sigui, tant dels motius d'assistència com dels motius de falta d'assistència així com també del comiat definitiu o temporal del grup. En segon lloc, i molt important, les dones comparteixen implícitament, i a vegades explícitament, la comprensió de la complexa i llarga dinàmica d'aquest problema quan es vol afrontar (daltabaixos, dubtes, cicles, retrocessos, canvis de residència, pressions socials o del violent, angoixa i problemes de salut, horaris laborals forçats per la necessitat d'independència econòmica, etc.) i permet així entendre que la falta d'assistència no significa sempre desinterès o despreocupació pel grup. Són valors grupals que es comparteixen, però que són transmesos i fomentats per les conductores i pels objectius i valors del mateix projecte grupal.

Dins els límits d'una part del grup amb assistència regular (per diverses raons com més necessitat, més facilitat d'accés, trobar-se millor, etc.), aquesta inestabilitat d'assistència podria haver generat desmotivació, però observem que no afecta l'atracció generada per l'activitat del grup o la consciència grupal necessària perquè el grup de suport tingui els efectes pretesos.

3.5 Homogeneïtat i heterogeneïtat

3.5.1 Avantatges i inconvenients

La psicologia dels grups ens diu que com més heterogeneïtat més alentiment de la cohesió grupal, i més augment de l'aprenentatge i del canvi, especialment quan la diversitat és un valor positiu per al grup. Com hem explicat abans, la composició del grup, durant el temps de la investigació, ha estat més heterogènia que en anteriors cursos, bàsicament pel factor de l'edat.

Dins l'homogeneïtat de base pel fet de tenir un problema comú –la situació de violència de parella–, creiem que cert grau d'heterogeneïtat suposa tot un seguit d'avantatges:

a) Ajuda a entendre que les dones som molt diferents les unes de les altres i trenca estereotips de com és o no és una dona que ha patit maltractament.

b) Ajuda a entendre que, malgrat les diferències entre les dones, les situacions viscudes poden ser molt similars i les causes que generen la violència també. Dones d'origens diferents, de diferents edats i de diferents nivells socioeconòmics poden ser víctimes d'una relació abusiva per part de la parella afectiva.

c) Es dona un intercanvi més ric d'estratègies de resistència i d'abandó que seran útils per a les diferents circumstàncies i dones.

d) Es dona un intercanvi més ric de punts de vista i de valoracions sobre les relacions de parella i de la família, sobre la mateixa violència cap a les dones, que permetrà contrastar idees i nous referents socials a vegades necessaris per reforçar un canvi.

e) Com hem dit abans, accelera processos d'identificació de tipus i mecanismes de la violència perquè poden veure i sentir altres dones en diferents moments del procés de recuperació.

f) Promou un efecte d'esperança en la recuperació i en el grup i d'universalitat, en el sentit de compartir el problema i no estar sola.

Entre els inconvenients trobem que la diferència generacional o cultural pot dificultar, a l'inici de la relació, el procés d'identificació i empatia entre les dones, qüestions que s'han de vigilar i treballar per les conductores per evitar malentesos i desenvolupar positivament el sentit de grup i la confiança. Un altre perill és el predomini de la preocupació d'un sol sector o l'arraconament d'algun. La conducció vetllarà per equilibrar la participació de la diversitat de totes les necessitats i punts de vista.

3.5.2 Com ho ha viscut aquest grup?

En aquest grup s'ha donat una situació molt curiosa. Per un costat, la diferència d'edat ha fet que les més "veteranes" adoptessin en algunes ocasions un rol maternal amb les més joves, en el sentit de fer-los veure totes les possibilitats que els anys que tenien pel davant els donaven a totes elles.

On es notava molt la diferència generacional era en la percepció del futur: les més joves estaven interessades a recuperar-se i poder arribar a tenir una parella "normal" i una relació sana i equilibrada, mentre que les més grans, sobre tot la Felisa i la Llúcia, rebutjaven totalment aquesta possibilitat manifestant que no tornarien a "aguantar cap home" mai més.

Es van produir aliances entre dones del mateix subgrup d'edat. Una parella de dones jove (la Mercè i l'Eva), van quedar per sortir els caps de setmana de marxa. Aquesta relació va durar un temps, fins que va haver-hi un incident i una d'elles va abandonar el grup. Les dones més grans mestresses de casa sense fills petits quedaven per fer activitats diürnes, anar plegades a exposicions i participar en altres activitats organitzades pel Punt d'Informació a les Dones o en algun taller adreçat a les dones. Dues dones veteranes van iniciar una amistat que va arribar a ser duradora, la Llúcia i la Rosa.

Tanmateix, a mesura que va anar creixent el coneixement i la confiança entre grans i joves, la relació es va fer més igualitària entre elles a l'hora d'aconsellar-se i de donar-se suport. Es va crear un corrent de comprensió mutu de les diferents situacions i vivències. Ni les preocupacions diferencials de les unes ni de les altres van acaparar el temps grupal. En el següent grup, la diferència cultural també va generar un procés similar. Al principi percebien el sistema de creences d'unes i altres com diferents, però a mesura que va anar augmentant el coneixement i la relació entre elles, van començar a trobar més similituds que diferències entre les seves vivències com a dones i com a dones maltractades.

3.6 Instruments d'avaluació

Els diversos instruments que fem servir per avaluar el projecte els situem en els diferents moments del procés de treball.

3.6.1 Qüestionari d'avaluació individual

Aquest qüestionari habitualment es passa al juny i al desembre d'un any natural. Coincideix amb dues de les aturades que fa el grup durant els períodes de vacances, a l'estiu i al Nadal. No es passa sistemàticament en tots dos moments, sinó quan les participants porten bastants mesos en el grup i la perspectiva temporal els permet fer una valoració.

La finalitat d'aquest qüestionari (vegeu l'annex 1, apartat 5) és avaluar el grup i la participació individual de la dona en el grup. Es tracta de fer una aturada de valoració en el procés i es pretén conèixer com se sent la dona en el grup, quina opinió té d'ella mateixa i en quin moment del seu procés es troba i si veritablement està aconseguint els objectius que es va proposar. Aquest qüestionari dóna peu que la dona pugui proposar deixar el grup per diversos motius. Després que cada dona, individualment, ha omplert el qüestionari es realitza una posada en comú de la informació.

Des que s'han incorporat al grup les tècniques corporals al final de cada sessió i per tal d'avaluar l'impacte i la utilitat que té per a les dones aquesta tècnica, vam crear un petit qüestionari per avaluar els efectes del *qi gong* (vegeu l'annex 1, apartat 6).

3.6.2 Avaluació dels processos de les dones

L'avaluació individual del grup i la seva vinculació al grup es complementa amb unes devolucions individuals que les conductores ofereixen al juny i/o al desembre. Les devolucions consisteixen en una valoració de com les conductores veuen les dones en aquest moment, en quins aspectes creuen que han millorat i en quins encara han de millorar i, si cal, se'ls planteja l'alta o la continuïtat en el grup. En la devolució normalment es té en compte altres aspectes més globals del procés de tractament psi-

cosocial, que s'obtenen per mitjà de les coordinacions periòdiques amb els professionals referents sobre el seguiment individual de la dona (treballadores socials o psicòlogues). Que es faci o no al juny depèn del temps d'estada en el grup de la majoria de les dones. Si al juny hi ha dones que s'hi han incorporat fa poc, la devolució es fa al desembre.

El desembre es un moment significatiu per al grup, ja que a la darrera sessió de l'any es convida totes les dones que han participat en el grup durant aquell any natural. Aquesta trobada serveix perquè tinguin consciència de grupalitat, és a dir, que s'identifiquin com a part d'un grup més gran. En aquest context es fa una presentació de totes les dones en què s'informa de l'edat i del temps que fa que són en el grup, de la valoració de la utilitat del grup i de la situació actual. La sessió s'acostuma a cloure amb un ritual d'acomiadament, que consisteix que totes les dones que han passat pel grup marxen amb una postal en què la resta de membres del grup, incloses les conductores, li expressen els millors desitjos i també el seu agraïment per la seva participació o implicació en el grup fent èmfasi en els trets més genuïns i característics de la seva personalitat. Tot això té lloc en un context bastant lúdic i emotiu i s'acompanya d'un petit refrigeri en el qual participen també els fills i filles de les dones.

4. Grup obert de suport socioeducatiu a les filles i fills de la violència: l'Espai Infantil

4.1 Context

4.1.1 Context comunitari i històric

En el marc del projecte de creació del grup psicosocial per a les dones que pateixen violència de gènere es va desenvolupar el grup de suport socioeducatiu per a la infància. Moltes d'aquestes dones que havien de començar les sessions de grup tenien fills i filles i l'oportunitat de poder acudir al centre amb ells era viscut com un ajut pels motius següents:

a) Les dones que acudien a les sessions amb els fills. En algunes ocasions aquests eren l'excusa per justificar la seva absència de la llar i per tant poder assistir a les sessions. Missatges com "portaré els nens a una ludoteca perquè m'ho ha recomanat el mestre" sovint eren treballats en les entrevistes de primera acollida perquè la dona pogués explicar-ho al seu company.

b) La xarxa de suport era inoperant. No tenien familiars amb qui deixar els fills o, si en tenien, no donaven suport a la seva iniciativa.

El fet de tenir en un mateix grup nens i nenes en edat escolar sense cap obligatorietat ni pel que fa a l'assistència ni pel que fa al contingut –es tractava d'horari extraescolar– ens va permetre crear un espai distès de joc lliure on els infants es mostraven amb molta naturalitat. A partir de l'observació, ens vam adonar del següent:

a) Els infants arribaven amb una càrrega emocional molt alta a causa de les vivències de violència tingudes, que expressaven obertament.

b) La violència en l'entorn familiar afectava molt els que la vivien dia a dia, que arrossegaven una sèrie de símptomes com retard escolar, problemes d'atenció, ansietat, trastorns de l'alimentació i de la son, així com, molt sovint, relacions conflictives amb els companys.

c) La contenció, les explicacions i tenir l'oportunitat de viure i aprendre altres maneres de fer alternatives a la violència era un repte que responia a una necessitat dels infants.

d) L'opció de la creació d'un espai grupal propi per als infants de caràcter socioeducatiu era una bona fórmula.

Finalment, el grup va quedar constituït amb dos espais diferenciats: l'Espai Infantil, format per un grup d'un màxim de deu nens i nenes, de cinc a dotze anys, conduït per una educadora social i un/a alumne/a de pràctiques, i l'espai de guarderia per a nens i nenes de zero a quatre anys, portat per una voluntària de la Creu Roja. Aquests dos espais de vegades s'ajunten segons la programació o les necessitats.

4.1.2 Objectius

Es va configurar una estructura de projecte senzilla: dues educadores per a un grup màxim de deu nens i nenes amb sessions quizenals de dues hores de durada i amb activitats de caràcter lúdic. Darrere d'aquesta estructura hi ha uns objectius explícits que orienten el treball de les educadores que porten el grup:

a) Crear un espai de confiança en què els nens i nenes puguin comentar les seves necessitats, inquietuds, preocupacions, angoixes, com per exemple una baralla entre els pares, un conflicte amb un germà, etc.

b) Abordar els sentiments de culpa que generen les situacions de violència de gènere i/o ruptura de la parella.

c) Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris, preferentment en els moments de recollir-

da de la sala, d'ordre i neteja de l'espai físic, i en altres ocasions amb activitats específiques com fer un joc de taula que reculli el repartiment de rols, obres de teatre, entre d'altres.

d) Potenciar valors de cooperació i col·laboració, com el suport dels companys, la recerca del consens, la comunicació assertiva, el fet d'escoltar activament l'altre, etc.

e) Treballar el concepte de les figures parentals diferenciant el "real" de "l'ideal", sobretot des de la dramatització de situacions, com per exemple el teatre de titelles.

f) Treballar la imatge positiva d'ells mateixos i de les seves capacitats (autoestima).

g) Connectar els infants amb la xarxa de recursos de l'entorn per tal d'establir altres vincles relacionals: activitats extraescolars, ludoteques, esplais o serveis especialitzats de salut.

¿Què diferencia aquest espai d'altres espais de convivència i aprenentatge als quals ja assisteixen els infants? La resposta és la manera de ser-hi, la manera de fer.

4.2 Criteris generals de funcionament

4.2.1 Canal d'arribada al grup

L'accés al grup és produït per derivació d'algun servei o professional, preferentment per un professional de serveis socials que coneix la família i l'infant que començarà assistir al grup. La detecció de la necessitat s'efectua des de l'exploració del treball individual, gairebé sempre amb l'adult, normalment la mare, que a la vegada ha demanat explícitament ajut a causa de viure en una relació abusiva amb el seu marit o company.

Un cop la família ha acceptat de començar el procés grupal, cal treballar, des de les professionals del grup amb la mare, el missatge que aquesta explicarà al fill o filla del motiu d'assistència a aquest grup. És aquesta una situació difícil per a les mares, que algunes vegades minimitzen els efectes de la violència: "És petit, no se n'adona perquè no ens veu discutir"; en canvi altres vegades es mostren molt preocupades per les seqüeles que pugui tenir el fill pel que ha vist i ha sentit: "Pregunta molt 'per què et pega el papa?'", "Té por", " No vol que estigui sola a casa amb el pare".

Ajudar les mares a ordenar el discurs explicatiu del que passa les fa connectar amb les seves pròpies pors, i és per això que es treballa individualment i després amb l'infant i la mare. En el cas que manifesti dificultats o que el missatge sigui confós, la professional pot fer els aclariments que l'infant necessiti.

Un cop s'ha acceptat de participar en el grup, l'infant s'hi incorpora i s'inicia la fase de presentació, en la qual caldrà que expliqui el motiu de la seva assistència i el comparteixi amb els altres membres del grup. Aquesta premissa cal treballar-la al principi per tal de crear la complicitat necessària per fer un espai diferent als espais ja coneguts (escola, esplai, casal...), on tindrà la possibilitat de parlar d'allò que passa a casa sense ser observat o compadit. Així, l'Espai Infantil és reconegut com a propi, com un lloc on el que es fa va acompanyat del que es diu. Tot té una explicació i cal pensar-la i dir-la.

4.2.2 Mètode participatiu

Les actuacions han de cercar el consens, entre tots, igual que les normes i el funcionament. Així, es comença un espai participatiu on té el mateix valor el comentari del més petit que el del més gran. Aquest criteri expressat als infants per les conductores del grup els canvia de posició. No hi ha res preestablert. Cal anar construint el que serà aquest espai de convivència a poc a poc. Però per començar ens hem de conèixer. Cal saber qui som, d'on venim, on estudiem, què ens agrada, què ens molesta... és a dir, una fase de presentació que permet partir de la igualtat tot respectant les diferències com a principi de convivència.

Aquest espai requereix compromís amb ells mateixos i amb els companys, que vol dir que, en cas de no poder assistir-hi, és imprescindible donar una explicació als altres. És important l'assistència i la puntualitat, perquè agrada ser-hi, perquè es vol participar. Però també cal saber el perquè d'una absència per tal de no deixar ofegats "conflictes" del grup no resolts que poden entorpir la dinàmica

o ferir la sensibilitat dels companys o, a vegades, tapar inquietuds individuals. En aquest cas, caldrà treballar amb l'individu, prèviament, perquè ell mateix ho puguin entendre primer i compartir-ho després amb els altres. Vegem-ne un exemple.

En una de les edicions del grup en què participaven quatre nois, es van incorporar cinc noies de cop. Aquest fet va provocar que dos dels nois, que eren germans, faltessin a unes quantes sessions sense avisar ni disculpar-se. Davant d'això vam convocar la mare i els dos nois a una entrevista individual. La mare es mostrava contrariada, ella volia que continuessin en el grup, el fill petit li demanava que li hi portés i el gran es negava a anar-hi. Vam treballar les resistències del fill gran. Estava enfadat, ja que el fet que s'haguessin incorporat cinc noies al grup havia trencat, segons la seva vivència, l'amistat que hi havia entre els components del grup i estava convençut que ja no tornaria a ser el mateix. L'augment del nombre de participants del grup i el fet de passar d'una majoria masculina a una majoria femenina havien canviat part de la dinàmica grupal i també algunes de les activitats, però no els vincles que ja existien. El noi va poder compartir la por que sentia per la pèrdua dels amics i això el va tranquil·litzar. Llavors vam suggerir-li que provés d'assistir durant un temps a les sessions, tal i com estava previst, en el benentès que, si no li agradava, podia deixar-ho córrer. El noi va continuar en el grup fins que es va acabar el curs i va començar el curs següent.

Les activitats que es realitzen en aquest espai les proposen tant els diferents participants com les conductores del grup i les escullen entre tots. Qualsevol activitat és vàlida si permet el diàleg, si crea un ambient agradable, i es fa qualsevol cosa divertida. L'important és establir un lligam entre el que volem treballar amb aquell grup d'infants (objectius) i els seus interessos, i crear un clima agradable que afavoreixi la comunicació. Aquesta manera de procedir ja ens permet treballar l'assertivitat i el consens, ja que tots els participants hauran de manifestar obertament els seus interessos (manuïl·litats, teatre, esport, informàtica...), però s'haurà d'arribar a un acord: una programació única, de caràcter trimestral normalment, en què tinguin cabuda les diferents propostes. Un exemple d'un trimestre és el següent.

Primera sessió (gener)

Propostes d'activitats (pluja d'idees): fer disfresses, fer teatre, jugar a futbol, pintar i dibuixar.

Plantegem el següent: com que el mes de febrer tenim el Carnestoltes podem fer un taller de disfresses, després inventarem una història que tingui a veure amb tots els personatges (referent a ells mateixos disfressats) i elaborarem els decorats necessaris. Hi ha un membre que no hi està d'acord perquè diu que no hi haurà temps de jugar a futbol, que és el que a ell més li agrada. El grup decideix que cada dia primer jugaran al carrer una estona a diferents esports i jocs, que després berenaran i que al final realitzaran els tallers de disfresses i de teatre. Després d'arribar a l'acord central de la programació van decidir els seus personatges i la disfressa: un superman, un marcià verd, dos robots i una habitant de la terra en temps futurs.

Segona sessió (gener)

Se segueix el pla general proposat: esport al carrer i taller de disfresses i començar a pensar en la història: "Superman ha anat al planeta Mart a demanar ajut perquè a la Terra s'està acabant l'energia...". Cadascú confecciona la seva disfressa i va dient el que li sembla que pot passar. I així fins al final del trimestre en què es va representar l'obra de teatre *Amistat a la galàxia*.

Amb aquesta programació vam treballar pràcticament tots els objectius plantejats i, a més, al llarg de les sessions, mentre es confeccionaven les disfresses, el grup es va donar suport amb el relat de situacions viscudes d'algun dels membres: Un no té amics a l'escola perquè sempre es fiquen amb ell i li diuen "caracul", un altre un dia va veure com el pare va llençar el telèfon a la mare i li va fer un blau a la cara, i de vegades, quan ha d'anar el cap de setmana amb el pare, té por de no tornar més amb la mare, etc. Així, els diferents membres del grup s'escolten i s'orienten.

Un altre punt que cal destacar és la normativa de l'espai grupal, allò que es pot fer i allò que no es pot fer. És acordada pels participants a proposta de les conductores, que, en plantejar situacions hipotètiques de conflicte, donen peu que es pensi com resoldre-les i, per tant, a anar construint el marc

normatiu de convivència, al qual ells mateixos poden recórrer en casos d'incompliment. A mesura que s'incorporen nous participants, se'ls expliquen les normes acordades i se'ls dona l'oportunitat d'afegir-ne alguna i de comentar les altres.

4.3 Dinàmica del grup

4.3.1 Funcions: contenció i resolució de conflictes

Mitjançant el treball grupal i la interacció es donen dues funcions bàsiques: la contenció i la resolució de conflictes. La funció de contenció: es dona quan un membre del grup arriba amb un intens estat emotiu: ansiós, deprimat, rabios, agressiu, nerviós... i mitjançant el relat, expressant amb paraules com se sent, com es troba, què li passa, la resta dels membres del grup li retornen una explicació tranquil·litzadora que compleix dos objectius: d'una banda, donar-li suport, ànim i comprensió, i de l'altra, retornar-li una imatge diferent d'ell mateix. Vegem-ne un exemple.

En una sessió grupal en què l'activitat programada consistia a treballar, per grups, diferents temes que després formarien part d'un programa de ràdio, B va entrar molt nerviós i no parava de donar voltes pertot arreu sense poder centrar-se en l'activitat del seu grup. Quan se li va reclamar que complís la seva tasca va esclatar fent crits: "Estoy agobiao, agobiao, agobiao...". Davant d'aquest comportament alguns dels membres del grup li van fer costat i van començar a escoltar-lo i a ajudar-lo a expressar-se, a trobar paraules per descriure el seu malestar, el seu estat d'ànim i els motius que el provocaven. Per a B, "agobiao" era sinònim de rabios, furiós, però per quin motiu un infant de set anys podia sentir-se tant enfadat? Després de preguntar-li-ho i d'adonar-se que hi havia persones que l'escoltaven, ens va dir que no es trobava bé enlloc: a l'escola el feien llegir en català, idioma que considerava que no calia aprendre perquè li costava força i a casa no el parlava mai. Al carrer no tenia amics i quan baixava a la plaça no el deixaven jugar a futbol, llavors es ficava amb els altres nens i al final es barallava. Per finalitzar, a casa seva es vivia una autèntica batalla campal: el pare es ficava amb la germana gran, la qual era defensada per la mare que a la vegada era insultada i agredida pel pare. Tot plegat, un conjunt d'insatisfaccions. El grup va escoltar-lo, va entendre el seu estat de desesperança i li va enviar missatges d'afecte: "Nosaltres som els teus amics", "nosaltres t'estimem", "quan estiguis 'agobiao' ens ho pots dir"... totes aquestes frases van aconseguir que disminuís l'estat ansiós de B, ja que va rebre suficients mostres d'afecte i comprensió. El grup havia fet la funció de contenir el seu malestar i, alhora, havia fet emergir que, malgrat tot allò que semblava no funcionar en el seu entorn i que li produïa malestar, ell valia la pena i els altres li reconeixien.

La segona funció del treball en grup en l'Espai Infantil és la resolució de conflictes d'una manera alternativa a la violència. Els conflictes entesos com a situacions difícils, problemàtiques, que es poden donar *in situ* (dins del propi grup), o bé que s'hagin produït en un altre entorn –escola, carrer, domicili familiar, etc.– són tractats en la dinàmica del grup de diferents maneres. Quan el conflicte ha passat fora de l'Espai Infantil és una evocació, per part d'un dels infants, que relata des del seu punt de vista i vivència una situació problemàtica, que de vegades ha estat un fet dolorós. El grup escolta i cada un dels membres diu la manera com resoldria el problema. Sovint, el relat d'un conflicte dona peu a l'explicació d'altres moments "conflictius", que, de vegades, són compartits en la mesura que els altres membres poden haver-los patit, i aleshores s'arriba a pensar les maneres d'actuació més adients.

En les diferents edicions del grup, un tema molt tractat ha estat el de les baralles amb els companys de l'escola i, en conseqüència, les dificultats que tenien aquests nois i noies per contenir-se o moure's en situacions en què l'agressivitat tant física (empentes, cops de puny...) com verbal (insults, amenaces...) era la protagonista, tant si ells n'eren els receptors com si la provocaven. Que siguin els mateixos companys els que enviïn missatges del tipus "Quan estiguis nerviós i sentis ganes de pegar algú compta fins a deu" o "Li has de dir al professor que et provoquen" és molt més eficaç que si ho diu un adult. El fet que un noi amb tendència a la conducta agressiva vegi que d'altres que també tenen aquesta característica busquen estratègies de contenció, l'anima a intentar-ho.

Quan el conflicte es produeix dins de la dinàmica grupal és perquè algun dels membres té una conducta abusiva respecte d'un altre, algú s'ha exl'alimitat i està faltant al respecte a un dels seus

companys. En aquest moment, cal paralitzar l'activitat, recordar la normativa i analitzar i aclarir amb contundència el que ha succeït, així com també treballar les emocions (com s'han sentit) i donar peu que les expressin verbalment. Un exemple de diàleg: "No suportó que em diguin idiota, per això li he pegat", "I com és que et posa tan nerviós que t'insultin?". El noi respon que ell no és cap inútil, que ell fa les coses com pot i que s'esforça tant com pot. "Potser els altres no ho saben i cal que els ho expliquis, això." Diàlegs com aquest ajuden a connectar cada noi i noia amb les seves inseguretats i pors i des de la verbalització poden prendre una posició forta: no és tan dur el que ens diuen, més aviat és el cas que en fem o com deixem que ens afecti; per tant, com més fort està l'individu menys es deixa influir pels comentaris i desvaloracions dels altres, i pot manifestar assertivament la seva opinió. Per acabar, sempre cal realitzar un treball reparador: una disculpa, un senyal d'afecte i de comprensió, un compromís...

4.3.2 Estructura de la sessió

La sessió està estructurada en tres moments diferents:

a) L'arribada: els infants se saluden, comenten com els ha anat mentre no s'han vist, s'anuncia l'activitat proposada, i tot això entorn del berenar, que de vegades és festiu (per un motiu d'alegria, per un aniversari, per un comiat...).

b) Desenvolupament de la sessió: es fa l'activitat programada; és important potenciar el diàleg i el consens mentre fem una cosa divertida.

c) Tancament de la sessió: es valora l'activitat realitzada, com s'han trobat, què els ha agradat més. També es posa en marxa la recollida de la sala (ordre i neteja), que permet abordar de manera natural l'aprenentatge dels rols de gènere igualitaris.

A continuació podem veure, de manera esquemàtica, com dins de l'estructura de la sessió grupal s'anava donant la funció de contenció de la dinàmica grupal, explicada en l'apartat anterior, en la qual un participant, B, es desborda emocionalment.

Grup socioeducatiu: Espai Infantil	
Sessió: estructura i desenvolupament	Dinàmica de grup: funció de contenció
L'arribada: berenar, salutacions, comentaris.	B arriba neguitós, no pot parar, es queixa.
Inici de l'activitat. Preparació de temes per al programa de ràdio: - les balenes blaves - els pokèmons - els maltractaments a les dones; enquesta	B no va a cap grup de treball i crida: "estoy agobiado", el grup l'escolta i B comença l'activitat.
Finalització: recollida, ordre, neteja de la sala; comiat.	B pot marxar tranquil.

En el següent cas es tracta d'abordar el conflicte que hi havia entre un noi i una noia del grup. El conflicte es va iniciar fora del grup quan pel camí (venien junts acompanyats per la mare de la noia) van començar a discutir; després el conflicte va traslladar-se a les activitats. La discussió consistia en comentaris de menyspreu (insults del noi a la noia i precés de la noia cap al noi que l'acceptés). Com més intentava apropar-s'hi ella, més s'enfadava i se n'allunyava ell. Aquell dia van arribar tard i el noi va culpar la noia i la seva mare del retard i va afegir que ja estava fart d'haver de dependre sempre d'elles. Com que el grup no acabàvem d'entendre el problema, vam haver de preguntar a l'un i l'altre què estava passant. El noi va explicar que des que la seva mare treballava a les tardes tant ell com el seu germà passaven les tardes i les nits junts amb les altres dues noies. De fet, les mares havien organitzat un sistema d'ajut mutu per tal complementar-se: una podia arribar molt d'hora a la feina al matí perquè l'altra s'encarregava de portar-los a l'escola, i a la tarda una de les dues s'encarregava de les activitats extraescolars i els sopars. Aquesta organització havia provocat que els nois deixessin de tenir espais propis ja que cada tarda i cada nit havien de compartir casa seva, l'habitació i el temps amb les nenes. Tant uns com els altres estaven saturats, la nova organització no els satisfia, se sentien incòmodes i insegurs.

Vam veure que la situació sobrepassava l'àmbit grupal, vam recriminar les males maneres i els insults, tot i que vam reconèixer el malestar de tots, el noi es va disculpar a la noia i li va explicar que no tenia res contra elles sinó que estava cansat de la situació, i vam poder començar l'activitat dels jocs al parc. Al final de la sessió, les educadores del grup vam comprometre'ns a parlar amb cadascuna de les mares per tal que coneguessin i poguessin resoldre la situació. Vegem en el següent quadre la representació esquemàtica de la sessió grupal la dinàmica de la qual va suposar abordar el conflicte abans esmentat.

Grup socioeducatiu: Espai Infantil	
Sessió: estructura i desenvolupament	Dinàmica de grup: resolució de conflictes
L'arribada: cinc membres del grup arriben puntuals, agafem el berenar i anem cap al parc.	Je, J, I, M, arriben tard amb la mare de I i M.
Inici de l'activitat: marxem al parc a fer jocs de pilota. A la porta trobem quatre infants que arriben tard.	Je i I comencen a discutir. La distorsió és tan gran que parem el joc. Manifesten el malestar situat en les dinàmiques familiars. Continuem el joc.
Finalització: valorem l'activitat i parlem del conflicte. Comiat.	Compromís de les educadores de parlar amb les mares del malestar que senten.

4.3.3 Registre de la sessió

Al llarg de totes les sessions cal escoltar activament. El que diuen, quan ho diuen, com funcionen, per tal de fer una recollida de la sessió grupal que ens permeti analitzar els continguts i les relacions que s'estableixen. En la plantilla tipus del registre de la sessió (vegeu l'annex 1, apartat 7) hem marcat els següents aspectes:

- La relació amb els adults, és a dir els/les conductors/es del grup, que porten l'activitat. A partir d'aquesta observació veiem les dependències, la necessitat de cridar l'atenció, etc. de cada infant i com repercuteix en la dinàmica del grup.
- Dinàmica grupal, en què es recullen les interaccions, els conflictes que hi ha hagut, com s'han resolt, quan s'ha donat un suport, quan s'ha produït la contenció emocional, qui ha ajudat qui..., així com també els acords presos i les resistències.
- Grau d'acceptació de l'activitat proposada (alt, mitjà, baix i per quins motius).
- Grau de participació dels infants.
- Grau d'assoliment dels objectius generals com els de la sessió.
- Control de l'assistència: qui ha vingut, qui s'ha disculpat, quines raons han donat de l'absència.

El registre de la sessió es complementa amb la plantilla d'observació individual (vegeu l'annex 1, apartat 8), que es presenta a continuació, en què queda recollit el comportament, l'estat d'ànim, els canvis en l'estat d'ànim al llarg de la sessió i el tipus de participació. És un tipus de plantilla tancada que ens permet veure l'evolució i la variabilitat de la situació anímica dels participants i, al llarg del procés, constatar-ne la millora. Cadascun dels apartats que es defineixen deixa un apartat obert per registrar-hi altres comportaments.

Tota aquesta observació ens permet veure l'evolució del grup i també de cadascun dels participants, amb la finalitat d'avaluar el procés que realitzen.

4.4 Avaluació

4.4.1 Avaluació de la satisfacció de les participants

En acabar un període llarg de grup, i preferentment a l'estiu coincidint amb la finalització del curs escolar, fem una avaluació de la satisfacció dels participants. La satisfacció es mesura per mitjà d'un qüestionari que recull sis preguntes:

- a) Què t'ha semblat el grup? Com el valoreu?
- b) Com t'has sentit en el grup?
- c) Quina activitat o sessió t'ha agradat més? Explica-ho.
- d) Quina activitat o sessió t'ha agradat menys? Explica-ho.
- e) Què en penses, de les educadores del grup?
- f) Pensa tres coses que voldries fer en el grup la propera temporada.

L'edat determina la manera de passar el qüestionari. Quan saben llegir i escriure, l'omplen els mateixos infants; en cas que hi hagi nens i nenes de cinc o sis anys el qüestionari es passa oralment mentre fan un dibuix del grup o alguna activitat o sessió que recordin o que els hagi agradat més. Algunes respostes recollides al llarg dels anys de funcionament són les següents: "M'ha agradat molt el grup, m'ho passo bé", "M'he sentit còmode, a gust i tot lo bo: sentir-me bé, no estar nerviós", "M'ho he passat bé quan jugava, però em fan parlar i jo no vull", "Altres vegades també em diverteixo", "Hi ha dies més divertits i d'altres menys", "A vegades he plorat i no volia plorar, parlen de coses", "He fet amics", "En el grup parlem del que ens passa, de com ens sentim, del que fem".

4.4.2 Avaluació del procés dels infants

L'avaluació individual és un procés continuat que es va veient al llarg de les sessions i que queda recollit per mitjà dels instruments que hem vist anteriorment. Al final d'un període d'un curs escolar, si l'assistència ha estat continuada, és el moment de valorar els progressos que ha realitzat l'infant i la conveniència de continuar o abandonar el grup.

Hi ha tres motius bàsics perquè algun infant es doni d'alta del grup:

a) Haver conclòs un període llarg d'assistència al grup durant el qual s'hagin aconseguit canvis en l'estat d'ànim i la manera de fer com ara mostrar-se més tranquil i relaxat, ser capaç d'expressar situacions de conflicte quotidianes des de la reflexió i l'anàlisi, haver adquirit certa capacitat de demanar suport en moments conflictius, haver adquirit capacitat de contenir la conducta agressiva. En aquestes situacions intentem que l'infant s'incorpori o que continuï fent altres activitats lúdiques pròpies del seu entorn en el temps lliure que es relacionin amb els seus interessos: futbol, bàsquet, taller de còmics, ludoteca, esplai, teatre, etc.

b) Perquè es prioritzi un altre tipus de tractament més individualitzat i intensiu (teràpia individual). Aquesta opció es dona en casos d'infants que estan excessivament angoixats, per la qual cosa el tractament en grup es fa difícil i no es beneficiós ni per a l'individu ni per a la resta del grup.

c) Canvis sobtats en la situació familiar: ingrés a la casa d'acollida, canvi de domicili, acabament del procés de la mare sense ningú que l'acompanyi, etc. Aquests factors precipiten la sortida del grup i per tant la interrupció del procés. Quan es produeix una situació de crisi els infants són tractats per serveis de salut mental. En les altres situacions s'orienta els adults responsables a serveis de salut mental de la zona, si són necessaris, i a altres activitats lúdiques del territori.

La intervenció grupal és una part del tractament d'un individu i sempre cal observar els progressos dels infants no només en el grup sinó també en l'entorn habitual: família, escola, etc. Sovint, per poder valorar els efectes de la nostra intervenció convé mantenir una estreta relació amb els professionals referents de la família o de l'infant, individualment, que són les persones que recullen la globalitat de la intervenció. Aquestes coordinacions periòdiques ens permeten prendre decisions consensuades en tots els aspectes de la intervenció.

5. Avaluació: model, conceptes i instruments

Per avaluar l'impacte del grup en les dones i els processos grupals delimitarem els conceptes de recuperació i de processos grupals de suport. Hem creat un model conceptual per avaluar la recuperació en les dones, en un nivell d'anàlisi individual. Presentem els instruments que avaluen els fenòmens psicològics i socials de manera sistemàtica i, en alguns casos, amb les millors qualitats psicomètriques possibles (fiabilitat, validesa i discriminació) o de la manera més exhaustiva possible. Són instruments de registre qualitatiu o quantitatiu triats entre els disponibles o elaborats *ad hoc* per nosaltres, en versió àmplia o reduïda i amb propostes d'aplicació. Pel que fa a l'anàlisi grupal, presentem el model conceptual d'anàlisi dels processos de grupalitat i suport social acompanyat de l'instrument de registre, la POGSS, plantilla d'observació de 26 categories que permet identificar-los, elaborada expressament per a aquesta investigació.

5.1 Avaluació de la dona en situació de violència

5.1.1 La recuperació de les dones: concepte model d'avaluació

Entenem la recuperació com a producte i també com a procés al qual s'arriba a través de diferents fases. El concepte de recuperació que proposem té un enfocament de gènere i psicosocial que sobrepassa els criteris de disminució del comportament violent o la separació física del maltractador.

La recuperació d'una dona que està patint una relació de violència de la seva parella *és un estat final en el qual no rep cap mena de violència en la relació, gaudeix d'un bon estat de salut mental i física propi de la seva edat i ha reconstruït la seva vida personal i social amb plena independència, llibertat i qualitat* (Neus Roca Cortés i altres, 2005a).

En la majoria dels casos, la desaparició de la violència comença per la separació de la dona, però la recuperació suposa, i *no pot equivaler* solament, a la separació física i/o legal del maltractador. Per dues raons: una, perquè inclou la recuperació de la salut gràcies a la desaparició de les seqüeles de la violència, i l'altra, perquè sovint el maltractador continua assetjant violentament la dona i, com se sap, el moment de la separació física o de l'abandó de la casa on cohabitaven pot ser especialment perillós per a la dona. Recuperació tampoc no equival exclusivament a la separació psicològica (Roca Cortés i altres, 2005a). A vegades, és la dona qui, tot i haver-se separat físicament marxant bruscament de la casa on cohabitava, sovint per raons d'esdeveniments límits de supervivència, no ha trencat encara els vincles psicològics i afectius amb la parella violenta. Se solen donar crisis de retorn i també tornades de fet amb la parella violenta. Altres vegades passa al revés, la dona prepara la sortida quan s'adona que no hi ha cap altra solució però no se separa físicament de la parella violenta fins que psicològicament no ha trencat els vincles que la hi uneixen, a part de recobrar les condicions mínimes de fortalesa personal i recursos socioeconòmics per enfrontar-se a les condicions de supervivència i de seguretat física tant d'ella com dels fills i filles. En el grup analitzat trobarem ambdós casos.

Recuperar-se significa que *desapareix la violència* en les seves relacions, *com a mínim* en la relació de parella i amb els seus fills i filles, així com també amb els altres parents que conviuen amb ella o amb els quals mantingui una relació quotidiana (Roca Cortés i altres, 2005a). Es donen situacions en què, separada físicament o no de l'home violent, però havent desaparegut la violència física i sexual, la violència contra la dona continua de diferents maneres. A vegades, va dirigida de la parella-pare directament cap als fills o filles com a forma d'agredir la dona, o bé els fills o els pares-sogres (o altres familiars) de la dona continuen, en diferents graus, la violència exercida per la parella contra la mare i/o contra les germanes-germans (empentes, cops o pallisses, hostilitat a través d'insults, descreït o culpabilització directa o mitjançant l'entorn familiar, negació de recursos, control telefònic i/o persecució, etc.). En altres ocasions, la violència exercida contra la dona es concreta en l'alienació dels fills contra la mare, siguin petits o grans, o en l'acusació de la dona com a maltractadora dels fills

o com a culpable de la síndrome d'alienació parental quan els fills tenen mala relació amb el pare violent, no el volen veure o li tenen por; de vegades la violència arribarà amb la inexorable exclusió de la dona del grup familiar extens (i de tots els seus recursos personals, socials i econòmics), si vol conservar la plena llibertat, dignitat i integritat.

La recuperació implica també la *desaparició de les seqüeles* físiques i psicològiques àmpliament descrites com a síndrome de la dona maltractada. Però recuperar la salut física i psicològica de la dona no significa aconseguir l'autonomia personal i la integració social. Viure amb benestar físic i psicològic constitueix un element imprescindible però *no suficient*, per la qual cosa considerem que una plena recuperació és la "reconstrucció amb llibertat i amb qualitat de la pròpia vida i de la dels fills i filles, de la qual és coresponsable" (Neus Roca Cortés, Joana Espín, Mercè Rosich, Leonor Cantera i Marlene Neves Strey, 2005b). Per tant, recuperar-se de la violència significa també gaudir de les condicions i recursos per desitjar un projecte vital satisfactori i portar-lo a terme des del ple exercici de la llibertat i la inclusió social.

Per avaluar aquest ampli concepte de recuperació en tots els vessants esmentats, s'ha desenvolupat el següent model d'avaluació, desglossat en elements principals, dimensions i indicadors.

Els instruments corresponents els hem triat entre els publicats o ressenyats en bibliografia específica (Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 2001; Lenore Walker, 1984, entre altres) o els hem elaborat *ad hoc*, pensant tant en una avaluació àmplia com en una avaluació més reduïda, des de la recerca o des del servei d'atenció.

Model d'avaluació de la recuperació de la dona en situació de violència de parella (Roca Cortés N., 2005a)		
Elements principals	Dimensions	Indicadors
Violència rebuda i actual	La relació violenta rebuda fins al moment	Durada Tipus Factors de vulnerabilitat Factors agreujants
	Gravetat del comportament violent actual del maltractador	Intensitat i tipus
	Impacte de l'experiència actual de la violència en la dona	Intensitat
Perfil psicosocial de la dona	Seqüeles psicològiques	Indicadors de patiment psicològic: Arousal de l'impacte traumàtic Depressió i indefensió apresada Ansietat Indicadors psicològics positius: Autoestima Locus de control Habilitats socials Benestar subjectiu
	Seqüeles físiques i psicosomàtiques	Salut física i psicosomàtica
	Integració i inserció sociolaboral	Suport social Situació i suport legal i jurídic Vinculació comunitària Ingressos econòmics propis i aliens Situació laboral Habitatge
Procés de recuperació	Presència de violència	Presència/absència en la dona i fills-filles
	Separació física i legal	Grau de cohabitació o relació física Vincles legals
	Fase de recuperació	Tipus de vincle psicològic amb la parella violenta Reconstrucció de la pròpia vida

5.1.2 La violència rebuda i vivenciada

Havent definit ja la violència de parella i de gènere, cal assenyalar les formes que pren la violència de parella en el cas de les dones. Es poden resumir, segons Corsi (2003), en xantatge emocional, conductes de control i domini, abús verbal i psicològic, abús econòmic, abús ambiental, aïllament i abús

social, abús i violació sexuals i maltractament físic (pàg. 19). Les estratègies i tipologies de violència de parella contra les dones han estat extensament i acuradament descrites i ens hi remetem (Consuelo Barea, 2004; Graciela Ferreira, 1992, 1998; Leonor Cantera, 2005; Lluïsa Carmona, Ana Chavarrías i altres -Tamaia-, 2000; Marie-France Hirigoyen, 2006; Miguel Lorente, 2004). No incorporem en aquest apartat la mesura de la violència estructural, aquella violència menys interpersonal i més global –no per això menys punyent– generada per unes estructures socioeconòmiques que situen en condicions de desigualtat les dones pel sol fet de ser-ho. Però sí que la tindrem en compte en el perfil psicossocial de la dona ja que condiciona les circumstàncies materials de la recuperació.

Per avaluar la recuperació de les dones s'ha de conèixer l'abast de la violència que han rebut. Proposem els següents instruments corresponents als seus indicadors i dimensions:

Avaluació de la violència contra la dona (Roca Cortés, N. <i>et al</i> , 2006)		
Dimensió	Indicadors	Instruments
La relació violenta rebuda fins al moment	Durada Tipus Factors de vulnerabilitat Factors agreujants	Entrevista sobre la història de la violència.
		Factors de vulnerabilitat associats al maltractament. Es comparteix amb el protocol del servei "Informe de violència".
Gravetat del comportament violent anterior i actual del maltractador	Intensitat i tipus	Factors agreujants associats al maltractament. Es comparteix amb el protocol del servei "Informe de violència".
		Índex d'abús de la parella, de Hudson i McIntosh (1981). Índex d'abús de l'antiga parella en no cohabitació (2005). Ambdós índexs s'administren per als dos moments: durant tot el maltractament i actualment.
Impacte de l'experiència actual de la violència en la dona	Intensitat	Experiència de la dona del maltractament, de Smith (Smith i Earp, 1995).

Per mesurar la violència proposem distingir-ne dos grans tipus: violència física i violència no física. Dins la violència física s'inclou la sexual. En la violència no física incorporem la verbal, l'ambiental, l'econòmica i la social en les quals compta l'abús de l'espai i el temps propis individuals. Sovint s'anomena violència psicològica tota la que no és física amb l'objectiu de facilitar la identificació d'aquella violència més intangible i emmascarada. És una bona estratègia per a l'objectiu de visibilització. No obstant això, optem per anomenar-la "no física" considerant sempre que tota violència (física i no física) sempre és també violència psicològica. Per exemple, en el cas d'una pallissa o d'un intent d'escanyar sense resultat de mort o d'unes "simples" empentes, a banda de les conseqüències psicològiques pròpies de la mateixa brutalitat, tot gest que després recordi o insinui l'anterior no serà violència física sinó violència psicològica.

Pel que fa als instruments de mesura de la gravetat de la violència, hem escollit l'IAS de Walter Hudson i Sally McIntosh perquè en comparació amb altres instruments abasten tots els tipus de violència més comuns, la descripció verbal és assequible i clara, i les puntuacions reflecteixen bé la gravetat en atorgar pesos proporcionals als danys consegüents als actes. Tot i així hem comprovat que no és sensible a totes les formes de violència en no-cohabitació quan encara hi ha contacte. Per aquest motiu hem elaborat un índex d'abús de l'exparella en no-cohabitació (Roca Cortés, 2005). Es tracta de comportaments violents força freqüents, fins i tot quan hi ha ordres d'allunyament i mesures de seguretat pel que fa a acompanyar els fills i filles que han de veure, per ordre judicial, la parella-pare violent. Les dones participants han ajudat a elaborar-lo amb les seves indicacions i valoracions.

Mesurem la violència des de dos angles: des del comportament del maltractador però també des de la vivència específica que la dona té d'aquesta violència, sigui psicològica, física o totes dues. Incorporem així una mesura centrada en l'experiència de la dona, centrada en el context social dels fets i en els significats que l'afectada els atorga. Una mesura enfocada a l'experiència de victimització més que en el temps i la durada dels fets violents (Pagie H. Smith, Jason B. Smith i Jo Anne L. Earp, 1999). Segons les autores, es reconeix així que les condicions de maltractament existeixen fora dels episodis de violència física.

Algunes recomanacions per passar el conjunt de proves. En arribar a un servei buscant ajut no sempre la dona està en condicions de descriure amb claredat què li passa. I això per diverses raons: encara no sap si la creuran i si pot confiar en el/la professional que té al davant, potser no ha identificat i nomenat com a violència el que li està passant sinó que ho descriu exclusivament com a confusió d'ella mateixa, es troba feble i pot ser-li especialment dolorós parlar en veu alta d'aquests comportaments violents i reconèixer-los, etc. Res d'això anterior no és motiu per deixar l'avaluació de banda o endarrerir-la. Però passar aquest apartat de violència sempre genera angoixa i més elevada com més a prop en el temps estigui la violència rebuda. Aconsellem, doncs, que administrar-la vagi seguit, en la mateixa entrevista, d'un temps de contenció i suport. En general, aquesta bateria de proves que presentem és millor administrar-la quan la dona ja ha establert un vincle mínim amb el servei. Per obtenir la informació necessària per a la derivació i l'acollida en el grup, els apartats relatius a la violència i a la història de la violència dels corresponents protocols del servei (informe de derivació i entrevista d'acollida) ja són suficients. No és aconsellable avaluar la violència en el primer lloc de la seqüència de proves ja que pot generar rebuig o fugida. La dona pot no haver identificat encara com a violència tots els comportaments que es descriuen i pot ser que pels mateixos efectes de la violència els minimitzi o els negui. En aquestes condicions s'ha de comparar la primera prova sobre violència passada a la dona amb la informació que la dona va proporcionant al llarg d'entrevistes obertes de diagnòstic i orientació o en el grup. Si la diferència és molt gran, s'hauria de tornar a passar la prova sobre l'índex de violència i l'apartat de l'entrevista que indaga sobre la durada de la relació violenta.

5.1.3 Perfil psicosocial de la dona

Quan desenvolupem el model conceptual d'avaluació de la dona en situació de violència, des d'una perspectiva tant psicològica individual com psicològica social, proposem tenir en compte les dues dimensions abans esmentades: les seqüeles psicològiques i físiques de la violència en la dona i la integració social.

Les conseqüències de la violència de parella en la dona han estat descrites a bastament per la recerca (Amy Holtzworth-Munroe, Natalie Smutzler i Elizabeth Sandin, 1997; Enrique Echeburúa i Paz del Corral, 1998; Lenore Walker, 1984; Patricia Villavicencio i Julia Sebastián, 2001, entre altres) com la presència d'un quadre simptomatològic en el qual la dona experimenta angoixa i confusió, símptomes depressius i d'indefensió apresada, baixa confiança en ella mateixa (autoestima), reexperimentació o evitació del trauma continuat, *Locus* de control extern i disminució de les habilitats socials. Avaluarem la intensitat d'aquests aspectes, que la psicologia clínica anomena síndrome de la dona maltractada pel fet que tenen semblances amb els símptomes d'estrès posttraumàtic d'un esdeveniment vital estressant (generalment es tracta d'un esdeveniment puntual). Tanmateix, es tracta d'una denominació que comporta certa polèmica per la variabilitat interna que presenta entre el total de dones en situació de violència, i també pel perill de confondre el que són seqüeles de la violència amb factors de risc interns de la dona. El que són conseqüències poden convertir-se, en l'imaginari col·lectiu o en alguns manuals d'estudi, en dificultats pròpies de l'individu víctima. Implícitament, i a vegades explícitament, s'atribueix la responsabilitat-culpa de la seva situació a la víctima (també succeeix amb altres etiquetatges), cosa que nodreix la prepotència del victimari violent i, en el cas de les dones, alimenta la calúmia cap a la dona maltractada com a dona masoquista. Tot i que la denominació de síndrome és força comuna, hem optat per fer servir el mot "seqüeles" per alertar, de moment, del prejudici en què es pot caure, alhora que proposem una denominació genèrica menys psicopatològica.

Hem anomenat aquest element del model d'avaluació que radiografia l'estat psicològic i social en què la dona es troba com a "perfil psicosocial de la dona", per tal de reflectir una perspectiva de potència tant com de carència. Ens ocupem tant del sofriment com de la salut i el benestar. Identificar el patiment i disminuir-lo forma part del treball dels professionals d'ajut. Incorporant les potencialitats i els benestars evitem la revictimització i les atribucions implícites d'incapacitació afegides a les pròpies dificultats, com passa amb altres col·lectius de persones amb necessitats especials. Treballem així des de continguts aportats per la disciplina psicològica, el funcionament psíquic de "la normalitat", anomenada actualment psicologia positiva. Només des d'aquesta perspectiva positiva es pot

empènyer les dones cap a més salut, cap a més forma i cap a la construcció, des d'elles mateixes, de la seva independència i llibertat de vida.

La literatura professional i de recerca assenyala també entre les seqüeles de la violència una disminució de la salut física a causa de malalties físiques i psicosomàtiques: les derivades directament de la violència física amb conseqüències temporals o cròniques, malestars psicosomàtics, agreujament de predisposicions o malalties genètiques mostrades per la dona i malalties ginecològiques i de transmissió sexual.

Avaluar des d'una perspectiva psicosocial i del benestar social vol dir també incorporar la valoració dels elements d'integració social imprescindibles per gaudir de plena autonomia sobre la pròpia vida com són la inserció social a través d'una xarxa de suport, la vinculació comunitària, la inserció laboral i la independència econòmica.

Es proposa que el perfil psicosocial de la dona sigui avaluat amb els instruments continguts en el següent quadre. Es tracta d'una àmplia bateria de proves (vegeu l'annex 2), reconegudes en el seu àmbit, algunes d'elles amb fiabilitat i validesa psicomètriques, i, sempre que ens ha estat possible, amb perspectiva de gènere.

Avaluació del perfil psicosocial de la dona en situació de violència (Roca Cortés, N. <i>et al.</i> , 2006)		
Dimensió	Indicadors	Instruments
Seqüeles psicològiques de la dona maltractada	<u>Indicadors de sofriment psicològic</u>	
	Arousal de l'impacte traumàtic	Escala de l'impacte de successos (Weiss i Marmar, 1997)
	Depressió i indefensió apresada	Inventari de depressió de Beck, Steer i Brown (1996)
	Ansietat	Inventari d'ansietat de Beck i Steer (1996)
	<u>Indicadors psicològics positius</u>	
	Autoestima	Escala d'autoestima de Rosemberg (1965)
	Locus de control	Inventari de lloc de control de Rotter (1982)
	Habilitats socials	Escala d'habilitats socials de Gismo (2000)
	Benestar psicològic o subjectiu	*Escala de Benestar psicològic (Sánchez Cánovas, 1998)
	Seqüeles físiques i psicosomàtiques de la dona maltractada	Salut física i psicosomàtica
Integració i inserció sociolaboral	Suport social	Qüestionari de suport social percebut (Musitu, García i Herrero, 1990)
	Situació i suport legal i jurídic	Entrevista sobre la situació legal i suport percebut (Roca i Espín, 2004)
	Vinculació comunitària	Entrevista sobre la vinculació comunitària (Roca i Espín, 2004)
	Situació laboral	Entrevista sobre la situació laboral i econòmica (Roca, <i>et al.</i> , 2005)
	Ingressos econòmics propis i aliens	
	Habitatge	Entrevista sobre l'habitatge (Roca, <i>et al.</i> , 2005)

En el transcurs de la recerca, hem introduït elaboracions pròpies, adaptacions pròpies o nous instruments en la segona passació que ens semblaven més adients. Per exemple, hem complementat l'índex d'abús de Hudson amb un índex de violència del maltractador en situació de no cohabitació. L'inventari de depressió de Beck, Steer i Brown (1996, vegeu l'annex 2 apartat 6) recull la no aparició de símptomes depressius, però no dona informació sobre l'aspecte positiu vital de la dona. L'absència de símptomes de depressió, l'avaluem a través del concepte de benestar psicològic. Hem buscat un instrument que avalués el benestar amb perspectiva de gènere, per la qual cosa hem complementat l'escala de benestar psicològic de Sánchez Cánovas (1998, vegeu l'annex 2, apartat 10) amb aspectes psicològics i laborals del qüestionari de salut i qualitat de vida de Carme Valls i CAPS (2000, vegeu l'annex 2, apartat 10, que incorpora aspectes propis de la vida actual de les dones que no es troben en un instrument de benestar psicosocial genèric. Per a alguns tests, n'hem buscat de més curts que poguessin ser més àgils per al treball del servei (vegeu l'annex 2, apartats 6 i 9 i 12). Per exemple, pel que fa al qüestionari del lloc de control de Trotter i de l'inventari de depressió de Beck i del suport social percebut de Musitu, tot i la seva solidesa, hem seleccionat qüestionaris més curts i, en el cas del lloc de control, un en què no s'hagués de triar entre dues afirmacions ja que davant

aquesta forma de resposta nombrosos subjectes presenten resistència. En la dimensió d'integració i inserció sociolaboral, la majoria d'indicadors són avaluats per instruments d'elaboració pròpia inspirats en diversos protocols i modificats per la casuística de les dones en situació de violència (vegeu l'annex 2, apartats 13, 14 i 15).

5.1.4 El procés de recuperació

La radiografia del perfil psicosocial de la dona feta en diferents moments aporta informacions valuoses per conèixer l'impacte, però també és un mosaic de peces soltes retratat de forma estàtica. Una visió holística, dinàmica i seqüencial de la recuperació vindrà acompanyant un paradigma epistemològic genètic. La recuperació d'una dona en situació de violència és llarga i ha de ser vista també com a procés, especialment des dels serveis que l'atenen. La comprensió temporal d'aquests processos pot proporcionar informació per ajustar la intervenció a cada moment, avaluar els microprogressos, resistir la inquietud i la impaciència que desperten en les/els professionals els dubtes, retorns, ambivalències i pors de la dona entrampada en una relació afectiva violenta. Basant-nos en l'experiència professional amb les dones en situació de violència i en l'estudi de Karen Landeburguer (1998), hem elaborat un full de seguiment i un inventari de fases de recuperació des que una dona està dins una relació de violència de parella i arriba a un servei demanant ajut fins que s'allibera de la relació abusiva i recupera el control de la seva vida.

Per avaluar la fase del procés de recuperació, hem considerat necessari tenir en compte *tres dimensions*, separades, perquè tenen ritmes i manifestacions diferents (vegeu el quadre següent). Ni quan es fa la ruptura física o psicològica desapareix completament la violència. Ni la separació física suposa la psicològica o viceversa. I el mateix es pot dir de la separació legal.

Avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència (Roca Cortés, N. et al, 2006)		
Dimensió	Indicadors	Instruments
Presència de violència	Presència/absència en la dona i fills/filles.	Inventari de recuperació de la dona en la violència de parella (IRD).
Separació física i legal	Grau de cohabitació o relació física. Vincles legals.	
Fase de recuperació	Tipus de vincle psicològic amb la parella violenta. Reconstrucció de la pròpia vida.	

Aquests tres elements prenen múltiples combinacions en les trajectòries de recuperació de les dones en situació de violència de parella. Veiem casos de separació física i no psicològica. Les dones joves no solen cohabitar amb la parella violenta i els amants cohabitaven però viuen físicament separats; per tant, hi ha violència, hi ha mitja separació física, no cal la legal i tenen un vincle psicològic que haurà de ser treballat cap a la separació per aconseguir ser lliure de la violència de parella. En altres casos, la dona pot estar separada físicament, perquè viu a casa d'una altra persona, i veure's més o menys voluntàriament amb la parella violenta, o bé pot estar refugiada en casa de familiars o en una casa d'acollida on ha acudit precipitadament i aleshores el procés de ruptura i dol psicològic no s'ha fet encara. En aquesta línia, es troben també casos en què la separació física és forçada pels fills i filles joves que viuen a la casa familiar i exigeixen a la mare que se separi del pare-marit violent. Ens hem trobat també casos en què la separació física ha estat iniciativa d'ell (que ha abandonat la casa familiar) i, per tant, ja no hi ha violència directa, però la dona no ha fet la separació psicològica. En tots aquests casos, l'evolució de la separació psicològica és cabdal ja que es donen retorns, visites d'amagat amb el violent, depressió crònica o recaigudes amb altres parelles violentes.

A l'altre extrem, trobem la dona que, cohabitant encara amb el maltractador, es troba en una fase avançada de separació psicològica. En aquests casos, solen preparar la sortida i quan la fan és força definitiva. Excepcionalment ens hem trobat també amb el cas d'una dona que havent avançat en la separació psicològica de la parella maltractadora continua cohabitant-hi perquè ell acudeix voluntà-

riament a tractament i mantenint-se en el canvi ha arribat a una situació de no-violència, de tal manera que aconsegueix recuperar la vida pròpia, sense violència, i amb la parella rehabilitada. Durant els nou anys d'atenció a dones que pateixen violència en els nostres serveis, només ens hem trobat un cas d'aquest tipus, que forma part del grup d'aquest curs.

L'instrument de registre del procés de recuperació és l'*inventari de recuperació* de la dona en la violència de parella, que consta de dues parts: el full de seguiment i la llista d'indicadors de les fases de recuperació. Aquest instrument, que en la nostra opinió aporta una visió holística del procés de separació i recuperació, ajuda a sistematitzar amb el mínim d'informació rellevant el registre dels seguiments de les dones i contribueix a ajustar les intervencions en la fase corresponent a les necessitats específiques de la dona dins un procés llarg que habitualment dura anys des que s'inicia fins que s'acaba.

- *Objectiu*: registrar i avaluar els progressos en l'abandó de la situació de violència i en la reconstrucció de la pròpia vida.

- *Descripció*: tres apartats corresponents a les tres dimensions del model d'avaluació que recreen la situació en la qual es troba la dona pel que fa a la desaparició de la violència de la seva vida quotidiana i l'estat del vincle social i psicològic amb el violent. Les dimensions de presència de violència i la separació física i legal, les determina la professional amb la informació proporcionada per les entrevistes anteriors. La llista d'indicadors, l'apartat més ampli, és la que descriu el vincle psicològic de la dona amb la parella violenta. Es tracta d'indicadors que descriuen cada una de les cinc fases del procés de recuperació:

1a fase	Desorientació i cerca d'ajut
2a fase	Identificació de la violència
3a fase	Inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments
4a fase	Manteniment en la relació amb alguns límits i canvis
5a fase	Abandó de la relació abusiva i reconstrucció psicossocial

En cada fase hi ha indicadors que descriuen el vincle psicològic de la dona amb la parella violenta i l'estat psicològic d'ella. Amb la informació que proporcionen les entrevistes d'orientació psicològica i social que es realitzen durant el primer mes d'atenció a la dona, es determina la presència o absència de cada indicador i al final es decideix en quina fase es troba de la recuperació psicològica. El moment del procés de recuperació en què es troba la dona vindrà dibuixat pel perfil de les tres dimensions la fase de la recuperació (o tipus de vincle psicològic), el grau de cohabitació o de separació física i legal i la violència que encara pateix o no.

- *Condicions de passació*: l'inventari per a l'avaluació és respost per la professional que, de manera continuada, tracta la dona per la seva situació de violència. La professional ha de tenir suficient informació de caire psicològic sobre el vincle de la dona amb la parella. Està pensat per fer un seguiment ja que té en compte el registre de tres moments diferents. No aconsellem cap interval de temps concret ja que depèn de cada cas, del moment del procés de recuperació en el qual la dona es troba quan arriba al servei i dels criteris d'avaluació que es marca cada servei. Cal recordar que els processos de recuperació solen ser llargs en anys, especialment en el cas de violència cronicada.

- *Interpretació*: com més avançada sigui la fase més recuperada estarà la dona. En certs moments la dona no està únicament en una sola fase i presenta comportaments de fases anteriors o bé de fases posteriors. En el full de seguiment marcarem la fase en la qual siguin predominants certs trets i comportaments i afegirem la nota de transició cap a la següent fase, en cas que en presenti bastants indicadors.

Inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència de parella (per serveis d'atenció)

de N. Roca, M. Paíno, M. Albarracín, L. Córdoba, J. Espín, 2006

Full de seguiment

Nom de la dona

Professional que omple l'inventari - Primer registre:

Professional que omple l'inventari - Segon registre:

Professional que omple l'inventari - Tercer registre:

Fases	Data del 1r registre	Data del 2n registre	Data del 3r registre
1. Desorientació i cerca d'ajut			
2. Identificació de la violència			
3. Inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments			
4. Manteniment de la relació amb alguns límits i canvis			
5. Abandó de la relació abusiva i reconstrucció psicosocial			

Observacions

Presència de violència en la relació	Data del 1r registre	Data del 2n registre	Data del 3r registre
La PARELLA és violenta físicament			
La parella és violenta –no físicament–			
ELLA és violenta amb les filles/fills			
Una ALTRA persona es violenta amb la dona. Qui?			
NO hi ha violència ni amb la dona ni amb els fills/filles			

Observacions

Separació física i legal	Data del 1r registre	Data del 2n registre	Data del 3r registre
a) Viuen junts			
b) No viuen junts però es veuen sovint			
MOTIUS pels quals es veuen:			
c) No viuen junts NI es veuen			
a) No cal cap mena de separació LEGAL (promesos, amants, parelles de fet no registrades)			
b) No hi ha separació judicial, ni acords signats			
c) Ha posat la demanda de separació i estan en fase de judicis o estan separats legalment i encara tenen assumptes pendents que els porten a judici			
d) Separació ja sentenciada pel sistema de justícia (legal) i sense tràmits o assumptes pendents			

Observacions

Inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència (per serveis d'atenció)

de N. Roca, M. Païno, M. Albarracín, L. Córdoba, J. Espín, 2006

Indicadors de la fase de recuperació I

Fase 1. Desorientació i cerca d'ajut

La dona sol expressar una demanda no en termes de violència o conflicte de parella sinó que adapta la demanda al servei social, de salut o educatiu al qual acudeix: problemes amb els fills o filles o necessitats d'atenció als avis, necessitats d'habitatge o econòmiques, dolors físics, sol·licitud d'informes per a judicis, etc. La violència de parella és expressada més endavant i no en termes de violència inadmissible, sinó de conflictes amb la parella.

La dona mostra:

- Confusió
- Desorientació
- Desil·lusió
- Depressió
- Ansietat
- Sentiments d'incapacitat
- Por indeterminada de moment
- Altres símptomes propis d'aquesta situació: malalties físiques, dolors generalitzats, etc.

Un cop expressat el conflicte de parella, busca ajut amb diferents objectius:

- Arribar al punt en què la relació es mantingui però que desapareguin els conflictes (la violència).
- Trobar ajuda per ella portar millor la relació (sense tant patiment).
- Arribar a trencar la relació conflictiva (d'abús) i separar-se.
- Altres objectius però sense fer esment del maltractament com a violència.

Fase 2. identificació de la violència

La dona

- Reconeix els seus símptomes, però no els relaciona amb la situació d'abús que pateix.
- Va prenent consciència de la seva situació.
- Comença a identificar-se com a maltractada.
- Va prenent consciència de la gravetat de la situació de violència.
- Mostra molta tristesa.
- Té present la parella maltractadora en totes les seves decisions.
- Sent culpa pel mal funcionament de la parella.
- Es pregunta què fa ella per "fer-lo enfadar".
- Sent pena per ell.
- Se sent responsable d'ajudar-lo i ho justifica per la biografia més o menys violenta d'ell, per les condicions econòmiques actuals, per addiccions, o basant-se en estereotips sobre la imprescindible figura del pare, la incapacitat de l'home per a les relacions emocionals o la impulsivitat incontrolada, etc.

Inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència (des de serveis d'atenció primària)

de N. Roca, M. Paíno, M. Albarracín, L. Córdoba, J. Espín, 2006

Indicadors de la fase de recuperació II

Fase 3. Inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments

- La dona es qüestiona els comportaments següents d'ella i d'ell:
 - Per què la segueix tractant així quan ella fa el que li diu, està sempre disposada a fer-lo content, és una bona esposa i mare.
 - Per què ella ha perdut el control sobre les pròpies decisions, fins i tot les domèstiques.
 - Per què ha d'assumir ella totes les feines de la casa.
 - Per què ha de mantenir tota la família, inclòs ell mateix, o invertir en despeses prescindibles.
 - La manca de suport d'ell davant situacions personals o familiars difícils (malalties, etc.).
- La dona es qüestiona els sentiments que li provoca aquesta relació de parella:
 - Sentiment de culpa pel maltractament.
 - Sentiment de responsabilitat de la relació o d'haver-lo d'ajudar a ell.
 - Comportaments que suposen submissió d'ella en la parella.
 - Sentiments i percepció d'incapacitat, menyspreu i tristesa.
 - Plantejament per primer cop en veu alta de la insatisfacció d'aquesta relació.
- Va guanyant autocontrol en la relació de parella i es permet reaccionar-hi en contra.
- Conquereix o torna a emprendre espais d'autonomia en la relació de parella, autonomia per a ella i pensant des d'ella.
- Això significa posar límits als comportaments d'abús, no complir totes les regles que ell imposa, frenar les seves amenaces i menyspreus, no deixar-lo traspasar certs espais, etc.
- Aquestes dues conquestes provoquen una eufòria intermitent que pot donar peu a assajos de separacions (separacions de llit o de pis i també retorns).
- Descobriments de la ràbia per la situació de violència:
 - Rebel·lia oberta i directa: enfrontament, més discussions, etc.
 - Rebel·lia sigil·losa i encobriment del procés d'apoderament per evitar perills.
- Si aquesta rebel·lió fracassa, pot haver-hi reaccions de pena per ell i de cuidar-lo, o d'autocàstig per creure que la seva obligació és canviar de comportament.
- Continua tenint por de les reaccions agressives d'ell davant la seva incipient recuperació d'autonomia.
- S'adona de la por a la solitud i especialment de la por a no poder tirar endavant ella sola o amb les seves filles i fills.

Inventari per a l'avaluació del procés de recuperació de la dona en situació de violència (des de serveis d'atenció primària)

de N. Roca, M. Païno, M. Albarracín, L. Córdoba, J. Espín, 2006

Indicadors de la fase de recuperació III

Fase 4. Mantenir-se en la relació amb alguns límits i canvis

- No es planteja la separació, no vol separar-se del violent.
- La violència verbal ha disminuït, les discussions són menys freqüents. NO sol haver-hi violència física.
- Posa fre i límits al control d'ell sobre la seva activitat o les seves decisions ("jo faig la meua i no el que ell em diu", "li dic que no cal que pressioni més perquè faré el que em sembli convenient i a més sense fer mal a ningú", etc.).
- El fet de posar límits al control o menyspreu d'ell li suposa menys desgast i tensió.
- Lluita i és més immune (no en fa cas) al menyspreu d'ell quan ella pren iniciatives per satisfer els seus desitjos o expectatives (activitats laborals, carnet de conduir, visites familiars).
- Pren iniciatives per satisfer els seus desitjos o expectatives (activitats laborals, carnet de conduir, visites familiars) amb independència de la reacció de malestar d'ell.
- En cas que no cohabitin i que ell continuï assetjant-la i controlant-la, la dona NO posa límits ni impediments, ni aplica estratègies, per acabar o minimitzar aquest contacte.

Fase 5. Abandonament de la relació abusiva i reconstrucció psicosocial

- Millora l'estimació i la confiança cap a ella mateixa, s'agrada més, es respecta més.
- Pren mesures de protecció per a ella i els fills davant el possible increment de la violència.
- Reaprèn o aprèn a viure per ella mateixa. Creix la seva autonomia en la presa de les pròpies decisions, tant a l'hora de tenir en compte els propis desitjos com d'obviar els d'ell.
- Es culpa per haver aguantat i pel mal que ell ha fet als fills.
- Millora la seva salut, disminueixen els símptomes físics o psicosomàtics, es cuida més les malalties cròniques o de llarga durada.
- Es cuida físicament més a si mateixa, el vestit, etc.
- Va recuperant el contacte amb amistats i familiars, els veu amb més freqüència.
- Té i sosté activitat pròpia i fora de casa.
- Millora la seva relació amb les filles i fills.
- Expressa i elabora el fracàs de la parella i el dol per la pèrdua de la parella.
- Expressa i elabora la pèrdua del seu ideal de parella i matrimoni.
- En cas que no hi hagi cohabitació, la dona SÍ que posa límits al contacte o relació que tenen ja que ell és encara violent, bé directament, bé indirectament a través de la seva família o dels fills/es, del sistema judicial, etc.
- Qüestiona els rols i creences tradicionals i busca nous referents de models de dona o recupera el valor de les creences més igualitàries que sempre ha tingut.
- Assaja i va consolidant nous comportaments i creences que li donen més autonomia, autoafirmació i satisfacció.

5.2 Avaluació de la dinàmica grupal d'un grup de suport psicosocial

Amb l'objectiu d'aprofundir en l'anàlisi de la dinàmica grupal i de respondre les preguntes de les conductores del grup sobre la pràctica professional, hem partit dels conceptes bàsics i clàssics de la disciplina de la psicologia dels grups. Recorrem a aquests elements, siguin contextos, estructures o processos grupals, per ampliar la conceptualització de l'avaluació d'un grup i la seva dinàmica des d'un nivell d'anàlisi pròpiament grupal, diferent de l'anàlisi dels continguts individuals i col·lectius elaborats dins el grup, diferent a l'anàlisi individual, i més enllà dels indicadors habituals d'avaluació del treball grupal com el recompte d'assistència, la detecció de lideratges i rivalitats o l'opinió de les participants sobre la seva satisfacció. Esperem també contribuir a la comprensió dels fenòmens objecte d'estudi.

5.2.1 Estructures i processos grupals

L'anàlisi grupal ha girat sobre els següents eixos conceptuals. Pel que fa als elements estructurals d'un grup:

- a) L'assistència i la seva regulació en un temps llarg i no exempt d'obstacles. Les dificultats pròpies de la dinàmica de la violència de parella no garanteixen una assistència continuada.
- b) La regulació de les entrades i sortides de participants en el grup. Com a grup obert, aquest és un tema important que cal assumir i planificar.
- c) Les estratègies d'abordatge de l'heterogeneïtat de les membres del grup. La composició del grup del curs que analitzem combinava dos perfils diferents de dones.
- d) La dinàmica de les sessions segons exercicis proposats o sessions completament obertes a les preocupacions immediates.
- e) Les temàtiques treballades pel grup. Ens hem preguntat quins són els principals temes que cal elaborar en aquest grup.

Pel que fa als elements relatius als processos del grup:

- a) La seqüència de desenvolupament grupal al llarg d'un any. Aquest grup obert segueix o no unes fases de formació?, com segueixen altres grups?
- b) El nivell de desenvolupament grupal aconseguit en finalitzar l'any observat. Com a grup obert cal saber si té la mateixa força potenciadora que els grups habituals que solen ser tancats.
- c) Els processos psicosocials, grupals i de suport social que tenen lloc en els grups de suport psicosocial. Cal constatar la presència dels fenòmens explicatius dels resultats del treball grupal.

Els resultats de l'anàlisi dels elements estructurals han estat explicats al capítol 3, sobre procediments d'intervenció del grup de suport, i els resultats de l'anàlisi sobre elements del procés seran desenvolupats en el capítol 6.

Per conceptualitzar els processos psicosocials ens hem de remetre al que fins ara es coneix sobre els processos psicosocials i agents mediadors dels grups de suport social i dels grups de canvi (Daniel Forsyth, 2001, Linda F. Kurtz, 1997, Neus Roca Cortés, 1996, 2001b) que generen els efectes beneficiosos explicats. Els principals processos psicosocials que apareixen en aquest tipus de grups són el desenvolupament del grup com a tal i el fenomen del suport social. Per avaluar-los hem elaborat el següent model conceptual d'anàlisi que els inclourà i concretarà per tal de ser emprats com a indicadors d'anàlisi i valoració del grup des del punt de vista del procés.

Model d'anàlisi dels processos grupals d'un grup de suport psicosocial (Roca Cortés N., 2005)	
Grupalitat	Interacció positiva i negativa Organització funcional Comunitat Consciència de grup
Suport social grupal	Suport cognitiu i emocional Suport instrumental i d'informació Suport valoratiu: orientació i confrontació

Per aplicar aquest model d'anàlisi a partir de registres d'observació dels grups hem creat *ad hoc* l'instrument "Plantilla de categories d'observació del grup de suport social" (POGSS), especialment preparada per als grups de suport social, siguin grups de suport o grups d'ajuda mútua, correlativament, amb o sense professional responsable de la conducció del grup. Ambdós tipus de grup comparteixen els processos grupals tret del fet que en els grups de suport social algunes de les categories són executades, amb preferència, per les professionals. La plantilla registra en un quadre de doble entrada: a) a les columnes, membres del grup, incloses les conductores; b) a les files, categories d'interacció verbal, i c) dins les cel·les, a quina membre del grup es dirigeix, inclòs el grup com a tal, i en quina sessió es dona. També hem fet una anàlisi per blocs d'intervencions que permet comprendre i il·lustrar la fenomenologia dels processos.

5.2.2 Desenvolupament de la grupalitat

El grup no és un espai testimonial i mut del canvi, sinó la seva matriu i el seu agent. El grup no és un simple i insignificant lloc de recuperació. És també l'instrument a través del qual s'aconseguirà una sèrie d'efectes beneficiosos. En el si del grup es desenvolupen els processos de la grupalitat que no es produeixen en escenaris de relació diàdica. La recerca realitzada fins al moment ens diu, en termes clàssics, que la cohesió grupal és una de les variables clau per obtenir beneficis del treball grupal (Kaul i Bednar, 1994; Lieberman, 1990, Roca Cortés, 1996; Yalom, 2000). En termes de la teoria del col·lectiu, direm que per aconseguir el desenvolupament òptim de les intervencions grupals s'ha de donar un nivell mitjà o mitjà alt de desenvolupament de l'activitat i de la consciència grupal. Per tant, la creació i el desenvolupament de la grupalitat ha de ser una de les dimensions de l'avaluació dels processos.

L'aparició de la grupalitat, segons la teoria del col·lectiu, no depèn exclusivament de la presència de tres o més individus físicament junts i actuant cara a cara, sinó del tipus de relació interna que s'hi desenvolupa. El fet de passar d'"agregat d'individus" a "grup col·lectiu" es realitza per la convergència de motivacions i implicacions dels participants del grup. Segons la teoria del col·lectiu, la grupalitat és el grau de coincidència dels valors i metes dels components d'un grup que generen una força col·lectiva amb relació a una activitat coordinada i satisfactòria per tal d'aconseguir els objectius (Anton Petrovsky, 1979, 1986; Mara Fuentes, 1993; Neus Roca Cortés, 1996). Anomenem creixement de la grupalitat la progressiva aparició dels fenòmens pròpiament grupals com són la participació i el compromís, l'organització i l'acoblament de rols perquè el funcionament del grup aconsegueixi els resultats buscats, l'atracció pel valor individual i social de l'activitat que fa el grup, l'aparició del que és comú, la cooperació per cobrir les necessitats de les seves membres i del grup, l'enfortiment i la calidesa de les relacions interpersonals, la identificació amb el grup, el sentiment de comunitat, el grup convertit en subjecte i la cura i avaluació del mateix grup.

D'acord amb el model d'avaluació i la teoria presentada i amb l'objectiu d'avaluar qualitativament la grupalitat a partir de mètodes d'observació de la dinàmica d'un grup instrumental de suport

Plantilla d'observació dels processos grupals d'un grup de suport social (POGSS) I. Desenvolupament de la grupalitat (Roca Cortés N., 2005)	
Interacció grupal positiva i negativa	1. Participa: expressa el seu estat o situació sigui positiva o en termes de preocupació o problemàtica. 2. Facilita la participació de les membres del grup. 3. Competeix, domina, atreu o sedueix el grup intermitentment o constantment, implícitament o explícitament (són considerades interaccions negatives orientades a la desagregació més que a la creació d'allò que és comú).
Organització funcional del grup	4. Regula la participació de les membres del grup creant pautes de funcionament i de participació de tothom. 5. Controla l'aplicació de les normes del grup: comprova i recorda explícitament el seu compliment.
Comunitat	6. Explora i expressa el que és comú a totes les membres del grup. 7. Es comparteixen sentiments o idees: tot el grup manifesta espontàniament el mateix o sentiments o idees afins (somriuen, ploren, maleeixen, reivindiquen, bromegen, s'entristeixen, etc.).
Consciència de grup	8. El subjecte grup: nomenar el grup com a tal, parlar en primera persona del plural, parlar en nom del grup, oferir quelcom al grup o proposar activitats comunes. 9. Avaluació del grup, del seu funcionament, del seu clima, de la seva utilitat, etc. directament o indirectament. 10. Autovaloracions i heterovaloracions entre les membres del grup sobre qualitats, decisions i situacions.

psicosocial, proposem les següents categories expressades en termes de comportament i/o expressió verbal d'una o diverses participants (vegeu el quadre de la pàg. 54).

Els resultats d'aquesta anàlisi, en el cas del nostre grup, es troben en el capítol 6, apartat 6.2 i 6.4 (acompanyats de registres de les sessions).

5.2.3 Processos grupals del suport social

El suport social és un fenomen psicosocial que consisteix en vincles socials continus o intermitents que promouen el domini emocional, proporcionen orientació cognitiva i consell, proveeixen ajut i recursos materials i retroalimentació sobre el comportament, i assoliment d'objectius sobre la identitat (Caplan, 1986, citat a Enrique Gracia Fuster, 1997). En termes de la teoria emocional sobre l'orientació vital, el suport social és un fenomen psicològic en el qual es rebrà afecte, valors i recursos que serviran a les persones per pal·liar la incertesa i el dolor, per acomboiar les distonies de la inseguretat, la solitud, la incomprensió i la inferioritat i transformar-les en sintonies (V. J. Wukmir, 1960, 1967), per pal·liar o cobrir algunes necessitats vitals i orientar-se vitalment o reorientar-se vitalment després d'un fet impactant o estressant.

El suport social és un fenomen que apareix exclusivament en el si de les relacions socials de la persona. Tota persona sol tenir una xarxa social, sigui d'amistat i intimitat, familiar o de parentiu, laboral, o de la comunitat en la qual sorgeix el suport social a causa de les seves relacions significatives. En aquestes xarxes socials, la persona satisfarà necessitats afiliatives, com expressar-se lliurement, sentir-se estimada, compartir sentiments, sentir-se valorada i reconeguda, compartir problemes o resoldre'ls. Segons Sachter (1966), el desig de buscar companyia d'altres persones en situacions de temor i ansietat és degut, almenys en part, a la necessitat d'establir un procés de comparació social a través del qual s'obté informació per reduir la incertesa i així validar les pròpies reaccions.

Ha estat bastament investigada la relació positiva entre suport social i reducció dels efectes negatius de l'estrès i l'ansietat (Amoroso i Walters, 1969; Sachter, 1959; Seidman i altres, 1957, entre altres i citats a Gracia Fuster, 1997). També han estat comprovats empíricament els efectes positius del suport social en la salut i el benestar. Estudis longitudinals de nou i deu anys mostren que les persones grans amb suport social tenen més esperança de vida que les que en tenen poc. L'accés a relacions íntimes o de xarxa social disminueix els índexs de depressió, augmenta la resiliència de persones maltractades, proporciona més efectivitat als entrenaments en habilitats socials, especialment quan es tracta de persones en situació de pobresa i de malalts mentals (revisió de Cameron 1990, entre altres; citat a Gracia E., 1997). Les influències arriben fins i tot al sistema immunitari, que pot funcionar de forma menys efectiva en absència de figures importants de suport en processos de dol (Jemmott i Locke, 1984 a Gracia E. 1997).

El suport social pot donar-se en relacions diàdiques, grupals o estimulat pels sistemes organitzacionals i socials. El suport social sorgeix espontàniament com a funció de la xarxa social natural de la persona o pot ser estimulat intencionalment a partir d'iniciatives com ara el treball comunitari, els grups de suport social, els grups d'ajuda mútua, les associacions que apleguen persones amb una problemàtica comuna i les organitzacions de caràcter voluntari, entre d'altres. L'estudi de les definicions de suport social, en la seva perspectiva qualitativa, aboca a deduir (Enrique Gracia Fuster, 1997) un ampli acord entre els investigadors per distingir tres funcions fonamentals del suport social: el suport emocional, instrumental (material, tangible, d'ajuda pràctica) i l'informatiu (que comprèn consell, orientació i guia). Altres autors afegixen el suport d'avaluació (afirmació o retroalimentació), companyia social o de prestació d'ajut als altres.

Adaptant aquesta conceptualització a l'activitat grupal dels grups de suport social i alguns aspectes de la teoria orèctica de l'orientació vital, proposem unes categories d'interacció verbal de suport social classificades en suport emocional i cognitiu, suport instrumental i informatiu, i suport valoratiu: orientació i confrontació (vegeu el quadre següent). Aquesta part de la POGSS sorgeix de la revisió d'altres plantilles clàssiques de categorització de la interacció grupal (Robert Bales, a González 1995; Benne i Sheats a Cartwright i Zander, 1967, primera edició; Silverio Barriga i Pilar González, 1978; Symlog a Vendrell, 1999).

Facilitar l'aclariment del discurs o de les emocions de l'altra no amenaçadorament significa que la persona demana o proposa més precisió o fer distincions sobre algun aspecte explicat sense dema-

Plantilla d'observació dels processos grupals d'un grup de suport social (POGSS) II. Desenvolupament grupal del suport social (Roca Cortés N., 2005)	
Suport emocional i cognitiu	11. Emmiralla: repeteix o resumeix el que ha dit un altre membre sense afegir més contingut. 12. Facilita l'expressió: facilita l'aclariment del discurs de l'altra membre de forma no amenaçadora. 13. Facilita l'expressió: fa que l'altra persona aclareixi els seus sentiments, emocions, també de forma no amenaçadora i generant confiança. 14. S'identifica amb l'altre, implícitament o explícitament. 15. Comprèn explícitament la situació de l'altra persona. 16. Anima, acarona verbalment o físicament, conté l'angoixa manifestada obertament o ocultament per l'altra. 17. Tranquil·litza, crida a la calma, rebaixa la tensió amb humor o distraient.
Suport instrumental i d'informació analitzant	18. Dóna informació d'experta (professional i/o experiencial) sobre el fenomen que s'està explicant o 19. Dóna informació sobre recursos instrumentals de tota mena. 20. Dóna altres informacions.
Suport valoratiu: orientació i confrontació	21. Reforç de comportaments explícit o implícit. 22. Consells sobre com comportar-se. 23. Dóna criteris de valor sobre els comportaments, idees i valors. 24. Interpreta el que sent, pensa o el moment que viu l'altra persona. 25. Confrontació d'opinions, idees i sentiments. 26. Judicis sobre el comportament de l'altra membre del grup o de les persones properes a ella.

nar explicacions ni justificacions. Aquesta intervenció a vegades pren forma de pregunta però sempre és una frase o frases que no suggereixen la resposta ni interpreten ni afirmen res en nom de la persona interpellada. La funció expressiva és la primera fase de l'activitat introspectiva com a presa de consciència de les idees, significats i emocions que les persones tenim.

La introspecció forma part ineludible de l'autoconeixement, de la voluntat de ser més persona, de la necessitat d'orientar-se vitalment i per tant de la salut psicològica. La introspecció és el coneixement de la pròpia realitat o veritat subjectiva mitjançant l'emoció valorativa de la comprensió (Wukmir, 1967). En la introspecció la persona es coneix i es reconeix a si mateixa, explora i escolta les seves idees, emocions i sentiments, els seus significats simbòlics i ideològics, els analitza i, finalment, valora tots aquests aspectes conjuntament amb el comportament i les circumstàncies socials (valoració orèctica, Wukmir, 1967). I quan és una introspecció compartida pot enriquir-se sempre que els i les interlocutores vetllin per la salut i dignitat de qui s'expressa des del seu punt de vista, i en el nostre cas, en favor de la mirada de dona.

L'escenari grupal preparat per a aquesta tasca dóna la possibilitat que aquest autoconeixement ressoni en els o les iguals trobant un mirall, trobant una identificació que conforta o matisa, o una confrontació que alerta, que obre noves possibilitats de valoració cognitiva i emocional. Tot plegat prepara per actuar, en el nostre cas, a favor de recuperar la fortalesa i la llibertat de les dones. La introspecció, tot i que és més intensa i freqüent en els grups psicoterapèutics, també està present en els grups de suport psicosocial. Forma part ineludible de la capacitat de guariment i de promoció del benestar social que tenen aquests tipus de grups.

La identificació amb l'altra persona es fa com a resposta a una exposició d'una preocupació, un problema, un sentiment o una reflexió. És una intervenció que no sempre s'expressa en termes directes: "a mi m'ha passat (em passa) el mateix". Sovint s'expressa indirectament i consisteix a explicar una experiència (narració, idea o sentiment) igual o semblant a la que s'acaba d'exposar, però tal com l'ha viscuda la persona que en aquests moments parla. A vegades s'hi afegeix una comparació en forma de descripció de les diferències entre una i altra, una comparació amb altres experiències diferents o d'altres persones no membres del grup, una autovaloració de la mateixa experiència o es fan preguntes de facilitació de la introspecció. La comprensió explícita de la situació de l'altra sol ser literal: "t'entenc", "et comprenc...", "com et sents?". Sovint va seguida d'una identificació: "jo també ho he passat", "a mi em va passar el mateix", "li ha passat a una amiga...". I gairebé sempre s'acompanya d'un gest i un to emocional d'estar vivint el mateix, de compartir el que se sent, de compassió (en el sentit del *cum patior*, és a dir, patir amb l'altre), de reconeixement, d'acompanyament.

Els recursos instrumentals són mitjans per aconseguir objectius com feina; de vegades és ajut directe d'espais i temps (casa, acompanyament, cura dels fills, etc.). També tindrem en compte aquella informació sobre serveis o professionals que puguin atendre necessitats importants de si mateixa o dels fills, etc., i també informació genèrica sobre fenòmens que permetran ampliar l'anàlisi o valoració. En els grups de suport psicosocial, i també en els d'ajuda mútua, s'entén com a informació exper-

ta tant la donada per professionals especialitzats com per persones que han passat per l'experiència objecte d'anàlisi i que hi han reflexionat. Els membres dels grups i les seves conductores reconeixen aquesta saviesa extreta de la seva experiència. En els grups de suport psicosocial aquest reconeixement és dona molt sovint perquè precisament es creen perquè s'hi apleguin persones amb les mateixes situacions. Pel que fa al reforç de comportaments, es tracta d'animar la dona que ha explicat una acció (que comprèn també idees i emocions) a continuar-la fent o que ha manifestat la satisfacció per haver actuat, sentit o pensat d'una determinada manera.

Donar criteris de valor sobre els comportaments significa seleccionar i esbrinar el que és bo i el que és dolent per a la dignitat de les persones i per a la salut psicològica de les relacions i les persones. No es reforça un comportament concret, sinó idees o valors. És una manera de ressaltar idees clau que, a vegades, són noves per a algunes membres del grup. Els criteris es poden emetre sobre un membre del grup o sobre una persona aliena al grup però propera (familiars, etc.). Interpretar el que sent, pensa o el moment que viu l'altra persona o fins i tot les causes per les quals pensa o sent així, en forma de frase hipotètica o afirmativa. Serà una interpretació positiva si les condicions de la persona triada li permeten elaborar-ho i contrastar-ho i, per tant, aprendre'n alguna cosa. Pot ser una interpretació negativa si la persona no entén el que li diuen, no pot reaccionar amb aprenentatge o es veu sobrepasada en la comprensió d'ella mateixa de tal manera que al final és substituïda i incapacitada. Sol ser més negatiu quan es parla de causes o quan és un discurs ontològic: "Ets així:..."

Hi ha confrontació quan obertament s'ofereix un punt de vista sabent i, a vegades dient, que és diferent, sense judicis positius o negatius del que ha fet l'altra persona, o quan se'n qüestiona el punt de vista amb respecte i sense prejudicis. Confrontar té un sentit positiu en tant que la diversitat d'experiències, opinions, sentiments, etc. poden ser comparats, analitzats i avaluats sempre reconeixent i respectant la manera de sentir i pensar de l'altre membre del grup. La diversitat i l'equitat són valors que la conducció del grup ha de promoure a partir del moment en què el grup té confiança, cohesió i creix el sentit de grupalitat. Els judicis sobre el comportament de l'altre membre del grup o de les persones que li són properes són qualificacions del comportament, idees o sentiments d'un altre membre del grup. El contingut del judici pot ser positiu o negatiu i l'impacte que té pot ser també positiu (útil) o negatiu (es fereix o s'ofèn). En tot cas, els judicis són molt perillosos en aquest tipus de grup perquè solen augmentar les defenses psicològiques i mantenir més tancats i menys implicats els seus membres. No jutjar és una regla d'or en aquest tipus de grups instrumentals per tal que la confiança i la comprensió provoquin els efectes beneficiosos de suport i canvi. Això no evita la confrontació d'idees o l'establiment de límits en els actes i opinions de les persones en els grups, tot seguint el codi ètic del treball grupal establert per les associacions professionals especialitzades i reconegudes socialment (Roca Cortés, 2004).

6. Els processos grupals del suport psicossocial

Què succeeix dins el grup? Com són les seves entranyes? Un dels objectius de la investigació-acció ha estat millorar la intervenció a través d'una avaluació dels processos. Ens hem centrat en la comprensió dels processos grupals per tal de revisar els procediments d'intervenció, ratificant-los o modificant-los segons la valoració extreta. Els resultats d'aquestes anàlisis i reflexions s'han anat incorporant en el capítol 3 i ara, en aquest, explicarem els resultats de la resta d'anàlisis de la dinàmica grupal amb l'ajut dels instruments creats *ad hoc* i presentats en el capítol anterior. Recordem les preguntes que han guiat l'avaluació.

Un grup obert pot ser igualment eficaç? Davant la preocupació sobre la potència mediadora que pot tenir un grup obert amb entrades i sortides al llarg del curs, s'ha examinat el desenvolupament grupal qualitativament i quantitativament. La reflexió sobre els avantatges i desavantatges d'un grup obert ens va portar a preguntar-nos si en els grups oberts també s'observaven fases evolutives pròpies de la transformació de les relacions d'una reunió de persones que realitza una activitat conjunta en un temps concret. Hem descrit el cicle de creixement grupal d'aquest grup obert partint d'un resum de cada una de les divuit sessions del curs. I analitzem els rols grupals i la participació de les membres del grup.

En aquest grup es donen els processos de grupalitat, suport i elaboració personal que ofereixen els espais grupals? Per respondre hem analitzat la presència d'interaccions pròpies de la grupalitat com a fenomen diferent de les relacions interpersonals, la presència de les quals garanteix les propietats específiques de l'escenari grupal que faciliten els processos de suport social esperats en un grup instrumental. I hem analitzat qualitativament les interaccions de suport social instrumental, emocional, cognitiu i valoratiu que apareixen en el grup.

Il·lustrem aquests processos amb retalls de sessions en què es poden veure els processos que es desencadenen en els grups i les intervencions de les conductores. També tindrem ocasió d'entreveure l'experiència quotidiana d'un grup de suport en tota la seva globalitat: els participants, la conducció i l'ambient general.

S'utilitzen aquestes il·lustracions tot garantint l'anonimat a través de diverses estratègies que fan impossible identificar les protagonistes, alhora que moltes dones i professionals s'hi podran sentir identificades. Les garanties han estat canvi complet dels noms preservant la connotació de generació però no d'origen cultural, no posar l'edat exacta de les dones, no posar l'edat dels fills ni el nombre, el sexe dels fills i el seu nombre s'ha modificat si no era absolutament imprescindible per a l'objectiu de comprensió del fenomen, no s'ha introduït cap localització o referent geogràfic, ni variacions lingüístiques que permetessin identificar països o regions de procedència. Com veurem, les circumstàncies, situació i estat de les dones participants són molt comunes a la majoria de dones que pateixen violència.

Per a la transcripció de les sessions hem seguit les següents pautes:

– En lletra cursiva i més petita trobareu el que s'ha dit o el que ha passat a la sessió, ja sigui transcrita en format diàleg o en forma de relat, i entre parèntesis alguns gestos o comentaris col·laterals.

– Quan hi ha punts suspensius [...] significa que no s'ha enregistrat tot el que la persona ha dit, ja que el registre ha estat literal, fet a mà, i en algunes ocasions aquests punts suspensius signifiquen que s'ha fet una pausa en parlar.

– En lletra regular, petita i entre parèntesis trobareu informacions paral·leles que hem cregut necessari introduir per tal de comprendre el sentit del que es deia o passava. Aquestes informacions no han estat dites o fetes per les membres del grup o no en aquell precís moment.

– En lletra regular, però del mateix cos que el text general, trobareu comentaris i indicacions per seguir l'anàlisi del tipus d'interaccions.

6.1 Dinàmica grupal

6.1.1 Les participants i els rols grupals

Al llarg del curs sempre hi ha hagut un mínim constant de sis participants estables, quatre de les quals provenien del grup del curs anterior, més una que portava una sessió. El total de dones del període observat i analitzat ha estat d'onze, de les quals tres han entrat i sortit durant el curs, dues més n'han sortit i tres més hi han entrat. Descrivim (taula núm. 1) algunes característiques de les participants per comprendre millor la dinàmica de les sessions i el treball individual que elles fan en el grup.

Taula 1. Característiques de les dones participants en el grup de suport psicosocial durant el curs observat

Noms ficticis	Temps de grup quan comença la primera sessió del curs	La seva situació quan comença la primera sessió grupal del curs. Tipus de violència patida o que pateix	Temps total d'estada al grup	Tipus d'assistència
Llúcia	2 anys i 1 mes	Entre 45 i 60 anys, amb fills grans. S'acabava de separar del violent. Ara pateixen violència d'un dels fills. Violència psicològica i física.	3 anys i 4 mesos	Regular
Felisa	1 any i 10 mesos	Entre 45 i 60 anys, amb fills grans. El marit violent ha abandonat la casa familiar. Violència psicològica i menys física.	3 anys i 4 mesos	Regular
Adela	1 any	Entre 45 i 60 anys amb fills grans fora de casa. Cohabita amb el violent. No hi ha violència física, sí psicològica.	1 any i 9 mesos	Regular
Rosa	7 mesos	Entre 45 i 60 anys amb fills grans i petits. S'està separant del marit violent en aquests moments. Violència psicològica i física.	1 any i 9 mesos	Regular amb un buit
Candela	1 mes	Entre 45 i 60 anys fills grans i petits. Cohabita amb el marit violent. Violència psicològica i física.	6 mesos	Irregular i marxa voluntària
Marcel·la	0 mesos	Entre 25 i 35 anys amb fills petits. Cohabita amb el marit violent. Violència psicològica i física.	4 mesos	Irregular i marxa per canvi de ciutat
Paula	4 mesos després de l'inici del curs	Entre 25 i 35 anys amb fills petits. Separada del marit violent fa dos mesos. Violència psicològica i física.	4 mesos	Regular i marxa voluntària i laboral
Montserrat	4 mesos després de l'inici del curs	Entre 25 i 35 anys amb fills. Separada del marit violent fa un mes. Violència psicològica i física.	3 mesos	Regular i marxa voluntària
Mireia	7 mesos després de l'inici del curs	Entre 25 i 35 anys amb fills. Separada del marit violent fa tres mesos. Violència psicològica i física.	1 any i 3 mesos	Irregular però constant
Anna	7 mesos després de l'inici del curs	Entre 45 i 60 anys fills. Cohabita amb el marit violent. Violència psicològica i física.	2 anys i 3 mesos	Regular
Eva	Un mes abans d'acabar el curs	Entre 25 i 35 anys amb fills petits. Separada del marit violent fa set mesos. Violència psicològica i física.	1 any i 6 mesos	Regular i marxa voluntària

La composició del grup, tal com s'ha explicat en el capítol 3, és homogènia per la situació que comparteixen de violència masclista de parella, i és heterogènia per les edats i situacions de separació de la violència: algunes dones encara viuen amb el violent, però d'altres s'acaben de separar físicament del maltractador pel seu compte amb ajut de la família, d'amistats i de recursos socials públics. El context social en què s'ha observat el grup és un moment de molta consciència contra la violència

cap a les dones, hi ha més suport social familiar o d'amistat que abans i també la pressió social es dirigeix cap a la formació dels agents públics implicats i cap a la necessitat de prendre mesures des de l'estat de dret. Just un mes abans d'iniciar l'observació apareix el decret que possibilita els judicis ràpids i també ràpidament es prenen totes les mesures civils que afecten la vida quotidiana familiar (domicili, guàrdia i custòdia provisional) i es crea, per primera vegada, l'ordre d'allunyament. Uns mesos després s'aprovarà la Llei integral contra la violència de gènere.

Les membres del grup desenvolupen diferents rols o papers. Les descriurem emprant les anàlisis fetes amb la taula de doble entrada de categories d'intervenció en els grups de suport social (CGSS) per a cada una de les participants (incloses les dues conductores) a més de les impressions de l'observadora i de les conductores. Coneguem les participants, per ordre d'entrada al grup:

- La Llúcia és analítica i facilita la reflexió i la introspecció. S'ocupa dels valors subjacents als discursos i també rastreja opinions. Podríem dir que és la intel·lectual del grup. Facilita suport emocional i cognitiu. Té un esperit reivindicador. És la més veterana del grup. Ja separada del company violent, cada vegada es troba millor, tot i que voldria el reconeixement explícit dels seus fills, homes, sobre el maltractament infligit pel pare. Està preocupada per les seves filles i fills, especialment per qui més violència va rebre del pare, que rep atenció psiquiàtrica. A mesura que passa el temps de separació del pare alguns fills van millorant però aquest últim exercirà cada vegada més violència contra la seva família excepte contra el pare.

- La Felisa és també una veterana; fa força temps que és en el grup, i malgrat les dificultats que té per ser-hi, mai no deixa d'assistir-hi. S'expressa amb molta espontaneïtat i està fent una important revaloració de la seva situació personal, social i emocional. El marit és violent físicament però sobretot psicològicament; finalment va deixar la casa i la família i se'n va anar a viure amb una altra dona. Quant al rol grupal, podríem dir què és la nodridora del grup. La Felisa s'adreça al grup com a subjecte, com a col·lectiu, fent regals simbòlics a les dones. Aporta al grup humor i poesia, i, a vegades, també la desesperança. Es mostra oberta a l'hora d'expressar-se emocionalment cosa que facilita al grup aquest tipus d'expressió. En la sessió del 25 de novembre (Dia Internacional contra la Violència vers les Dones) porta llaços liles per a totes, llegeix narracions i poesies personals al grup, les fa riure amb sortides enginyoses o explicant amb gràcia i humor històries relacionades amb el tema de què s'està parlant i també en moments prou oportuns. Necessita ser escoltada i sap revertir-ho en benefici del grup. No és una gran facilitadora de la participació, però sap donar també suport emocional a través d'identificacions, ànims i comprensió, especialment ànims i reforços a les dones més joves precisament pel coratge que mostren separant-se.

- L'Adela és vital, la més gran del grup, molt bona facilitadora de la participació. També dóna molt suport instrumental i emocional en forma de carícies, ànims i control de l'ansietat. Podríem dir que és una cuidadora de les companyes i del grup. També és, al començament del curs, una de les que es troba millor. S'ha rebel·lat davant la dominació i el maltractament psicològic del marit. Durant molt de temps va anar d'un metge a un altre, d'una teràpia a una altra, fins que va arribar al grup i a la psicòloga individual de servei públic que ara la porta. L'Adela i la Llúcia donen informació d'expertes. Són veteranes. La seva participació i lideratge és molt ben acceptat per la resta de dones i també per les conductores del grup, que en aquests moments estan fent molt treball individual i, per tant, estan més dirigides cap a si mateixes. L'Adela és la que mostra una actitud de lideratge més notable.

Aquests lideratges emergents mai no han provocat cap competició ni entre companyes de grup ni amb els lideratges formals. L'acceptació de l'autoritat de les conductores està clara i no s'ha vist mai qüestionada. Es fa evident quan, en transcurs de les sessions, s'observa que les participants s'adapten a les regles de funcionament i als ritmes i estils de les conductores: esperen que comenci la sessió, responen positivament quan les conductores faciliten la participació, respecten que sigui la primera d'ajudar o atendre una dona, n'imiten el comportament, segueixen les pautes de suport que les conductores marquen, etc.

Tampoc les conductores mai no han tingut ni insinuat comportaments de rivalitat, ni tan sols quan s'ha produït alguna col·lisió. Si fossin les conductores les que tinguessin aquests comportaments, directes o indirectes, de rivalitat, probablement es convertiria en un obstacle o conflicte per al bon funcionament del grup i tindria més impacte que si el tinguessin les participants. Vegem un exemple de col·lisió i reconeixement explícit de l'autoritat per part d'Adela cap a les conductores quan s'ado-

na que pot ser considerada com a suplent. Les conductores no responen a aquest esment ni tampoc frenen l'Adela, i ella segueix exercint, sense cap problema, un rol actiu de suport a les dones. D'aquesta manera es facilita que els processos i les finalitats pròpies del treball grupal es compleixin: catarsis, compartir les situacions i els aprenentatges, i donar i rebre suport entre iguals en un escenari col·lectiu.

Tercera sessió del curs (novembre)

En el grup hi ha avui una dona nova que dubta de si entrar o no al grup. Les conductores li proposen provar de participar-hi sentint les aportacions de les altres dones per acabar de decidir-se, sense cap mena de compromís de quedar-s'hi. Després de l'habitual repàs d'absències comença una ronda de presentacions de les dones i del grup a la nova, la Lluïsa, que després valorarà si es compromet o no a venir al grup. Totes han explicat des de quan pateixen violència i la Lluïsa diu:

Lluïsa: *Jo des de fa cinc anys, des que estava embarassada; fa quatre anys que estic en tractament psicològic al CAP de salut mental. Me'n vaig haver d'anar a un centre d'acollida, em seguia, em pegava pel carrer. El meu pare estava malalt i se'n va aprofitar, tinc vint-i-set denúncies posades i, ara, des que surto amb un noi em deixa més tranquil·la, fa dos mesos. He hagut de deixar moltes feines: m'esperava, m'enganxava pels braços; però em segueix amenaçant amb ganivets.*

Adela: *És un malvat.*

Lluïsa: *Sempre ho feia amb la filla en braços. Veig bé que les dones s'ajuntin, però la justícia no serveix..., no hi ha justícia per a la dona.*

Conductora 2: *Va demanar ordre de protecció i no la hi van donar.*

Lluïsa: *Jo hi he anat amb sang, amb comunicats mèdics..., i no passa res. Moltes ordres d'allunyament, però no serveixen..., em segueix, em pega, m'assetja i res!...*

Conductora 1: *És una amenaça que no serveix per a res en aquest cas...*

Lluïsa: *M'assetja la sogra, que vol contínuament la nena. Callo fins que no puc més, però li vaig dir que no podia ser que vingués cada dia, i m'ha fet cas. Jo entenc que la vulgui i que alguna vegada vingui (continua argumentant).*

Conductora 1: *Et qüestiona, et maltracta a tu i a la nena?*

Lluïsa: *No, la vol, potser es pensa que amb la nova parella... (Continua explicant el comportament de la sogra.)*

Conductora 1: *Et qüestiona davant la nena?*

Lluïsa: *No ho sé, dígues-m'ho tu.*

Adela: *Això ho has de dir tu, jo crec que et desfogaries.*

Lluïsa: *No m'agrada parlar de mi, i ho he passat malament; ho he deixat enrere i no m'agrada remoure tot això...*

Adela: *No, el que tu decideixis... Ai! Com si fos la directora! (mirant-se les dues conductores).*

Conductora 1: *Per això hem d'intentar saber què seria el grup per a tu.*

Lluïsa: *Ara està apartat i... Altra vegada em trobo malament, el meu pare ha mort.*

Conductora 1: *Crec que és important discriminar, jo també ho veia.*

Lluïsa: *Jo abans era molt tonta, m'ho callava tot; des que vaig passar pel centre d'acollida m'he fet més forta, estic a la que salto i ara ho trec! Ho trec! No sé si és que està malament.*

Adela: *No, ara estàs bé, ara ets tu, estàs forta.*

Lluïsa: *Jo amb ell no m'hi parlo. (Antic marit violent.)*

Conductora 2: *Potser et sents més segura per aquesta nova relació...*

Lluïsa: *Des que va tenir un enfrontament amb la parella d'ara i està més tranquil...*

La dona i les conductores concreten i valoren els riscos que en el grup es reobrin ferides, la desmuntin i li augmentin els atacs d'angoixa que té. D'altra banda, gestionaran que puguin rebre atenció psicològica ella i la filla. Parlen sobre els tractaments. L'Adela li dóna comprensió, consells i ànims. La Llúcia també ho fa. La Lluïsa decideix que no es quedarà al grup i manifesta alegrar-se d'haver-les

conegut. El grup resta obert per a ella en una ocasió que li vagi millor. La Lluïsa fa un petó a tothom i marxa de la sala.

Resolta l'activitat que es proposava el grup —ajudar la Lluïsa a prendre una decisió— torna a sortir el tema de "la directora" i les conductores repeteixen la mateixa actitud de no donar rellevància al fet que siguin actives en el suport o hagin destacat en algun moment i segueixen centrant l'atenció en els objectius del grup, les dones i les seves situacions.

Quan la Lluïsa surt, diu: "posa-la de jefa, aquesta" (assenyalant l'Adela).

Conductora 1: *Molt bé! Molt bé.* (La Lluïsa ja ha sortit de la sala.)

Adela: *Potser m'he passat, però volia animar-la.*

Conductora 2: *Jo la comprenc, però està nerviosa i és tan jove.*

Adela: *És molt dur i afecta els fills.*

Marcel·la: *Les meves filles també i a la televisió veuen que es barallen o criden i la petita comença a cridar i s'angoixa...*

El grup conté les angoixes que ha despertat el pas de la Lluïsa pel grup en Marcel·la, la dona acabada de separar i que conviu amb el violent. La conductora tanca el tema amb una recomanació sobre l'atenció als fills de la violència i passen a començar l'exercici que tenien previst sobre l'aparellament. Però llavors arriba la Felisa, petoneja tothom...

L'Adela seguirà exercint aquest rol (no el farà exclusivament ella sinó també altres dones més endavant com la Llúcia i la Rosa) i a més parlarà sovint en nom del grup.

La Rosa, quan pot tornar al grup perquè la situació de separació va sent menys perillosa i més favorable a la seva vida i a la dels seus fills, pot anar-hi participant més no sols per expressar-se sinó també per donar suport i fer anàlisi. La separació psicològica del marit violent la tenia clara, però a la física hi tenia molta por, especialment del perill de més violència. Es prepara bé, es va enfortint i va entomant les situacions personals i judicials. S'expressa, fa catarsi, rep suport i ànims i va agafant cada vegada més força per decidir sobre la seva vida posant límits a la violència. Exercirà un rol actiu d'e-laboradora: facilita aclariments, introspecció, contrast d'opinions i comprensió; a més és molt empàtica, verbalitza, i alhora també analitza les situacions amb esperit crític. Harmonitza. Quan l'Adela marxarà, abans de l'estiu, la Rosa, més recuperada, agafarà el relleu del rol de cuidadora de les dones. El lideratge llavors serà més compartit que l'anterior amb la resta de veteranes.

La Candela assisteix a molt poques sessions del grup. Està convivint amb el violent i està dubtosa. Per una banda, mostra el seu malestar amb la situació i, per altra banda es fa enrere. També li preocupa la inestabilitat emocional del fill. Es culpabilitza de les disputes de la parella, creu que la seva situació va millorant perquè ella s'ha tornat més flexible i explica que com a dona està molt millor aquí que en el seu país d'origen. La violència continua. Viu en un cercle força tancat, amb vincles amb una comunitat religiosa a la qual solen demanar consell i mediació i són atesos pel pastor i a vegades per un psiquiatre recomanat. Opta per marxar del grup alhora que troba una feina a les tardes.

La Marcel·la, encara que parla menys, és força activa. El poc temps d'estada al grup i la seva situació d'angoixa per la violència que està vivint fa que hi participi poc, però sempre expressant —com ella diu, aquí ho pot fer— el seu malestar. Participa en els exercicis i quan arriba la seva hora s'expressa obertament. Ha de venir al grup d'amagat del seu marit. Té por. L'última vegada que hi assisteix deixa dit a casa que surt a comprar una cosa difícil d'obtenir (això li dóna més marge de temps) i ens ensenya el material que la justificarà. Conviu amb el violent i progressivament va perdent la por, identifica ràpidament les situacions que expliquen les altres i estableix el paral·lelisme amb la seva. Busca i troba feina i aprèn a posar fre al despit violent del marit. S'obrirà també a altres dones de la feina que li donaran suport.

La Paula és jove, molt activa i s'expressa amb fermesa. Dóna més que rep i li costa expressar les seves emocions, no així les seves experiències quan s'identifica. Fa pocs mesos que s'ha separat d'un home molt violent i està refugiada. En el grup assajarà d'obrir-se a la resta de dones; com ella diu, no li agrada parlar de la seva vida i quan ho fa sempre és en relació amb l'experiència comuna que les

aplega; en poques ocasions anirà més enllà. Dóna suport instrumental i valoratiu, de criteris de comportament, que expressa molt bé, especialment amb altres joves amb les quals s'identifica. Reforça molt els comportaments que creu adequats. També és crítica i no dubta a confrontar-se i expressar el seu parer encara que divergeixi de la conductora o de la resta del grup.

La Montserrat es quedarà poc temps al grup. La seva presència és activa i alhora prudent. A poc a poc va obrint-se explicant la violència viscuda i allò que més la preocupa: el perill del seu fill si es relaciona amb la família d'ell. Dóna suport, però sobretot es beneficia del suport que circula dins el grup. Troba una feina de vespres i, després, de matins i tardes. Deixa el grup i no torna més. El seu vincle amb el grup ha estat feble i/o no s'ha volgut implicar més en l'elaboració col·lectiva d'aquesta situació, ni quan tingui més temps. És una dona amb altes aspiracions laborals i un estàndard de vida de tipus mitjà que potser fa que no se senti del tot còmoda en els serveis socials.

La Mireia és una dona jove, ja separada però assetjada per l'antic marit violent tot i tenir ordre d'allunyament. La seva assistència és irregular perquè treballa com a autònoma, matins i tardes, i s'escapa quan pot. No obstant això, ella està motivada i s'hi sent vinculada. Expressa la seva problemàtica i dóna suport. És sempre ben rebuda pel grup, però hi tindrà un rol col·lateral per la seva assistència irregular encara que constant.

L'Anna està en plena crisi de malestar per la violència del marit, però també està molt dubtosa i ambivalent. Passada la primera eufòria fruit del suport trobat en el grup, sorgirà la tristesa, el desànim i la situació dilemàtica a mesura que va posant nom de violència a la seva situació. S'expressa, fa catarsi i rep molt suport emocional i cognitiu dins el grup. Ella començarà a donar suport quan ja ha participat en el grup unes quantes vegades. Valora molt el grup i, al final, també el començarà a cuidar.

No observem, en el període enregistrat i analitzat, l'aparició de rols negatius o obstaculitzadors com exhibició i demanda d'atenció constant, agressió, negativisme o desacord permanent, competitivitat entre membres o intents de dominació o manipulació.

6.1.2 Planificació, activitat grupal i fases

Què succeeix en el grup durant un curs? Presentem en els tres quadres següents, un resum de les sessions del grup des d'octubre fins a juliol, on es pot veure paral·lelament la planificació de les professionals (segona columna) i la dinàmica grupal (tercera columna). En la dinàmica grupal hem sintetitzat l'activitat més rellevant que fa el grup durant la sessió i el contingut treballat per les dones. Aquest resum ens ha estat útil per respondre les preguntes sobre la pràctica. Creiem que també podrà ser útil als lectors per la comprensió holística del funcionament d'un grup obert de suport psicosocial.

L'anàlisi d'aquesta activitat grupal ens ha permès conceptualitzar i descriure (quarta columna) una seqüència temporal en fases o períodes també per als grups oberts de suport social. Els resultats de l'anàlisi ens permeten afirmar que el grup avaluat ha passat per uns períodes al llarg del curs que tenen similituds i algunes diferències amb les descrites per altres autors, com per exemple les fases generals de desenvolupament d'un grup (grups centrats en les persones i grups de tasca) de Tuckman (1971).

Les tres fases que se succeeixen són:

- Fase primera: latència i creació del "nou" grup (d'octubre a desembre).
- Fase segona: confiança i implicació en l'activitat grupal (de gener a març).
- Fase tercera: consolidació grupal (d'abril a juliol).

Dues diferències respecte a l'evolució. En primer lloc, el temps per a la consolidació del grup. Si comparem aquesta evolució amb la d'altres anys podem dir que durant el curs observat, en comparació amb altres cursos de grup obert, ha costat una mica més de temps arribar al segon període, tenir un nucli consolidat format tant per les veteranes com per les noves; a això creiem que s'hi ha arribat cap al darrer mes del segon trimestre. Diversos factors s'hi han conjuminat: el fet que s'hagin renovat de sobte, per a aquest curs, la meitat de les participants; el degoteig de dones que es van anar incorporant al llarg de tot el curs i no totes al començament, i el fet que excepcionalment aquest curs hi ha hagut força sortides i intermitències d'assistència per diversos motius. No obstant això, com ens mostren els resultats, no ha estat obstacle perquè hagi estat ben aprofitat i de diferents maneres per cada una de les participants.

Taula 2. Dinàmica i fases d'un grup obert de suport psicosocial a dones que pateixen violència de parella, en un servei social d'atenció primària (I)

Data sessió n. participants	Planificació de la conducció	Síntesi de la dinàmica grupal i dels continguts tractats	Anàlisi temporal del desenvolupament grupal
ESTIU 14 d'octubre 1a sessió 4 participants	Memòria del grup. Presentació. Normes grupals. Posada al dia de cadascuna i repàs d'objectius individuals	Arrenca. Breu repàs de com estan les dones del grup, les de l'any passat i les actuals. Gust pel retrobament i expectació. Una membre del grup està fora de la ciutat, s'està separant. Objectius individuals de vinculació al grup. Posada en comú de les situacions de totes.	Període 1. Latència i creació del "nou" grup Memòria col·lectiva. Dol de les membres que se'n van i a través d'elles de l'anterior grup. Recuperació del que el grup és, mentre es crea el nou grup del curs que s'engega. Temps per acollir les noves membres i que aquestes es socialitzin en el grup. Temps de latència pel que fa a la cohesió i el desenvolupament del grup per entrades i sortides sense minvar el suport grupal intern. Les més veteranes aporten identitat de grup i confiança en aquest. Recuperació del ritme i l'espai i dels compromisos cap al grup. El grup va treballant en la tasca que té: expressar, acollir, compartir i analitzar. Suport a qui ho necessita i ho demana. Sigui dins o fora del grup. Respecte per qui no vol assistir i vol deixar el grup
28 d'octubre 2a. sessió 3 participants	Inici del grup (repàs d'absències i índex sessió). Presentació nova. Esdeveniments setmanals. Exercici sobre com es reacciona a l'agressió segons home o dona.	Ajut de recursos per a la que s'està separant. Incorporació i dubtes d'una membre. Posada al dia col·lectiva. Implicades en l'exercici, fan esforços i resisteixen. Acolliment de la nova. Impactada. Agressivitat <i>versus</i> assertivitat: identificació i diferenciació. Protecció i límits a la violència.	
11 de novembre 3a sessió 5 participants	Inici del grup. Valoració sobre la voluntat d'una dona de tornar al grup. Exercici en diada i grupal sobre la relació de parella.	Valoració del grup. Elaboració cognitiva i afectiva de les condicions inicials i actuals d'aparellament. Especial suport i dedicació a la problemàtica d'una dona ja separada que dubta si entrar o no al grup. Aparellaments: motius i circumstàncies. Emocions del cicle de la violència: culpa-esperança-perdó-por-terror.	
25 de novembre 4a sessió 3 participants	Inici del grup. Temps per un possible abandó. Exercici sobre els espais i desitjos propis.	Expressió i anàlisi de la situació de la dona que vol deixar el grup ja que creu que ha millorat. Espais propis o en funció dels desitjos d'ells. Abandonament i recuperació de si mateixes. S'hi impliquen. Una membre porta llacets liles per a totes per commemorar la data d'avui: Dia Internacional contra la Violència vers les Dones.	
9 de desembre 5a sessió 4+4 participants	Ritual anual: grup actual + antigues membres. Memòria col·lectiva del grup. Posada en comú de com estan. Intercanvi de "regals"	Retorn i suport a l'acabada de separar (casa d'acollida). Satisfacció pels avenços. Sentiment d'alliberament compartit. Separacions: perill i por a més violència. Recursos. Consells per negociar la separació. Valoració ara <i>versus</i> abans de la separació. La solitud. Fan un pica-pica. Postal de totes a totes, incloses les conductores: desitjos i record del "macrogrup"	

En segon lloc, hem de preguntar-nos per la fase de cloenda en el grup obert. En la fase de cloenda dels grups tancats, col·lectivament, s'anticipa i s'elabora el comiat del grup, es realitza el dol, s'expressa la tristesa de la pèrdua i es valora el pas pel grup, els aprenentatges i els objectius individuals aconseguits i les relacions interpersonals establertes (Tuckman, 1971). Naturalment, els grups oberts no acaben (ni comencen) per a tothom en el mateix moment; és més, el grup com a tal no acaba mai definitivament. El grup obert de suport no travessa com a període temporal propi una de les principals fases de la vida d'un grup, la de cloenda.

Observem en el grup obert una fenomenologia diferent per a aquest procés. En el grup obert, la cloenda no es realitza col·lectivament i en el mateix moment, però el procés de dol no pot obviar-se perquè les participants també se'n van. En el cas del nostre grup, hem observat que no es dona en una sola fase ni en l'última etapa sinó en tres moments diferents. Les conductores del grup anticipen els comiats amb tres intervencions diferents, explicades en el capítol 3. Per a cada una d'aquestes s'observen els processos grupals corresponents.

El comiat individual i, per tant, el dol individual, pot donar-se en qualsevol de les tres fases abans explicades. Una membre se'n va del grup i el dol del grup serà més o menys llarg i intens en

Taula 3. Dinàmica i fases d'un grup obert de suport psicosocial a dones que pateixen violència de parella, en un servei social d'atenció primària (II)

Data sessió n. participants	Planificació de la conducció	Síntesi de la dinàmica grupal I dels continguts tractats	Anàlisi temporal del desenvolupament grupal
FESTES D'HIVERN			
13 de gener any següent 6a sessió 4 participants	Posada al dia. Contactes en festes. Inici del grup. Dificultats i situacions agradables. Objectius.	Represa fluida. Objectius individuals i grupals. Expressió i atenció a totes les dones. Catarsi sobre la situació postseparació. Alegria. Relacions amb els fills: comprensió, intercanvi d'emocions i estratègies. Resistències a la dominació de l'home. Condicions per al tractament dels maltractadors. L'ambivalència dels fills.	Període 2. Confiança i implicació en l'activitat grupal La represa del grup és més ràpida que després de l'estiu. Les dones s'expressen directament i donen suport obertament. S'interpel·len. Procuren que totes participin i que es doni suport a totes. S'adrecen més al grup com a conjunt.
27 de gener 7a sessió 5 participants	Inici del grup. Ronda de presentacions a la nova, amb els motius de participació en el grup. Exercici: objectius individuals.	Represa del grup i també de les que no poden assistir-hi. Expressió de la nova. Expressió de la violència i suport a una membre que cohabita amb el violent. Cicle de la violència: culpa i responsabilitat. Rols de gènere. Característiques i estratègies dels maltractadors. Factors precipitants: drogues i alcohol.	Temps per a les preocupacions de les noves sense deixar d'atendre les necessitats de les veteranes. Quan hi ha exercicis més sistemàtics, identifiquen, traslladen a la pròpia experiència, aclareixen, dedueixen, i reforcen.
10 de febrer 8a sessió 4 participants	Inici del grup. Ronda de presentació per a una altra nova. Expressió de situacions crítiques.	Continua l'elaboració de la sessió anterior. Expressió de problemàtiques de dues grans i dues de més joves, una d'elles nova al grup. Culpa. Intents i dubtes de separació. Els fills. Valoració vital dels anys de violència i posicions davant el maltractador com a parella i pare. El reconeixement i reparació públics de la violència rebuda.	El grup adquireix molta activitat, treballa a fons. Les sessions són cada vegada més fluides i més intenses. Augmenta la confiança. Més implicació. Apareix la complicitat i també de gènere. Alegria i tristor. Lluita i resistència.
24 de febrer 9a sessió 4 participants	Inici del grup. Exercici d'idees prèvies. Mites i prejudicis.	Van identificant la seva manera de pensar i la confronten amb la seva experiència des de certa distància. Demanda de suport per encarar el primer judici. Sentiment de vergonya pel maltractament. Encarament amb el masclisme: com, abans i ara. Estratègies en el judici. Anàlisi social del maltractament a la dona.	Les veteranes comencen a ajudar cada vegada més, a més de ser ajudades. També s'inicia l'expressió de posicions diferents i les analitzen.
09 de març 10a sessió 5 participants	Inici del grup. Posada en comú d'objectius individuals. Devolució dels resultats globals de l'exercici anterior. Situacions especials dels darrers dies.	La dona agraeix suport i explica el bon funcionament del judici. Problemes de salut. Com s'exerceix l'autoritat amb els fills. Anàlisi dels comportaments del maltractador. Efectes de la violència contra les dones sobre la salut. Presa de consciència de la ràbia. Agraïments. Les idealitzacions del pare i els límits. Complicitat pel desemascament del masclisme.	
23 de març 11a sessió 9 participants	Inici del grup. N'entren dues de noves. Breu presentació. Situacions que preocupen. Espai al final per a un comiat.	Acolliment, comprensió, calma, reforç i esperança a una nova que expressa la seva situació i cohabita amb violent. Costa marxar de la sessió. Sentir-se capaç o no de separar-se. Alertes i reproducció de la violència. Influència de la violència en fills-mireia. Utilització dels fills per maltractar dona. Idealització del pare. Acolliment i comiat d'una membre que cohabita amb el violent. Diferències generacionals en l'educació.	

funció del temps d'estada al grup i de l'empremta que hagi deixat en el grup. Acomiadar-se o perdre una o dues membres és més fàcil d'elaborar pel grup perquè el grup continua i és més difícil d'elaborar per la dona que marxa ja que representa una pèrdua per a ella. No obstant això, la majoria de dones que deixen el grup solen estar en processos avançats de recuperació. La conducció del grup

Taula 4. Dinàmica i fases d'un grup obert de suport psicosocial a dones que pateixen violència de parella, en un servei social d'atenció primària (III)

Data sessió n. participants	Planificació de la conducció	Síntesi de la dinàmica grupal I dels continguts tractats	Anàlisi temporal del desenvolupament grup
FESTES DE PRIMAVERA			
20 d'abril 12a sessió 6 participants	Inici grup. Ronda de situacions específiques després de vacances	S'escolta i s'analitza el malestar, confusió i dubtes d'una membre en cohabitació amb el maltractament. Reacció dels fills a les visites al pare. Anàlisi dels límits a la violència. Contenció i acompanyament a una membre en crisi: vol tornar amb maltractador. No vol estar més a la casa d'acollida. Confrontació i suport. Valoració de les seves necessitats i condicions.	Fase 3. Consolidació del grup Apareix més el nosaltres entre les veteranes i comença a aparèixer entre les noves. Es parla més en primera persona del plural i sobre el grup. Treball intens tant en suport mutu com en elaboració emocional-cognitiva i introspecció.
04 de maig 13a sessió 3 participants	Inici grup. Posada en comú de les jornades de violència domèstica del districte. Exercici d'estereotips. Situacions especials.	Opinió Jornades. Valoració del grup com a suport i recurs. Catarsi i anàlisi de la dona en maltractament des de diverses fases de la recuperació de les altres dones. Enfrontament amb els fills per la separació. Baix nombre de dones però no baixa la intensitat de la sessió. Culpa, por, intents de separació. Catarsi. Valoració del grup. Autovaloracions i heterovaloracions alienes al grup. Identificació i denúncia limitacions rols gènere. Costa aixecar-se i deixar la sala. No s'ha fet l'exercici.	Posada en comú de les problemàtiques de les separades (fills, seqüeles, millora individual, etc.), com de les dones que encara estan en situació de maltractament de parella. Molt intercanvi. Molta participació de totes. Equilibri en la participació i implicació de les participants. Flúidesa en l'intercanvi. Es cuida el grup.
18 de maig 14a sessió 5 participants	Inici grup. Exercici sobre estereotips. Decisió: petició de participació a TV.	Una de les dones expressa alegria pels canvis en el marit que acudeix a tractament. Mai hi ha hagut violència física. Està a l'aguait. Ben acollida. Disposició de recursos per part del grup. Comiat d'una dona. Reconeixement de mites i estereotips violència. Crítica a les normes residencials de les cases d'acollida. Desitjos d'independència. Avaluació dels riscos.	El bon ambient creix tot i un abandó i un comiat. Es permeten la distensió i aborden l'aprenentatge grupal de confrontació sense especial perill per a la comunicació grupal. Tancament del període grupal. Comiat temporal. Bon ambient. Satisfacció. Agraïment. Valoració positiva del grup i els perquès.
1de juny 15a sessió 5 participants	Inici grup. Valoració participació a TV. Espai per a 2 dones. Exercici d'abús físic.	Atrevir-se a expressar, fora del grup, els sentiments de malestar. Problemes importants de salut. Recursos. Suport emocional. Noves identifications abús físic. Angoixa. Valoració dels anys d'haver aguantat. També fills-mireia. Seqüeles en salut física.	
15 de juny 16a sessió 7 participants	Situacions específiques. Exercici d'abús social. Comiat d'una dona.	S'escolta la dona en maltractament. Ràbia i rebel·lia. Enfrontament al poder. Intercanvien por i somnis de por. Catarsi. Expressió de límits a la violència, més autonomia i desig de vida sense. Troba feina i suports. Consciència de la no-consciència de l'abús social. Formes de control i domini. La por: abans i ara.	
29 de juny 17a sessió 5 participants	Inici grup. Presentació nova. Exercici d'abús ambiental. Situacions especials.	La dona nova expressa seva situació i preocupació pels fills. Acolliment. Bon ambient. Problemàtica projecció ràbia i records en els fills. Humor. Lectura poemes propis. Intimitat. Projecció en fills. Abús ambiental: consciència del fet que passa desapercebut i de la "ceguesa".	
13 de juliol 18a sessió 6 participants	Inici grup. Última sessió del curs. Valoració del grup i de les dones.	Allò que es comú amb la nova. Angoixa per la crisi d'una dona. Les dones valoren i avaluen el grup. Avaluació dels progressos de cada dona, per part de les conductores, i autoavaluació i heteroavaluació entre elles. Comiat d'una veterana important per al grup. Dol i satisfacció. Megen amb el grup de fills.	

facilita explícitament espais i temps perquè aquest procés individual i grupal es pugui fer abans que la membre marxi físicament.

Alhora, el grup, cada cert període de temps (un curs), realitza una cloenda grupal temporal, en què pot marxar més d'una dona (18a sessió). Per al període de recés més llarg de l'any (vacances d'estiu) es prepara, per a tot el grup, un espai i un temps per a la valoració individual i col·lectiva, però no per a la pèrdua del grup com a tal. Si es preveu que han de marxar més de dues dones es fa en aquest període. Aquesta cloenda grupal es constitueix en un procés de seguiment de les dones i de consciència i revalorització dels compromisos individuals i amb el grup.

El retrobament anual (5a sessió del quadre anterior) té aspectes de cloenda de grup i alhora de consolidació del macrogrup. Aquesta sessió també és un espai d'elaboració de la pèrdua, la reconforta ja les dones que han passat pel grup es retroben. Alegria i comunió: últimes novetats explicades directament (recordem la seqüència inicial de les sessions en què es fa memòria col·lectiva grupal quan es demana o es dona informació sobre les dones que acaben de sortir). Però amb saviesa, el retrobament anual també és un espai per a la consciència i pervivència de l'espai grupal (o macrogrup) que representa el grup de suport psicosocial del districte quan es reuneix físicament i es recorden les presents i la història del grup. És un espai i un temps que nodreix el macrogrup físicament (àpat) i simbòlicament amb "regals" de desitjos (targetes), en què s'aporta més esperança quan les dones en estadis inicials del procés de recuperació poden escoltar i intercanviar experiències amb les dones que es troben en processos finals.

Què ha succeït en el nostre grup respecte als processos de dol? Ha marxat una de les dones que s'ha identificat més amb el grup, l'ha representat i l'ha cuidat més, una líder. Ella i el grup elaboren aquesta pèrdua a través d'anuncis anticipats però especialment en la darrera sessió, en què conductores i membres del grup reconeixen i valoren el seu pas i les seves aportacions. Aquesta antiga membre, extraordinàriament, serà convidada quan es passi el vídeo del programa de TV en el qual surten algunes membres del grup. Se la recorda amb notícies seves en dues sessions. Ella i el grup es tornen a veure en el retrobament anual.

En començar un nou curs, es torna a encetar un nova fase de latència i creació del "nou" grup. Hi ha tres membres veteranes i en moments més avançats de la recuperació. Al llarg del curs seran onze membres. Hi haurà tres entrades i tres sortides, de les quals una és una sortida temporal promoguda des de les conductores del grup; hi ha un abandó i dues altes durant el segon semestre. Al final del curs es donaran dues altes més. Tres d'aquestes marxos corresponen a tres membres veteranes.

6.2 Desenvolupament de la grupalitat

El desenvolupament de la grupalitat l'hem descrit a partir de quatre dimensions: la interacció grupal positiva i negativa, l'organització funcional del grup, el sentiment de comunitat i la consciència de grup. La interacció grupal positiva o negativa es dona a través de la participació. En aquests tipus de grups de suport, als quals s'acudeix perquè es té en comú una circumstància vital estressant o traumàtica, la participació com a expressió de la problemàtica pròpia és constant perquè és la raó que les uneix. Mai no és una participació unidireccional de la conducció cap a la resta del grup. No és una classe escolar ni una xerrada informativa.

Els resultats ens mostren que totes les dones han tingut ocasió d'expressar les seves problemàtiques i que ho han fet d'una manera bastant equilibrada. Han respost bé a la facilitació atenta i equilibrada de les conductores i a la cura que les mateixes dones tenien per donar espai i temps per a totes. Ningú no ha volgut acaparar el temps i l'atenció grupal. Alhora han sabut reaccionar a les necessitats urgents d'algunes dones. Pel que fa a la categoria "identificació implícita o explícita", els resultats mostren la mateixa tònica: totes s'han expressat espontàniament i amb un repartiment equilibrat. La resta d'intervencions s'han repartit també entre les diferents participants, però amb tendències marcades per altres criteris. Observem que donen més suport les dones que estan millor i més avançades en la fase de recuperació o les que es troben en la fase de recuperació pròpiament dita o en una fase pròxima.

El grup de suport és un escenari d'expressió constant entre participants i entre conductores i participants i sempre en totes les direccions. Les normes de funcionament del grup i l'adequada conducció de l'escenari grupal generaran un clima de confiança que portarà a un bon funcionament organitzatiu per assolir l'objectiu que vincula les dones al grup i, més endavant, a una cura i vinculació cognitivoemocional amb el grup, al qual donarà solidesa com a instrument de recuperació.

En aquest apartat veurem tres elements bàsics d'aquesta progressió: l'organització funcional, la facilitació de la participació i la socialització grupal en les regles de funcionament. Més endavant veurem la resta d'elements del creixement grupal.

6.2.1 Organització funcional i implicació: primera sessió

Les conductores emmarquen la situació grupal i recorden les normes de funcionament. Faciliten i regulen la participació quan al començament de la sessió expliquen l'índex i els continguts de tota la sessió i quan, en el decurs de les sessions, fan interpellacions al llarg del discurs de les dones tot guiant-les i vigilant que tothom hi participi. Aquesta és una de les funcions principals de la conducció per al bon funcionament del grup i més endavant en veurem diversos exemples. És una funció activa i contínua que disminuirà a mesura que el grup es vagi consolidant, però que mai desapareix. Les dones compleixen aquestes pautes i atenen les propostes de participació, en les primeres, quasi al peu de la lletra. Més endavant, quan el grup agafa confiança, hi ha més coneixement mutu, més cohesió, les necessitats s'expressen més espontàniament i les dones marquen el propi ritme dins el marc del funcionament grupal.

En la següent sessió veurem un exemple de l'organització del grup. Les conductores assumeixen aquesta funció organitzativa, que crearà un marc de seguretat i de participació. Veurem també il·lustrats alguns dels procediments explicats en anteriors capítols. Observarem també com a través de l'exercici d'objectius centren les dones en l'experiència grupal i els faciliten la implicació individual i cap al col·lectiu. El grup del curs anterior era compacte i feia força temps que estaven juntes. D'aquelles participants només en queden quatre i una d'elles no hi assisteix perquè s'està separant i ha de complir mesures de seguretat. Observarem com es reprèn el nou grup i s'elabora el dol de l'anterior. Les regles de funcionament s'han de reafirmar per a aquest "nou" grup.

Primera sessió del curs (octubre)

Les dones es van trobant al passadís a mesura que arriben. Algunes ja s'han trobat al carrer. Són quatre dones, tres de veteranes i una de nova. Les dues conductores saluden les dones al passadís. Es fan comentaris sobre les vacances, l'estiu, les calor i les novetats, si no s'han vist o trucat. La sala ja està preparada. Hi entren totes.

Conductora 1: *Benvingudes. Farem memòria de les dones que ja han deixat el grup. Presentarem la nova i després repassarem els objectius que cada una vol aconseguir venint al grup aquest curs.*

La conductora 1 presenta l'estudi que estem fent i els objectius que té, presenta l'observadora, explica què farà i demana permís per poder prendre notes de registre. Les dones accepten participar en la recerca i ser registrades silenciosament per escrit, a més de les entrevistes d'avaluació dels efectes del grup.

Conductora 1: *Novetats. Repassem les dones que han deixat el grup perquè estan millor. Per cert, a la Maria se li ha mort el marit..., està millor, desgraciadament ha florit... ja no té malalties (Comentaris espontanis entre somriures i esbufegades; la Llúcia l'ha vista pel carrer i explica que l'ha vista bé). Els fills s'han separat de les respectives dones. Està bé. Sabeu, la Josepa segueix amb la por de què passarà quan ell surti de la presó. Ell ara té una altra parella. Ella s'ha separat i creiem que amb la nova situació ja no necessitarà el grup. Està fent exercicis de relaxació també en un grup. Va fer una evolució positiva de com va arribar al grup. (Breus comentaris de les dues dones que la coneixien).*

Conductora 1: *Més novetats. La Rosa ha demanat la separació. Avui no ha pogut venir. Està en una situació molt crítica. Potser no podrà venir alguns dies. La veig a nivell individual. No se'n va de casa, encara. Ell l'amenaça de mort i la pressiona molt, a ella i als fills, perquè cada vegada té menys*

diners. És agressiu. La Llúcia l'ajuda deixant-li una casa que ella té fora de la ciutat.

Llúcia: Sí, és un caseta fora de la ciutat. És clar, és lluny, però quan li vagi bé pot anar-hi. Aquest estiu he llegit aquest llibre que es diu Gritos silenciosos (de P. Zubiaur, sobre els maltractaments i violacions a dones a la guerra de Bòsnia). Uf!!!. Està bé... és dur. Això de la violència a les dones..., a tot arreu.

Conductora 1: L'Engràcia està millor. Ha estat poc temps al grup, però la seva evolució ha estat molt ràpida. L'ajuden molt el psicòleg i la cangur. Va tenir un episodi fort de maltractament, va denunciar-ho i van fer un judici ràpid. Ara té una ordre d'allunyament que ell no compleix i truca a la policia. Estan separats. No li passa la pensió. Ella té les coses clares. Demana la guarda i custòdia. No podrà venir, treballa molt per guanyar diners. Li deien: "talla ara, no aguantis, ara ets jove". Era guapo, però no li convé. Quan se separava li van dir "compta amb mi per a tot". Està molt agrada a totes.

Adela i Llúcia intervenen explicant les converses que van tenir amb ella sobre com era la seva situació.

Conductora 1: Hi ha una possible dona nova. El grup es fa sempre a aquesta hora els dies que s'indiquen al paper que us donarem ara. (Es dirigeix cap a la nova, la Candela). El que es diu en aquest grup no surt d'aquí mai, no es pot explicar a ningú, així podem expressar-nos amb confiança. És molt important. Si no es pot venir algun dia, cal que s'avisi abans i se n'expliqui el motiu, que s'explicarà al grup. Si es vol deixar el grup, no hi ha cap problema, només demanem que es faci un comiat al grup i que s'expliqui per què es deixa i ja està. El grup està obert per aquesta dona si vol tornar-hi en un altre moment. Cal respectar els horaris d'entrada i de sortida de la sessió.

La sessió continua. Cada dona explica com es troba ara, en quina situació està amb la parella violenta o amb les persones amb qui conviu i els objectius que té en el treball grupal. Les conductores intervenen preguntant a cada dona i facilitant que expliquin els tres apartats. Les ajuden a concretar els objectius. Les dones es van centrant en la tasca d'introspecció i en la tasca del grup.

Conductora 1: Adela, explica'ns, fa dos mesos que no sabem res de tu. I hem d'intentar concretar més els objectius de cada una.

Adela: La situació no està bé. Jo vull, el meu marit va millor, però jo no el puc canviar. Per a ell tot està bé i... en qualsevol lloc ens discutim... cridem. Jo crec que ell està malament, però segons ell, no. Jo ja no tinc forces de fer-lo seure i explicar-li-ho. Sí, és raonable i admet que el que fa està malament, però després com si res. Estic baixa. Espero que canviï amb ajut psicològic. Fa quinze anys que estem casats (dirigint-se a la nova). Hem anat a fer un creuer. Ha anat bé perquè jo he posat de la meva banda perquè anés bé. M'he tornat egoista. Tot el dia estàvem de pique, les vint-i-quatre hores. Em veia baixa i em feia regals. M'estava posant malament i cadascú feia la seva. Jo procurava passar-m'ho bé i ballava, ballava amb la música i ell seguia "ordeno i mando"! I jo ja no! Que jo sigui feliç i m'obri (als altres), no li val (to d'indignació). Hi ha parelles que encaixen en alguna cosa, però nosaltres sempre hem discutit, des del casament. Segueix sent un masculista, però ja no li faig cas. Estic farta de vigilar i donar-li "l'alto", de dir-li que no anem bé i de fer-li veure. No en trec més que discussions, no diàlegs, i jo passo... Jo he canviat, ja no passo. Estic baixant la guàrdia i ell es relaxa i deixa de... torno a dubtar si em separo o no, potser sí, encara que sigui dolorós...

Conductora 1: Quins són els teus objectius ara?

Adela: Cuidar-me molt, donar-me un caprici, però sense perjudicar. Així no emmalalteixo.

(el motiu d'arribada de l'Adela va ser una depressió per la qual ja havia acudit a centres de salut mental i a psiquiatres privats). A ningú... però primer jo, mai més com abans!, jo era l'última, ara no! Seré tan egoista com pugui. D'aquí a un temps seré més feliç del que sóc ara, vull sentir-me bé per no emmalaltir. Estic satisfeta del que he fet. Si sóc avia, bé, i si no ho sóc, m'ho prendré amb naturalesa per no emmalaltir.

Conductora 1: En quines coses es concretarien aquests objectius?

Adela: Fer cursos de sevillanes, anar a l'escola d'adults... a la tarda, fora de casa!

Conductora 1: Perquè et pot servir el grup?

Adela: Per recuperar els ànims.

A la sessió es continua explicant les novetats i concretant objectius amb la resta de dones.

6.2.2 Socialització grupal i facilitació de la participació: setena i vuitena sessions

Les conductores recorden les normes i a més les controlen. És el seu rol com a promotores de l'activitat conjunta. Les regles de l'activitat expressades amb l'autoritat pròpia del qui convoca i es responsabilitza del grup donen seguretat a un espai on s'abocaran febleses i patiments. El compliment d'aquestes regles augmenta la confiança en el poder de suport i canvi del grup. És la socialització grupal. Les participants solen assumir-les, i, per exemple, es truquen entre elles o truquen a la conductora per justificar les absències o s'ho expliquen si es troben pel carrer. En aquest cas, justificar les absències també dóna valor al grup.

Parlem d'autoritat, no d'autoritarisme ni de directivisme. Les normes essencials han de ser assumides per les participants. La majoria d'aquestes normes no es pot esperar que siguin espontàniament generades per aquest tipus de grup instrumental que està començant. Les conductores les treballaran amb el grup, observaran si les dones les assumeixen i restaran obertes a modificar-les o a afegir-ne alguna. Dins d'aquestes regles essencials hi ha la llibertat del participant de deixar el grup en qualsevol moment sense obstacles ni perjudicis. En el cas que no siguin acceptades les regles bàsiques, la no participació no serà objecte de càstig o perjudici. Es busquen alternatives d'atenció si les participants ho volen. La claredat i fermesa d'aquestes regles bàsiques formen part ineludible de l'ètica de la intervenció i de l'eficaç capacitat guaridora del treball grupal instrumental.

En el retall de sessió que presentem, la conductora del grup regula la participació explicant l'índex, i a més ho fa amb la consigna: parla d'una "ronda" i emfatitza dues dones: acull la dona nova i n'esmenta una altra dient que fa dues sessions que no hi assisteix.

Observarem que les intervencions de regulació de la participació són gairebé sempre exercides per la conducció. Forma part ineludible de la seva responsabilitat. Les intervencions de facilitació de la participació les fan, en general, les conductores, però també totes les participants quan aprenen a fer-ho i poden centrar més la seva atenció en les altres; sobretot ho fan les més líders i cuidadores del grup. Forma part d'una adequada dinàmica grupal d'un grup de suport.

També és una sessió en la qual es fan intervencions categoritzades en el fenomen de la consciència de grup. La coordinació dóna espai al grup com a entitat, no només a l'experiència individual de les dones, tant al subjecte grup com a l'avaluació del grup i del sentit del grup per cada membre participant. Veurem aquest fenomen més endavant. Podrem veure algunes de les intervencions de la conducció que fomenten l'intercanvi de suport fora del grup.

Setena sessió del curs (gener)

És la segona sessió després de les festes d'hivern. Arriba una dona nova. Són cinc. Van entrant a la sala. La Rosa no ha assistit a les quatre primeres sessions. No obstant això, ha estat present en el grup a través del seguiment per part de les conductores i per part d'altres dones del grup que l'acompanyen i la veuen. Quan va arribar la demanda de separació a casa es va desencadenar un episodi violent, també contra el funcionari del jutjat. El marit la fa fora de casa i ella, que ja tenia la motxilla preparada, se'n va amb la filla gran que no es volia quedar. Els altres fills, nois, es queden per no desencadenar més violència. Posa la denúncia i es posa en mans d'advocats i de l'EAD (Equip Municipal d'Atenció a la Dona). El marit la vol denunciar perquè se n'ha anat amb una adolescent. Ella té por i se'n va a una casa allunyada que li deixa una dona del grup mentre es busca una casa d'acollida.

Conductora 1: *Bé, comencem. Us repartim els telèfons de totes menys de les companyes que es troben a les cases d'acollida. Per descomptat que són confidencials. Totes heu donat permís per donar-los. (Les dones ho agraeixen). Avui tenim la incorporació d'una dona nova. Es diu Paula.*

Conductora 1: *Però abans, teniu informació d'alguna de les que falta?*

Lúcia: *Sí, la Rosa ha anat a buscar el seu fill i el pare per telèfon ja li havia dit que no es presentaria. Va anar amb una parella de policies de paísà i quatre més d'uniforme a distància. Ell se'n va burlar. Es va emportar el seu fill petit.*

Conductora 1: *Sí, ha estat un parell de mesos sense veure'l.*

Lúcia: *Se l'ha endut a un centre d'acollida (per a infants). Està molt irritat, pendent de judici.*

Conductora 1: *I de la Felisa? I de la Candela? En sabeu alguna cosa?*

Llúcia: *Sí, la vaig veure. La Candela està preocupada perquè el seu fill s'ha deprimint per la ràbia que té contra son pare. El fill gran se'n va anar al seu país d'origen. Li ha sortit un treball fix a les tardes i no podrà venir al grup. Va demanar permís per sortir i no l'hi van donar. Volia adreces d'altres grups que tinguin altres horaris. Dubto que aquestes siguin totes les raons.*

Conductora 2: *D'altres dones?*

Llúcia: *Sí, vaig anar a veure la Maria (antiga membre del grup). Està bé, però té algun problema amb el fill separat que viu amb ella.*

Conductora 1: *Farem una ronda de presentacions. També la Marcel·la, que fa dues sessions que no ve. Diguen el nom, l'estat civil, des de quan esteu al grup, perquè vau venir-hi i per a què.*

Adela: *Tinc cinquanta-cinc anys i fa un any i mig que vinc al grup. Per què? Perquè tinc un marit autoritari, masclista, gelós i he estat a punt de separar-me però al final vam anar a un centre de teràpia familiar que va anar molt malament i ara només ell va a un psicòleg. Fa trenta-set anys que estic casada i de maltractament físic no, però de psíquics, tots. I m'ha anat molt bé venir al grup.*

Llúcia: *Tenia una situació caòtica amb la meua parella, vaig venir per agafar forces per separar-me, van passar moltes coses i al final ens vam separar. Vaig ser maltractada psíquicament i menys físicament, més que res, era la llengua..., em deixava molt malament. Fa gairebé dos anys que vinc al grup, tot just m'acabava de separar, estava molt malament..., això et deixa molt malament..., va bé venir al grup, perquè el que ens passa no ho podem dir a qualsevol... Ara estic millor.*

La Felisa arriba començada la sessió. Li demanen que segueixi la ronda. Després parlaran la Marcel·la i la Paula. Ho veurem en l'apartat 6.3.2.

Vegem un altre control d'aplicació de les normes en què es pot observar el compliment i compromís amb el grup.

Vuitena sessió del curs (febrer)

Van entrant. Hi ha quatre participants.

Conductora 1: *Comencem. Abans de presentar-nos i de presentar la nova, fem un repàs de les dones que no hi són. En sabeu alguna cosa?*

Rosa: *La Felisa m'ha dit que vindrà més tard, l'he vista pel carrer.*

Conductora 2: *L'Adela ha trucat, té una visita al metge. La Marcel·la té una entrevista de feina.*

Conductora 1 (assenyalant-les totes dues): *Ella és la Rosa, ella és la Paula.*

Conductora 1: *La Maria la veig individualment i ja l'he donada d'alta. Està molt millor. Ha posat límits al fill que havia tornat a viure amb ella i amb el qual tenia problemes de convivència. Li va deixar clar que era el seu pis i que era qui manava ja que les coses eren seves. Em va demanar els vostres telèfons i li vaig donar els de les persones que ella coneixia.*

Conductora 2: *Ens presentarem (va escrivint a la pissarra el contingut per presentar-se: nom, edat, estat civil, fills, des de quan estan al grup i finalitat).*

Comencen a presentar-se les veteranes i finalment ho fa la nova. La Paula explica la seva situació i l'objectiu que té: "Vull treure el que porto dins... treure'm la culpa, no pagar els nervis amb el fill". Avui està previst que expliquin les seves situacions personals i crítiques. Comença qui vol. La Rosa explica que se sent millor i amb molta ràbia. Veu el canvi positiu en els seus fills i entén no ho hagi fet abans però alhora es retreu no haver-ho fet abans: li ho deia tothom, però ella no es veia capaç de fer-ho. La Llúcia expressa la sort que tenen les joves de fer-ho abans i de viure en aquest moment. La Felisa diu que no el va fer fora perquè se l'estimava i encara se l'estima. La Montse explica dues separacions i dues demandes de perdó del marit violent: "Sembla que com a mare tens l'obligació i després he vist el que el meu fill ha viscut i ho havia d'haver fet abans, també per ell". Explica que la seva filla no ha parlat durant un mes i com ara demana a la policia, pel carrer, que agafi el seu pare perquè pega a la seva mare. Té pors nocturnes "... i ell ha demanat la custòdia!". S'esvera. Expliquen les estratègies de seducció i penediment fals, les atribucions de culpa de la mala relació i els posteriors reinicis de la violència contra ella o contra ell mateix però culpabilitzant-la i

desacreditant-la a ella. La Felisa admet que li ha destrossat la vida. Les conductores faciliten l'anàlisi de les motivacions dels retorns per tal de minvar les culpes i alhora reafirmar les potencialitats. La sessió continua.

6.3 Els processos sociogrups de suport psicosocial

En les anàlisis fetes per sessions hem observat que, després de les participacions en què expressen la seva problemàtica, les intervencions de suport són les més freqüents i destaquen especialment les de suport emocional i cognitiu, tant en les sessions en què s'expressen situacions específiques com en les que es fan exercicis. Els exercicis suposen una interrogació a la vida de les dones, provoquen revelacions (en el sentit "d'adonar-se de"), reflexions i identificacions. Els exercicis són, per si mateixos, una facilitació de l'expressió de les idees i dels sentiments, de la introspecció i l'anàlisi d'un ingredient específic de la problemàtica que s'està tractant. Aquestes interaccions de suport i anàlisi són els resultats esperats en un grup de suport psicosocial centrat en una problemàtica.

6.3.1 Suport instrumental i d'informació: sisena sessió

Hem observat que el suport de tipus instrumental, informació d'experta o recursos instrumentals es donen generalment entre les interaccions de suport cognitivoemocional o valoratiu. En la següent sessió veurem com a través d'una elaboració de la problemàtica dels fills que han viscut la violència, la conductora i altres membres del grup fan intervencions de suport informatiu d'expert i s'intercanvien estratègies. Observarem alguns dels suports que es donen fora del grup.

Sisena sessió del curs (gener)

Amb motiu d'haver passat les festes d'hivern, la conductora 1 proposa explicar com han anat i si s'han vist. La Llúcia i la Rosa s'han trucat per telèfon. La Llúcia ha tingut activitats socials. L'Adela està contenta perquè el marit segueix amb el psicòleg (especialista en tractament d'homes maltractadors) i diu que li agrada anar-hi. Tot i així han tingut discussions i comencen a tenir algun bon moment d'intimitat personal. La Rosa expressa amb alegria que ha estat un dels millors nadals en molts anys malgrat que tenia lluny un dels fills. (Aquesta sessió és anterior a les dues explicades abans). La Llúcia explica que pare i filla discuteixen força, utilitza els fills per traspasar-li informació alhora que intenta guanyar-se'ls amb regals que ella no els pot fer. Està preocupada pel fill perquè no pren la medicació i l'atenen només un cop cada tres mesos al centre de salut mental. La Rosa explica que l'antiga parella no ha obeït les ordres judicials, ni la d'anar-se'n del pis familiar ni la de donar el fill a la mare.

Rosa: *El vaig denunciar i el cas va passar al SAF (Servei d'Atenció Familiar), que no ha anat a buscar el nen. Ell no s'ha presentat, ha incomplert i ara l'estan peritant. El fill està desesperat, m'ha proposat que me l'endugui a casa meua i que l'amagui. A la filla, l'escola no la vol aprovar i volen seguir cobrant. Ja no visc a la casa que em va deixar la Llúcia. I també he renunciat a la casa d'acollida. Se m'ha fet una muntanya tornar a començar sense el nen. I la Ilauna, ell, me la donarà igualment, encara que sigui uns mesos abans que si hagués entrat a la casa. Ho he d'enfrontar. He hagut de posar diverses denúncies. Ara m'està sortint tota la ràbia, i també l'alegria. Es va passar tot l'estiu igual: "Vols separar-te?, Espavila, busca un advocat", em deia en to de burla. L'alegria? Li ha arribat una carta que no li pertoca advocat d'ofici. Tota la nit he estat contenta. Visc al dia i lo dolent que vindrà, ja vindrà!*

Adela: *Sí, és el millor!*

Rosa: *No entenc lo del meu fill. M'han dit que potser s'estan replantejant el règim de visites amb les noves denúncies d'incompliment. Els fills són cruels..., o no ho entenen..., m'ha dit el gran "Oh, mare, haurà de donar-te 600 euros, podrà? El pare els ho està venent tot al revés... i els fills van cap allò que més escalfa.*

Felisa: *El meu fill va amb son pare perquè li recarrega el mòbil, però quan li parla malament de mi... ai!*

L'Adela ha reforçat la Rosa amb un suport valoratiu i la Felisa s'hi identifica i matisa. Més endavant, la conductora farà un suport instrumental continuat donant informació d'experta. També facilitarà la introspecció i la comprensió emocionals. Després la Rosa confrontarà la Felisa.

Conductora 1: *Hi ha el que se'n diu conflicte de lleialtats, el fill, tot i els desaires del pare violent, encara que cregui que podrà, no pot... ja que es troba entre dos. (Continua explicant.)*

Rosa: *Sí, m'ho va dir abans d'entrar al judici, "Jo no vull que el meu pare vagi a la presó..., tu et separaràs igualment... Va declarar que sí, que la mare portava l'economia familiar, "però no diré que vaig veure que et pegava", i va dir que no, que mai ho va veure! (parla amb tensió).*

Llúcia: *Els fills et veuen com la dolenta, no sé si ell sap donar més pena o què...*

Rosa: *Té ganes d'estar amb nosaltres (mare i germans), però també vol estar amb el pare. (Més endavant, després d'acabar els estudis i posar-se a treballar, aquest fill manifestarà depressió i serà orientat per la psicòloga del servei).*

Conductora 1: *Com es pot sentir un fill que creu que és responsable que son pare estigui a la presó. (Es fan diàlegs simultanis i la conductora crida l'atenció).*

Felisa: *Jo ho entenc, però em fa ràbia..., ell m'acaba prenent el dia que més m'agrada estar amb els meus fills. Els vaig proposar que invitessin son pare a la festa perquè em sabia greu que estigués sol, jo crec que ell hi té dret. Sí no, es quedava sol amb la família d'ella.*

Conductora 1: *En tenien ganes els teus fills?*

Felisa: *Sí, potser perquè m'ho va fer a mi, la meua vida me l'ha destrossada, però la dels meus fills... no.*

Rosa: *Els meus què van fer? Van deixar el marit sol i se'n van anar a casa d'un amic; jo els vaig dir que això no es feia, que era el seu pare.*

Conductora 1 (dirigint-se a Felisa): *em preocupa que posis la necessitat del teu marit per davant de la teua.*

Felisa: *Tu saps que no l'he oblidat, però també ho faig perquè el coneguim de veritat... perquè s'adonin de qui és realment.*

Rosa: *Ah! Tu ho fas per això? (Amb to sorneguer, es posen totes a riure.)*

Felisa: *Explica que se'n van adonar que son pare els donava les sobres dels torrons que no s'havia menjat l'altra família. (Es posen totes a riure).*

Vegem un petit tros de la darrera sessió del curs, la 18a sessió, en què una membre nova, l'Eva, i una de veterana, la Rosa, s'intercanvien informació instrumental molt específica perquè l'una ha passat ja per una situació en què es troba ara l'altra.

Rosa: *M'han declarat morosa per comptes del meu marit. (Ha descobert que ell li havia falsificat la firma per demanar un préstec.)*

Eva: *Jo també. (Somriu amb sorna.)*

Rosa: *És una sentència ferma, sortirà d'aquí a poc i ha començat a treballar, però no ingressa. I no tinc tants diners per a advocats.*

Eva: *Lo de morosos es pot treure; a mi em va passar i el meu advocat va dir que es podia treure amb proves... Em va deixar un deute de sis milions de pessetes. I el pis està embargat.*

Rosa: *A veure, explica-m'ho.*

Eva: *Amb aquella carta vas a l'advocat i demostra que el morós és ell.*

Rosa: *Et treuen el pis?*

S'expliquen amb detall les incidències que han patit i com es pot gestionar. Surten altres exemples de deutes amb la visa comuna que ell havia contret.

6.3.2 Suport emocional i cognitiu: setena i novena sessions

El suport cognitiu i emocional comprèn la facilitació de l'expressió i l'aclariment del discurs cognitiu i de les emocions, les identificacions i comprensions, així com la disminució de tensió i l'encoratjament. És el moment en què les membres del grup expressen com se senten i com pensen, les seves accions i circumstàncies i són escoltades genuïnament i tenen l'oportunitat de ser reconegudes. Saben que seran respectades i molt probablement compreses. En aquest cas, la causa del seu patiment podrà ser dita pel seu nom, violència de domini i submissió i tindrà l'oportunitat de ser validada per altres. El suport que fins ara és escoltar activament serà també possibilitat de ser acompanyada i d'acompanyar, de ser reconfortada i d'enfortir-se en el reconeixement positiu de la seva realitat i vivència. Serà una ocasió d'aprofundir en la introspecció, en l'autoconeixement i en el coneixement de l'alteritat. Els suports emocional i cognitiu constitueixen també moments que porten a la catarsi com a expressió emocional compartida de quelcom que no havia pogut ser expressat genuïnament. Ho veurem en diverses sessions.

Les conductores del grup, com a professionals expertes, són les que més sovint realitzen els diferents tipus d'intervencions de suport emocional i cognitiu, especialment les d'emmirallar i facilitar la introspecció. Les intervencions d'identificació i de comprensió explícita o implícita de l'altra són més espontànies en les dones, així com també les d'encoratjar i tranquil·litzar. El procés psicològic de conducta imitativa i l'aprenentatge social faran que les membres del grup desenvolupin tots els tipus d'intervencions: són ajudades i aprenen a ajudar. Ambdós aspectes són igual de potenciadors i guaridors.

La freqüència d'aquestes intervencions per part de les participants estarà condicionada pel grau de control sobre aquest tipus d'intervencions que facin les conductores, altrament dit, amb la seva autoritat faciliten que la resta de dones també ho facin i n'aprenguin. En el nostre cas, veurem en diferents ocasions com les conductores conviden les dones a realitzar-ho, i també com les dones ho fan espontàniament com més avançat està el grup i millor està la dona.

En el següent fragment de sessió veurem aquest seguit d'interaccions. Veurem com la conductora 1 facilita l'expressió de la Marcel·la, tant del discurs com de les emocions. L'ajuda a esplaiair-se i a anomenar explícitament les agressions. Després, dues veteranes, l'Adela i la Llúcia, també facilitaran el discurs i les emocions. Veurem identificacions: com la Marcel·la s'identifica amb la Paula implícitament. La Marcel·la progressivament incrementarà el vocabulari específic: primer només parla dels insults i les empentes, molt per damunt explica l'agressió física. Després, entre les expressions de violència de la Paula, la Marcel·la esmentarà més agressions físiques.

Observarem també, tot i que són menys freqüents, les intervencions de suport valoratiu (orientació: reforç de comportaments, consells, criteris, interpretacions) i de suport instrumental (informació i recursos) que es teixeixen entre les de suport cognitiu emocional.

Segueix la setena sessió del curs (gener)

La conductora 1 ha proposat un ronda de presentacions. Les dues veteranes ja ho han fet. Ara ho fan la Marcel·la, que fa dos mesos que hi participa però que només ha pogut venir a dues sessions, i la Paula, la que entra avui al grup.

Marcel·la: Vaig venir a veure la treballadora social, tinc problemes amb la filla, l'atenc malament, ella estava malament. Tinc problemes amb els fills i també amb el marit, molts..., molts, i no se solucionen (es posa a plorar).

Conductora 1: Explica'ns-ho, Marcel·la.

Marcel·la: Tinc molts problemes amb la filla d'ell i tracto d'ajudar-la, però si passa alguna cosa malament ell ho paga amb mi i rep el petit (fill d'ambdós)..., són moltes coses..., paraules...

Conductora 1: I agressions?

Marcel·la: Me la va donar, també pel nen..., crits, baralles, empentes, i em va pujar la tensió. Em vaig desmaiar i em vaig clavar un cop contra la vora d'una taula... males paraules, paraulotes..., no serveixo per a res, em diu, que "foti" el camp, només parla de la seva filla, no la dels dos... el petit es

queda sense el pare..., però ell no diu "fill meu" del petit... sempre problemes... sempre problemes... i discussions... jo tinc el menjar fet quan arriba, els banyo, tracto que estigui bé, però ell sempre diu que no faig res, que els problemes són meus i que està fart de mi. Jo vull un sostre encara que sigui per al petit... ve molt neguitós i es descarrega amb mi, tot amb mi i el petit. A la seva filla, quan ens crida, l'envia a l'habitació. La mestressa del pis ens fa fora i ens pressiona. Ve només quan estic jo sola i després ell diu... (Explica la resta plorant, el grup l'escolta atentament.)

Paula: Tinc vint-i-vuit anys, sóc soltera, m'estava buscant per matar-me a mi i al meu fill. Fa quatre mesos que m'estic en una casa d'acollida. Estic millor. No tinc por que vingui algú. Ara el nen està millor, molt millor.

Marcel·la: El petit salta, s'espanta i plora... el té ben malament... ens hem engegat i ell té el seu col·legi, es relaciona amb els altres...

Paula: És violent, molt, pren drogues...

Conductora 1: Què va passar?

Paula: M'anava a matar, a tirar pel balcó, i vaig poder clavar-li una mossegada, vam caure, ell va agafar un ganivet... "jo vaig a la presó però a tu et mato ... em va començar a pegar, a clavar puntades... tot el cos ple de blaus tenia, i ell se'n va riure, "això t'ho he fet jo" deia.

Marcel·la: Quan em veu els braços em diu, "no és gran cosa, havia d'haver-te fotut més..."

Conductora 1: Què li podem dir a la Marcel·la?

Paula: És difícil, et costarà i hauràs de posar molt de la teva part... t'ajudaran psicòlogues, educadores, tots, no se'n riuran del que fas... el meu fill té molta por del seu pare... perquè el va tocar... el va agafar pel coll i el va amenaçar... és difícil fer el pas, però si el fas no te'n penediràs. Jo estic amenaçada de mort per ell i per la seva família... (Explica la seva història de parella i de relacions amb la família d'ell.)

La Paula ha donat consells de comportament (suport valoratiu) i ànims (suport cognitivoemocional). Continua parlant d'ella. La resta del grup l'escolta i s'interessa per ella. L'Adela capta l'ambient de tensió que viu la Marcel·la i com s'hi està identificant: li farà una interpretació (suport valoratiu) amb una metàfora. La identificació després canvia de signe, és de la Paula cap a la Marcel·la i després els sentiments de culpa en la Paula.

Adela: Ho feia només quan prenia drogues?

Paula: No, prenia de tot, drogues, alcohol... abans de casar-nos, no, res...

Conductora 2: Quants anys té ell?

Paula: Té catorze anys més que jo.

Adela: La Marcel·la té un nus a la gola.

Paula: Per què vius amb ell? Quan el deixis, ja veuràs... jo em sento culpable.

Conductora 1: Per què?

Paula: Jo li recriminava que el meu fill no tenia res per endur-se a la boca perquè ell s'ho gastava tot en drogues i alcohol.

Adela: (li fa una pregunta)...

Paula: Si hagués callat no m'hauria pegat.

Llúcia: Si no ho haguessis fet, no t'hauria pegat?

Paula: No..., no li agradava mai..., que si em posava escots, si no m'arreglava... per qualsevol cosa... res li agradava! Ell havia tingut una relació amb una altra parella i ell era el maltractador.

Conductora 1: Penseu en la culpa... l'endemà no li hauria fet el mateix? (Continua explicant que l'alcohol i les drogues són considerats agents precipitants de la violència perquè la desinhibeixen, però en cap cas agents que la provoquin). Ells ja són violents per si mateixos i amb l'alcohol i les drogues, en dosis altes, ells mateixos es deixen anar.

La conductora ha facilitat l'anàlisi col·lectiva, la confrontació d'idees i també dona suport instrumental d'informació. Tot i així les dues dones en catarsi necessiten seguir explicant. Les escolten. La Paula sembla conscient que està ajudant la Marcel·la. Després d'aquesta catarsi expressiva l'ajudarà a la introspecció i a analitzar amb més distància la seva situació. Al final de la seqüència, la conduc-

tora tornarà a facilitar l'expressió cognitivoemocional del grup respecte a les circumstàncies del cicle de la violència.

Paula: ...m'he separat deu, quinze vegades. Em trucava: canviaré, treballaré. (Somriu amb sorna mentre ho explica.) Jo me n'anava a casa dels meus pares..., no treballava..., el contracte estava al meu nom...

Conductora 1 (dirigint-se a la Marcel·la): T'identifiques en alguna cosa amb la Paula?

Marcel·la: Amb els menjars, em crida davant dels amics, em retreu coses, m'amenaça, "si trobo algun tros de julivert a la sopa te la tiraré a la cara", allà, davant de tots; si m'ho digues a la vora...

Conductora 1: Quins frens tens ara?

Marcel·la: Doncs el petit, i ell em diu "te n'aniràs i estaràs sola, i no tindràs..." Ella, ma germana, és el meu escut perquè quan ella hi és, res, i quan se'n va cap a l'església -hi anem molt- em comença a cridar i a insultar...

(Entra la Felisa que arriba tard -s'ha relatat abans-.)

Conductora 1 (dirigint-se a la Marcel·la): Ara tens frens per canviar la situació i també tens suports amb la teva germana, especialment per a la nena?

Marcel·la: Quan estan junts pare i ell s'abracen, veig això... i amb la germana... i veig això i em fa pena..., el petit..., jo tinc pena d'ell però ell no de mi. Ell no tracta que estiguem bé, no m'està ajudant i jo a ell sí, i em poso pitjor. Ma germana em diu de separar-me, "si vols, anem i ens arreglarem" i tots tenim límits i jo ja estic a punt d'explotar, vull evitar els crits..., quan passa la meva germana em va dient que no amb el cap. Jo ho veig igual, que no canviarà. Em diu que jo calli quan ell parla i que no digui res, però jo no sóc així, jo tinc dret a parlar, tinc la meva opinió, tinc dret a..., però jo no contesto, callo, abaixo el cap (baixa el seu cap)..., hi estic acostumada. La filla d'ell, la Montse, també abusa i es posa com ell i son pare no li diu res encara que jo li digui que no ho faci. Mentim a la meva mare, que està allí, i ma germana ha de callar... Això no m'agrada.

Conductora 1: Pensant en les vostres situacions, recordeu el cicle de la violència?

Adela: "Perdona'm, jo t'estimo" i al dia següent, bé, l'altre, més o menys, però després res... i les promeses, res de res. Quan va veure clarament que jo em volia separar seriosament llavors ha començat a canviar, però, clar! Són molts anys de manar i manar. I que faci teràpia, que faci! No vull dir que estigui bé, he d'estar sempre en guàrdia, ¡alto aquí!, i quan em relaxo i baixo la guàrdia, ell hi torna. I aniré on voldré i no perquè ell no vulgui deixaré de fer-ho. Mentre hi hagi respecte... No em venia de gust però hi anava, abans feia tot el que ell volia encara que no em venia de gust perquè no s'enfadés i cridés. Ara no. Quan m'obro i jo estic contenta i li mostro afecte ell es posa gallet, em respon..., i tornem com sempre. Es posa gallet, es pensa que ja em té segura i això, però jo he de mantenir la distància..., no sé...

Observarem com, en aquest acabament, la conducció centra el tema: com podem ajudar la Marcel·la. Facilita la participació de totes en l'expressió i la introspecció. Totes participen fluidament. L'Adela interpreta la Paula per fer un aclariment a la Marcel·la. La Paula dóna recursos instrumentals i d'experta. Ambdues li donen consells de comportament. La conductora acabarà el tema resumint i encoartant. Serà el darrer pas del que ha estat un exemple de seqüència d'intervencions (explicada en l'apartat 3.7).

Conductora 1: Crec que podem ajudar la Marcel·la que vagi prenent una postura cap a un costat o cap a un altre, però que et pugui servir (mirant-se la Marcel·la) per donar un pas. Què voldries aconseguir?

Marcel·la: Què serà el millor per al petit? Què passarà si ho faig?

Paula: Primer et clavava la pallissa, al cap de cinc minuts deia "perdona, carinyo, no ho tornaré a fer" i al cap de dos dies, venia i te'n clavava més... passava unes hores, esverat, molest, no volia parlar-me... no em tenia en compte, amb cares llargues... Jo intentava parlar amb ell...

Adela (adreçant-se a la Marcel·la i interpretant la Paula): Ella es rebaixava a parlar amb ell per suavitzar com si fos la culpable. (La Marcel·la confirma amb el cap que l'entén.)

Marcel·la: Ma germana em diu... No veus com et tracta?... i jo no sé que fer.

Paula: *Perquè no va a l'EAD (servei municipal especialitzat en violència contra les dones)? (La Marcel·la ho confirma amb el cap.) Ell acabarà tocant el petit, i si el toca a ell, et toca a tu...*

Marcel·la: *Sí, sí, em toca. (Va confirmant amb el cap.)*

Paula: *Per al teu fill el dia de demà serà un trauma.*

Marcel·la: *La pròxima vegada et trobaré morta, em diu ma germana*

Paula: *Els maltractadors tarden set anys de teràpia... els metges ho diuen i fins que no inicien una altra relació amb una altra dona... no se sap si està maltractant.*

Conductora 1: *Quins beneficis li aporta el teu marit, el seu pare, al teu fill?*

Marcel·la: *Només li aporta a la "seva" filla... al petit, res... només a la seva filla... la seva filla se'n riu quan el pare m'insulta... i ho veu la meva germana... (La Marcel·la es posa a plorar.)*

Adela: *No sé..., cal veure-ho clar, si tu et separet et costarà, però després diràs: millor. Després de set mesos estaràs molt bé. Jo veig que ara ets jove i tens futur.*

Llúcia: *Els nens sí que necessiten els dos, però el que és pitjor són les males convivències.*

Adela: *N'està fent patir tres i veu que calieu, se'n va aprofitant.*

Paula: *Si no prens una decisió la cosa anirà a més i fins que hi hagi sang...*

Paula: *La nena no te la prendran...*

Paula: (Explica com la família del seu marit té diners i la desacreditaven ferotgement com a mare mentre que ara experts han fet un informe sobre com està de bé el seu fill. Explica la por que li prenguessin la filla si fugia de la casa familiar, però ara veu que no.)

La conductora explica com els maltractadors fan servir aquesta amenaça per retenir la dona i mantenir el seu domini sobre ella. Vehicula la consulta de la Marcel·la a l'EAD. Les dones segueixen alertant dels perills de continuar amb aquesta situació. La Marcel·la diu que li fa mal el cap.

Conductora 1: *La decisió la prens tu en el moment que consideris més apropiat i nosaltres t'ajudarem, però ets tu qui ha de prendre la decisió. Et donarem adreces de recursos, serveis, i sola no hi estaràs, a més a més de la teva germana.*

En la següent sessió veurem el suport que ofereixen la conductora i les dones per encarar els judicis quan es demana directament. Veurem els tres tipus de suports: instrumental, cognitivoemocional i valoratiu, expressions de problemàtica, interpretacions i consells, identificacions, informació indirecta d'experta i, finalment, ànims.

Novena sessió del curs (febrer)

La conductora 2 explica que la conductora 1 està de baixa. Fan el repàs d'absències. La Candela no tornarà i vindrà a acomiadar-se. La Mireia té una feina que l'obliga a treballar fins a la tarda en diverses ocasions i per això la seva assistència serà irregular. La Llúcia pregunta per la Marcel·la: s'està movent per resoldre el problema de l'habitatge. Comencen l'exercici d'idees prèvies amb relació a la violència. Estan parlant si el maltractament es dona més o no en mestresses de casa i acaben parlant de les estratègies de pressió de l'antic marit violent perquè deixessin de treballar.

Paula: *El veuré al judici, ai... Què puc fer perquè no m'impacti tant?*

Conductora 2: *T'influeix el que pensis ara: "Es llençarà contra mi", "Em mirarà amb odi"... Hi vas amb protecció?*

Paula: *Sí, amb mossos.*

Conductora 2: *Respira a fons perquè la taquicàrdia no t'envaeixi.*

Felisa (Explica la seva visita al jutjat): *Em deia "Si el veig, no sé el que faré". Hi vaig anar amb moltes valerianes, vaig estar a punt de desmaiar-me i vaig demanar per firmar i marxar, vaig insistir i finalment ho vaig fer, li vaig preguntar a l'advocada si podia fiar-me d'ella i em va dir que sí. En sortir li vaig dir al seu advocat que em donés la clau de casa. Vaig anar al bar a prendre un cafè i vaig començar a plorar i plorar fins que el cambrer em va demanar una ambulància...*

Montse: *He de passar pel mal tràngol dijous...*

Paula: Per la nena?

Montse: Sí. M'ha denunciat per maltractar la filla.

Paula: Jo no el vaig veure al primer judici. L'endemà em va explicar l'advocada que es va posar pinxo amb la jutgessa... Finalment el va amenaçar que si entrava a casa seva a recollir les coses... Tinc por, tinc por.

Montse: No et farà res, tu vas protegida al judici

Paula: Al judici va dir de tot, que jo punxava el meu fill, que el maltractava... Em va doldre molt encara que no sigui veritat. Quan vaig arribar a la casa d'acollida em vaig agafar de la directora i vaig plorar.

Conductora 2: No el miris a ell, mira la jutgessa com a punt de referència. Si el mires directament intentarà intimidar-te.

Paula: Però només de saber que hi és, ja em crea mala energia.

Felisa: (Explica el dia de la boda del seu fill, que hi va haver de seure a prop. Explica les estratègies que va fer servir i que es va contenir per no perjudicar la boda del seu fill.)

Llúcia: Pensa en el teu fill i que no el pots deixar amb el seu pare...

Rosa (dirigint-se a la Paula): A mi em van enviar un escrit que m'ha ajudat molt; quan llegeixis això veuràs com et dona força. Que no pugui amb tu una altra vegada, pensa en el teu fill.

Llúcia (dirigint-se a la Paula): I tu ets jove. Tens dret a viure tranquil·la, sou joves, les grans ja hem patit prou, i hem hagut d'aguantar més... Vosaltres sou joves.

Continuen l'exercici d'idees prèvies, que remet les dones a les seves experiències. En l'última part de la sessió es dedica un temps a les situacions especials. La Paula i la Montse es donen suport mutu de tota mena, i s'expliquen les seves pors per les violències de les parelles respectives, per les amenaces als fills o per la utilització d'aquests en contra d'elles. La Paula interpreta el moment en què es troba la Montse. La Llúcia els dona suport, i amb l'Adela reforcen aquesta diada per la proximitat del seu moment vital i la condició de separada del maltractador. Els desitgen sort. La Felisa demana al grup si tenen roba de nen petit per a una amiga seva. En la pròxima sessió, la Paula i la Montse explicaran com els ha anat el judici.

6.3.3 Suport valoratiu d'orientació i confrontació: dotzena sessió

El suport valoratiu es caracteritza per oferir una qualificació dels fets, estats, situacions, decisions. A diferència dels suports cognitivoemocional i instrumental, el suport valoratiu és una intervenció que orienta la persona cap a una direcció determinada d'acord amb uns valors i no uns altres. La valoració proporciona criteris a qui la rep i a qui la fa per tal que influeixi en la seva orientació vital.

Quan desenvolupem les intervencions valoratives hem d'anar més enllà de l'expressió, la descripció o l'exploració d'un comportament o emoció per arribar a les diferents formes de proporcionar criteris d'anàlisi i valors sense fer judicis negatius. Entre les diferents intervencions valoratives hem inclòs el reforç i els consells de comportament, l'expressió genuïna del que són estrictament criteris, sense aconsellar o reforçar les interpretacions, el contrast d'opinions, d'idees i de sentiments diferents, i finalment el que serien pròpiament els judicis explícits, positius o negatius, sobre el comportament de l'altre.

Les intervencions de suport valoratiu són també força freqüents, menys que les de suport cognitivoemocional i, generalment, apareixen quan al grup hi ha més confiança i està més consolidat.

En els exemples que fins ara hem exposat, algunes intervencions de suport valoratiu lògicament es barrejaven entre les de suport instrumental i cognitivoemocional. En aquest apartat observarem una sessió en la qual ha predominat el suport valoratiu per a una situació de confrontació d'idees i opinions, sense que hagi representat un conflicte grupal.

Dotzena sessió del curs (març)

Hi ha sis participants. La conductora 1 fa el repàs d'absents. La conductora 2 té un familiar directe operat. La conductora 1 proposa una ronda de deu minuts per explicar-nos les novetats o situacions especials. La Rosa explica que té molts problemes econòmics perquè l'antic marit li va deixar deutes

i ha descobert que va falsificar la seva firma per demanar un préstec. Està molt enfadada. Ho ha denunciat i ho porta l'advocat. Es donen consells. La Rosa està preocupada per l'ambivalència de la seva filla respecte a les visites al pare: de fet, no el vol veure. La Llúcia està preocupada per les actituds violentes i masclistes del fill amb ella i amb les germanes, i ni pren medicaments ni vol cap ajut. L'Anna expressa el seu avorriment amb el marit. Ell ha afluixat l'hostilitat, no li falta tant al respecte, està millor però no està bé. Desitja marxar però no sap on ni com.

La Llúcia i la conductora li faciliten la introspecció i l'expressió emocional d'aquesta insatisfacció així com una anàlisi des de la distància. La Paula fins ara ha estat molt callada, està neguitosa i expressa el seu conflicte amb angoixa i perseverança. Sorpren el to decidit i el contingut de la seva proposta. Primer expressa el seu malestar projectat cap a la casa d'acollida, després explicarà que vol tornar amb l'antic marit maltractador. El desig i la proposta de la Paula són molt arriscats, significa recular. Genera sorpresa i por en el grup.

Paula: *Estic molt baixa. Vull arreglar les coses amb ell. Fa set mesos que no el veig i si ell vol i la vol a ella, amb tractament psicològic per a ell, jo torno amb ell. Passa el temps i cada vegada tinc més mala llet. Estic farta d'estar a la casa d'acollida. Es posen molt en la teva vida privada i íntima, i no aguanto més. El vaig veure en un punt de trobada (espais de seguretat per a visites de maltractadors als seus fills o perquè les dones no hagin de veure's directament amb el violent quan han de portar-li el fill o filla) i em va saltar el cor. Ell no em va dir res, però el meu cor va saltar. La nena no volia veure'l.*

Conductora 1: *Què en penseu les altres?*

Rosa: *Si tinguessis una casa per a tu, te n'aniries amb ell?*

Paula: *Sense tractament psicològic, no. Si ell vol i vol la filla i fa el tractament psicològic, jo torno amb ell. Estic farta de la casa.*

Rosa: *Jo t'imagino en aquesta situació: a la casa has de seguir uns horaris, tens poca intimitat, estàs en una habitació i has de seguir unes normes i conviure amb d'altres que tenen també els seus gustos...*

Paula: *No puc més. Fan les mil i una per saber de la meva vida privada..., et violen la vida privada.*

Rosa: *T'entenc. Costa adaptar-se a una casa d'acollida quan abans has viscut al teu pis.*

Conductora 1: *És la seva funció, ajudar-te, saber de tu per ajudar-te i fer un seguiment. No hi ha res en contra. És la seva funció com professionals.*

Rosa: *Són qüestions de seguretat. És així. (Les normes de seguretat d'una casa d'acollida impedeixen tots els camins, inclosos els contactes telefònics, pels quals els violents puguin saber l'adreça de la casa on viuen dones amb els fills i filles.)*

Paula: *No puc més...*

Conductora 1: *És que a la casa no veuen... són paranoies... (Continua explicant.)*

Aquella Paula ferma que en sessions anteriors aconsellava deixar el maltractador i reconeixia el violent i els cicles de la violència, ara està en crisi i l'expressa també amb tota sinceritat i vehemència. La separació psicològica de la Paula és encara minsa i encara no confia prou en ella mateixa. Probablement, encara que no ho manifesta directament, té por del futur proper tan incert i nou per a ella, i dubta de poder sortir-se'n tota sola. Cal tenir en compte que té molt poca xarxa social natural de suport. La conductora la contindrà i alhora facilitarà la participació i el suport de totes les dones. Les dones s'hi afegiran. A la Paula li confrontaran les seves idees, l'orientaran amb interpretacions, amb criteris de valor, consells de comportament i alhora dosis de comprensió especialment vingudes de la Rosa. La conductora emet algun judici en moments específics. Una molt bona combinació per a la situació crítica de la Paula.

Paula: *Sí, sí que ho veuen. Jo vull parlar amb aquest senyor. Si vol canviar i fer un tractament i vol veure la seva filla... Jo veig l'Adela, que li va de meravella...*

Conductora 1: *No comparis, és diferent, l'Adela no ha tingut maltractament físic.*

Rosa: *Per això, si tinguessis una casa... Estàs desitjant sortir de la casa i jo ho entenc.*

Paula: *Si jo no fos a la casa, el veuria.*

Conductora 1: *Recorda que aquest home t'ha maltractat físicament i psicològicament... i no tinc paranoia.*

Paula: He demanat a la casa que li diguin a ell que si vol vagi a tractament.

Conductora 1: No és un problema de tractament només...

Paula: Hi ha recursos i ell no ho sap.

Conductora 1: No és això, si estigués motivat es mouria per obtenir recursos. Ha d'haver-hi una necessitat de canviar i després buscar-la i mantenir-s'hi. I tu ets la menys indicada ara per ajudar-lo a ell. Hi ha professionals que cobren per ajudar.

Paula: A vegades s'ha d'obrir els ulls a les persones.

Conductora 1: Estàs a un pèl de la recaiguda.

Paula: No puc més, me'n vull anar de la casa, me'n vull anar.

Conductora 1: Pot ser una excusa.

Paula: No vull tornar amb ell fins que no estigui en tractament.

Rosa: Cadascú és lliure... Jo he estat esperant vint-i-sis anys que canviés i no ha canviat. Si vols sortir, surt. Però, atenció, no tinguis contacte amb ell. Si hi ha maltractaments físics, els contactes a la plaça de Catalunya.

Conductora 1: Va, no es que tinguin ganes de fastiguejar-te a la casa d'acollida.

Paula: Jo crec que sí!

Anna: No hi hauria la possibilitat de pisos de lloguer?

Conductora 1: Hi ha recursos, però s'han de tenir garanties. (Es refereix als pisos pont, cases tutelades per educadores, per als moments que van entre la sortida de la casa d'acollida i la independència definitiva.)

Rosa: Jo estava malament i m'ho van prendre tot, després ho he anat recuperant..., però tu és al revés: primer has de ser tu i després els altres. Ell que miri per ell. Ell s'ha de decidir per ell. Tu mira d'independitzar-te.

Anna: Les dones...

Tot el grup, i també l'Anna, acabada d'arribar i en plena situació de maltractament, enfronta el crit de socors de la Paula. L'ajuden a valorar la seva situació vetllant per la seva integritat i la del seu fill, l'ajuden a valorar les seves propostes i n'hi fan d'altres de més plausibles. La frenen, l'alerten, la repton i l'encoratgen a buscar solucions i a ser independent. Veurem també suport instrumental i d'informació quan li expliquen recursos que pot fer servir. Ella no reaccionarà en aquesta sessió, ho farà més endavant, dues sessions després, i positivament.

Paula: Jo vull parlar amb ell.

Conductora 1: Escriu-li una carta i envia-li.

Paula: Això no serveix. No amb la seva mare, ella no em vol i ell fa el que la mare vol. Vull parlar-hi tota sola.

Conductora 1: Pensa que un maltractador no es cura de la nit al dia.

Anna: Conec una dona que ho va passar malament a la casa d'acollida i després va veure que, bé..., se'n va sortir a poc a poc.

Paula: A mi, el que m'ajuda a mantenir-me allí són dues amigues.

Conductora 1: Fes un pis compartit amb elles, t'ajudaran a pagar despeses, etc.

Paula: Jo sé com sóc, no podria...

Rosa i Anna: Perdràs tot el que has aconseguit!

Conductora 1: Consolida la feina, el pis i després te'n vas de la casa... T'ajudaran.

Paula: Me'n penedeixo d'haver-lo denunciat... d'haver marxat... Jo vull el pare del meu fill.

Conductora 1: ... i creus que ell sent el mateix.

Llúcia: Ells només van a la seva. No miren per ningú...

Paula: Si em diu que sí i fem teràpia de parella, llavors podríem tornar a començar...

Llúcia: No ho farà! No ho ha fet fins ara, per què ho hauria de fer ara?

Paula: Jo crec en el canvi de les persones. S'ha d'obrir els ulls a les persones.

Conductora 1: Canviar sense motiu, no ho he vist mai en vint anys de professió, per ningú. Si no t'ha dit res, és que no en té cap intenció.

Segueix insistint a veure'l i a parlar-hi. La Paula es resisteix emfàticament a canviar de parer. El

grup la frena, li proposa. Surten totes les fantasies, autoenganys i pors. Tots els arguments possibles. Diu que està enamorada. Li diuen que potser està enganyada, però que tanmateix la decisió és seva i que ja sap com és ell. Ella insisteix en un, dos, tres, cinc anys de teràpia i que després continuarien. La Lúcia li recomana deixar passar el temps i veure com va. Ella té por que mentrestant trobi una altra dona. L'alerten que si ella li parla en aquests termes, ell la seduirà altra vegada (li vendrà la moto), però no serà veritat. La Rosa li recorda que ha de vetllar per la seva filla, o bé que mentre ella fa això li poden guardar la filla. Reacciona fermament que no es deixarà prendre la filla. Vol fer-ho de totes totes. La Rosa l'encara al risc que la facin fora de la casa. La Paula demana poder-ho parlar amb ell aquí, als serveis socials. Les conductores li neguen ja que posen en risc les dones que acudeixen al servei i confien en elles. Ella creu que si ho fa en un centre serà menys arriscat per a ella en cas que s'enfonsi. Li recomanen teràpia individual psicològica. Ella diu que no li agraden els psicòlegs. No n'ha volgut ni a la casa d'acollida.

Es va acabant el temps, després de més de mitja sessió. Amb la intervenció mirall de la Rosa, la conductora dona per acabat, per ara, el tema: "T'estàs preocupant per ell quan tu estàs començant a caminar. Quan estàs sense ell estàs eufòrica, dins la casa et tornes a sentir segura i tens ganes de sortir perquè estàs bé. És com l'hospital. Però després vénen els moments durs". L'aconsella: "Tu comences ara amb un pis i vas fent la teva feina... quan vegis que vas fent, a poc a poc, llavors veuràs com tot anirà bé... sé com estàs, t'entenc, el cor et va a cent per hora, però has d'anar fent a poc a poc per tu, per tu sentir-te bé...". Després que la conductora parla breument sobre la influència de les famílies d'origen, la Rosa recorda a la Paula que les presses no són bones. La conductora acaba la sessió calmant la situació i adreçant-se sobretot a la Paula li dona esperança: "Tot va sortint, a poc a poc. Tot va sortint!".

Hem vist com un grup de suport encara amb maduresa una situació de crisi d'una de les seves membres. Aquesta sessió de valoració i confrontació no és un conflicte intragrupal. Tot i la tensió que es vivia en el grup per la força i el risc de la situació en què una de les seves membres es trobava no era un conflicte interpersonal entre membres del grup o subgrups, ni entre les conductores i la dona en crisi, que pogués fer trontollar l'escenari grupal actual. Al revés, aquesta contenció i ajut reforça el sentit pel qual s'aplega el grup: el suport en situacions de violència.

En els grups de suport social els conflictes interpersonals són poc freqüents. El grup està centrat en com les persones enfronten la problemàtica comuna més que en les relacions que tenen entre elles. Per aquest mateix motiu és un tipus de grup en el qual es donen algunes autovaloracions i poques heterovaloracions entre les membres. Si es donen és perquè han estat facilitades per la conducció per algun motiu concret. És més freqüent que apareguin heteroavaluacions de persones fora del grup i properes a les mateixes dones.

El que sí que hem pogut observar, no en aquest grup, però sí en una sessió del següent grup el curs següent, són interaccions negatives que podrien arribar a ser conflicte si les conductores no les detectessin i elaboressin a temps. Si arriben a alterar el clima grupal, aquestes situacions han de ser elaborades ràpidament en el si del grup i, a vegades, també fora en atenció individual. En el cas del grup avaluat, les dones del grup no s'enganxen a la comparació que ha provocat el to irritat i inquisidor de les interaccions negatives. Les conductores hi intervenen amb aclariments. La dona que té aquest to reacciona i disminueix progressivament aquest tipus d'intervenció i finalment s'afegeix a l'expressió positiva habitual del grup. Les conductores, posteriorment, atendran individualment la dona en qüestió.

6.4 Creixement de la grupalitat

6.4.1 Comunitat de grup: desena sessió

La comunitat, com a sentit de grup, és una característica pròpia dels nivells mitjans i alts del desenvolupament de la grupalitat, en el sentit del "ser grup" com una cosa diferent a una relació interpersonal diàdica o amb presència de més persones. La comunitat són expressions d'allò que és comú, siguin expressions verbals, emocionals o conatives, accions fetes entre tots, siguin discursos verbals o sentiments sentits en comú.

Sovint s'associa comunitat a identitat, però no és equivalent. Si el grup creix a nivells més alts de grupalitat, algun dels continguts de comunitat es convertirà també en els trets de la seva identitat, que seran assumits com a trets de la identitat social individual per part dels seus membres. Però no és aquest el cas d'un grup de suport, sigui obert o tancat. El desenvolupament de trets d'identitat apareix en els grups primaris i dins els grups secundaris, en aquells que són propis del context i socialment autònoms, com grups de participació social cívica, grups de moviments socials, grups urbans alternatius, grups socials tancats (elits o marginals), entre d'altres. Però no arribar a aquests nivells més alts de grupalitat no significa que no siguin efectius. Tampoc no significa que no es puguin trobar elements propis de l'exercici i el sentit de comunitat. Veurem ara les categories triades per descriure la comunitat: explorar i/o expressar el que es comú a totes les membres del grup i compartir sentiments o idees.

Desena sessió del curs (març)

Mentre esperen que arribin totes, la Llúcia pregunta a la Paula com li ha anat el judici. Arriba la Rosa i els explica com li va en el punt de seguretat on porta el fill de visita a l'antic marit violent. La conductora comença amb la seqüència inicial: absències i, després, l'índex de la sessió. La Llúcia explica per què no ve l'Adela i explica les activitats comunes que fan al centre cívica, especialment el primer taller d'eines personals. La conductora 1 anuncia que la Candela vindrà a acomiadar-se del grup i que potser se li podrà oferir algun recurs, però sembla que no és el seu moment per venir al grup. Explica que la feina d'avui continuarà la començada en la sessió anterior.

Conductora 1: *...posarem en comú els objectius individuals i de parella i els indicadors: com notariéu vosaltres que esteu millor. Després veurem els punts comuns que hi ha entre totes. També posarem en comú les idees preconcebudes sobre el maltractament a les dones que van sortir més l'altre dia. (Mentrestant, la conductora 2 està escrivint a la pissarra els objectius treballats en la sessió anterior i les consignes que cal treballar. Ho escriu amb lletra grossa i amb majúscula.) I al final, dedicarem temps a la Paula, la Marcel·la i la Montse per les seves situacions especials.*

La dinàmica comença amb l'expressió de les participants. S'interessen per com està la Marcel·la, que fa dies que no ve tot i que se'n tenen notícies directes. La Llúcia explica bones noves de la seva filla, que vol estudiar. La Montse arriba, fa petons a totes i diu a la Paula que es va recordar molt d'ella i que va superant coses. La Llúcia explica l'amistat de la seva filla amb un xicot que la controla molt, fins i tot no vol que faci petons de salutació a altres nois. L'adverteix parlant-hi. La conductora reforça aquest comportament de la mare. La Montse parla amb un altra dona del judici de l'altre dia, i la conductora 1 la convida a explicar-ho al grup.

Veurem com l'índex proposat per la conductora es manté pel que fa a tasques que cal realitzar, però tindrà un ordre diferent ja que les dones amb situacions especials van explicant les seves preocupacions intercaladament. Les conductores deixen fluir aquesta necessitat i alhora regulen els moments del grup perquè treballin sobre les temàtiques que es pretenen treballar. Treballen amb agilitat en els temes que són comuns. Fan autovaloracions i reben heterovaloracions.

Amb els objectius de totes escrits a la pissarra es veu que n'hi ha dos de comuns: millorar l'autoestima i ampliar la xarxa social. Entra la Felisa, fa petons a les conductores i a la resta els fa un petó general. La conductora li fa notar que sempre arriba tard. Més endavant, la mateixa Felisa explicarà què li passa i els esforços que fa per venir, i mostra un interès renovat davant de tot el grup. Enceten el tema de com han millorat en autoestima i cadascuna va explicant en què i com. Altres persones amigues o companyes de feina valoren i reforcen els aspectes positius de la seva persona i la millora del seu estat. Hi ha bon humor. Les conductores el reforcen.

L'exercici de concreció d'objectius ha facilitat, una vegada més, la implicació de les dones en el seu creixement i amb el grup. La conductora canvia el tema quan creu que s'ha esgotat i les dones parlen una mica totes. Es produirà catarsi, suport valoratiu de reforç de comportaments i de criteris de valor sobre els comportaments. També observarem suport instrumental d'informació d'experta (per professional i per haver passat per l'experiència).

Passen a reprendre el tema dels mites i les idees preconcebudes. Però mentre la conductora 2 acaba d'escriure a la pissarra els resultats quantitius globals de cada mite les dones expliquen les seves incidències. La Paula i la Montse, que havien demanat al grup ajut per enfrontar-se al maltractador en el judici, expliquen les incidències viscudes als judicis. La Montse està contenta: no va mirar mai l'antic marit ni quan la va desafiar directament, mirava sempre el jutge i ho ha aconseguit, com li havien recomanat. La Rosa explica les pors d'un dels seus fills a ser com el pare i s'enceta un intens diàleg d'identificacions respecte a com els fills homes tenen comportaments autoritaris. Sobre les ambivalències dels fills "Jo sé que tot el que tinc de dolent és del meu pare i el que tinc de bo és de la meua mare", la conductora recorda la possibilitat de trencar aquesta transmissió de models sempre que hi hagi consciència i la Rosa recorda que es pot tenir la voluntat clara de no donar aquest tipus d'educació. La conductora canvia el tema i porta el grup a la reflexió sobre les idees prèvies.

L'exercici de reflexió sobre els mites i les idees preconcebudes (materials de Carmona LI., Chavarrías, A. i altres, 2000, Tamaia) permeten una anàlisi de les creences en el comportament quotidià, com a formes d'entendre la pròpia vida, la vida social i el món que formen part de la nostra subjectivitat. I relacionen el mite amb la seva pròpia experiència tot contrastant les idees que surten en el grup, sense embrancar-se en discussions ja que no és un grup de reflexió. Observarem mostres de comunitat ja que comparteixen sentiments i idees espontàniament: bromegen, reneguen, reivindiquen o es compadeixen; totes diuen la seva, amb fluïdesa, sembla que facin una ronda sense haver-ho previst. Exploren el que és comú a totes les membres del grup (com han fet abans en l'exercici d'objectius).

Conductora 1: *El maltractament és per culpa de l'alcoholisme?*

Llúcia: *No... Sí que hi té a veure, però no sempre.*

Paula: *No tots.*

Rosa: *Un alcoholista graciós fa gràcies, un alcoholista amb mala llet, maltracta. (Riuen totes.)*

Montse: *El meu, res... i mira com pegava!*

Rosa: *El meu quan bevia estava més tranquil, més apaivagat.*

Conductora 1: *Per què creieu que es diu que l'alcohol té a veure amb el maltractament?*

Llúcia: *Es creixen, es creuen més déu...*

Rosa: *En no controlar, ho fan més.*

Conductora 1: *Estar més desinhibits els pot ajudar.*

Felisa: *L'alcohol destrueix la ment i això pot influir-hi.*

Conductora 1: *Parles dels crònics... No és als primers cinc anys, la destrucció de les neurones arriba molt més tard. Fins i tot pot ser que sigui alcoholista i que no se'l vegi mai borratxo.*

Felisa: *El pitjor és quan beuen i prenen píndoles per als nervis, llavors és quan al meu li agafaven les caigudes...*

Rosa: *El meu, quan arribava així, es prenia valerianes i després es feia dues cafeteres.*

(La Llúcia i la Paula s'afegeixen a explicar conseqüències i contradiccions dels marits violents quan anaven borratxos. La conductora resumeix el que s'ha dit.)

Conductora 1: *El maltractament és més freqüent en famílies problemàtiques.*

Llúcia: *Depèn del cas, perquè les famílies problemàtiques poden ser-ho perquè hi ha maltractament. S'inverteix. És dona més aquest últim cas.*

Rosa: *La família del meu marit "xapó" amb els fills. L'ambient que ell ha viscut no ha sigut aquest de maltractament.*

Llúcia: *En canvi, el meu, sí, de vuit germans, ell...*

Felisa: *El meu sogre sempre estava discutint...*

Montse: *Ell ha repetit molts comportaments que ha viscut a casa seva... Ha sigut reprendre el contacte més directe amb la seva família i ha estat igual però pitjor. Si de petit ha vist cridar, pegar, cops de porta... ho repeteixes si després no t'autocontroles...*

Conductora 1: *Sí després no se n'adonen i no canvien el seu comportament poden reproduir-lo.*

Montse: *Ell no ha reconegut que té un problema i mai no ha volgut anar a un psicòleg malgrat la meua insistència. (Seguirà aquest fil durant tota la sessió i sempre després de temes semblants o*

explicats en to íntim parla de l'abús sexual a la família d'ell i en un moment de molta complicitat grupal hi aprofundirà.)

Conductora 1: ...

Paula: Jo vinc de família maltractadora i a mi em van maltractar. Jo he vist això i jo no he maltractat ni el meu marit ni la meua filla. Ser conscient que això està malament, que hi ha altres models... altres maneres de tractar, fa que ho facis d'un altra manera.

Conductora 1: Diem que reproduïm models. Ella, la Paula, ens mostra un model que no reproduceix el maltractament perquè no el vol, la voluntat, la consciència, i si hi ha mala llet, rampells... doncs es poden frenar i buscar alternatives.

Felisa: Avui he vist una cadira trencada al carrer, m'hi he hagut de seure... (El grup somriu, probablement pel contrast de les seves paraules i per la sorna i humor que ella sol mostrar.) No, no rigueu, m'ha entrat l'angoixa i he hagut de seure pel que he recordat. (Com veiem es tracta d'una reexperimentació pròpia de la síndrome d'estress posttraumàtic.)

(Ara enceten un altra idea prèvia: el maltractament es dona perquè no tenen feina.)

Rosa: Em feia vergonya explicar el que em feia el meu marit.

Felisa: Ens diuen que som mentideres perquè sempre hem dit que no, que no, que anava bé, i per postres, a més, ens diuen mentideres... Com que sempre estàvem calladetes! És clar!

(Expliquen frens i prejudicis trobats en el món judicial.)

Observarem un moment en què es donen, espontàniament, respostes corals, a l'uníson i després "narració coral": van filant una expressió col·lectiva comuna quan, espontàniament, continuen la idea una darrere l'altra. Observem com la consciència de grup com a dones es manifesta en l'ús de la primera persona del plural.

Conductora 1: Les dones maltractades estan malaltes?

Montse: Acabem malaltes, no som malaltes.

Felisa: Joestic bé, ara. El metge m'ha contestat que sí a la meua pregunta de si els problemes de l'ànima es veuen reflectits al cos: ja no tinc reuma.

Conductora 1: S'acaba fent un diagnòstic distingint diferents malalties.

Paula: Quan a vegades no em deixava menjar... i vaig acabar primíssima, anorèxica.

Llúcia: O t'agafen pel cap.

Paula: O si et passes les nits plorant et diuen que estàs boja: està deprimida per la situació, és clar!

Felisa: Et tornes... malalta!

Conductora 1: Un dia parlarem de la síndrome de la dona maltractada, dels problemes de salut que se'n deriven.

Conductora 1: Els homes violents perden el control?

Totes: Sí!

Conductora 1: Són masclistes?

Totes: Sí! (Somriuen amb mútues mirades d'assentiment.)

Conductora 1: Estan malalts?

Paula (salta de seguida): No!

La resta: No!

Rosa: De haberlos haylos, de buenos, pero dónde están?

Llúcia: Ja ajuden alguns nois, no tant com haurien d'ajudar...

Rosa: He vist gent jove molt extremista. El meu pare ajudava i cuidava la meua mare. Jo vaig caure malalta i el meu marit va tancar la porta i em va deixar sola.

Felisa: Jo vaig anar amb la mà cremada i sense el meu marit, a l'hospital, perquè ell estava veient el futbol. La metgessa em va dir que com era que hi anava sola... la següent vegada ell va venir però en sortir de l'hospital em va dir que agafés un altre carrer.

Conductora 1: Els homes poden ser masclistes, però també voler i arremangar-se si fa falta. (Diferents dones expliquen moments en què van estar malaltes i no les van ajudar ni cuidar, ni van demanar una ambulància).

Rosa: Jo sentia la ràbia que em tenia.

Paula: Com si et llancesin alguna cosa.

Rosa: Interiorment se'n reia de mi, es notava.

Paula: Es respirava mal ambient a casa. (Somriuen lleugerament.)

Montse: Vaig explicar allò de l'abús sexual de l'avi, i el seu fill va dir que només s'havia insinuat i com que era diabètic, estava malalt, doncs havia fet això... el silenci ens fa culpables...

Paula: ...o una raó que et faci obrir els ulls: a la meua filla li va agafar un atac d'histeria tremend... i això em va ajudar a escapar, no sabia on ni com, i vaig acudir a l'assistenta... ja em va veure com venia i em va donar una adreça.

Rosa: Els fills ajuden a sortir, però també a aguantar.

Montse:....

Conductora 1: La figura del pare... Se'n parla molt, però és clar, ha fet mal, ha generat por, dolor...

Montse: Sí, però quan veus la careta que fan en veure el pare... (Ho caricaturitza amb gestos i totes somriuen.)

Conductora 1: Però quin pare es porta dins! O n'hi ha prou de portar la silueta del pare si es porta dins un pare dominant, autoritari, que no dóna afecte... El masclisme suposa una relació desigual de dominació de l'home sobre la dona, que és una base dolenta per a les relacions.

Totes les dones donen el seu parer sobre el masclisme i la seva reproducció: demanen més accions perquè la idea cali més a fons, expliquen com s'encaren a homes masclistes. Donen el seu parer sobre com fer canviar els homes maltractadors. Es parla de la independència de les dones, dels mitjans que hi ha i del significats que tenies i tenen paraules pejoratives contra les dones, com ara pendó.

Hi ha hagut un ambient de complicitat que s'ha fet evident tant pel to afectiu (difícil de transcriure) com per l'agilitat del discurs col·lectiu, i uns comportaments finals. Les dones no s'aixequen malgrat que el temps s'ha acabat. La Felisa ofereix un regal al grup, llegir un dels seus escrits personals. Ho ha fet i ho farà en altres ocasions.

L'escolten amb atenció i respecte. És un escrit de lament i de tristesa, serena, però tristesa. També és un escrit d'esperança. Les dones se'n van "arrossegant els peus", amb un to afectiu reconfortat. La conductora les ha de "fer fora". Surten xerrant entre totes, entren totes a l'ascensor. No poden perquè no hi caben. S'esperen al vestíbul per marxar juntes. S'entretindran al carrer, xerrant, compartint. Després, cadascuna agafarà el seu camí.

Aquests fenòmens grupals que denoten un nivell de maduresa no poden ser forçats per la conducció del grup, ja que no tindrien una base ben fonamentada. Tanmateix, sí que poden i han de ser reforçats per la conducció, a vegades, simplement fent-los visibles, fent que el grup s'adoni de la seva aparició, repetint-los en mirall. No es tracta de crear un grup que passi per damunt dels seus individus, però sí que tingui consciència i conegui la seva força com a tal. No es tracta de crear dependències cap al grup o cap a la conducció quan precisament el que es pretén és facilitar que les dones assumeixin el seu poder per recuperar-lo i que això els proporcioni salut, llibertat i qualitat de vida. Reforçar, en la mesura necessària, la cohesió d'un grup de suport social és apostar per augmentar-ne els efectes beneficiosos.

6.4.2 La consciència de grup: dissetena sessió

La consciència de grup és una característica de la grupalitat complementària a la de comunitat. La consciència de grup consisteix a col·locar el grup com a subjecte o objecte del discurs, mentre que, com hem vist abans, quan parlem de comunitat ens referim a expressions o accions fetes entre tots, en comú. Des del punt de vista temporal, apareix després d'haver-se iniciat el grup i al final d'una fase mitjana també anomenada de normació. No tots els grups o persones que estan juntes en quelcom arriben a aquesta consciència de grup.

En les sessions explicades, hem vist manifestacions del subjecte grup, expressades sempre per les membres més antigues del grup. Vegem-ne alguns exemples:

a) L'oferiment al grup de la Llúcia dels llibres que ha llegit (1a sessió).

b) L'Adela parlant en primera persona del plural quan consolava la Felisa: "Que sàpigues que

t'estimem i et comprenem..." (3a sessió), o rebent la Llúcia: "Et trobàvem a faltar, tu sempre tan puntual." (18a sessió.)

c) La proposta de la Felisa quan explica les dificultats del trajecte per arribar al grup: "Vaig a tant coses, la psicòloga, el curset, els metges... i he d'anar al dentista. Al balneari és on hauríem d'anar totes!" (9a sessió).

d) Els regals de la Felisa al grup: el llacet lila del 25 de novembre, el Dia Internacional contra la Violència vers les Dones (4a sessió); com hem vist, llegeix escrits seus al grup i ofereix també les seves narracions i poesies (10a sessió i 17a sessió).

e) 18a sessió, última del curs: "Anem a veure on som i cap a on volem anar (conductora 1). "En quin punt ens trobem..." (conductora 2). Es reparteixen entre totes dos xiclets que porta la Rosa. "Al grup ens aniria molt bé que vinguessis alguna vegada" (l'Anna a l'Adela). "Et cridarem per a alguna situació o activitat que creguem interessant" (conductora 1 a l'Adela).

Són les més veteranes del grup les que fan més intervencions de desenvolupament grupal. Però en l'últim període del curs, el de consolidació i reflexió, les expressions espontànies de grupalitat són molt més freqüents, especialment en les dones d'assistència més regular, siguin o no les veteranes.

Probablement les dones parlen del grup entre elles, en grups de dues o de tres, especialment quan surten del grup. A l'espai grupal en què hem fet l'observació, llevat del moment d'avaluació final, al juliol, es parla del grup i se l'avalua quan es presenta una membre nova. Hem vist aquesta ocasió a l'apartat 6.2.2 quan comença la 7a sessió. Veurem ara dos moments més, en començar i acabar el curs el "nou" grup. En la 3a i 17a sessions. En ambdues sessions s'atén la dona nova alhora que es valora el grup. D'aquesta manera se'n renova la validesa, es refermen els compromisos individuals i es reforça el sentiment de grup, que augmentarà la confiança i facilitarà així que els processos de suport i cura tinguin més efecte.

Tercera sessió del curs (novembre)

Avui hi ha una dona nova al grup que dubta de si entrar-hi o no. Les conductores li proposen provar-ho des de dins: sentir les aportacions de les altres dones i acabar de decidir-ho, sense cap mena de compromís de quedar-s'hi.

Conductora 1: *El que teníem preparat per a avui. Absències i després presentar la Lluïsa, una dona nova. Després farem un exercici sobre l'aparellament. La Candela està molt angoixada pel seu fill, té comportaments estranys. Es qüestionava la seva participació en el grup. I li hem demanat que vingui, sense compromís, per explicar com està i acabar de decidir-se. (La Candela vindrà dues sessions més i després de quatre sessions vindrà per acomiadar-se.) La Rosa acaba de demanar la separació i està fora de la ciutat per protegir-se. Mentrestant es busca una casa d'acollida. Bé, s'incorpora la Lluïsa, ens presentem. Ella es presentarà després i valorarà si es compromet o no amb el grup.*

Adela: *Des que em vaig casar estic amb ell. És bona persona, no hi ha pallisses, però tinc maltractaments psicològics i estic molt sotmesa. Tenia depressions, una darrere l'altra.*

Lluïsa: *No solen canviar.*

Adela: *Però almenys aquí aprenc per a mi.*

Lluïsa: *Si ho hagués tingut abans... M'hauria anat bé per entrar en una casa d'acollida; ara ja estic millor.*

Llúcia: *Jo feia anys que suportava maltractaments, malament, intentava separar-me però no podia. Em vaig posar al grup i bé. Aquí he parlat, he plorat, m'ha anat molt bé. He vist altres característiques meves i... s'ha de seguir.*

Marcel·la: *A mi, maltractaments, crits, insults..., i volia xerrar amb algú. Em quedava callada..., i ara vinc i m'alleuja molt parlar..., i saber que no estic sola. És un alleujament.*

Dissetena sessió del curs (juny), penúltima sessió del curs

Hi ha cinc participants. Després del repàs d'absències, només falten la Rosa i la Mireia. Hi ha informació dels motius d'ambdues per no assistir-hi: metges i feina imprevista per a la dona que porta el seu negoci. L'Adela es disculpa per no haver pogut trucar per excusar-se el dia anterior. La Llúcia ha vist els pares de la Montse i li han explicat com està ella i la família. Ella està bé i treballa de nit. Va amb el temps molt just. La Llúcia explica la situació angoixant que té amb els fills. La conductora explica que hi ha una dona nova, l'Eva, l'índex d'avui i del proper dia, que serà l'últim del curs. La Felisa arriba i la feliciten espontàniament pel seu aniversari.

Adela: *Tinc ... anys, en fa moltíssims que estic casada i continuo amb ell perquè ara em va bé. Aquí, al grup, parles, t'escolten i millores moltíssim.*

Conductora 1: *Quins objectius et vas plantejar quan vas arribar?*

Adela: *Millorar, i ho he notat molt, m'han ajudat molt, ara fa dos anys que vinc. No sé si seguiré però hi he après molt. És molt positiu. (Es miren amb la conductora i somriuen.)*

Anna: *Tinc ... anys, ... fills. He vingut perquè necessitava molta ajuda, estic molt a gust aquí.*

Conductora 1: *L'Anna és de les noves.*

Anna: *Ja he vingut a cinc sessions i els meus objectius en arribar al grup eren tenir ajuda moral perquè estic molt enfonsada, i veure si puc sortir de la depressió.*

Conductora 1: *Està en tractament psicològic individual amb una psicòloga, pren medicació i ve al grup.*

Anna: *També em prenc les flors de Bach i em faig algun massatge.*

Llúcia: *Tinc ... anys, era parella de fet i abans d'entrar em vaig separar. Tinc fills grans amb problemes. Els problemes de la parella han anat quedant enrere, però els dels fills, no, van pitjor. El grup m'ha servit molt, molt de suport, perquè en aquestes circumstàncies no t'ho pots empassar tu sola. Et reforcen, et diuen coses i veus que tenen raó i et va bé. Són persones que comprenen la problemàtica i va bé. Van a parar als punts concrets que a vegades et senten pitjor i de vegades millor, però van bé.*

Anna: *Ai! Perdona!, m'he dirigit a tu i no a ella (adreçant-se a la conductora i mirant l'Eva).*

Eva: *No passa res.*

Felisa: *Jo no volia venir al grup. Amb una mica d'autoestima jo ja en tenia prou, però m'ha anat molt bé... Ara fa dos anys i estava ben cega, no veia com m'ha anat de bé.*

Eva: *Tinc ... anys i tinc ... fills. Per què vinc al grup? Vaig estar en una casa d'acollida i el grup es desfeia i em van recomanar aquest grup. Fa un any que m'he separat, però era poc i la directora de la casa d'acollida em va recomanar que vinguéss al grup perquè m'aniria bé, encara que estigués separada. M'estan ajudant molt (adreçant-se a la Felisa), no m'ho esperava. Vaig venir a aquest districte i em van dir que preguntés. Tinc cita amb l'assistent social. (La Felisa i l'Eva es reconeixen com a veïnes del mateix districte, parlen dels llocs i d'haver-se vist alguna vegada.)*

La sessió continua. La conductora ajuda l'Eva a veure quina és la seva situació actual i quins objectius es planteja per treballar en el grup. Fa la seqüència d'intervencions d'entrada d'una membre nova. Inicien l'exercici d'abús ambiental. Hi participen totes amb molta fluïdesa identificant comportaments de l'home violent que havien tingut o que tenen a la vora. S'adonen de la ceguesa que es pot tenir en certs moments. La conductora al·ludeix a l'estat de confusió en aquestes situacions de maltractament. L'Eva explica la seva preocupació, l'analitzen, faciliten la identificació de sentiments i d'esquemes cognitius. La informen i l'animen. La Felisa explica la relació molt millorada i satisfactòria que té amb la filla. La conductora la reforça en aquesta actitud. L'anima.

Veurem un episodi de consciència de grup: un regal de la Felisa al grup. La Felisa ha estat elaborant la seva solitud, encarant la seva vida ella sola, i ha estat fent el dol per l'amor perdut, per l'ideal d'amor i de parella romàntics que havia desitjat per a la seva vida i que ha vist frustrat. Veiem també el sentiment de comunitat que es genera i la catarsi.

La conductora 1 demana a la Felisa que llegeixi un trosset del seu diari per acabar la sessió.

La Felisa el llegeix (transcriu l'escrit que ella portava i que ens va permetre fotocopiar com a part del registre). Es fa silenci.

*Arribarà un dia per fi
que tu em demanis perdó
per la traïció que em feres
i que a mi em va destruir.
La meua vida va canviar un dia
des que et vaig conèixer,
creia que seria molt bona
i que em faries molt feliç;
creia que eres el meu espòs,
el meu amic, el meu amant, el meu germà,
la persona que més he estimat.
No vaig estar amb ningú,
em vaig dedicar només a tu,
tenia moments molt dolents
i moments molt feliços
Jo era la Caputxeta,
tu eres el llop ferotge,
i quan va passar un bon temps
el llop la devorà.
No es va menjar tota la seva carn,
però sí que es va menjar el seu cor,
aquell cor que un dia
al llop confià
sense saber que a ella, aquest llop
tant, tant maltractà.
La va deixar tan derrotada,
la va deixar trista i callada
i sense ganes de viure.
Tant, tant que jo l'estimava
que quan vaig ser més gran,
quan jo ja no valia, el llop a mi em deixà
i em va dir, au, maca,
busca't un altra drecera,
a mi no m'importes tu,
i amb una altra se'n va anar
i deixà la Caputxeta
aparcada en un racó.
Ara la Caputxeta lluita, lluita
sense parar per curar les ferides
que va deixar el llop en marxar.
Allò que ella un bon dia
li brindà al seu cor,
aquell cor cansat de tant, tant, lluitar
sense saber que aquell llop
mai la va saber a ella estimar.*

Felisa

Silenci íntim, pensarós. L'Anna plora calladament. En acabar de llegir el poema aplaudeixen.

Anna: És el meu dolor!

Conductora 1: T'hi has identificat?

Anna: *Sí.* (Trista, eixugant-se les llàgrimes.)

Conductora 1 (adreçant-se a la Felisa): *Estàs amb la teva filla...*

La Felisa llegeix un altre poema sobre la filla i la maternitat. Silenci.

Conductora 1: *Preciós.*

Adela: *Preciós.*

Anna: *Molt bonic*

Conductora 1: *T'ajuda molt, oi?*

Felisa: *Sí, aquest és el meu psicòleg.*

6.4.3 El nivell de desenvolupament grupal

L'espai grupal es crea quan hi ha més de tres persones juntes. Però són necessaris més ingredients perquè l'escenari instal·lat no només sigui una relació a dos o un monòleg en presència d'altri. La cohesió és un dels elements clau de la potència guaridora del grup i la generació de la cohesió es fa present a través de l'activitat grupal valorada i efectiva i del desenvolupament del sentit de grup.

Hem avaluat si el grup tenia els nivells de cohesió i grupalitat que percebíem i ahora volíem saber si el seu grau era suficient per garantir l'efectivitat del treball grupal, tal com indica la recerca sobre grups experiencials i terapèutics (Bednar i Kaul, 1994).

La grupalitat ha estat mesurada també quantitativament amb l'escala de NDG (nivell de desenvolupament grupal [Roca Cortés, 1996]) i adaptada als grups de suport en la intervenció social (qüestionari en període d'assaig). És un qüestionari en què les participants opinen sobre el conjunt del grup. Va ser contestat quatre sessions abans d'acabar el curs que hem estat analitzant. L'han contestat sis participants: quatre de veteranes (més d'un any de participació), una que hi ha assistit quatre mesos regularment, i l'altra cinc però irregularment.

Els resultats ens mostren un nivell de desenvolupament grupal de 4,28 (es valora entre 1 i 5). Per tant, podem afirmar que aquest grup es troba en un nivell notablement alt de presència de qualitats pròpiament grupals. És un grup amb cohesió, amb voluntat d'unitat i de cuidar el grup. Hi ha bones relacions interpersonals i treballen perquè el grup funcioni. El clima és càlid i de confiança entre les membres i de confiança en el valor i el sentit de la tasca que fan en el grup. Valoren molt positivament l'interès que hi ha en el grup per donar i rebre ajut. La coincidència de motivacions per venir al grup és alta. Creuen que el grup atén les seves necessitats. Reconeixen la notable influència del grup en la vida dels seus membres i se senten orgulloses de pertànyer-hi.

7. L'impacte del grup en les dones

Un dels objectius de la recerca ha estat avaluar els efectes del grup de suport psicosocial en les dones que n'han estat membres. Fins on ha arribat la recuperació de les membres del grup? S'han complert els objectius del grup? Quina és la satisfacció o insatisfacció de les dones participants?

Expliquem els resultats del conjunt de les dones amb relació als objectius del grup i seguint el model conceptual d'avaluació de dones en situació de violència: la violència rebuda i experimentada, el perfil psicosocial i la fase del procés de recuperació. Descriuim i discutim els resultats de les dimensions i els indicadors de cada aspecte avaluat. I, finalment, expliquem l'avaluació de la satisfacció de les dones pel que fa a la seva estada al grup.

El disseny de la recerca és descriptiu i avaluador. La comparació entre avaluació inicial i avaluació final és descriptiva i, tot i havent aplicat proves estadístiques comparatives no paramètriques no són prou potents per afirmar amb contundència la influència que ha tingut el tractament grupal en els resultats finals, a causa de no arribar al nombre mínim exigint de subjectes de la mostra per realitzar les afirmacions amb la base de la teoria de probabilitats. No hem comparat tractaments grupals amb tractaments individuals. Les participants també han gaudit d'altres tipus de tractaments individuals: socials, psicològics, mèdics, psiquiàtrics i, en alguns casos, també els seus fills i filles. Per tant, cenyits al disseny que no ha pretès controlar altres variables que intervenen o estranyes, els resultats també inclouen els efectes de totes les atencions i tractaments rebuts en aquest període, a banda dels recursos socials i individuals propis de cada una d'elles.

Entre l'avaluació inicial i la final han passat dotze mesos, amb un total de dinou sessions de periodicitat quinzenal. El període temporal d'aquesta avaluació no coincideix completament amb el període temporal d'anàlisi de la dinàmica grupal fet a l'anterior capítol. Han estat avaluades individualment dotze dones; de només nou –el 75%–, en tenim l'avaluació completa inicial i final, i excepcionalment, una va ser avaluada al cap de cinc mesos perquè va ser donada d'alta del grup. Tres no van poder ser avaluades en el moment inicial o en el final. Així les gràfiques de resultats no sempre contindran tota la mostra. Per facilitar la comparació descriptiva entre l'abans i el després del pas pel grup de suport, tots els resultats mesurats quantitativament han estat ponderats d'1 a 5. L'1 és la puntuació més negativa de l'estat de la dona (més violència, més depressió, més ansietat, menys salut, menys suport natural, etc.) i 5 és la puntuació més positiva de l'estat de la dona (menys violència, menys depressió, menys ansietat, més salut física, més suport natural, etc.).

7.1 Mostra i síntesi dels resultats

Les dades sociodemogràfiques de les dones reflecteixen la varietat d'edats, nivell d'estudis, ingressos econòmics i insercions laborals pròpies dels informes globals realitzats a Espanya (Sigma Dos, 2000, *Macroencuesta del Instituto de la Mujer*; Inés Alberdi i Natalia Matas, 2002), amb l'excepció de l'absència de classes socials mitjanes-altes i altes.

Les dones de la mostra avaluada tenen entre 21 i 60 anys, són nascudes a Catalunya, a la resta d'Espanya i a països extracomunitaris, amb molts i pocs anys d'assentament a Catalunya. Tenen estudis bàsics inacabats, primaris, secundaris i universitaris de grau mitjà. Es consideren sobretot de classe social treballadora i algunes de classe social mitjana. Pel que fa a l'estat civil, en l'avaluació inicial, són casades, solteres ajuntades en parella de fet i separades. Viuen amb família nuclear sense fills, amb fills i monomarentals, cap d'elles viu sola o amb la família extensa i tenen entre un i tres fills.

Entre l'avaluació inicial i la final, el temps d'estada al grup de les dones ha estat diferent. Per tant, el que avaluem serà, en alguns casos, un dels diversos anys en què han participat en el grup, en d'altres, el primer any d'estada al grup i, en d'altres encara, l'efecte de l'estada completa al grup (mesos, dues sessions mensuals). Les condicions d'assistència al grup i els diferents tipus de tractaments de les subjectes de la mostra són explicats a la taula 2.

Taula 2. Estada al grup de suport psicossocial i tipus d'atenció rebuda de les subjectes de la mostra avaluada

Noms ficticis	Temps que fa que participa en el grup quan es passa l'avaluació inicial	Tipus d'atenció individual rebuda durant l'any avaluat	Temps d'estada al grup quan es passa l'avaluació final	Assistència al grup	Temps total d'estada al grup	Tipus d'alta en el grup de suport
Llúcia	2 anys i 5 mesos	Tractament psicològic, mèdic i jurídic	3 anys i 5 mesos	Regular	3 anys i 7 mesos	Atorgada definitivament
Felisa	2 anys i 2 mesos	Tractament psicològic, mèdic i jurídic	3 anys i 2 mesos	Regular	3 anys i 6 mesos	Atorgada definitivament
Adela	1 any i 4 mesos	Tractament psicològic	1 any i 9 mesos	Regular	1 any i 9 mesos	Atorgada definitivament
Rosa	11 mesos	Tractament social, psicològic i jurídic	1 any i 11 mesos	Regular	2 anys i 3 mesos	Atorgada definitivament
Marcel·la	No s'ha passat	Tractament social	4 mesos	Irregular	4 mesos	Forçada per canvi de domicili
Paula	1 mes	Tractament social i jurídic	4 mesos	Regular	4 mesos	Voluntària
Montserrat	1 mes	Tractament social, psicològic i jurídic	No s'ha passat	Regular	3 mesos	Voluntària i feina
Mireia	1 mes	Tractament social i jurídic	11 mesos	Irregular	1 any i 3 mesos	Atorgada definitivament
Anna	3 mesos	Tractament psicològic, mèdic i social	1 any i 3 mesos	Regular	2 anys i 3 mesos	Atorgada definitivament
Eva	15 dies	Tractament social, psicològic i mèdic	12 mesos	Regular	1 any i 6 mesos	Voluntària
Antònia	3 mesos	Tractament social	1 any i 3 mesos	Regular	1 any i 9 mesos	Atorgada definitivament
Mercè	4 mesos	Tractament psicològic, mèdic i social	No s'ha passat	Irregular	8 mesos	Atorgada forçadament

Sigui quin sigui el tipus d'assistència, les dones han estat en el grup en la mesura que els ha estat útil o que la situació personal i laboral els ha permès gaudir-ne, tret d'una de les dones (la Mercè), a la qual se li va recomanar deixar-lo temporalment perquè d'una banda no li era prou útil i d'una altra el seu tipus d'interacció era més negativa que positiva i posava en perill el clima grupal de confiança. El motiu de la demanda d'ajut ha estat en quasi tots els casos els maltractaments. En un cas han estat les baralles entre la mare i una filla, la qual va denunciar la mare per maltractament i el cas va passar de tutela de menors a serveis socials. Quatre dones presenten, a més, necessitats familiars de supervivència, i tres d'elles tenen també problemes amb els fills o amb altres familiars dependents. La Felisa demana ajut per problemes econòmics i laborals. L'Adela ve derivada del Programa d'atenció a la salut sexual i reproductiva de l'Institut Municipal de la Salut i, com la Llúcia, expressa la necessitat de compartir el problema de maltractaments psicològics amb altres dones.

Els resultats generals de l'avaluació ens indiquen que a totes les dones, la participació en el grup durant l'any avaluat (amb dotze o menys mesos d'assistència), juntament amb els altres tipus de tractaments i orientacions, els ha resultat beneficiosa en els tres aspectes principals de la recuperació: la violència rebuda, el perfil psicossocial i la separació psicològica, en la mateixa tendència d'altres resultats de recerca de grups de tractament en general i de grups de tractament a dones que pateixen violència de parella. La *disminució de la violència*, comparant la que rebien mentre cohabitaven amb la rebuda en l'avaluació final, s'ha donat en tots els casos, i ha desaparegut o ha disminuït notablement, i és significativa en el conjunt de la mostra (comptant amb la limitació de la potència estadística per la

reduïda quantitat de subjectes de la mostra) tant en la violència física com no física (psicològica) i en l'experimentada. El *perfil psicossocial de les dones*, en general, s'ha vist millorat en tots els casos, però en algunes dones certs indicadors o no han millorat o han disminuït. La comparació entre l'abans i el després, agafant el conjunt total de la mostra, no ha resultat significativa en cap dels indicadors, excepte els símptomes d'estrès posttraumàtic (amb la precaució de la limitació de la potència estadística de la prova). *Totes les dones de la mostra han avançat en les fases de recuperació, tot i haver arribat en diferents moments d'aquesta, excepte un cas que s'ha mantingut en la mateixa fase. La comparació de la fase de separació psicològica en el conjunt total de la mostra, abans i després del treball grupal d'un any, resulta significativa (amb la precaució de la limitació de la potència estadística de la prova).*

7.2 La violència rebuda i la seva desaparició

La recuperació de les dones suposa la desaparició de la violència de parella i familiar de les seves vides. Els objectius de la intervenció grupal consistien a superar la situació de maltractament en els diferents graus.

Un resum dels resultats ens indica que la violència rebuda, de tot tipus, ha estat d'una intensitat molt variable amb una mitjana situada en un nivell intermedi. En el moment de l'avaluació final, la violència física quasi no existeix i la violència no física o psicològica encara és present en quasi la meitat dels casos en intensitats mitjanes baixes. L'impacte vivencial específic de tota aquesta violència en el moment final de l'avaluació ens permet ser optimistes, ja que com a mitjana és d'un nivell mitjà baix i ha disminuït significativament. Es pot afirmar que si es va més enllà de l'any avaluat, mentre les dones han estat en el grup, quatre han abandonat la relació abusiva, una l'ha disminuïda considerablement, dues encara la tenen i sis són dones que van entrar al grup acabades de separar i vivint en cases refugi o acollides a la casa familiar o en nous habitatges (feia sis mesos de la separació), i que en tots els casos ha disminuït la violència o no han retornat amb l'antic marit maltractador en el moment de fer l'avaluació final.

Es pot afirmar que la desaparició de la relació violenta ha estat molt notable. Les dones s'han separat del violent i de la violència, han posat límits morals, de comportament, psicològics i físics a la situació i han fet servir les defenses pròpies, les judicials i alguns recursos socials disponibles. Els maltractadors exerceixen també menys maltractament perquè tenen un accés més difícil (dones refugiades) o menys accés al seu "objecte" de violència alhora que no són impunes judicialment ni, a vegades, socialment.

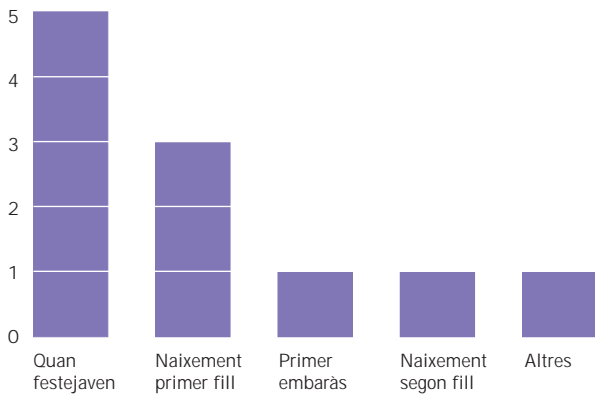
7.2.1 La descripció de la violència rebuda

La violència que ha patit el conjunt de les dones amb les dimensions i els indicadors del model conceptual d'avaluació emprat és com segueix. La *durada* mitjana del maltractament és de 15,3 anys, tot i que hi ha una gran variabilitat, que oscil·la entre 1,1 i 36 anys. Els primers i els darrers episodis de violència coincideixen amb els descrits per la literatura especialitzada. Els *primers episodis* identificats com a violència es van donar en l'etapa de prometatge (42%), la resta amb el naixement dels fills (42%) i d'altres (16%). Els últims episodis es donen gairebé tots en el moment de la separació (gràfics 1 i 2).

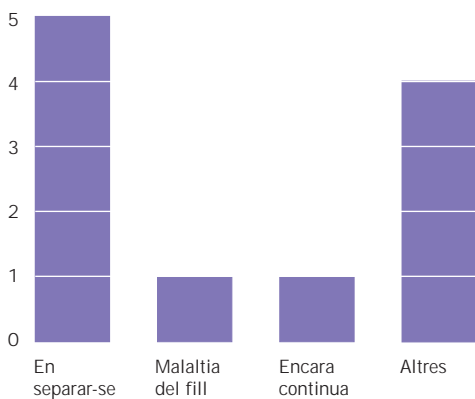
Pel que fa al tipus de maltractament, pateixen maltractament físic 8 de 12 dones (66%) i no físic, és a dir, psicològic, totes les dones (100%), sigui sexual, ambiental, social, temporal, etc. (gràfic 3).

Seguint el concepte del model ecològic de Corsi (1992, a Ferreira G., 1992) hem detectat *factores potenciadors*: dues dones han tingut maltractaments a la família d'origen: una va ser víctima de maltractament infantil i una altra testimoni de maltractament de la mare. Quant a la parella, cinc són definits com a possessius o gelosos, tres han patit maltractaments a la família d'origen, dos han maltractat en anteriors relacions de parella, un ha patit maltractament infantil i ha estat testimoni de maltractament en la mare i un es considera dependent afectivament. Entre els *factores de vulnerabilitat*, observem que tres dones presenten problemes de salut mental, però només n'hi ha una amb diagnòstic psiquiàtric; tres, problemes de salut física, i una altra ha passat per un esdeveniment vital col·

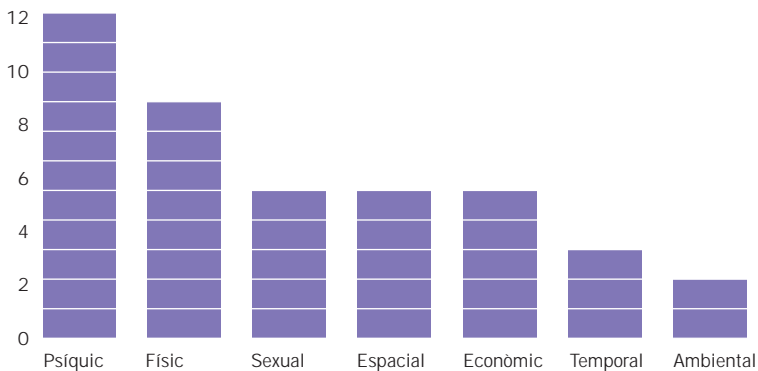
Gràfic 1. Primers episodis de violència sexista en la parella

Gràfic 2. Últims episodis de violència sexista en la parella

Gràfic 3. Descripció de la violència rebuda i el tipus de maltractament

pidor. La majoria de les parelles ($n = 6$) té problemes d'alcoholisme, quatre tenen addicció al joc, tres tenen toxicomanies, tres han viscut algun esdeveniment vital colpidor, tres han tingut problemes laborals, dos han tingut problemes amb la justícia, i un altre ha tingut problemes de salut física. La freqüència del maltractament, quan és violència psicològica, és habitual (*versus* esporàdica o una sola vegada) en tots els casos; la violència sexual, econòmica i ambiental, quan es dona, també és habitual. En canvi, el maltractament físic està més repartit entre habitual ($n = 2$), esporàdic ($n = 3$) o en una sola ocasió ($n = 3$).

7.2.3 L'abans i l'ara de la gravetat de la violència

Avaluar la gravetat de la violència en totes les circumstàncies en què ens arriben les víctimes als serveis i en un sol índex no és possible perquè no es tenen encara instruments que permetin fer-ho. A

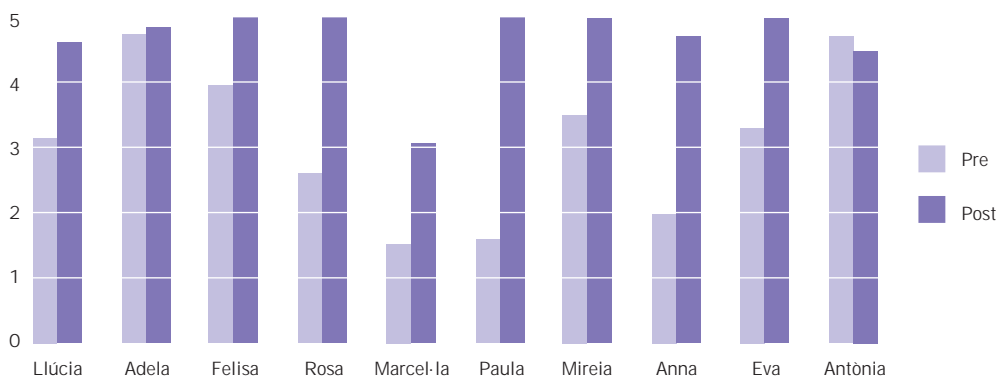
partir dels tres instruments emprats s'ha mesurat el comportament del maltractador en cohabitació amb la parella dona, sense cohabitació, i l'altra cara de la qüestió, l'experiència específica sobre la violència que la dona té sigui quin sigui el comportament del maltractador. Pel que fa a la gravetat de la violència, la comparació de l'abans i l'ara és de la violència rebuda mentre cohabitaven en comparació amb la violència que rebien en el moment de l'avaluació final.

Els resultats ens mostren que la gravetat de la violència física (gràfic 4) que s'ha exercit contra les dones ha estat d'un nivell mitjà en el conjunt de la mostra (3,28) i molt variable (gràfic 4): molt greu (entre 1 i 2) en dos casos, mitjana en quatre casos i mínima en els altres (4,74 i 4,71). En canvi, la gravetat de la violència no física (psicològica: verbal, ambiental, econòmica, social, etc.) és més elevada (mitjana = 2,72) que la física i se situa, en la majoria dels casos, d'intermèdia a altament greu (de 3,38 a 1,73) (només en dos casos se situa en un nivell mitjà, 3,66) (gràfic 5).

La violència física i no física (psicològica) que exerceixen contra les parelles en l'avaluació final ha disminuït considerablement respecte a la que havien rebut mentre cohabitaven amb el maltractador. La comparació feta en el gràfic no representa la disminució de la violència durant l'any avaluat, sinó la que havien rebut mentre cohabitaven en relació amb la que tenien en el moment final de l'avaluació. La comparació estricta de l'any avaluat la podem fer només en tres dones perquè la resta no cohabitaven amb el violent en el moment de l'avaluació inicial i, per tant, van respondre des de la violència rebuda mentre hi convivia. Totes elles, al cap de l'any avaluat, encara cohabitaven; en dos casos havien posat límits a la violència i en el tercer cas el maltractador assistia continuadament a teràpia resocialitzadora.

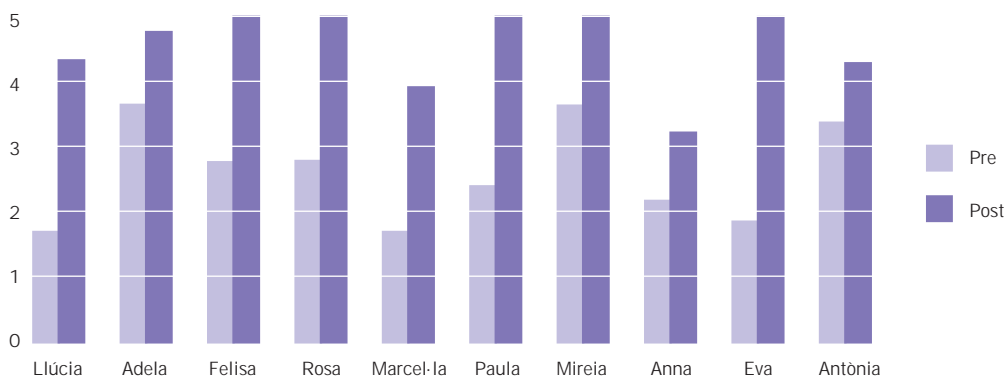
Actualment, els resultats mostren que la gravetat de la violència física exercida contra les parelles dones ja no existeix o és mínima en el moment final en gairebé tots els casos. La comparació de mitjanes entre abans (durant la cohabitació) i ara (avaluació final) ha resultat significativa (T de Wil-

Gràfic 4. Violència física rebuda durant la cohabitació i en el moment de l'avaluació final

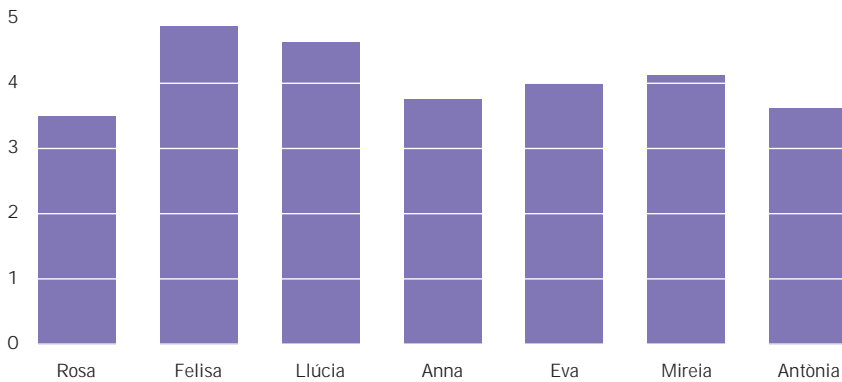
1 = màxima violència; 5 = gens de violència

Gràfic 5. Violència no física rebuda durant la cohabitació i en el moment de l'avaluació final

1 = màxima violència (menys recuperació); 5 = gens de violència (més recuperació)

Gràfic 6. Violència en la situació de no-cohabitació en l'avaluació final

1 = màxima violència; 5 = gens de violència (més recuperació)

coxon = 4,526, significació de l'1 per 1.000), sempre considerant que la potència estadística de la prova emprada per fer tal afirmació disminueix considerablement en ser una mostra menor que l'exigida. És diferent quant a la violència *no física* (psicològica): el 58% dels casos no en tenen, però en la resta (5 casos, 42%), tot i haver disminuït, encara es troba en una puntuació mitjana baixa de violència (mitjana alta de desaparició de la violència). No obstant això, la disminució és més significativa en la comparació entre abans i ara (T de Wilcoxon = 7,899, significació de més de l'1 per 1.000).

Els resultats específics sobre desaparició de la violència rebuda *en el transcurs de la cohabitació* (no de l'any avaluat) ha estat quasi completa en els casos de dones que s'han separat del maltractador i també en el d'una dona que continua cohabitant, o més exactament convivint, la parella home de la qual ha acudit voluntàriament a tractament i s'hi ha mantingut (no exercia violència física i la psicològica era bàsicament de control i no perversa). La violència en els casos de *dones amb ordres d'allunyament i mesures de seguretat* en les visites dels fills ha anat disminuint i actualment se centra bàsicament en la violència econòmica i a través dels fills. En els casos de dones que *cohabitaven amb el violent*, hi ha hagut disminució però encara hi ha gravetats mitjanes de violència psicològica (no física). En un dels casos, la violència de la parella ha desaparegut i l'impacte vivencial ja no existeix; en canvi, no ha desaparegut la violència de la seva vida familiar. Actualment, la violència no física (psicològica) a la casa és exercida pel fill gran cap a la mare i cap a la resta de germans i germanes també grans. El primer episodi de violència física arriba en el moment de l'avaluació final a la dona, immediatament denunciat per la mare i la víctima. Es deriva la família a un tractament psicològic familiar, a més a més del tractament psiquiàtric.

En el moment de l'avaluació final la violència que reben les dones que *no cohabitaven* amb el violent però que hi tenen contacte, generalment pels fills o a través dels fills, es troba en nivells mitjans i mitjans baixos (gràfic 6).

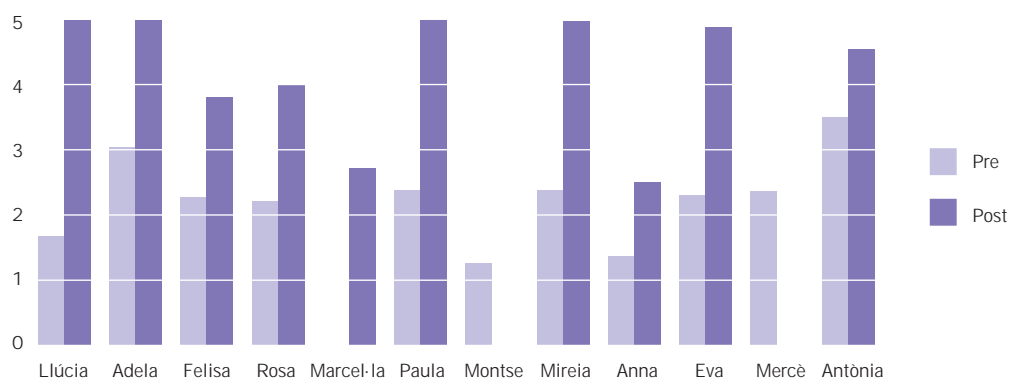
El tipus de violència en aquest cas és assetjament al carrer (ja no és a la feina o en llocs tancats, en el cas de la Mireia), assetjament a través dels fills (parlar malament de la mare, provocar constantment per deixar-la en evidència davant dels fills i la família, i, d'una manera més comuna i intensa, posar obstacles perquè ella i els fills comuns puguin gaudir d'un habitatge, i ofegar econòmicament per deutes deixats a nom d'ella o per impagament de les pensions de manutenció dels fills. En alguns casos hi ha assetjament als fills o maltractament i negligència en la seva cura.

Podem observar que en l'escala de violència de Hudson i McIntosh, totes aquestes dones menys una puntuen gens de violència. Suggereix així que l'escala d'índex de violència en no cohabitació té una sensibilitat diferenciada de l'altra escala de violència en cohabitació (ISA).

7.2.4 La vivència específica de la violència

Amb independència del comportament més o menys intens que reben directament de la parella home violent, ¿com és aquesta violència vista des de l'experiència vivencial específica de les dones que la reben? Com podem observar més endavant en el gràfic 8, els resultats són optimistes perquè en el

Gràfic 7. La vivència que experimenten les dones en relació amb la violència que reben (EMD-WEB), o durant la cohabitació o en el moment inicial de l'avaluació (pre) i al cap d'un any (avaluació final o post).

1 = màxim impacte (menys recuperació); 5 = mínim impacte (més recuperació)

moment de l'avaluació final la meitat de les dones no té gairebé impacte vivencial negatiu de la violència.

Una tercera part encara es troba en nivells mitjans baixos (entre 4 i 5) i la resta es troba en un nivell mitjà alt (entre 2 i 3) d'impacte negatiu: se senten insegures, s'avergonyeixen de les coses que els fan, se senten presoneres, programades i controlades, i procuren no moure's perquè els fa por el violent. Aquests dos darrers casos són les úniques dones avaluades que encara cohabitaven amb la parella violenta.

Pel que fa a la disminució de l'impacte vivencial negatiu, podem observar clarament que ha estat molt considerable tant en els casos en què es compara l'abans, en el sentit de l'experiència de maltractament mentre convivia i l'avaluació final, com en els casos en què es compara estrictament el marge de dotze mesos (Rosa, Marcel·la, Mireia, Anna i Antònia). Totes disminueixen un mínim d'1,5 punts o més l'impacte, llevat d'una de les dones que encara conviu, que només disminueix 1 punt. La comparació de mitjanes entre els dos moments ha resultat significativa (T de Wilcoxon = 8,473, significació de l'1 per 1.000).

7.3 Canvis en el perfil psicosocial de les dones

Les seqüeles de la violència contra la parella tenen un impacte important i durador no solament en la salut de les dones que la reben sinó també en la seva integració social tant pel que fa a les relacions socials com a la independència (condicions laborals precàries, empobriment, desemparament d'habitatge, dependència d'ajuts, etc.). En els objectius del grup obert de suport psicosocial ens proposàvem que les dones superessin les seqüeles psicològiques, físiques i socials de la violència, i que recuperessin i renovessin la xarxa de suport social.

Un resum dels resultats generals ens mostren que, després d'un any, el perfil psicosocial de la dona es troba en nivells mitjans, excepte pel que fa a l'autonomia econòmica i laboral, i que ha millorat amb excepcions, a causa o de la reproducció de violència o de l'edat. Els símptomes de sofriment (nivells de reactivació del trauma, ansietat i depressió) han disminuït però encara persisteixen. Si bé en el conjunt de la mostra els símptomes d'estrès posttraumàtic han disminuït significativament, els nivells d'ansietat i depressió s'han mantingut. Els trets psicològics (autoestima, percepció de control de la seva vida, habilitats de relació social i benestar psicològic subjectiu) es troben en nivells mitjans i, en el conjunt de la mostra, el que més ha millorat ha estat el lloc de control; la resta ha tingut variacions tant en sentit positiu com negatiu. La salut física i psicosomàtica ha millorat, però en alguns casos ha empitjorat. La integració social relacional s'ha mantingut i en els casos en què es depenia dels serveis socials han estat majoritàriament substituïts o per família o per amatsats. La independència sociolaboral i d'habitatge segueix sent la mateixa, entre precària i mitjana baixa.

7.3.1 Indicadors de sofriment psicològic

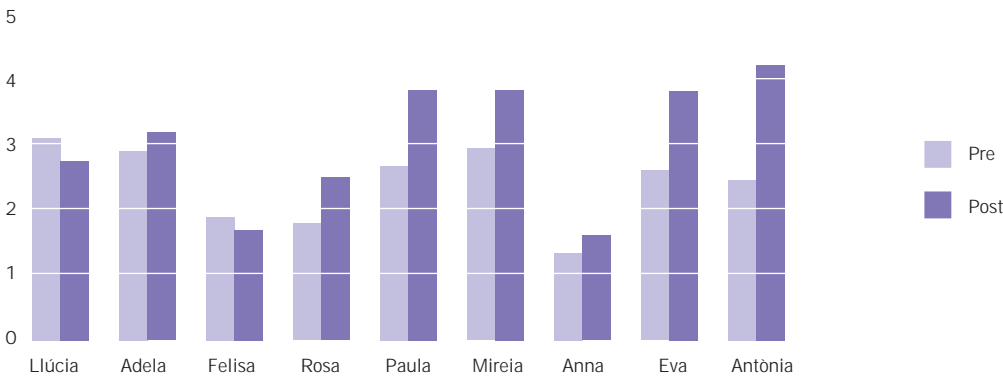
Els resultats generals (gràfic 8) ens mostren que, en un any, les dones han millorat les *reaccions de reactivació del trauma* i presenten menor intensitat en els símptomes d'estrès posttraumàtic (reaccions psicofisiològiques i psicològiques automàtiques d'hiperexcitació, aparició de records no volguts del trauma, negació o evitació dels records sobre el trauma).

Hi ha dues excepcions: la dona que ha viscut l'increment de la violència per part del fill gran, la Llúcia, i la Felisa, la salut física de la qual ha empitjorat i sembla que també li ha augmentat una mica la hiperactivació (així ens ho explicava també en una sessió de grup). Observem en el perfil de la mostra que les dones més grans i amb més anys de maltractament (Llúcia, Adela, Felisa, Rosa, Anna), tant si encara conviuen amb el violent com si no, tenen nivells de reactivació del trauma més elevats en l'avaluació final que les dones més joves, fins i tot en el cas de la dona amb violència física greu, en la línia dels estudis longitudinals que mostren la permanència d'aquests símptomes més enllà de l'any i fins i tot fins després de nou anys (valor mitjà) d'haver acabat la relació amb el violent, segons la gravetat de l'abús i el risc vital (Rollstin i col., 1998; Saunders, 1994; Woods, 2000 citats a Amparo Arroyo, 2002).

La comparació de mitjanes entre els dos moments, abans i després d'un any de grup de suport, pel que fa als símptomes d'estrès posttraumàtic, ha resultat de millora i significativa (T de Wilcoxon = 2,797 amb una significació del 2,3 per 100), sempre considerant que la potència estadística de la prova emprada per fer tal afirmació disminueix considerablement en ser una mostra menor que l'exigida en les condicions d'aplicació.

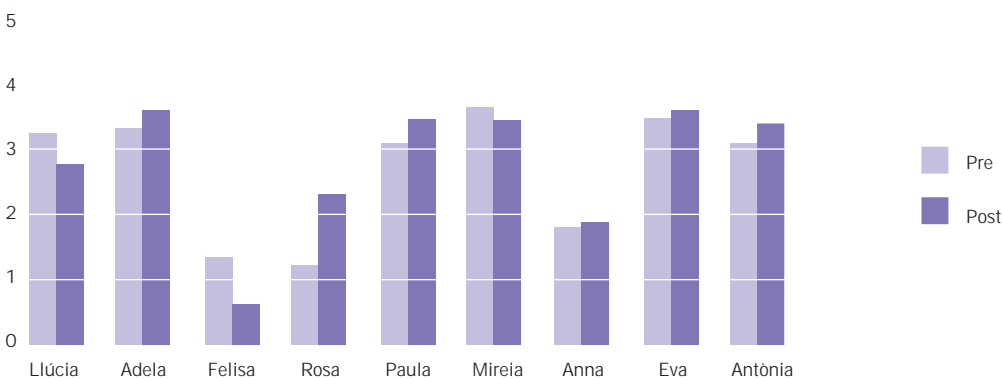
Els nivells d'*ansietat* (gràfic 9) de la mostra són mitjans i mitjans alts. Si considerem les mitjanes de la mostra, disminueixen els símptomes d'ansietat, però poc. Deduïm, doncs, que l'ansietat

Gràfic 8. Síntomes d'estrès posttraumàtic en el moment inicial de l'avaluació i després d'un any (avaluació final)

1 = màxima intensitat dels símptomes (menys salut); 5 = mínima intensitat dels símptomes (més salut)

Gràfic 9. Nivells d'ansietat

1 = menys salut i màxima ansietat; 5 = més salut i mínima ansietat

derivada de la violència roman bastant en el temps, fins i tot després d'haver abandonat la violència, tal com també romanen en el temps les seqüeles psicològiques, físiques i socials que comporta a llarg termini la violència de parella. És un instrument que valora l'ansietat pels símptomes tant psicològics com psicofísics (terrors, tremolors, por a perdre el control, dificultats per respirar, pal·lidesa, incapacitat per relaxar-se, etc.).

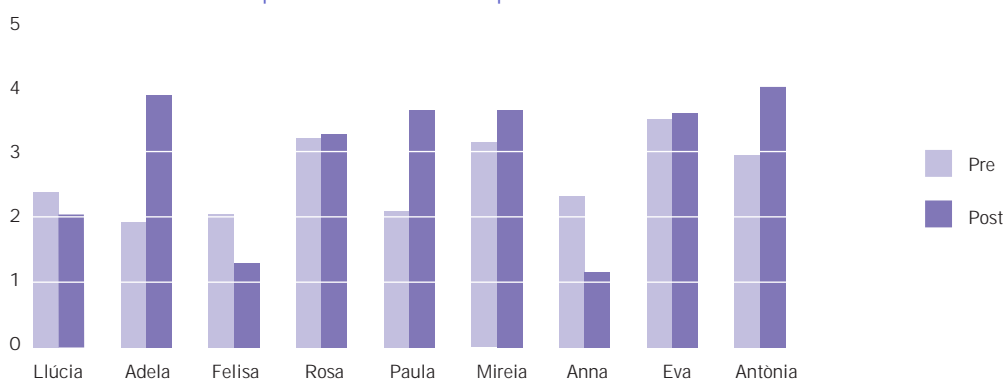
En dos casos l'ansietat ha augmentat: un és la dona que ara té novament violència a casa amb el fill, i l'altre la Felisa, que en el moment de l'avaluació final està pitjor de salut física ja que els dolors han augmentat i li han diagnosticat fibromiàlgia. Li segueix amb alt nivell d'ansietat l'Anna que, en el moment final, està en plena separació física per un episodi greu (el marit violent li va deixar el gas obert mentre dormia) i no confia gens a sortir-se'n tota sola. Està molt angoixada, tot i tenir el suport constant d'una amiga fidel que havia passat també per una relació maltractadora.

Podem deduir que s'observa una millora (menys ansietat) quan la separació comporta un alliberament perquè disminueix clarament l'estat violent en el qual es vivia constantment (cas de la Rosa). Quan hi ha separació del violent, el nivell d'ansietat serà menor que en cohabitació, però tampoc no disminueix si la violència continua o hi ha relacions familiars difícils (amb els fills, família extensa, etc.), generalment com a conseqüència de la violència rebuda fins llavors (com és el cas de Llúcia).

Els nivells de *depressió* (gràfic 10) de la mostra han disminuït majoritàriament, amb dues excepcions que segueixen sent la Llúcia i la Felisa. En l'avaluació final, els nivells estan en la franja mitjana (entre 2 i 4).

Els nivells de depressió de la mostra són mitjans. Les mitjanes globals pre i post han disminuït molt poc (pre = 2,57, post = 2,9). La comparació de mitjanes pre i post en el cas dels nivells d'ansietat i de depressió mostra millora, però no ha resultat significativa per al conjunt de la mostra. Una lectura dels resultats, cas per cas, ens mostra que la *variabilitat interna* és considerable. Mentre que en algunes augmenten considerablement, en altres disminueixen i també considerablement. En la Llúcia i la Felisa, casos explicats en el paràgraf anterior, han disminuït, però la més sorprenent és la situació de l'Anna. Observem com aquest indicador pren formes diferents segons la situació i la fase de recuperació. En la avaluació inicial, l'Anna cohabita amb el marit maltractador, mostra la insatisfacció i la impotència que sent, però també explica que desitja que se solucioni favorablement per tal de poder conviure millor i amb tranquil·litat amb el seu marit; el seu nivell d'ansietat és mitjà alt. En la l'avaluació final, l'Anna, que cada vegada més ha anat expressant clarament la decepció pels obstacles en una relació més satisfactòria, ha hagut d'abandonar precipitadament el domicili per un intent d'assassinat. Un mes i mig després d'aquesta separació, es passa l'avaluació final: a l'Anna li costa sobreviure mínimament sola, es mostra derrotada, desamparada, trista i irritada per la situació de fracàs de la parella, abandonament i desamor. El seu nivell d'ansietat és més elevat i se situa clarament en un nivell alt.

Gràfic 10. Nivell de depressió i indefensió apresada

1 = màxima depressió (menys salut); 5 = mínima depressió (més salut)

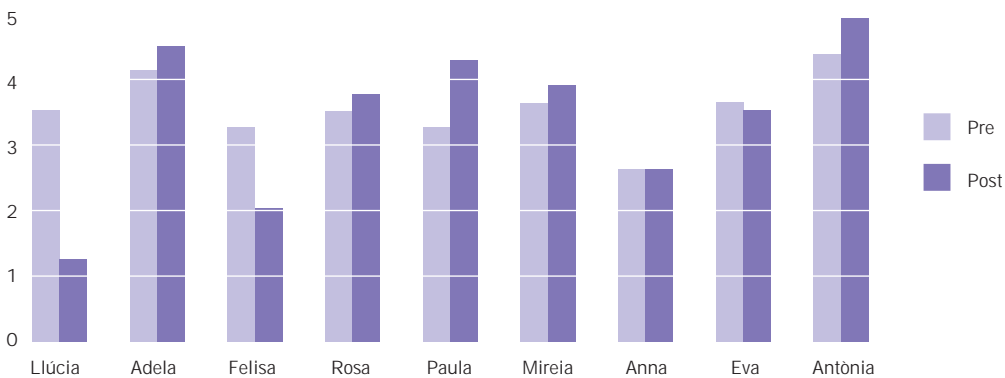
La resta de dones ha millorat i observem que l'increment és mínim en el cas de la Rosa, per diverses raons. En el moment de l'avaluació inicial, la separació volguda i preparada li ha anat millor del que ella es pensava, i quatre mesos després de la separació se sent eufòrica. Algun dels indicadors de la prova puntuen menys del que podrien puntuar perquè se sent millor i amb més energia que abans (indicadors 1 i 3), però aquesta apreciació no existeix en l'ítem. Altres indicadors puntuen menys un any després perquè l'eufòria ha disminuït i les seqüeles encara es manifesten. Per exemple, puntua més baix en el post perquè se sent una mica més fracassada que quan s'acabava de separar. En l'inventari emprat per mesurar (BDI de Beck), les dones d'aquesta mostra han puntuat més alt en els indicadors d'ànim, fracàs, i en els indicadors més fisiològics: cansament, alteracions del son i de la ingesta. També han puntuat més alt en l'apreciació del càstig ("crec que estic sent castigada") i en aquesta situació de violència masclista de parella respondre afirmativament pot representar una valoració real de la violència rebuda i no una valoració distorsionada per la malenconia.

7.3.2 Característiques psicològiques

El perfil de l'*autoestima* de les dones avaluades (gràfic 11) està arran del nivell mitjà i cap a mitjà-alt. En la majoria dels casos ha millorat l'autoestima, llevat dels dos casos en què disminueix, com ja ha passat amb altres indicadors. Al llarg de l'any, la situació de la Lúcia i la Felisa ha empitjorat, com ja hem explicat abans, en reproducció de violència i en salut.

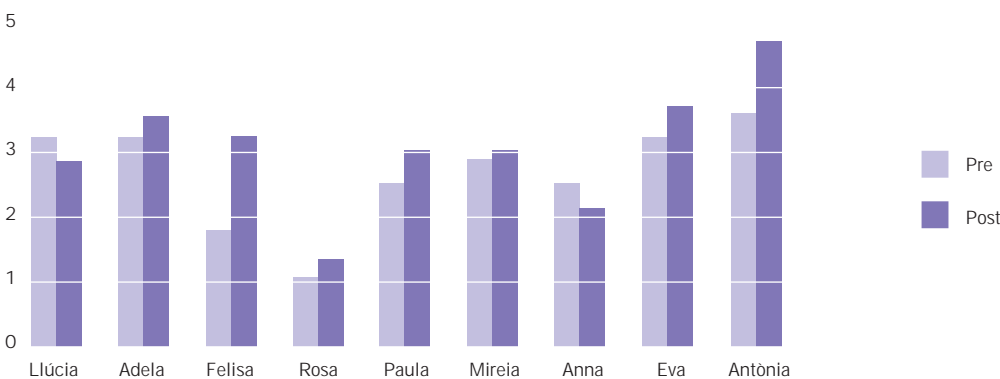
Pel que fa al *lloc de control* (gràfic 12), la creença d'on resideix el control de les seves vides i a qui o a què atribueixen el control de les recompenses i fracassos que reben es troba al voltant d'un nivell intermedi, destacant dues dones amb nivell mitjà baix. És a dir, la majoria de dones creuen que les seves vides, els seus fracassos i èxits estan controlats per elles mateixes, el seu esforç, tenacitat, habilitats, etc., però també pel destí, la casualitat, la sort o els poderosos, llevat de dues que s'inclinen més pel lloc de control extern.

Gràfic 11. Nivell d'autoestima

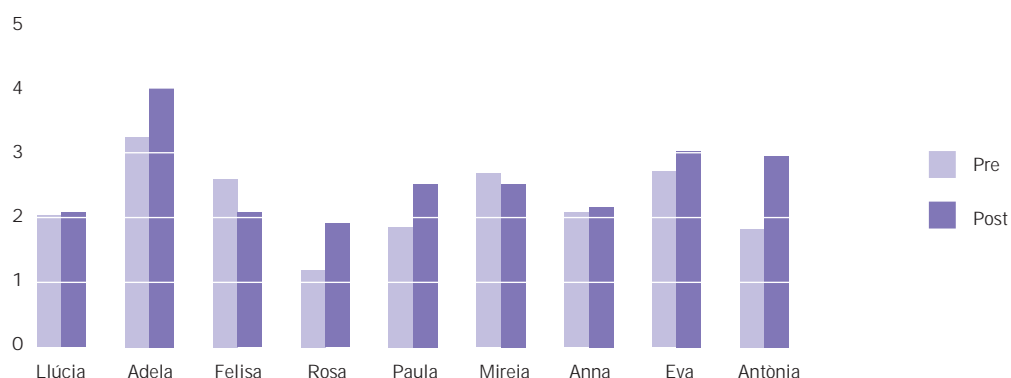
1 = mínim nivell autoestima; 5 = màxim nivell autoestima

Gràfic 12. Lloc del control sobre la vida

1 = lloc de control extern; 5 = lloc de control intern

Gràfic 13. Nivell d'habilitats socials

1 = mínim nivell; 5 = màxim nivell

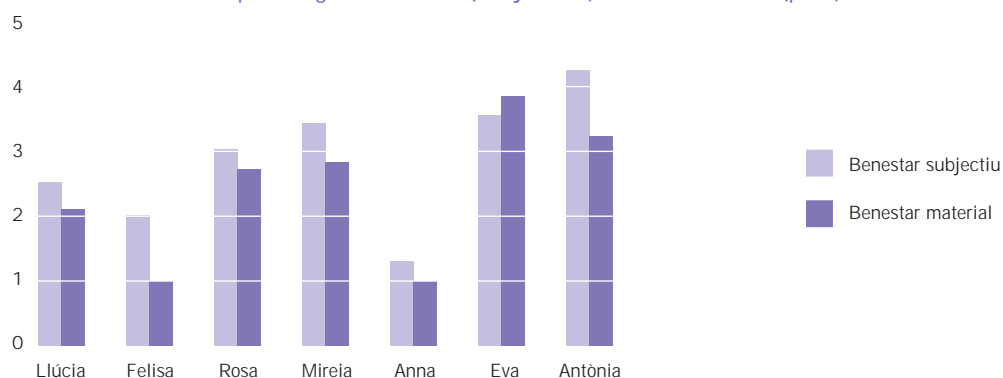
Pel que fa a les habilitats socials i l'asserció (gràfic 13), el nivell de les dones de la mostra és mitjà baix i la majoria d'elles les han incrementades al llarg de l'any. S'ha avaluat l'autoexpressió en situacions socials, l'expressió d'enuig o disconformitat, dir no i tallar interaccions no desitjades, fer peticions i iniciar interaccions positives amb el sexe oposat.

Aquesta variabilitat de resultats fa que la comparació del conjunt de la mostra entre el pre i el post se situï, segons la T de Wilcoxon, entre 1 i 2 i significativitats per damunt del 0,05, del 5%. El que s'acosta més a la significativitat mínima és l'indicador de lloc de control sobre la pròpia vida, amb una T de Wilcoxon del 2,132 i una significativitat del 6,6%. Com ja s'ha explicat, aquesta afirmació és feble pel baix nombre de subjectes de la mostra.

Pel que fa al *benestar general psicològic*, en el moment final de l'avaluació gira al voltant de la mitjana (3) sobre les puntuacions totals de la mostra. Es tracta d'una percepció subjectiva (diferent dels indicadors socioeconòmics comptables) positiva o negativa que la persona fa sobre el seu estat, la consecució dels seus objectius, la seva feina, la vida quotidiana, la família, el futur. També fa la mateixa valoració sobre la vida material i s'anomena *benestar material* (gràfic 14).

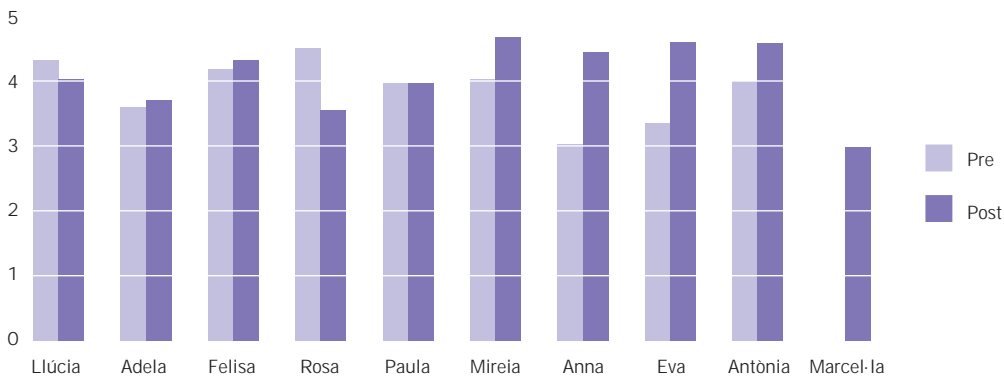
Davant una avaluació en què havien de tenir pes els símptomes de sofriment o dificultat, però alhora havia de ser sensible a l'evolució positiva de la recuperació, vam buscar un instrument que valorés també els aspectes positius. Va ser incorporat a l'avaluació final per assajar l'eina en dones en situació de violència. Es tracta d'una eina fàcil de respondre, completa i sintètica perquè avalua l'estat general personal de la dona, i incorpora indicadors d'autoestima i depressió. A més, està estandaritzada per edat i sexe i ens permet fer la comparació amb una població general. Quant a instrument per a la salut laboral (inclosa la feina domèstica) recomanem l'escala de qualitat de vida i salut de Carme Valls i CAPS, que també hem assajat en aquesta mostra i reflecteix amb més precisió la realitat de les dones que en molts casos fan doble jornada.

Gràfic 14. Benestar psicològic i material (subjectius), avaluació final (post)

1 = mínim nivell; 5 = màxim nivell

Gràfic 15. Esquemes cognitius de gènere (IRS: ideologia dels rols sexuals)

1 = esquemes tradicionals o patriarcalistes; 5 = esquemes progressistes o feministes

Una vegada més, les dones en situació de violència o amb mala salut (Llúcia, Anna i Felisa) són les que puntuen un nivell mitjà-baix en ambdós tipus de benestars. La resta puntuen un nivell mitjà i mitjà-alt, i puntuen més alt les més joves (entre 30 i 40 anys) i les grans que tenen contracte estable de treball. La percepció subjectiva del benestar material és sempre inferior a la del benestar general. Com veurem, la situació econòmica d'aquestes dones és força precària.

Si comparem aquests resultats amb els de la mostra general de població (José Sánchez Cánovas, 1998) observem que només l'Eva i l'Antònia es troben per damunt del nivell mitjà de benestar subjectiu corresponent a la seva edat i sexe. La resta, quatre dones, es troben en nivells mitjans-baixos i mínims.

Pel que fa als *esquemes cognitius sobre els rols sexuals*, sobre la manera com conceben la naturalesa de l'home i la dona, les seves preferències i tendències com a dones i com a homes, els papers diferenciats i asimètrics de dones i homes i les seves relacions i rols a la societat, els nivells són sobretot mitjans alts, llevat de dues dones que es troben en nivells mitjans. Els nivells mitjans alts indiquen una tendència feminista, en què la dona té igualtat de drets, no es veu relegada a tasques exclusivament domèstiques, té control sobre el seu cos i té un paper actiu socialment. La dona que està en nivells mitjans és la que encara cohabita amb el marit violent tot i que, com veurem més endavant en les fases de recuperació, ja està posant límits al maltractament i recuperant la seva autonomia i espai propi en la parella i en la vida social.

Pel que fa als canvis en el transcurs de l'any, observem que la majoria augmenten cap a la tendència igualitària amb tres excepcions, una que es queda igual (la Paula) i dues que disminueixen. La Rosa va fer l'avaluació inicial després d'haver-se separat i amb bons resultats, i quan la tornem a passar té dificultats amb el fill gran ja que té símptomes de depressió com a conseqüència de la violència. Observem que la quantitat de variació pre/post, sigui cap a una o altra tendència, no té tanta relació amb l'edat com amb el fet de tenir violència en la relació i amb les fases de recuperació que veurem més endavant. Els resultats apunten que la variació dels esquemes cognitius tenen a veure amb l'avenç o no de les fases de recuperació. Com més recuperació, esquemes cognitius més progressistes, igualitaris, feministes en el sentit de reconèixer en la dona la llibertat de sortir dels estereotips i rols tradicionals que la situen en posició d'inferioritat social i amb manca de llibertat i control sobre el seu cos. Aquestes tendències, en aquesta petita mostra, coincideixen amb les tendències observades en mostres més grans (Neus Roca Cortés, Leonor Cantera i altres, 2005).

7.3.3 Salut física i psicosomàtica

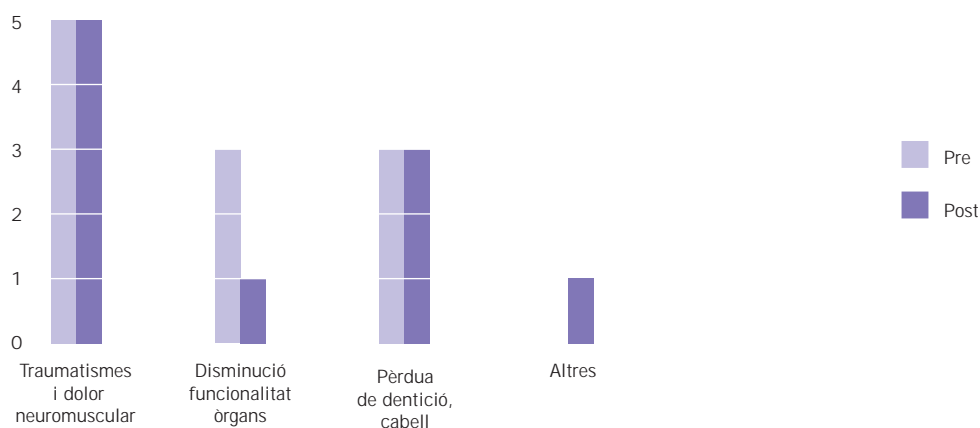
Pel que fa a la salut física i psicosomàtica, ha estat avaluada exclusivament fent preguntes a la mateixa dona, sense informes mèdics, sobre la presència de malalties físiques i psicosomàtiques pròpies dels quadres derivats de la violència (augment dels símptomes o gravetat de les malalties que la dona ja té, augment de símptomes o malalties psicosomàtiques i presència de disfuncions de tipus sexual). Els resultats mostren que la salut psicosomàtica ha millorat en les dones que ja no tenen

violència o que en tenen poca, mentre que la salut física continua igual amb alguna millora (gràfics 16 i 17).

La majoria presenta traumatismes i dolors neuromusculars (és el predominant), així com trastorns gastrointestinals, cefalees, migranyes, hipertensió o hipotensió i malalties estacionals recurrents (n = 4). També es dona un malestar general difús (n = 3) i, en menor incidència, risc de malalties cardiovasculars, disminució de la funcionalitat de certs òrgans i disminució del sistema immunològic i d'altres (n = 2). Només tres de les dones presenten o han presentat en algun moment comportament bulímic, i una altra, anorèxic. No consumeixen substàncies addictives. El 50% de dones ingereixen psicofàrmacs i dues segueixen tractament receptat per l'especialista i dues s'automediquen.

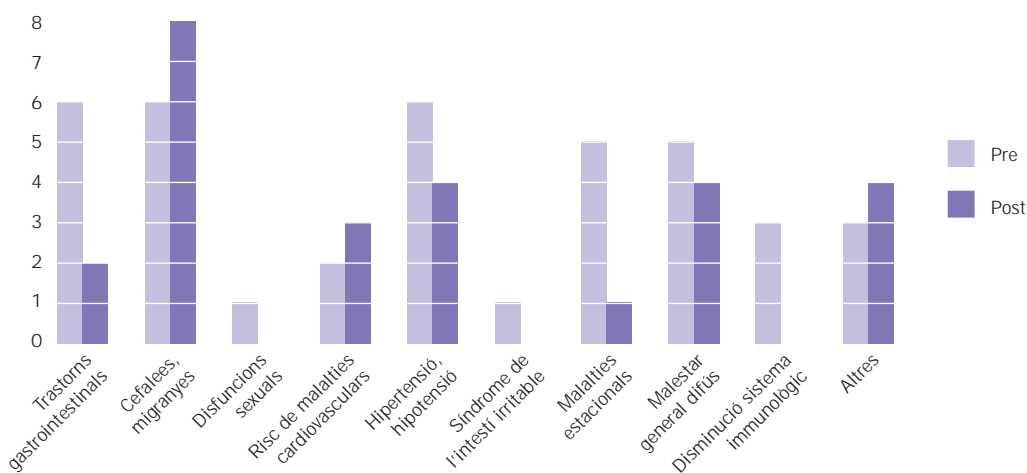
En la comparació, quan la majoria de les dones avaluades estan separades i amb gens o poca violència, observem que, en general, llevat de dues dones, han disminuït els trastorns gastrointestinals, la hipotensió i la hipertensió, les malalties estacionals, el malestar general difús, és a dir, la majoria de *malalties i símptomes psicossomàtics* tret de les cefalees i migranyes. En les malalties físiques han disminuït només les disfuncionalitats dels òrgans (visió, audició, ronyons, etc.). Recordem l'augment progressiu de trastorns neuromusculars en el cas de la Felisa, que han estat diagnosticats de fibromialgia després de molt recorregut per metges. Les dones, un cop separades i havent desaparegut o disminuït la violència, també es cuiden més a si mateixes i la seva salut.

Gràfic 16. Salut: malalties físiques en el moment inicial de l'avaluació (pre) i després d'un any (avaluació final o post)

0-5 quantitat de malalties o símptomes

Gràfic 17. Salut: símptomes i malalties psicossomàtiques en el moment inicial de l'avaluació (pre) i després d'un any (avaluació final o post)

0-8 quantitat de malalties o símptomes

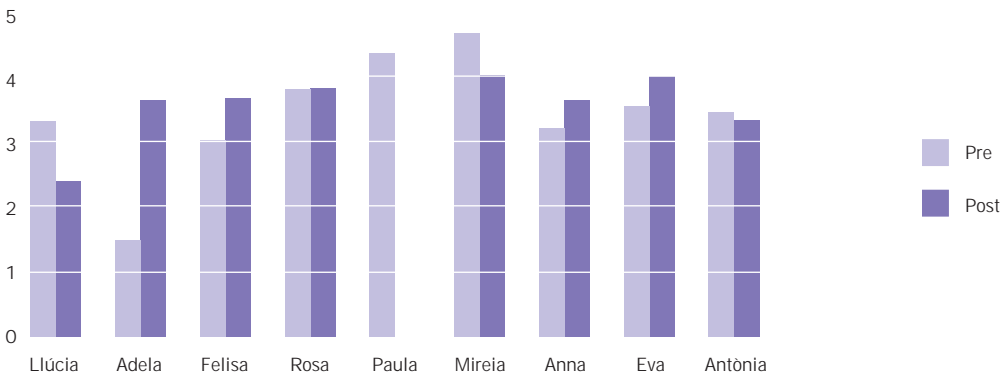
7.3.4 Integració social relacional

El *suport social* detallat que reben les dones de la mostra és considerable. Ha augmentat en quasi la meitat de les dones, però en d'altres ha disminuït (gràfic 18). Es tracta bàsicament d'amistat de dones i de familiars dones en la majoria dels casos, tot i que també s'observen alguns germans homes. En dones migrades o sense xarxa familiar, observem que els suports provenen també d'entorns laborals o formals (professionals dels serveis socials). Les professionals dels serveis socials, en el moment inicial de l'avaluació, són percebudes com un suport pròxim i fort; en general i si hi ha una bona evolució, en l'avaluació final quasi desapareixen com a donadores significatives de suport perquè han estat substituïdes per amitats o família. És tracta de suport d'expressió i acolliment emocional, de consell i logístic. Sovint el suport logístic d'ajut en la cura de la casa, dels fills o econòmic és el que menys poden rebre, o per manca de recursos econòmics de les ajudadores o perquè aquestes es troben lluny.

No es mostren diferències entre edats o condicions de cohabitació/separació. En el cas de les disminucions destaquen en el moment de l'avaluació final la desaparició del suport social del veïnatge (cas de Llúcia), o la desaparició del suport percebut per la Paula perquè desconfia de les professionals dels serveis socials quan és l'únic suport que rep (la seva família té problemes i en rep molt poc). Ateses les seves condicions seguirà rebent suport de les professionals i dels recursos socials. Algunes disminucions s'observen també perquè en el moment de la separació els familiars s'hi han abocat molt més que quan la dona ha millorat al cap del temps.

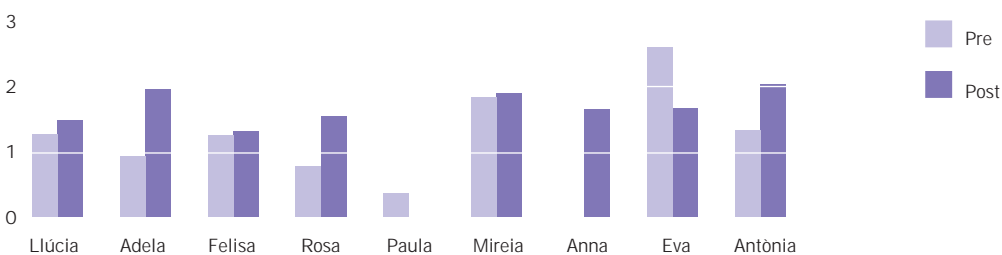
Un dels objectius del grup ha estat donar-se suport extern fora del grup entre les membres. Observem que, majoritàriament, es dona relació quan es tracta d'activitats relacionades amb el grup (assistència o quelcom demanat al grup, alguna vegada s'han trucat per alguna cosa especial entre sessió i sessió). També influeix la distància i de l'edat. En el nostre cas, també s'ha donat suport i amiat mutua per a la vida quotidiana entre dues dones, Llúcia i Rosa, que s'han incorporat mútuament l'una a l'altra com a suport significatiu, en l'avaluació post. Ambdues tenen edats i situacions de criança properes, a més de portar ja un mínim d'un any juntes en el grup. Dades actuals ens indiquen que diverses de les dones grans del grup busquen trobar-se aprofitant visites a altres serveis públics. El suport

Gràfic 18. Suport social percebut funcional en el moment inicial de l'avaluació (pre) i després d'un any (avaluació final)

1 = mínim nivell de suport; 5 = màxim nivell de suport

Gràfic 19. Suport social percebut recíproc

1 = mínim nivell de suport; 5 = màxim nivell de suport

social recíproc, la percepció que les mateixes persones que li donen suport a ella li demanarien suport, *és considerablement menor*, tot i que augmenta en el moment final de l'avaluació (gràfic 19).

La vinculació de les dones amb la comunitat *és, en general, escassa*, i la que apareix al moment inicial és de dues dones que porten més d'un any participant en el grup. Dues dones acudeixen a tallers del PIAD (Punt d'informació i atenció a la dona), una a un centre cívic i l'altra fa de voluntària en un servei públic. Hi participen de forma ocasional, només dues amb constància, i no pertanyen a cap associació o centre del districte o la ciutat.

Pel que fa al suport legal i jurídic, la majoria ha posat almenys una denúncia, i ha tingut un o més judicis. I la meitat disposen o han disposat de mesures de protecció. La mitjana de denúncies ha estat de 2,4 (mínim, 1; màxim, 7) i la mitjana de judicis de 2,4 (mínim, 1; màxim, 6). La percepció que tenen les dones sobre l'ajut legal o jurídic rebut és una valoració mitjana (de 5,33 sobre 10). La majoria s'han sentit ben acompanyades o per la família o per les professionals sigui de les cases d'acollida o de l'advocacia.

7.3.5 Independència economicolaboral i d'habitatge

Quant a la independència social –econòmica, d'estatus laboral i d'habitatge–, aquesta mostra té un perfil de precarietat (66%) llevat de tres dels casos (33% de la mostra).

En l'avaluació final, els ingressos econòmics mitjans propis i que per tant es poden gestionar autònomament són variats, però globalment tendeixen a nivells baixos, entre 460 euros i 1.000 euros mensuals. Quatre dones (el 66%) estan per sota de la renda mínima (460 euros), dues de les quals no ingressen, i només dues més cobren més de 1.000 euros. La majoria de les dones o no té ingressos o té ingressos gràcies a subsidis de renda mínima d'inserció o de pensió d'invalidesa temporal per malaltia, algunes tenen ingressos d'economia submergida i d'altres tenen contracte laboral autònom, estable o temporal. Cinc de les dones, quasi la meitat, desconeixen els ingressos de la parella, i la resta tenen un nivell d'ingressos mitjà. Quant a l'habitatge, la situació és mitjanament precària: el 60% de les dones són propietàries directes o compartides per decisió judicial, la resta viuen de lloguer o en pisos cedits o compartits.

7.4 Avenços en el procés de recuperació

En els objectius de la intervenció grupal es pretén superar la situació de maltractament en els seus diferents graus. L'avaluació del procés de recuperació segons el model conceptual proposat conté tres dimensions diferents: la presència de violència, la separació física i legal, i la fase de recuperació. Els resultats sobre la presència de violència en el moment final de l'avaluació ha estat explicada anteriorment, recordem que la física gairebé ha desaparegut i la violència no física (o psicològica) ha disminuït considerablement però es troba encara entre un nivell mitjà i mitjà baix.

Pel que fa a la separació física i el contacte amb el violent, els resultats ens indiquen que mentre han estat en el grup i durant l'any avaluat s'han separat dues dones, la meitat de les que cohabitaven (34%); una d'elles encara està amb la parella violenta tot i que en una fase més avançada de la separació psicològica, com veurem més endavant, i la quarta dona, com hem explicat abans, ha passat de cohabitació a convivència amb el canvi positiu de la parella. Actualment, deu dones (83%) estan separades físicament, però la meitat (41%) tenen contacte amb el violent. En les fases de separació psicològica i recuperació els resultats ens indiquen que, en el transcurs d'un any, hi ha hagut un avenç en la majoria de membres del grup.

7.4.1 La separació o cohabitació física i legal amb el violent

Les dones que ja estaven separades en l'avaluació inicial (66%) continuen separades de la parella violenta quan arriba el moment final de l'avaluació, algunes d'elles amb menys contacte per iniciativa pròpia de la dona i d'altres amb menys assetjament o violència per part del violent perquè s'han obtingut mesures de seguretat legals i les denúncies repetides del trencament de l'ordre d'allunyament han

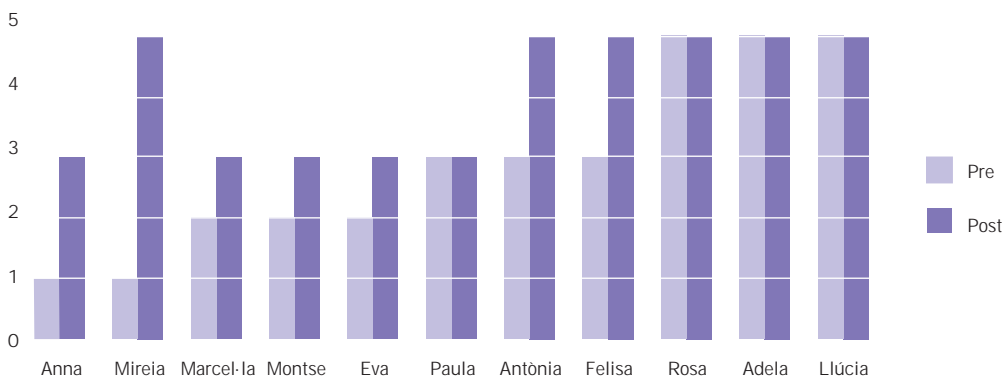
frenat el maltractador. Les visites obligades judicialment dels fills als pares violents continuen sent els motius principals de contacte. Pel que fa a la separació legal, la meitat ($n = 6$) ha posat la demanda de separació i està realitzant els judicis, o bé està separada però té assumptes pendents que la porten a judici.

7.4.2 Canvis en la fase de separació psicològica i reconstrucció

Els resultats ens indiquen que, en el transcurs d'un any, hi ha hagut un avenç en les fases de recuperació, però com mostra el gràfic 20 la diversitat de ritmes és palesa. Observem que gairebé en dos terços dels casos el pas, en aquests dotze mesos, ha estat d'una fase a la següent. Però també n'hi ha que avancen dues i tres fases, es tracta de dones joves o grans que han tingut una assistència regular i que es trobaven en les primeres fases, excepte una assistència irregular per raons laborals però que també ha durat un any. D'altres es mantenen en la mateixa fase o perquè no avancen o perquè estan consolidant l'última fase de la recuperació, la reconstrucció de la pròpia vida.

Per al conjunt de la mostra, i amb les precaucions explicades anteriorment, l'experiència grupal (i els altres tractaments rebuts durant l'any avaluat) han influït en l'avenç en les fases de separació psicològica i recuperació (T de Wilcoxon = 3,133 amb una significació de l'1,1 per 100, 0,011), sempre considerant que la potència estadística de la prova emprada per fer tal afirmació disminueix considerablement en ser una mostra menor que l'exigida en les condicions d'aplicació.

Gràfic 20. Fases de separació psicològica i de reconstrucció de la pròpia vida

Fase 1 - Desorientació i cerca d'ajut

Fase 2 - Identificació de la violència

Fase 3 - Inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments

Fase 4 - Manteniment en la relació amb alguns límits i canvis

Fase 5 - Abandó de la relació abusiva i reconstrucció psicossocial

7.4.3 Les trajectòries de recuperació: dona per dona

Les trajectòries resulten del pas per les diferents fases de separació i de l'evolució del perfil psicossocial de les dones membres del grup. Seran relatades per ordre. Començarem per les dones que, en l'avaluació inicial, estaven en una primera fase i acabarem per les que estaven en una fase més avançada, que són també les dones que fa més temps que són en el grup. Recordem les garanties d'anonimat abans esmentades, que no permeten identificar cap dona. Des dels serveis d'atenció i tal com ens arriben les dones, el principi de la fase de recuperació el situem en la desorientació i cerca d'ajut, generalment sense haver anomenat la relació de parella com a violència.

Quan l'Anna, casada i amb fills casats, va arribar al grup mostrava sobretot confusió, desorientació, desil·lusió, depressió, ansietat i malestar físic (fase 1). Inicialment, l'objectiu de l'Anna quan sol·licita ajut és deixar de tenir problemes de parella tot mantenint la relació. A poc a poc, va identificant la seva situació i el comportament d'ell com a violent, però alhora, va fent intents de mantenir una bona relació identificant com a positius comportaments d'ell de no violència o d'aparent defensa dels interessos d'ella davant la família extensa. Intenta convèncer-lo que faci un tractament psicossocial per a homes maltractadors, però hi anirà només una vegada i no hi tornarà. El comportament d'ell no varia,

i ella es va decebant a mesura que va admetent el menyspreu constant, el descontrol econòmic i l'amenaça i coacció física esporàdica d'ell cap a ella. L'Anna no obté el suport dels fills grans fins al punt que ella necessita, només el de la filla, que diu l'ajudarà quan es decideixi a separar-se. Té una amiga que fa anys que també va patir maltractament del marit i l'ajuda incondicionalment. L'Anna està també en tractament psicològic individual i mèdic. Acudeix regularment al grup de suport.

Quan acaba l'any avaluat, l'Anna es troba a la fase 3: comença a posar límits a la relació d'abús i presenta un seguit de reaccions en contra de la relació, com el descobriment de la ràbia per la situació, el descobriment de la necessitat de sobreviure expressant una rebel·lia oberta i directa. Alhora està molt ambivalent i trista. Ella se sent molt decebuda, creu que ha fet tot el que havia de fer, ha complert, l'ha cuidat i s'hi ha dedicat en cos i ànima, a ell i a la família, i no es mereix la resposta que rep: manca de respecte, dolor, violència i sentir que es desentenien d'ella. Comença a pensar en una separació que l'aterreix perquè creu no se'n sortirà sola i que viurà en la misèria ja que ell no li passarà diners perquè ni tan sols sap si en té. El fet de no gaudir de les condicions de supervivència bàsica la pressiona molt. En una situació ja de menys violència es produeix l'esdeveniment límit. Ell intenta fer-li mal (fins i tot assassinar-la) deixant l'aixeta del gas oberta de bon matí mentre ella encara dorm. Ella es lleva, se n'adona i la tanca. Se separa, forçada per la situació. Està molt desorientada i no sap com es podrà sostenir econòmicament. La incertesa és molt gran, no s'ha trobat mai en una situació així, està angoixada. Li donen suport l'amiga, la filla, les professionals i el grup. Utilitza tots els recursos socials i jurídics que té a l'abast. Tot i aquesta separació física, la separació psicològica de l'Anna està en la fase 3. Segueix participant en el grup amb regularitat.

La *Mireia*, amb menys de quaranta anys i amb un fill, va començar el grup quan també es trobava a la fase 1, i estava desorientada, trista, desesperançada, angoixada, en alerta contínua i desil·lusionada. S'acabava de separar, però la violència continuava. Tot i tenir ordres d'allunyament, l'antiga parella l'assetjava a casa (es passava nits trucant al timbre, tirant pedres a la finestra, trucant-li per telèfon a la feina i amenaçant-la a través del fill, etc.). L'objectiu de buscar ajut era arribar a trencar la relació d'abús i trobar ajuda per suportar millor la separació. La Mireia ha anat posant límits a la relació d'abús alhora que s'ha protegit amb el suport familiar rebut i el sistema judicial. L'ha denunciat reiteradament cada vegada que hi ha hagut un episodi d'assetjament. Tot i així ha de portar el fill a visitar el pare en un punt de seguretat. Té suport legal, segueix les orientacions de la treballadora social i acudeix al grup sempre que la feina li ho permet; l'assistència serà irregular però constant al llarg d'un any i tres mesos. Tot i tenir molt suport familiar i aquests horaris laborals imprecisos de treballadora autònoma, manté el vincle amb el grup perquè diu que necessita l'ajut i la referència de dones que han patit el mateix que ella (suport dels iguals): "Aquí no m'atabalen contínuament amb consells, com fa tota la família: fes això, fes allò. Aquí t'escolten, et comprenen, són com tu".

En l'avaluació final al cap de l'any, la Mireia es troba en un nivell avançat de recuperació: ha disminuït molt la violència psíquica i ha desaparegut la física cap a ella i el fill. La continua assetjant, però només mitjançant el mòbil amb missatges i es produeix amb menor mesura violència econòmica. Actualment, no manté cap mena de diàleg amb ell, que està empresonat per altres il·legalitats però no per maltractament. La seva salut ha millorat i els símptomes de sofriment han disminuït. La Mireia es troba en una fase 5 de separació psicològica: té més confiança en ella mateixa, és més autònoma, ha recuperat el contacte amb els seus cercles socials i familiars, té activitat pròpia dins i fora de casa i ha millorat la relació amb el fill. Ha elaborat la frustració d'una relació en què s'havia implicat afectivament i amb il·lusió i ha fet el dol per la pèrdua d'una relació d'amor. Ha començat a festejar amb un altre xicot. Segueix en el grup quan la feina com a autònoma li ho permet.

Quan la *Marcel·la* s'incorpora al grup, tot just comença a identificar-se com a maltractada (fase 1). Cohabita amb el seu marit violent. No anomena la violència ni té consciència de la seva gravetat. Mostra sentiments de culpabilitat, també pena per ell i se sent responsable d'ajudar-lo. A l'hora de prendre decisions sempre té present la parella maltractadora. Acudeix a serveis socials per necessitats familiars de supervivència i problemes amb un fill. És orientada per la treballadora social referent, es detecta violència i és derivada al grup. És força jove, i té fills, emigrada de fa pocs anys, i està tramitant els requisits exigits per la llei d'estrangeria. El seu pas pel grup és fugaç, però rendible.

Durant els quatre mesos d'estada en el grup, fins que s'ha de desplaçar de territori i es posa a treballar, ve només a dues sessions, una al principi i una altra al final. De seguida expressa la seva

situació d'insatisfacció i de dolor i va descrivint el comportament d'ell amb el vocabulari propi de la violència. Explica els episodis de menyspreu, humiliacions, amenaces i cops amb les exigències de submissió del maltractador (seqüències relatada en el capítol 6). A la darrera sessió que assisteix es rebel·la contra la situació de violència en l'espai de seguretat que representa el grup, al qual ve d'amaigat del marit violent. La Marcel·la expressa obertament i amb angoixa que ja no aguanta més la pressió i el maltractament de la seva parella, cada dia més fort. Rep suport emocional i cognitiu. Se l'ajuda a elaborar la culpa i a prendre consciència del cicle de la violència, dels rols de gènere i de com posar límits. Se li reconeix la valentia i la força que té i se l'ànima a pensar que pot viure sense violència, que no té motius per aguantar. La seva germana també li dona suport. El canvi forçat de casa la porta a una altra ciutat i deixa d'assistir a les sessions.

Al cap de quatre mesos de la darrera sessió torna al grup per acomiadar-se i ens explica què va passar quan va tornar a casa després d'aquella setena sessió. La Marcel·la posa límits a la violència d'ell. Es rebel·la, li exigeix bon tracte i davant la mofa d'ell fa les maletes per marxar de casa tot i no haver previst on anar. Ell li promet controlar-se i ho fa, però sempre sota l'atenta vigilància de la Marcel·la que, quan comença a passar-se, el frena. La violència disminueix, però ella ha d'estar contínuament alerta. El seu malestar per la situació de sotmetiment violent és palpable. L'expressa clarament: "Jo no ho aguanto, això", "Jo no vull viure així". La insatisfacció és expressada reiteradament. Però ella, i així ho manifesta, està pendent de legalització i de consolidar la feina que ha trobat. Troba suport en l'entorn laboral. La seva cap i altres companyes li diuen que l'ajudaran si passa res i també si ella decideix separar-se. A nosaltres ens diu amb força: "No, no ho aguanto més, ell es controla, però per què? Com ell diu, ara el miro als ulls i vaig pujadeta" (puja el to de veu). I acaba així: "Esperaré, a veure si treballo més hores i em donen els papers. Però jo... jo no ho aguanto". Just en sortir de la sessió, al cap de nou mesos d'haver-hi arribat, podem dir que la Marcel·la es troba en una tercera fase de la separació psicològica, comença a qüestionar els comportaments tant d'ella mateixa com d'ell, i els sentiments que li provoca la relació de parella: sentiment de responsabilitat de la relació, d'haver-lo d'ajudar, d'incapacitat i autodesvaloració, i submissió. Ha anat reconquerint espais d'autonomia en la relació de parella i comença a posar límits a la relació d'abús. Sent culpabilitat pel mal que ell li fa a ella i als fills.

Al cap de dotze mesos d'haver entrat al grup, es passa una avaluació final (no se li va poder fer l'avaluació inicial). La disminució de violència s'ha mantingut tant cap a ella com cap als fills, i hi ha menys discussions. L'abús econòmic ha disminuït: ell contribueix més econòmicament, almenys paga el pis. La roba i l'alimentació de tota la família, les paga ella. No se sent tan presonera ni atemorida ni avergonyida. La Marcel·la està començant a entrar en una fase 4 més avançada. Va augmentant els espais d'autonomia, va recuperant la seva xarxa i les relacions socials, però ell segueix controlant els seus moviments. Li truca per telèfon mentre està fent l'entrevista. Li truca per telèfon constantment si surt de visita o d'esbarjo. Ella ha d'estar molt alerta, lluita i és més immune a les humiliacions i menyspreus d'ell.

La Marcel·la ha millorat la confiança en ella mateixa i té menys problemes de salut, tot i que quan discuteixen se li altera la tensió i es mareja. Fa projectes de futur: la feina li està funcionant bé i està pensant a formar-se en geriatría. Vol millorar la qüestió de la casa, que ara han de compartir. Viu tota la família en una habitació i la resta són homes sols. Però ella encara no té els papers i confia que aviat els hi donaran ja que ell, tot i que ha arribat després, ja els té. Manifesta que a vegades ell es torna a posar com abans i que voldria separar-se "per anar a qualsevol lloc i que em digui coses... prefereixo estar sola. Hi ha moments que estem bé, d'altres, no... Mai com abans, no, ell em va torturar. Ell em diu: perdona'm, perdona'm. Jo no estic amb ànims d'aguantar. Quan tingui feina segura i papers... No, no, jo no". I alhora expressa també por: "Tinc por que torni a passar allò, tinc por pel meu fill". El lloc on viu ara i els horaris laborals no li permeten assistir ni a aquest grup ni a cap d'altre, però segueix en contacte amb la treballadora social. Per una banda, té força per recuperar una vida sense dolor, amb respecte i lliure. Per una altra, té unes condicions socials dures i la por. La Marcel·la va preparant el camí per seguir evolucionant, però encara hi ha ambivalència.

La *Montserrat* és de mitjana edat i té fills. Arriba al grup acabada de separar del marit per un episodi de màxima violència i aprofita l'aixopluc ofert per la seva família, que viu en una ciutat diferent a la del marit. Ha posat una denúncia, hi ha tràmits judicials. Quan arriba al grup es troba en una fase 2 (identificació de la violència). La Montserrat mostrava sentiments de culpabilitat, reconeixia els

seus símptomes, però no els relacionava amb la situació d'abús que patia i tenia en compte la parella per prendre qualsevol decisió. La Montserrat acudeix només durant tres mesos al grup i no hi tornarà ni per acomiadar-se ni per a l'avaluació. De fet, no acaba ni l'avaluació inicial. Durant el seu pas pel grup expressa la violència rebuda i comença a expressar la problemàtica d'abús sexual en la família d'origen d'ell. Participa en una de les reflexions grupals del cicle de la violència.

Després de tres mesos d'estada al grup, la Montse ha avançat cap a una tercera fase. Es qüestiona els sentiments de culpa pel maltractament, per haver aguantat i pel mal que ell els ha fet. Es planteja els comportaments que tenen tant el d'ella de submissió com el de domini de la parella violenta, i reacciona en contra de la relació expressant ràbia i la necessitat de sobreviure amb dignitat. No se sent responsable d'ajudar-lo i disminueix la responsabilitat d'ella en la relació violenta. Segueix posant límits a la relació d'abús i ha anat guanyant espais de control en les pròpies decisions, d'autonomia en la relació de parella, per a ella i pensant des d'ella. Ella troba feina de seguida i, més endavant, en troba del mateix nivell de qualificació professional que té. Segueix tenint el suport de la seva família. Tot això li proporciona certa eufòria. Deixa el tractament psicològic individual, deixa el grup i no hi torna més, ni tan sols a la treballadora social referent. El motiu de demanda d'ajut de la Montse va ser pel maltractament i creiem que els seus objectius de relació amb els serveis socials van ser exclusivament de cerca de suports per als judicis i orientació pel seu fill, però la seva evolució personal no hi tenia cabuda.

L'Eva és jove i té fills. És derivada al grup des de la casa d'acollida per dones maltractades, d'on acaba de sortir. Quan entra al grup, l'Eva es troba en una segona fase de la separació psicològica. La violència que havia rebut era mitjana alta segons les seves pròpies paraules: "Estava empresonada, no podia sortir de casa més de cinc minuts sense que em caigués l'interrogatori". Decideix separar-se definitivament fent servir els recursos socials per a les dones en situació de violència després d'un episodi especialment dur. Quan arriba, es troba en una segona fase (identificació de la violència), té consciència de la seva situació i de la gravetat. Reconeix els seus símptomes i els dels seus fills, tot i que no sempre els relaciona amb la situació d'abús que pateix. Està encara força afectada i trista. Tot i que fa sis mesos que està separada es troba en una fase inicial. A la casa d'acollida ell l'assetjava telefònicament demanant-li perdó i proment-li un canvi, però ella posava pocs límits. Probablement per una decisió precipitada i poc elaborada, davant les demandes d'ell per refer la relació amb promeses de canvi, ella, segons les seves paraules, va fer la maleta tres vegades per tornar, però sempre va trobar algú que la va frenar: "Em tenia el coco menjat, que m'ho passaria bé, tot era material, el pis, el nen que volia les seves joguines. Jo creia que no podria sortir-me'n econòmicament. A més, jo l'he estimat i va ser el meu primer amor..., em pensava que podia tornar a ser com al principi".

Quan entra al grup, ell ha disminuït molt l'assetjament telefònic i ella encara li té molta por. Serà acompanyada al judici per professionals i policia. L'assistència al grup és regular els primers mesos i després fallarà intermitentment perquè fa formació ocupacional. Està orientada socialment i per un tractament psicològic que aprofitarà a mitges, també intermitentment. Una de les raons per les quals acudeix al grup és la difícil relació amb el fill, que més endavant i a proposta de l'educadora del grup de suport educatiu, serà derivat a tractament psicològic a un centre de salut mental públic.

Després d'un any al grup, l'Eva no rep gens de violència física ni ella ni els fills, només rep una mica de violència psicològica, però continua havent-hi força violència econòmica. No veu l'antic marit, el qual ha disminuït la prepotència. Ha après a posar límits i es qüestiona els sentiments que li provoca la relació de parella: culpa pel maltractament, responsabilitat en la relació de parella i pèrdua de control sobre les seves decisions. L'Eva descobreix la ràbia que sent per la relació i la necessitat de tirar endavant des d'ella mateixa. Es troba en una fase 3. Es troba millor de salut i sense tanta tristesa: "Ja no ploro tant com abans. Veig el futur amb bons ulls, fa un any que sóc fora de la casa d'acollida i comprovo que estic millor, el meu fill també i ho porto bé". Sembla que comença a entrar en la fase 4. Ha iniciat una nova relació de parella amb molta força. Però encara resten pendents l'adquisició de més autonomia en les pròpies decisions, la recuperació de xarxa social i sobretot l'elaboració del dol i del fracàs i la continuïtat d'una bona relació amb els seus fills. La desaparició completa de les seqüeles de la violència en el dolor psicològic, la salut i l'autonomia economicolaboral (té pocs ingressos i viu d'una pensió) ha de millorar per considerar-se plenament recuperada. Segueix participant en el grup.

La *Paula* s'està en una casa d'acollida. Hi ha acudit després d'un greu episodi de violència contra ella i els fills. La violència, a més de verbal, social, etc. és habitualment també física. És una dona molt jove. És derivada al grup perquè es mostra reticent a rebre tractament psicològic individual. Rep orientació de la treballadora social. Tot i estar en una casa refugi i amb les mesures de seguretat dels punts de trobada ha vist alguna vegada d'esquittlentes l'antic marit violent en algun moment de les visites obligades pels jutges dels fills al pare violent. És una persona participativa, però alhora tancada respecte a la seva intimitat. A poc a poc s'anirà obrint, però sempre fins a cert punt. Quan entra al grup es troba en una fase 3 (inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments). El pas per la casa d'acollida es reflecteix en l'anàlisi que ella fa de la situació de violència (relatada en el capítol 6). Però quan la Paula marxa del grup, al cap de quatre mesos amb una assistència regular de tres mesos, continua en la mateixa fase.

Tanmateix, el seu pas pel grup no ha estat endebades. Cada vegada més, la Paula ha anat reconsiderant el límits de la relació d'abús, es va qüestionant els comportaments que suposen submissió d'ella en la parella i també el mateix cicle de la violència. Es rebel·la contra la situació d'abús, però alhora té reaccions de pena cap a la parella i es creu responsable d'haver de canviar el propi comportament o almenys d'ajudar-lo. Ha tingut una crisi de retorn i el grup l'ha frenada, l'ha continguda (seqüència relatada en el capítol 6). De moment, encara no ha guanyat espais d'autonomia i les decisions no són pròpies, no expressa sentiments d'incapacitat, però hi ha por davant un futur incert i solitari. No està deprimida, però sap que compta amb molt poc suport natural, només té el formal, el professional. Dues sessions després de la crisi, la Paula marxa del grup i es posa a treballar. Tot i la seva reactivitat no marxa de la casa d'acollida i davant la situació de gran precarietat continua usant dels recursos i orientacions socials. Estalvia i, passats els sis mesos reglamentaris de la casa refugi, viu temporalment en un pis tutelat de transició.

L'*Antònia* entra al grup quan està ja separada, però ell continua assetjant-la amb ofegament econòmic, assetjament quan va a deixar els fills o negligències evidents cap a aquests. L'*Antònia* és jove, procedeix d'un altre país i té els papers en regla. Quan entra al grup es troba en una fase 3 (ruptura psicològica i primers apoderaments). Ella segueix qüestionant els comportaments violents d'ell. Té clar que no vol ajudar-lo i que no vol sotmetre's als seus desitjos i exigències. També mostra sentiments de ràbia i de culpa per haver aguantat i expressa la necessitat de sobreviure a la situació d'abús. De fet es va rebel·lar i es rebel·la contra l'abús violent, però d'una manera callada. Li posa límits, però amb certa timidesa. També es protegeix a si mateixa i els fills. Assisteix al grup durant un any regularment, comença amb vergonya i tancada però a poc a poc es va integrant i es converteix en una participant activa.

En el moment de l'avaluació final, l'*Antònia* continua veient l'antic marit violent per raons de visita de fills, però en la relació s'han produït certs canvis: clarament posa fre i límits al control d'ell sobre la seva activitat o les seves decisions, i cada vegada li suposa menys desgast i tensió. No l'afecta tant el menyspreu i els intents de control d'ell (es passeja pel districte i per mitjà dels veïns intenta controlar-la o desgastar-la, la desacredita o s'assabenta de les visites que ella rep, especialment de les masculines). La violència va disminuint menys en l'ofegament d'habitatge i la negligència cap als fills. Segueix consultant advocats per solucionar-ho. Es troba en una fase 5 (abandonament de la relació abusiva i reconstrucció de la pròpia vida). Ha millorat força l'autoestima i la confiança cap a ella mateixa. És més autònoma en les pròpies decisions. Ha millorat de salut i té més cura de si mateixa. Ha recuperat el contacte amb amistats i familiars, i ha reaprès a viure per ella mateixa. Ha elaborat bé el dol per la pèrdua de la parella i ha anat canviant rols i creences tradicionals per d'altres que li donen més autonomia. Té ganes de trobar una altra parella, "amb condicions" com ella diu i, especialment, es mou en la formació laboral per trobar una feina bona o emprendre algun petit negoci. Segueix participant en el grup. Finalment, molt satisfeta, està podent superar el seu repte laboral gràcies a un microcrèdit.

La *Felisa* és una dona de mitjana edat amb fills joves que ingressa al grup per problemes de violència. La causa de la seva demanda als serveis socials són problemes econòmics i laborals. Acudeix a tractament psicològic, social i mèdic. L'abandonament de la relació és iniciativa aparentment d'ella però no per raons de violència sinó per infidelitat quan ell tracta d'incorporar l'amant a la casa familiar. Ella s'hi nega i ell se'n va a viure amb l'amant. Feia prop de trenta anys que estaven casats. Se segueixen veient per raons de fills i de judicis. Quan es fa l'avaluació inicial de la recerca, la Felisa

fa dos anys i dos mesos que s'ha incorporat al grup, i tot i que fa al voltant de dos anys que està separada físicament, es troba en una fase 3 (ruptura psicològica i primers apoderaments). Ella es qüestiona els sentiments que li provoca i provocava la relació de parella, com ara la culpabilitat pel maltractament o la responsabilitat del que hagués passat si no l'hagués ajudat a ell a deixar l'addicció a l'alcohol. Admet que encara n'està enamorada i el que va fer no ho canviaria. Però alhora i a poc a poc comença a qüestionar aquells comportaments que suposen i que havien suposat submissió d'ella en la parella.

Al llarg de l'any anirà expressant la trajectòria cap a fases més evolucionades. En la relació actual d'abús posa límits i s'ha rebel·lat, encara que sigui *a posteriori*, contra l'abús violent patit. Manifesta ràbia per la situació i es culpa per haver aguantat i pel mal que ell ha fet als fills. Es lamenta sovint de no haver-ho fet abans i en compensació lloa les joves pel seu coratge.

Quan acaba l'any, la violència ja ha desaparegut gairebé completament, ni tan sols n'hi ha a través dels fills, només –o encara– hi ha pressions per pagar menys econòmicament per la manutenció dels fills. Però la Felisa ja es troba en una fase 5 (abandó de la relació abusiva i reconstrucció psicosocial). Es mostra més autònoma en les pròpies decisions. Recupera una vida pròpia i el contacte amb amigats i familiars, alhora que millora molt la relació amb les filles i fills. Elabora àmpliament el dol per la pèrdua de la parella i, especialment pel fracàs dels vells somnis romàntics (com hem pogut observar en el capítol 6). Però un element especial frena la reconstrucció vital de la Felisa, que encara que s'ha anat cuidant cada vegada més, la salut no l'acompanya i cada vegada té més dolors i més paralizzants. Finalment, és diagnosticada de fibromiàlgia. Segueix en el grup i serà donada d'alta, al juliol, al cap de quatre mesos d'aquesta avaluació final. Segueix en seguiment social i psicològic.

L'Adela cohabita amb el marit i ja té els fills casats i fora de casa. És derivada al grup des del programa públic d'atenció a la salut sexual i reproductiva de la dona. El seu motiu de demanda de participació en el grup va ser compartir problemes de maltractaments psíquics amb altres dones. Ha estat tres anys i tres mesos al grup de suport. Mentrestant, ha seguit tractament psicològic individual. Abans d'arribar al SASIR havia rebut tractament durant uns quants anys de psiquiatres i metges, que li havien diagnosticat depressió i receptat psicotròpics. Fins i tot havien acudit a una teràpia de parella però la situació no havia canviat. Feia més de trenta anys que estaven casats. La violència que ha patit l'Adela ha estat bàsicament psicològica, de control i submissió, i mentre cohabitava la gravetat era d'un nivell mitjà. Durant la "convivència" ell li exigia obediència, s'enfadava si les tasques domèstiques no estaven fetes i li exigia que tingués cura de la casa i dels fills. Per això no volia que treballés fora de casa ni que estudiés. Es mostrava gelós i no volia que es relacionés amb la família o els amics. Havia d'estar d'acord amb el seu punt de vista i la menyspreava contínuament especialment la seva feina com a esposa i mestressa de casa.

En la trajectòria de recuperació de la relació abusiva de l'Adela coincideixen força en el temps tres elements: la separació psicològica, l'amenaça més seriosa d'ella de separació física i la reacció positiva de tractament continuat d'ell. En els sis mesos abans de l'avaluació inicial, l'Adela passa la fase 3 (inici de la ruptura psicològica i primers apoderaments) i la fase 4 (mantenir-se en la relació amb alguns límits i canvis). La violència ja havia disminuït perquè ella comença a apoderar-se i a posar-li límits (seqüència relatada en el capítol 6). En aquest període, ella li planteja per segona vegada una separació que sembla més ferma, tant per la seva renovada força personal com perquè troba més suport econòmic. Ell reacciona i acudeix sol, tal com ella li exigeix, a un tractament psicosocial per a homes (en què treballen tant el control de la ira com, sobretot, la identitat i els rols masculistes). Ell està disminuint el comportament violent i comença a assajar el diàleg respectuós i íntim. Com diu l'Adela, ella estarà al seu costat, però és ell qui ha de canviar.

Quan realitzem l'avaluació inicial, l'Adela es troba en la fase 5 (abandó de la relació abusiva i reconstrucció psicosocial: les discussions són menys freqüents, posa fre i límits al control d'ell, actua segons el seu criteri i lluita perquè no la influeixi tant la violència d'ell, que va decreixent progressivament. Aquest esforç li suposa encara un desgast: "He d'estar a l'aguait, no li deixo passar res". Durant l'any avaluat comprovarà el canvi positiu d'ell i consolidarà la reconstrucció de la seva pròpia vida (fase 5). Adquireix molta autonomia en les decisions i en les seves sortides i relacions socials. Elabora la nova situació en el sentit de plantejar-se tirar endavant malgrat tot. Està contenta pel canvi positiu sostingut d'ell. La cohabitació es va tornant convivència.

Actualment, la violència no física, psicològica, és mínima (4,8 de 5). Els comportaments abusius que encara té, ella els explica d'aquesta manera: "El paro quan s'emmurria", "Donar ordres de forma autoritària? Encara li queda una mica i està bé per tal com havia estat"; "Encara està una mica gelós i sospita"; "A vegades em fa sentir incomoda amb el seu gest d'espantar i no l'hi deixo fer, no l'hi deixo passar"; "No està bé del tot però no hi ha aclapament, darrerament ni ha pressionat amb els diners com feia abans". L'Adela recalca: "Encara li queda una mica i està bé per tal com havia estat". Tot i que ella continua amb problemes per dormir –amb psicofàrmacs– ja no hi pensa tant, ni tot li porta records (té menys símptomes d'estrès posttraumàtic i de sofriment psicològic). Accepta més els sentiments que té cap a ell i continua refusant la situació d'abús. Ha millorat la seva concentració, l'autoestima i la seva salut. L'Adela és donada d'alta del grup. Tornarà a visitar-lo per compartir una activitat. El grup la rep amb alegria.

La *Llúcia* és gran i té els fills també grans. La violència que rebia era sobretot no física: humiliació, exigència d'obediència, menyspreu, aïllament social (ni contacte amb les veïnes), abús sexual, crits, autoritarisme, l'espanta i actua com un *matón*... La violència física és molt menor: empentes i cops de puny quan arriba borratxo. Però una pallissa i la infidelitat constant la porten a separar-se i s'assabenta, per propaganda, que hi ha un grup de suport a dones que pateixen el mateix que ella. Arriba als serveis socials demanant assistir al grup. Explica que vol estar acompanyada i no descarregar tant en les filles. Té també problemes amb un fill que pren medicació psiquiàtrica. Fa dos anys i cinc mesos que arriba al grup quan es fa l'avaluació inicial que la situa en la última fase, la 5, respecte a la violència de l'antic marit. Per l'acord legal de separació han d'estar en contacte per la visita dels fills. Ell l'assetja econòmicament i l'assetja a través dels fills, però ella li posa límits mentre ja va recuperant la seva autonomia, les relacions socials, fins i tot la seva salut.

En l'avaluació final, La Llúcia ha consolidat la recuperació respecte de l'antic marit (fase 5), ja no el té en compte per res ni la influeix la violència d'assetjament que encara fa a petita escala. No cedeix ni a les tàctiques de voler explicar-li les seves penes: ella acaba ràpidament la conversa. Però la Llúcia està més trista i amb molta menys autoestima que en l'avaluació inicial. En el perfil psico-social, els símptomes de sofriment han crescut, està més angoixada, deprimida i amb més reactivació del trauma que fa un any.

Al llarg d'aquest any, la violència ha tornat a sorgir a casa seva perquè un fill comença a comportar-se com el seu pare. És el fill que més ha rebut la violència del pare. La violència no física va dirigida cap a la mare i tots els germans. Ella està més forta, el frena, sap com fer-ho, i no la influeix tant; als germans nois només els provoca i ells solen aguantar-se. La violència física va dirigida més cap a les germanes. El fill problemàtic no treballa, i li van diagnosticar un brot psicòtic. El tractament psiquiàtric que rep el compensa mentre es pren la medicació, però no aguanta cap feina. A vegades beu.

Durant aquest any, la Llúcia rep suport del grup en aquesta nova problemàtica, però no acaba de centrar-se en el dilema ni en l'ambivalència que té, el rebutja però no el vol fer fora de casa. El vincle entre mare i fill és ben diferent al de marit i muller; la responsabilitat, por i culpabilitat que sent per un possible acabament dramàtic són intenses. El cercle de la violència ha tornat a activar-se. Davant la ineficàcia de l'atenció psiquiàtrica que el fill està rebent, i el fet que aquest grup de suport no és el millor tractament específic per a aquest tipus de violència, els serveis socials busquen una sortida en un centre psicològic familiar perquè puguin ser atesos tots els membres de la família. Hi acudirán tots menys el fill i el pare violent. El fill torna a treballar i la violència augmenta fins a arribar a una agressió física a les germanes. És denunciat per elles i per la mare. El judici queda pendent de resolució. La Llúcia ja fa tres anys i set mesos que és en el grup; ha estat donada d'alta de forma pactada tant amb ella com amb la psicòloga que la continua tractant individualment. Se segueix veient amb algunes membres del grup.

La *Rosa* és una dona de mitjana edat, amb fills grans i petits. Té una feina estable fruit de la seva formació. Acudeix a serveis socials per un requeriment de tutela de menors per baralles que té amb una filla. Es detecta la violència en la parella i entra al grup. Rebrà tractament psicològic individual i social. Des que va prendre la decisió de separar-se (relatada al capítol 6) busca i obté assessorament jurídic. En la trajectòria de recuperació de la relació abusiva de la Rosa, la separació física i la psicològica coincideixen força en el temps. En el transcurs dels onze mesos que fa que participa en el grup ha passat per les fases 2,3 i 4, ha anat recuperant forces, adonant-se del risc que corria, qües-

tionant els comportaments abusius d'ell i submissos d'ella i la seva relació. Ha posat límits a la violència. Ha passat a creure que pot abandonar aquesta situació i que pot superar la por al probable increment de violència del moment de la separació.

Just tres mesos abans de l'avaluació inicial, la Rosa, que estava preparant la separació del marit violent, ha de marxar de casa precipitadament perquè ha arribat la demanda de separació a casa i ell la fa fora. Ella tenia la maleta preparada i marxa. La Rosa assisteix regularment al grup, llevat del moment de la separació, en què ha de posar distància de seguretat. En el moment de l'avaluació inicial ja es troba en l'última fase del procés de separació psicològica: abandó de la relació d'abús i reconstrucció psicosocial de la pròpia vida i de la dels fills. Està contenta d'ella mateixa, confia en ella i viu millor.

En l'avaluació final s'observa que, durant l'any, la Rosa ha consolidat la recuperació: sense dubtar-ho posarà límits personals i judicials a la violència de no cohabitació que ell segueix exercint, tant l'econòmica com la d'assetjament a través dels fills. Ella elaborarà el fracàs i el dol per la pèrdua de la parella i l'ideal de la família "unida", la culpa per no haver-se separat abans i especialment per no haver estalviat als fills els anys de violència del pare. Millora la seva autoestima, la seva autonomia de decisions tant a l'hora de tenir en compte els seus desitjos com de deixar de tenir en compte els d'ell i les relacions socials. També millora la seva salut. La Rosa consolidarà la reconstrucció de la seva vida, i tindrà forces per ajudar els seus fills a reconstruir les seves. Quan ella està bé, un fill entra en crisi, ella se'n adona, consulta i li procura el suport psicològic necessari. La Rosa, a més, s'encarregarà que l'establiment de les noves relacions familiars siguin saludables per a tots. Al cap de quatre mesos, quan arriba juliol, final de curs, és donada d'alta en el grup.

7.5 Les dones avaluen l'experiència grupal

A partir de l'avaluació de la satisfacció de les membres del grup que es fa servir a l'acabament de cada curs, al juliol, veurem com avaluen les dones l'experiència grupal.

Quant a la valoració de l'*organització del grup* i de les professionals, totes consideren adequat el temps dedicat a les sessions, així com els horaris (de tardes) en què s'han realitzat. Una dona suggereix realitzar alguna sessió més o que fossin una mica més llargues. Valoren positivament les professionals, la naturalitat, l'accessibilitat, la confiança, que siguin respectuoses, correctes i amb tacte per no ferir les susceptibilitats i bones, i també valoren positivament i explícitament l'educadora social de l'Espai Infantil. En general, consideren que han disposat del temps suficient per poder participar i expressar-se en el grup. Només una comenta el fet que no ser l'única no li ha permès expressar-se tant com hauria volgut. Una altra dona assenyala que a causa de la seva feina, no ha pogut assistir-hi regularment i que això ha repercutit en la seva participació. I una darrera pensa que ha intervingut tant que "a vegades, crec que m'he passat". Com a millora proposen dedicar cert temps a la relaxació. També voldrien algunes sessions més o allargar la seva durada.

Pel que fa a la vivència de la *seva participació*, les dones manifesten que no s'han sentit incòmodes ni molestes en cap moment, perquè "he tingut tot el suport". S'han expressat tant com han volgut o pogut, tot i saber que hi havia més persones. Només una explica que a vegades s'ha "sentit tonta per ser tan bleda". En el grup han trobat "el tipus d'ajuda que necessitava", "sense ell no hauria tingut valor per portar a terme el final", "m'ha transmès aquella força que a vegades creus que no tens". Manifesten haver-se sentit acompanyades, compreses i ajudades. Han trobat altres dones que estan en la seva situació, s'hi han identificat i hi han construït afinitats. En concret, s'identifiquen amb vivències comunes: haver passat els mateixos problemes, tenir maneres de pensar semblants, tenir ganes de lluitar per elles mateixes, i que "totes som víctimes o ho hem estat". Pel que fa a les diferències, destaquen el tipus de violència (per exemple, física o no), la manera de veure l'amor i la possibilitat de tornar-se a enamorar (especialment les joves), el fet de conviure o d'estar separades de la parella, l'edat o altres problemes familiars.

La majoria considera que han aconseguit els *objectius* que es plantejaven amb la seva participació en el grup; només una assenyala que no ho ha assolit (encara cohabita amb el violent). Opinen que han canviat en la seva situació personal: assenyalen haver guanyat confiança en elles mateixes, poder-

se expressar més, no tancar-se en elles mateixes, tenir un altre punt de vista de les coses o adonar-se de la situació de violència en la qual es trobaven.

Excepte una, la resta considera que hi ha hagut canvis en la situació de parella, ja sigui millorant la seva relació o superant la separació: "He millorat molt i hem aconseguit estar bé amb la parella", "Ja no l'excuso de res a la meva antiga parella i el que mai deixaré que passi en la meva nova parella és la falta de respecte"; "De la meva parella només queden records". Malgrat tot, encara continuen estant preocupades per certs aspectes conflictius relacionats amb la seva parella: especialment els fills (per les visites, per la por que els facin mal o que no entenguin els motius de la separació), la por que torni a ser com abans, que les localitzin o que vinguin l'habitatge.

Els seus plantejaments *futurs* s'enfoquen a viure el dia a dia, a donar suport als seus fills, simplement a viure tranquil·les, a acabar del tot amb la relació de parella i a "posar-lo en el seu lloc", a aconseguir una feina estable o muntar el seu propi negoci, a tenir un habitatge nou "per no tenir més records d'aquesta casa", a "dedicar-me més temps a mi mateixa i deixar que els altres facin la seva vida" i a "posar-me bona", millorar la salut". Els obstacles que poden impedir posar en pràctica aquests plantejaments de futur serien problemes de salut o econòmics, l'antiga parella, algun familiar (per exemple, la mare) o el seu entorn social proper ("la gent que m'envolta"), l'adopció d'un nen que fa una filla, tenir un cangur per al seu fill o tenir prou temps per realitzar-los.

Consideren útil o necessària la seva *continuitat* en el grup per diversos motius: perquè els ajuda a comentar qüestions que no explicarien en un altre lloc, per poder parlar amb algú, per no recaure en una altra relació de parella violenta, "perquè no em tremolin les cames en cap moment", per poder millorar sigui en general o sigui en la seva autoestima, per tenir més clar el seu futur, per poder continuar endavant i "perquè encara em queda molt per fer".

8. Conclusions

L'experiència grupal explicada, un grup obert de suport psicosocial, amb els seus avantatges i inconvenients, constitueix un escenari privilegiat i eficaç per a l'atenció, el seguiment i el tractament de les dones en situació de violència de parella. Al llarg d'aquests capítols hem anat explicant com s'han complert els objectius de la investigació-intervenció: avaluar els efectes i els processos de la intervenció grupal i millorar-ne els procediments i l'avaluació amb la finalitat de difondre'ls com a recursos professionals. Hem mostrat com les eines conceptuals, procedimentals i instrumentals aportades són útils per al treball professional d'atenció a dones en situació de violència de parella.

La recerca ens ha obligat a fer explícits criteris d'intervenció, a contrastar-los i a modificar-los si s'ha considerat convenient, i a posar per escrit reflexions i procediments emprats, amb la minuciositat necessària per avançar en la millora de l'atenció, pensant també en altres professionals que vulguin utilitzar-los. Aquests procediments i criteris, conjuntament amb les anàlisis dels inconvenients i els avantatges dels diversos aspectes del treball grupal (obert-tancat, homogeneïtat-heterogeneïtat, sessions tancades o obertes, etc.) permeten utilitzar aquesta mateixa experiència amb rigor, adaptar-la a circumstàncies similars i anar més enllà, fer evolucionar aquesta modalitat d'atenció per adequar-la a noves necessitats, diferents condicions de funcionament dels serveis, o circumstàncies específiques de territori o població.

Es tracta d'una modalitat d'atenció, un grup obert de suport psicosocial, que aconsegueix el nivell de desenvolupament grupal exigint per a l'efectivitat del grup. Hem constatat sistemàticament la presència dels processos de grupalitat i de suport social que expliquen aquesta efectivitat: l'assumpció de les regles de funcionament de l'activitat conjunta, la creació del clima de confiança i la garantia de participació grupal; la implicació personal en el grup i en l'enfrontament del problema; l'expressió verbal i emocional, l'anàlisi, el reconeixement i la credibilitat de la violència exercida pel maltractador i les seves repercussions en les dones i en els fills i filles; els aprenentatges de la introspecció i de noves estratègies per lliurar-se de la violència de la parella; la circulació de suport mutu; el reconeixement de les potencialitats que permetran projectar i començar a viure una vida pròpia amb respecte, salut i llibertat; les anàlisis de les repercussions personals de les condicions socials de la dona i de la violència cap a les dones; i la consciència de grup. Amb la il·lustració d'aquests processos grupals entenem en què consisteixen, però també podem comprovar –i provar si és el cas– quines són les intervencions concretes de les conductores que els faciliten i estimulen.

Aquest conjunt de processos grupals els hem argumentat sistemàticament, fugint d'eufòries "grupalistes" o, viceversa, de temors a adhesions reactives o pràctiques abusives que solen alertar els professionals. Però, alhora, hem mostrat que un treball grupal planificat, conscient, avaluat, rigorós i ètic pot resultar especialment beneficiós per a les seves participants. Per avaluar-los en la seva interacció dinàmica hem optat pel registre observacional (no solament pel qüestionari), cosa que ens ha obligat a crear un nou instrument per a la recerca observacional que fos sensible als processos que es desenvolupen específicament en un grup de suport social: la plantilla de categories d'observació dels processos grupals del grup de suport social (POGSS).

Els resultats de l'avaluació de l'impacte del grup en les dones ens indiquen que el treball de grup obert de suport psicosocial realitzat durant un any, conjuntament amb altres modalitats d'atenció (individual social, jurídica i psicoterapèutica), resulta beneficiós per a la recuperació de la vida en autonomia, llibertat i salut de les dones en situació de violència de parella i que, probablement, acceleraran les fases de recuperació i n'incrementaran els efectes positius.

Els resultats del grup avaluat són bons, adequats, dins la línia de resultats que la recerca sistemàtica, tot i ser escassa, ens aporta. La seva condició d'obert no ha estat obstacle per ser ben aprofitat i de diferents maneres per cada una de les participants, fins i tot per aquelles que hi han participat només tres o quatre mesos o que han tingut una assistència irregular però continuada. La descripció qualitativa dels resultats conjuntament amb el coneixement de cada cas ens ha permès deduir algunes hipòtesis que poden ser estímuls per continuar investigant en la recuperació i en les formes d'intervenció grupal, individual i comunitàries.

Els instruments de treball i avaluació de la intervenció grupal han estat revisats d'acord amb els models conceptuals emprats. Aportem els protocols del treball grupal pensats des del servei d'atenció. Eines que esperem que resultin també útils per a altres experiències de treball grupal amb dones en situació de violència de parella, si bé segur que seran modificades o adaptades a diferents condicions i circumstàncies de participants, territoris i serveis.

La recerca sobre els efectes de la intervenció grupal en les dones participants ens ha portat a sistematitzar l'avaluació i a ampliar-ne els instruments. Aquesta recerca aporta un model conceptual d'avaluació de les dones maltractades, amb una perspectiva psicosocial i de gènere que ordena, des d'un vessant capacitador i positiu, els coneixements i instruments que la psicologia, el treball social i altres disciplines aporten a la prevenció i recuperació de les dones maltractades. Aportem l'Inventari de recuperació, que estem ja desenvolupant i millorant en altres projectes de la línia de recerca "Gènere, canvi i processos grupals". Ben segur que, model i instrument, continuaran evolucionant i convidem aquells que ho facin servir a contrastar-ne els usos que en facin i els resultats que n'obtinguin. Tant el model conceptual d'avaluació com el recull d'instruments, ja desenvolupats o d'elaboració pròpia, amb la seva traducció bibliogràfica o amb la cita corresponent, té per objectiu facilitar el treball de diagnòstic i d'avaluació propis dels serveis d'atenció i de la recerca.

En el llarg període del procés de recuperació que fa la dona des que s'adona que la relació no li és satisfactòria fins que se separa del violent i de la violència i, especialment, fins que reconstrueix la seva vida en llibertat i benestar, es passa per una gran diversitat de situacions i de condicions psicosocials. Aquesta heterogeneïtat de moments i de circumstàncies fa especialment complexa la prevenció, la detecció i, sobretot, la seva atenció. Això no obstant, aquesta diversitat amb què arriben les dones als serveis, enfrontada conceptualment i des de la temporalitat, no ha estat obstacle perquè els conceptes i els instruments emprats ens permetin avaluar els efectes del pas pel grup durant un any (o menys en alguns casos). A la vegada, ens ha permès integrar en l'explicació dels resultats les més àmplies trajectòries que algunes de les dones han fet en el nostre servei i en serveis de la xarxa comunitària.

I és precisament enfrontar aquesta complexitat una de les raons per les quals és imprescindible continuar invertint i apostant decididament per la sistematització i el contrast, per la investigació de processos bàsics i procediments d'intervenció en l'àmbit de l'atenció a les dones en situació de violència de parella. Animem els organismes, les institucions, els polítics, els tècnics i altres persones responsables en aquests àmbits a seguir apostant per aquest tipus de recerca conjunta d'intervenció-investigació, que amalgama i traspasa, cap a totes direccions, coneixements imprescindibles per continuar avançant en la lluita conjunta contra la violència cap a les dones.

Bibliografia

ALBERDI I. I MATAS, N. (2002). *La violència domèstica. Informe sobre els maltractaments a dones a Espanya*. Barcelona: Fundació La Caixa.

ÁLVAREZ A. (1998). *Guía para mujeres maltratadas*. Madrid: Consejo de la Mujer de la Comunidad de Madrid.

AMINISTIA INTERNACIONAL (2001). *Cuerpos rotos, mentes destrozadas. Tortura y malos tratos a mujeres*.

AMNISTIA INTERNACIONAL (2002). *No hay excusa. Violencia de género en el ámbito familiar y protección de los derechos de las mujeres en España*. Amnistía Internacional.

ARAMBURU L., B. A., BORRULL E., BARBERA J., CATALÀ C., FITÉ M., GARCÍA L., JORBA R., MELÚS C., MUTIÑO M., OLMOS E., SAIZ M., I UCERO I.. AJUNTAMENT DE BARCELONA. SERVEIS PERSONALS. (2002). "Les intervencions comunitàries i el treball grupal en el tractament de casos. Aprofundiment conceptual". *Revista de Treball Social*, 165, març , 7-49.

ARROYO FERNÁNDEZ A. (2002). "Mujer maltratada y transtorno de estrés postraumático". *Revista de Psiquiatría de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona*, 29 (2), 77-82.

BAREA C. (2004). *Manual para mujeres maltratadas que quieren dejar de serlo*. Barcelona: Océano Ambar.

BARRIGA S. I GONZÁLEZ P. (1978). "Técnicas en dinámica de grupos". *Temas monográficos de Psicología. Departamento de Psicología. Universitat Autònoma de Barcelona*, 10.

BONINO L. (1995). "Desvelando los micromachismos en la vida conyugal". A: M. L. J. Corsi, M. A. Sotés. (ed.), *Violencia masculina en la pareja. Una aproximación al diagnóstico y a los modelos de intervención*. (191-207). Buenos Aires: Paidós.

BOSCH E., FERRER V. A. (2003). "Maltrato de mujeres y misoginia: estudio empírico sobre un posible factor explicativo". *Anuario de Psicología*, 34, 2 , 215-233.

CAFARO L., DE ARMAS E., NISSET C., SIMOIS M. (2001). *Violencia doméstica. Grupos de autoayuda. Un camino posible*. Montevideo: Casa de la Mujer de la Unión.

CALLE S., PÉREZ-PORTABELLA M., I TORMO A. (1999). Programa d'acció social adreçat a dones, CAID. Jornades dels Serveis Socials d'Atenció Primària. Barcelona: COPC.

CANTERA L. (2005). "Violencia en la pareja: espejo del atropello, deconstrucción del amor", a Cantera L. (Eds.), *La violència a casa*. Sabadell: Fundació La Caixa de Sabadell.

CARMONA L., CHAVARRÍAS A., FOISSIN L., GARCÍA M., MASÍÀ B., VILLAR C., (2000). *Vincula't. Materials per treballar amb dones maltractades*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Oficina Tècnica del Pla d'Igualtat.

CARTWRIGHT D. I ZANDER A. (1992). *Dinámica de grupos. Investigación y teoría*. México: Trillas.

Castanyer, O. (1996). *La asertividad. Expresión de una sana autoestima*. Bilbao: Editorial Desclée de Brouwer.

- CASTANYER O. (1996). *La asertividad. Expresión de una sana autoestima*. Bilbao: Editorial Desclée de Brouwer.
- CHACÓN D. (2002). *Algún amor que no mate*. Barcelona: Editorial Planeta.
- CORSI J. (2003). *Maltrato y abuso en el ámbito doméstico. Fundamentos teóricos para el estudio de la violencia en las relaciones familiares*. Buenos Aires: Paidós.
- CONYNE R. (1996). "The association for specialists in group work training standards: some considerations and suggestions for training". *The Journal for Specialists in Group Work*, 21, 155-162.
- ELLIOTT J. (1985). *Mejora de la calidad de la enseñanza por medio de la investigación en la acción. Informe del proyecto del consejo escolar "Interacción profesor-alumno y calidad del aprendizaje" promovido por el Schools Council*. Conselleria d'Ensenyament. Generalitat Valenciana.
- ECHEBURÚA E. I DEL CORRAL P. (1998). *Manual de violencia familiar*. Madrid: Siglo XXI. España Editores.
- FERREIRA G. (1992). *Hombres violentos, mujeres maltratadas*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana.
- FERREIRA G. I CORSI J. (1998). *Manual de capacitación y recursos para la prevención de la violencia familiar*. Buenos Aires: Asociación Argentina de Prevención de la Violencia Familiar.
- FESTINGER L. (1955). Social psychology and group processes. *Annual Review of Psychology*, 27, 501-541.
- FORSYTH D.R. (2001). "Therapeutic groups". A: Hogg M. A. i Tindale S. (ed.), *Group processes. Blackwell Handbook of Social Psychology* (629-660). London: Blackwell.
- FUENTES ÁVILA, M. (1993). *Psicología social del grupo. Investigación y desarrollo de teorías*. México: Benemérita Universidad de Puebla. Universidad de La Habana.
- FRITZEN S. (1988). *70 ejercicios prácticos de dinámica de grupo*. Santander: Editorial Sal Terrae.
- GARRETA M. (2005). "Dificultats en l'experiència d'acompanyar en el dia a dia". A: Cantera L. (ed.), *La violència a casa*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell.
- GARRIDO V. (2001). *Amores que matan*. Alzira: Algar Editorial.
- GIL F. I ALCOVER C. M. (1999). *Introducción a la Psicología de los grupos*. Madrid: Pirámide.
- GONZÁLEZ M. P. (1995). *Orientaciones teóricas fundamentales en psicología de los grupos*. Barcelona: EUB.
- GONZÁLEZ M. P. (1997). *Psicología de los grupos. Teoría y aplicación*. Madrid: Sínesis.
- GRACIA FUSTER E. (1997). *El apoyo social en la intervención comunitaria*. Barcelona: Paidós.
- HARWAY M. ET AL (2001). *Intimate partner abuse and relationship violence*. Working group on Intimate Partner and Relationship Violence. Informe presentat a l'American Psychological Association. Novembre de 2001.
- HIRIGOYEN M. F. (2006). *Mujeres maltratadas. Los mecanismos de la violencia en la pareja*. Barcelona: Paidós.

HOLTZWORTH-MUNROE A., SMUTZLER N., SANDIN E. (1997). "A brief review of the research on husband violence part II: The Psychological Effects of Husband Violence on Battered Women and Their Children". *Agresión and Violent Behavior*, 1997, 2, 2, 179-213.

HOSTIE R. (1979). *Técnicas de dinámica de grupos*. Madrid: ICCE.

HUDSON, W. W., M., S. R. (1981). "The Assessment of Spouse Abuse: Two Quantifiable Dimensions". *Journal of marriage and the family*, 43, 4, 873-888.

KAUL T. J. I BEDNAR R. L. (1994). "Experiential group research: results, questions and suggestions". A: S. Garfield i A. Bergin (ed.), *Handbook of psychotherapy and behavioral change: an empirical analysis* (671-714). Nova York: John Wiley.

KURTZ L.F. (1990). "The Self-help Movement: Review of the Past Decade of Research", *Social Work With Groups*, 13 (3), 101-115.

KURTZ L. F. (1997). *Self-help and support groups. A handbook for practitioners*. London: Sage.

Landenburger, K. (1998). "Exploration of Women's Identity: Clinical Approaches with Abused Women", a Campbell (ed.), *Empowering Survivors of Abuse: Health Care for Battered Women and Their Children*. Seattle.

LANDENBURGER, K. (1998). Exploration of women's identity: clinical approaches with abused women. En Campbell (Eds.), *Empowering survivors of abuse: health care for battered women and their children* Seattle.

LIEBERMAN, M. A. (1990). "A Group Therapist Perspective on the Self-help Groups", *International Journal of Group Psychotherapy*, 40 (3), 251-278.

LORENTE A. (2001). *Mi marido me pega lo normal*. Barcelona: Ares y Mares.

LORENTE M. (2004). *El rompecabezas. Anatomía del maltratador*. Barcelona: Ares y Mares.

MACKAY M. I FANNING P. (1991). *Autoestima. Evaluación y mejora*. Barcelona: Martínez Roca.

MASSIP J. I MARTÍNEZ CH. (2004a). *Guia de maltractament de dones*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Serveis Personals.

MASSIP J. I MARTÍNEZ CH. (2004b). *El malson de la Ventafocs*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Serveis Personals.

MATUD P., PADILLA V., GUTIÉRREZ B. (2005). *Mujeres maltratadas por su pareja: guía de tratamiento psicológico*. Madrid: Minerva.

MIGALLÓN P. I GÁLVEZ B. (2001). *Los grupos de mujeres. Metodología y contenido para el trabajo grupal de la autoestima*. Madrid: Instituto de la Mujer.

McROBERTS C., BURLINGAME G. M. I HOAG M. J. (1998). "Comparative Efficacy of Individual and Group Psychotherapy: a Meta-analytic Perspective". *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 2, 101-117.

NORWOOD R. (2000). *Las mujeres que aman demasiado*. Barcelona: Punto de Lectura.

PATTON THOELE S. (2003). *El coraje de ser tú misma*. Madrid: Edaf.

- PETROVSKI A. V. (1986). *Teoría psicológica del colectivo*. La Habana: Editorial de las Ciencias Sociales.
- PIPER W.E. (1996). "Investigación sobre terapia de grupo". A: H.I. Kaplan i Sadock (ed.), *Terapia de grupo*. Madrid: Editorial Médica Panamericana.
- ROCA CORTÉS N. (1996). *Context grupal i actituds creatives en el procés d'innovació*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- ROCA CORTÉS N. (2001a). *Proyecto docente. Memoria de oposiciones para la titularidad en Psicología Social, especialidad Psicología de los Grupos*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- ROCA CORTÉS, N. (2001b). "Grupos mediadores de la innovación profesional: estudio comparativo de procesos". *Revista de Psicología Social*, 16 (2) .
- ROCA CORTÉS N. (2002). *Grups d'ajuda mútua i formació dels grups. Materials d'assessorament*. A: Federació ECOM. Barcelona.
- ROCA CORTÉS, N. (2003a). "Revisión y retos de la investigación de la intervención grupal en el ámbito psicosocial". Comunicació presentada en el VIII Congreso Nacional de Psicología Social de Málaga. España.
- ROCA CORTÉS N. (2004). "Método de intervención y evaluación de la dinámica de grupo". A: Pérez Calvo R.M. i Sáez Cárdenas S. (ed.), *El grupo en la promoción y educación para la salud* Lleida: Editorial Milenio.
- ROCA CORTÉS N. (2005). *Avaluació inicial i final de l'impacte dels grups de suport psicosocial per a dones que pateixen situacions de violència domèstica. Informe d'investigació, any 2004. UB-FBG núm. 302538*. Observatori Barcelona. Regidoria de Benestar Social i Dona. Ajuntament de Barcelona. Universitat de Barcelona.
- ROCA CORTÉS N. I CANTERA L., C. N., RODRÍGUEZ CARBALLEIRA A., ESPÍN J., ROSICH M., GARCÍA M., GÓMEZ-ENGUIG E., RECARTE R., (2005a). *Creencias de las mujeres maltratadas en su proceso de recuperación. Informe de Investigación I+D*, núm. 50/02. Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- ROCA CORTÉS N. I ESPÍN J. (2004). *Disseny dels instruments metodològics per a l'avaluació de l'impacte dels grups de suport psicosocial per a dones que pateixen violència domèstica. Informe d'investigació any 2003. UB-FBG, núm. 302871*. Observatori Barcelona. Regidoria de Benestar Social i Dona. Ajuntament de Barcelona. Universitat de Barcelona.
- ROCA CORTÉS N. I ESPÍN J.; ROSICH M.; CANTERA L.; STREY M. N. (2005b). Cambio de creencias e intervención en mujeres que sufren maltrato. *Eliminar obstáculos para alcanzar la igualdad*, 1 , 143-156. Revista electrónica. Universitat Jaume I.
- SIMÓN P. I ALBERT L. (1983). *Las relaciones interpersonales*. Barcelona: Herder.
- SIGMA Dos (2000). *La violencia contra las mujeres. Resultados de la macroencuesta*. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- SCHACHTER S. (1966). *Psicología de la afiliación: estudios experimentales de las fuentes del gregarismo*. Buenos Aires: Paidós.
- SCHLEE K.A., H.R.E., O'LEARY D. (1998). "Group Treatment for Spouse Abuse: Are Women with PTSD Appropriate Participants?". *Journal of Family Violence*, 13, 1-20.

SMITH P. H., SMITH J. B., EARP J. A. (1999). "Beyond the Measurement Trap". *Psychology of women Quartely*, 23, 177-193.

TILLITSKI C. J. (1990). A meta-analysis of estimated effects sizes for group versus individual versus control treatments. *International Journal Group Psychotherapy*, 40, 215.

TUCKMAN B. W. (1971). "Secuencias del desarrollo en los grupos pequeños". A: Torregrosa i Crespo (ed.), *Teoría e investigación en la psicología social actual* Madrid: IOP.

TUTTY L. M., BIDGOOD B. A., ROTHERY M. A., (1993). "Support Groups for Battered Women: Research on Their Efficacy". *Journal of Family Violence*, 8, 325-343.

TUTTY L. M., BIDGOOD B. A., ROTHERY M. A., (1996). "Evaluating the Effect of Group Process and Clients Variable in Support Groups for Battered Women". *Research on Social Work Practice*, 6, 308-324.

VILLAVICENCIO P. I SEBASTIAN J. (2001). *Violencia doméstica: su impacto en la salud física y mental de las mujeres*. Madrid: Instituto de la Mujer.

WALKER L. (1996). *Abused woman and survivor therapy. A practical guide for the psychotherapist*. Washington DC: American Psychological Association.

VENDRELL E. (1999). *Dinàmica de grups i psicologia dels grups*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.

WUKMIR V .J. (1960). *Psicologia de la orientación vital*. Barcelona: Luis Miracle Editor.

WUKMIR V. J. (1967). *Emoción y sufrimiento*. Barcelona: Biblioteca Universitaria Labor.

YALOM I. D. (2000). *Psicoterapia existencial y terapia de grupo*. Barcelona: Paidós.

Annex 1

Protocols de registre de les intervencions grupals

1. Informe de violència familiar

1. Dades de la derivant

Data _____
 Nom _____
 Professió _____
 Servei/Entitat _____
 Telèfon de contacte _____

2. Dades de la usuària

Nom _____
 Lloc de naixement _____
 Temps de residència a Barcelona _____
 Adreça _____
 Telèfon _____

Vies de contacte:

- Telefònica (horari)
 Carta
 Professional derivant
 Altres

Genograma

3. Situació socioeconòmica i laboral

Estat civil	Dona	Parella
Nivell d'estudis	Dona	Parella
Qualificació professional	Dona	Parella
Situació laboral actual	Dona	Parella

Nivell d'ingressos

Ingressos/ €	Salari propi	Prestacions /subsidis	Ingressos parella	Ingressos altres	Total
0-300					
301-500					
501-1.000					
1.001-2.000					
+ 2.000					

4. Perfil de necessitats

Tipologia de les necessitats relacionades amb la dona o amb el seu entorn més pròxim. Especifiquen aquestes necessitats i qui són els/les afectats/des. Especifiquen si són necessitats explicitades per la dona (E) o detectades pel / per la professional (D).

Econòmiques	Dona	Parella	Fills	E D
Habitatge	Dona	Parella	Fills	E D
Salut física	Dona	Parella	Fills	E D
Salut mental	Dona	Parella	Fills	E D
Laborals	Dona	Parella	Fills	E D
Educatives	Dona	Parella	Fills	E D
Dificultats parentals	Dona	Parella	Fills	E D
Addiccions	Dona	Parella	Fills	E D
Inadaptació social	Dona	Parella	Fills	E D
Aïllament social	Dona	Parella	Fills	E D
_____	Dona	Parella	Fills	E D
_____	Dona	Parella	Fills	E D
_____	Dona	Parella	Fills	E D

5. Xarxes socials i comunitàries

Serveis/entitats amb els quals manté relació

Salut

- Ambulatori
 PASSIR

Assistència social (privat):

- S. S. Càritas
 Parròquies

Lleure/educació/participació

- Escola d'adults
 Centres cívics
 Associacions de veïns

Serveis especialitzats:

- EAIA
 Centres de salut mental
 CAS
 Programes d'inserció laboral

Atenció social (públic):

- Serveis Socials
 EAD
 PIAD

Xarxes informals

- Família: --- extensa pròpia --- extensa parella
 Amistats: --- una persona --- tres persones --- més tres persones
 Comunitat: --- veïns --- associacions districte: _____

6. Relació de parella

Parella actual

Inici de la relació

Edat de la dona: _____
 Edat de l'home: _____

Inici de la convivència

Edat de la dona: _____
 Edat de l'home: _____

Circumstàncies associades a l'origen de la convivència

- Embaràs no desitjat
 Conflictes amb la família d'origen
 Altres

7. Situació de violència

Tipus i gravetat

Tipologia de l'abús

Freqüència de la situació d'abús

	Freqüència de la situació d'abús		
	Una vegada	Esporàdica	Habitual
Ambiental (trenca objectes d'ella, embruta...)			
Econòmic (l'endeuta, li restringeix els diners, li falsifica la firma...)			
Físic			
Psicològic (humiliacions, menyspreus, escarnis, enganys, etc.)			
Sexual			
Social (la fa quedar malament davant d'altres, li munta el número davant familiars o amics, li controla les sortides, les amistats, les visites familiars, etc.)			

- Descripció del primer episodi de maltractament i any en què es va produir:

- Durada del maltractament (anys/mesos)

Factors de vulnerabilitat

• Maltractament a la família d'origen:		
- Maltractament infantil	Dona	Parella
- Testimoni de maltractament a la mare	Dona	Parella
• Maltractament en anteriors relacions de parella	Dona	Parella
• Carències afectives	Dona	Parella
• Possessivitat/gelosia	Dona	Parella
• Distribució rígida de rols (home-dona)	Dona	Parella
• Altres	Dona	Parella

Factors agreujants de la situació de maltractament

- Alcoholisme
- Addicció al joc
- Canvis vitals importants (embaràs, independència dels fills, pèrdua d'un familiar...)
- Delinqüència
- Infidelitats
- Problemes de salut física
- Problemes de salut mental
- Problemes laborals
- Altres (especifiqueu-los)

8. Solucions intentades

Situació legal i jurídica

- Ha interposat denúncia? Quantes? Motius?
- Té ordre d'allunyament de l'agressor vigent? Es compleix?
- Es troba l'agressor en presó provisional o definitiva?
- La custòdia dels fills:
 - No escau (són majors d'edat)
 - Està pendent
 - S'ha atorgat a la mare
 - S'ha atorgat al pare
 - S'ha atorgat a la família extensa
 - Altres

Amb quines persones ha comentat la seva situació i quina resposta li han donat?

- Mare/pare: Germans/es: Veinat: Altres:

Quines solucions ha intentat fins al moment? Quin efecte han tingut?

Situació límit: quina situació et faria canviar la manera d'afrontar el problema?

9. Valoració referent

Quins recursos personals destacaries d'aquesta dona?

Quines limitacions penses que pot tenir?

2. Entrevista d'acollida

Data _____

Nom _____

Xarxa social

Quan tens problemes, demanes ajuda o intentes solucionar-los tu sola?

A qui la demanes?

Quin tipus d'ajuda?

Habitualment, quines coses fas per a tu mateixa que t'agradin? (activitats, temps lliure, cura de si mateixa, interessos...)

Quines coses no fas i t'agradaria fer?

Relació de parella

Seqüència de l'episodi de maltractament i resposta a aquest. Previsió de l'episodi

Has rebut amenaces del teu marit o company? De quin tipus?

Què t'agradaria que canviés en la teva relació de parella?

Què penses que pot canviar?

De la teva relació de parella, quins aspectes són positius?

Participació en el grup

Quins motius t'impulsen a participar en el grup?

Què esperes aconseguir amb la teva participació en el grup? (concretar)

Quins temes t'interessaria que es tractessin en el grup?

Proposta horària

Necessitat d'atenció als fills. Edat dels fills

Registre d'observació

Demanda literal expressada per la usuària

Problemes detectats al llarg de l'entrevista i que no han estat explicats per la usuària

Observació conductual d'habilitats socials i de comunicació

	Molt inapropiat		Normal		Molt apropiat
Contacte ocular	1	2	3	4	5
Volum de la veu	1	2	3	4	5
Pertorbació de la parla	1	2	3	4	5
Afecte	1	2	3	4	5
Expressió facial	1	2	3	4	5
Somriures	1	2	3	4	5
Gestos	1	2	3	4	5
Automanipulacions	1	2	3	4	5
Conversa	1	2	3	4	5
Sentit de l'humor	1	2	3	4	5
Aparença personal	1	2	3	4	5
	Baix		Normal		Alt
Nivell d'ansietat	1	2	3	4	5

Observacions

Verbalitzacions que indiquen baixa autoestima i indefensió

Altres observacions

3. Full de registre de les sessions de grup

Planificació de la sessió

Objectiu de la sessió

Descripció de la tasca que cal fer

Mètode

Materials de suport per a la tasca

Ubicació espacial i assistència

Revisió d'absents i presents

Desenvolupament de la sessió (per ordre temporal, a vegades intervencions literals, temes dels quals han parlat, impressions de les conductores, acords o temes pendents per a les sessions següents).

4. Fitxa de salut

Grup de dones de la zona

Data

Nom

(Aquesta informació és totalment confidencial)

1. Explica si tens alguna malaltia física o psíquica diagnosticada.

2. T'han fet recentment alguna operació? De quin tipus?

3. Has tingut alguna hemorràgia o tens alguna lesió crònica en els últims tres anys?

4. Quins altres tipus de tractament estàs realitzant? (herbolari, acupuntura, homeopatia, fisioteràpia, etc.)

5. Quin tipus de medicació has pres en els últims tres anys?

Per malalties psicològiques (depressió, ansietat, etc.)

Per altres símptomes físics (dolors crònics, trastorns digestius, toxicomanies, etc.)

6. Medicació ACTUAL

5. Avaluació individual i del grup

Data _____

Nom _____

1. Consideres adequat el temps que dediquem a les sessions grupals? I l'horari?

2. Has trobat en el grup el tipus de suport que necessitaves? Per què?

3. En quins aspectes t'identifiques amb la resta de companyes i en quins altres te'n diferències?

4. Com valores les intervencions de les professionals?

5. T'has sentit incòmoda o molesta en algun moment? Per què?

6. Què proposes canviar o millorar de les sessions grupals (del que es parla, de com se'n parla, de les aportacions que fas, de les que et fan a tu, etc.)?

7. Has aconseguit allò que et plantejaves amb la teva participació en el grup?

8. En què ha variat la teva situació personal?

9. En què ha variat la teva situació de parella?

10. Quins plantejaments de futur tens? Què vols fer?

11. Què creus que podria aturar o entorpir que posis en pràctica en els teus plantejaments de futur?

12. Per què o per a què penses que és útil o necessària la teva continuïtat en el grup?

6. Qüestionari sobre *qi-gong*

1. Heu notat algun efecte durant o després de la classe de *qi-gong*? De quin tipus? (especifiqueu-los)

2. Heu fet a casa algun dels exercicis que heu après al *qi-gong*? Si és així, en quines situacions?

3. Considereu adequat el manteniment de les sessions de *qi-gong*? Per què?

7. Resum de les sessions: l'Espai infantil

Sessió núm.

Dia

Assistents

Objectius per treballar a la sessió

Activitat/s realitzada/es:

Interaccions

Entre els infants participants

(conflictes, suports, col·laboració, cooperació...)

Entre els infants i l'adult

(crides d'atenció, transgressions a la norma, posició de l'infant davant les consignes...)

Observacions

8. Registre individual de les sessions de l'espai infantil

Sessió núm. _____

Data _____

Comportament	JE	J	I	B
Agressiu				
Dòcil				
Amable				
Comunicatiu				
Facilitador				
Distorsionador				
Altres				
Estat d'ànim				
Eufòric				
Trist				
Nerviós				
Passiu				
Content				
Altres				
Canvis d'ànim al llarg de la sessió				
Eufòria				
Plor				
Altres				
Participació				
Activa +				
Activa -				
Passiva				
Altres				
Observacions				

Annex 2

Instruments per avaluar el perfil psicosocial
de la dona que pateix violència

1. Entrevista sobre la història de la violència (adaptació de Lenore Walker, 1984)

Intentarem ara esbrinar quan temps dura (o ha durat) la relació de maltractament i amb quina freqüència.

Primer episodi de violència (cal intentar recordar l'any): Des de quan va començar a tractar-la així? Quan temps fa que es comporta d'aquesta manera?

Des de l'inici de la relació	Durant el prometatge	A l'inici de la vida en comú	Des del primer embaràs
Des del naixement del primer fill	Des del segon embaràs	Des del naixement del segon fill	

Altres

Últim episodi de violència: Quan va ser la darrera vegada que es va comportar així?

Des de l'inici de la relació	Durant el prometatge	A l'inici de la vida en comú	Des del primer embaràs
Des del naixement del primer fill	Des del segon embaràs	Des del naixement del segon fill	

Altres - Observacions

Durada del maltractament: anys mesos

Durant l'últim any, per poder estimar més o menys la **freqüència** dels episodis de relació violenta:

	Físic	Verbal	Sexual	Espacial	Temporal	Econòmic	Altres
1a vegada							
Esporàdic							
Habitual							

Testimonis del maltractament: 1. No n'hi ha

Si: 2. Fills/filles menors d'edat 3. Fills/filles majors d'edat 4. Amics/amigues

 5. Veïns/veïnes 6. Familiars 7. Desconeguts

Observacions:

Els antecedents, els factors de vulnerabilitat i els factors agreujants es troben al informe de violència familiar (capítol 3).

2. Índex de l'abús en l'esposa

(IAS –Index of Spouse Abuse, ISA, de Walter W. Hudson i Sally R. McIntosh, 1981)

(És una traducció pròpia de l'anglès al català.)

Publicat a: Hudson, W. W., & McIntosh, S. R. "The Assessment of Spousal Abuse: Two Quantifiable Dimensions", *Journal of Marriage and the Family*, 1981: 873-888.

A continuació trobarà una sèrie d'enunciats que fan referència a situacions que a vegades es donen entre les parelles. Si us plau, llegeixi'ls detingudament i marqui l'opció que més s'apropi a la seva situació:

	Mai	Poc	Mig	Bastant	Sempre
1. Em menysprea	1	2	3	4	5
2. M'exigeix obediència als seus capricis	1	2	3	4	5
3. Es torna groller i s'enfada si li dic que beu massa	1	2	3	4	5
4. M'exigeix realitzar actes sexuals dels quals no gaudeixo o que no m'agraden	1	2	3	4	5
5. S'enfada molt si el menjar, les tasques domèstiques o la roba no estan fetes quan ell pensa que haurien d'estar-ho	1	2	3	4	5
6. És gelós i sospita dels meus amics	1	2	3	4	5
7. Em clava cops de puny	1	2	3	4	5
8. Em diu que sóc lletja i poc atractiva	1	2	3	4	5
9. Em diu que no me'n sortiria o que no tindria cura de mi mateixa sense ell	1	2	3	4	5
10. Actua com si fos la seva criada personal	1	2	3	4	5
11. M'insulta o m'avergonyeix davant d'altres persones	1	2	3	4	5
12. S' enfada molt si no estic d'acord amb el seu punt de vista	1	2	3	4	5
13. M'amenaça amb una arma	1	2	3	4	5
14. M'exigeix un control estricte dels diners que dona per portar la casa	1	2	3	4	5
15. És gasiu a l'hora de donar-me els diners suficients per portar la casa	1	2	3	4	5
16. Em menysprea intel·lectualment	1	2	3	4	5
17. M'exigeix que estigui a casa i m'ocupi dels nens	1	2	3	4	5
18. Em colpeja fins al punt que he de buscar ajut mèdic	1	2	3	4	5
19. Pensa que no hauria de treballar ni estudiar	1	2	3	4	5
20. No és una bona persona	1	2	3	4	5
21. No vol que em relacioni amb la meua família, les meves amigues o els veïns	1	2	3	4	5
22. M'exigeix sexe tant si vull com si no	1	2	3	4	5
23. Em crida i em xiscla	1	2	3	4	5
24. Em bufeteja la cara o el cap	1	2	3	4	5
25. Es torna ofensiu/abusa quan beu	1	2	3	4	5
26. Em dona ordres de forma autoritària	1	2	3	4	5
27. No respecta els meus sentiments	1	2	3	4	5
28. Actua com un <i>matón</i> amb a mi	1	2	3	4	5
29. M'espanta	1	2	3	4	5
30. Em tracta com una tonta	1	2	3	4	5
31. Actua com si volgués matar-me	1	2	3	4	5

ÍNDICE DEL ABUSO A LA ESPOSA

(IAS – ISA, Index of Spouse Abuse de Hudson i McIntosh, 1981).

(Es una traducción propia del inglés.)

A continuación, encontrará una serie de enunciados que hacen referencia a situaciones que a veces ocurren entre las parejas. Por favor, léalos detenidamente y marque la opción que más se acerque a su situación:

	Nunca	Poco	A medias	Bastante	Siempre
1. Me menosprecia	1	2	3	4	5
2. Me exige obediencia a sus caprichos	1	2	3	4	5
3. Se vuelve rudo y se enfada si le digo que bebe demasiado	1	2	3	4	5
4. Me exige realizar actos sexuales de los que no disfruto o que no me gustan	1	2	3	4	5
5. Se enfada mucho si la comida, las tareas domésticas o la ropa no están hechas cuando él piensa que deberían estarlo	1	2	3	4	5
6. Es celoso y sospecha de mis amigos	1	2	3	4	5
7. Me da puñetazos	1	2	3	4	5
8. Me dice que soy fea y poco atractiva	1	2	3	4	5
9. Me dice que no me las podría apanar o cuidar de mí misma sin él	1	2	3	4	5
10. Actúa como si fuera su criada personal	1	2	3	4	5
11. Me insulta o me avergüenza delante de otras personas	1	2	3	4	5
12. Se enfada mucho si no estoy de acuerdo con su punto de vista	1	2	3	4	5
13. Me amenaza con una arma	1	2	3	4	5
14. Me exige un control estricto del dinero que da para llevar la casa	1	2	3	4	5
15. Es tacaño en darme el dinero suficiente para llevar la casa					
16. Me menosprecia intelectualmente	1	2	3	4	5
17. Me exige que esté en casa y cuide de los niños	1	2	3	4	5
18. Me golpea hasta tal punto que tengo que buscar ayuda médica	1	2	3	4	5
19. Piensa que no tendría que trabajar ni estudiar	1	2	3	4	5
	Buena			Mala	
20. No es una buena persona	1	2	3	4	5
21. No quiere que me relacione con mi familia, mis amigas o vecinos	1	2	3	4	5
22. Me exige sexo tanto si quiero como si no	1	2	3	4	5
23. Me grita y me chilla	1	2	3	4	5
24. Me abofetea la cara o la cabeza	1	2	3	4	5
25. Se vuelve ofensivo/abusa cuando bebe	1	2	3	4	5
26. Me da órdenes de forma autoritaria	1	2	3	4	5
27. No respeta mis sentimientos	1	2	3	4	5
28. Actúa como un matón hacia mí	1	2	3	4	5
29. Me asusta	1	2	3	4	5
30. Me trata como una tonta	1	2	3	4	5
31. Actúa como si quisiera matarme	1	2	3	4	5

Mesura: les agressions verbals, emocionals, sexuals i físiques. Proporciona una puntuació per l'abús físic i una altra pel no físic. A més permet analitzar els canvis en el grau o la intensitat de l'abús en la parella.

Pautes de correcció: per calcular l'índex d'abús físic s'han de sumar les puntuacions directes dels següents indicadors (ítems), i multiplicar-los, cadascun, pel seu corresponent pes (importància relativa donada per l'autor a cada indicador). Per exemple:
 $IAS \text{ físic} = (\text{ítem } 3 \times 15) + (\text{ítem } 4 \times 50) + (\text{ítem } 7 \times 75) + (\text{ítem } 13 \times 82) + (\text{ítem } 18 \times 98) + (\text{ítem } 23 \times 38) + (\text{ítem } 24 \times 80) + (\text{ítem } 25 \times 65) + (\text{ítem } 28 \times 44) + (\text{ítem } 29 \times 55) + (\text{ítem } 31 \times 80) / 11$.
 Igualment, per calcular l'índex d'abús no físic s'han de sumar les puntuacions directes dels següents indicadors, i multiplicar-los pel seu corresponent pes (importància relativa donada per l'autora i l'autor a cada indicador). Per exemple:
 $IAS \text{ no físic} = (\text{ítem } 1) + (\text{ítem } 2 \times 17) + (\text{ítem } 5 \times 4) + (\text{ítem } 6 \times 8) + (\text{ítem } 8 \times 26) + (\text{ítem } 9 \times 8) + (\text{ítem } 10 \times 20) + (\text{ítem } 11 \times 41) + (\text{ítem } 12 \times 15) + (\text{ítem } 14) + (\text{ítem } 15 \times 12) + (\text{ítem } 16 \times 20) + (\text{ítem } 17 \times 14) + (\text{ítem } 19 \times 21) + (\text{ítem } 20 \times 13) + (\text{ítem } 21 \times 18) + (\text{ítem } 22 \times 52) + (\text{ítem } 26 \times 29) + (\text{ítem } 27 \times 29) + (\text{ítem } 30 \times 29) / 19$.

Interpretació de resultats: la puntuació màxima per a l'IAS físic és de 310, i per a l'IAS no físic és de 102. Com més alta és la puntuació, més abús hi ha en la parella, sigui físic o psicològic. La puntuació mínima per a l'IAS físic és de 62 i per a l'IAS no físic és de 20.

Criteris de passació: es pot passar individualment o col·lectivament. En aquest estudi vam optar per fer-ho individualment alhora que es realitzava l'entrevista. Està dirigit a les víctimes de la relació violenta de parella i, de fet, és només perquè la responguin dones. En aquest estudi hem seguit dos criteris relatius a la relació que té en aquest moment i a la relació que tenia normalment amb la parella violenta quan hi cohabitava, en el cas que ja no cohabitin. L'elecció, o una altra variació temporal, dependrà de l'objectiu de l'avaluació, del que es vulgui comparar i de la situació de la dona.

3. Índex d'abús de l'antiga parella en no-cohabitació

(Roca Cortés, N., 2005)

A continuació, encontrará una serie de enunciados que hacen referencia a situaciones que a veces ocurren entre antiguas parejas. Por favor, léalos detenidamente y marque la opción que más se acerque a su situación ACTUAL:

	Nunca	Poco	A medias	Bastante	Siempre
1. Me persigue, me acosa por la calle, en el portal, por teléfono, etc.	1	2	3	4	5
2. Me persigue, me acosa en el trabajo, o en espacios cerrados con otras personas (bar, etc.)	1	2	3	4	5
3. Acosa a mi familia, a mis amistades, físicamente o por teléfono	1	2	3	4	5
4. Mi antigua pareja pone obstáculos a que yo tenga una casa o un techo, también al de mis hijos, etc., sean judiciales o no.	1	2	3	4	5
5. Me ahoga económicamente a mí y a los hijos (me ha dejado con deudas, no paga las pensiones de manutención, etc.)	1	2	3	4	5
6. Me ha denunciado o me amenaza con denunciarme por maltractadora, por mala madre, o por la custodia de los hijos después de que el juez se la quitara a él, etc.	1	2	3	4	5
7. Me hostiga a través de los hijos (para hacerme daño, presionarme o darme miedo). Por ejemplo: a los hijos/as les habla mal de mí o de mi familia, les pregunta a menudo por mis actividades, trae a los hijos mal alimentados o mal vestidos cuando los tiene él, les explica sus actividades para que yo sepa qué hace él, les regala precisamente lo que yo no puedo comprarles, etc.	1	2	3	4	5
8. Me chincha, intenta ponerme nerviosa, provocarme, desestabilizarme para que salte y pierda la compostura ante mis hijos o ante de los demás	1	2	3	4	5

Observaciones

Mesura: les agressions en condicions de no cohabitació però quan la parella encara es veu o té relació en diferents graus. A més, permet analitzar els canvis en el grau o la intensitat de l'abús de l'antiga parella.

Pautes de correcció: per calcular l'índex es fa la mitjana de tots els indicadors.

Interpretació de resultats: la puntuació màxima és 5 i la mínima 1, que significa que no existeix violència.

Criteris de passació: Es pot passar individualment o col·lectivament.

4. Experiència de la dona amb el maltractament

(EMD -WEB Women's Experience with Battering, de Paige H. Smith, Jo A. Earp i Robert F. DeVellis, 1995)

Publicat a: Smith, P.H., Earp, J.A., & DeVellis, R.F. "Measuring Battering: Development of the Women's Experience with Battering (WEB) Scale", *Women's Health: Research on Gender, Behavior and Policy*, 1995; 1 (4): 273-288.

A continuació, trobarà un seguit d'enunciats, llegeixi'ls i marqui l'opció que més s'acosti a la seva situació, tenint en compte que
1 = gens
6 = molt

	Gens					Molt
1. Em fa sentir insegura, fins i tot a casa meua	1	2	3	4	5	6
2. M'avergonyeixo de les coses que em fa	1	2	3	4	5	6
3. Intento no moure'm, que no em senti, perquè em fa por el que em pugui fer	1	2	3	4	5	6
4. Em sento com programada a actuar de certa manera amb ell	1	2	3	4	5	6
5. Em sento la seva presonera	1	2	3	4	5	6
6. Em fa sentir que no tinc control sobre la meua vida, ni poder, ni protecció	1	2	3	4	5	6
7. Oculto als altres que tinc por	1	2	3	4	5	6
8. Em sento de la seva propietat, controlada per ell	1	2	3	4	5	6
9. M'atmoreix sense posar-me la mà a sobre	1	2	3	4	5	6
10. Quan em mira directament, m'atmoreix	1	2	3	4	5	6

Mesura: mesura l'experiència de la dona amb el maltractament. Serveix per discriminar les persones que estan patint violència de les que no en pateixen. Se centra més en sentiments i vivències específiques respecte a la violència de les dones que pateixen que no pas en les conductes abusives del violent.

Pautes de correcció: es calcula sumant les puntuacions directes; el resultat oscil·la entre 10 i 60.

Interpretació de resultats: com més puntuació (rang de 10 a 60), amb més intensitat se suposa que està vivint la situació de violència.

Criteris de passació: Pot fer-se individualment o col·lectivament.

5. Escala d'impacte dels esdeveniments

(IS-R o IES-R, Impact of Event Scale, revisat per Weiss, Daniel S. i Marmar, Ch. R., 1997).

(És una traducció pròpia de l'anglès al català i al castellà.)

Referència publicada: Weiss, D.S. i Marmar, Ch.R. "The Impact of Event Scale", revisat. A: Wilson, V. i Keane, T. (ed.), *Assessing psychological trauma and PTSD* (399-411). Nova York: Guilford; 1997.

A continuació, hi ha una llista de dificultats que de vegades té la gent després de grans pressions o esdeveniments greus. Si us plau, llegeixi cada indicador i després indiqui fins a quin punt s'ha sentit vostè d'aquesta manera durant els darrers vint dies.

- 1 = Gens
- 2 = Una mica
- 3 = Moderadament
- 4 = Bastant
- 5 = Molt

	Gens					Molt				
1. Qualsevol record em porta sentiments sobre allò	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. Tinc problemes per dormir	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. Altres coses em fan pensar-hi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. Em sento irritable i enfadada	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. Evito enfadar-me quan hi penso o quan ho recordo	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. Hi penso quan no vull o no ho pretenc	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. Em sento com si no hagués passat o no fos real	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. Em mantinc lluny dels records sobre allò	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. M'assalten imatges o fotografies sobre allò	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. Estic nerviosa i fàcilment espantada o alarmada	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. Intento no pensar-hi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
12. Sóc conscient que encara tinc molts sentiments sobre allò, però no vull ocupar-me'n	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13. Els meus sentiments sobre allò són com insensibles, entumits	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14. Em trobo a mi mateixa actuant o sentint com si estigués en el passat	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
15. Tinc problemes per agafar el son	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16. Tinc moments de forts sentiments sobre allò	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17. Intento fer-ho fora o apartar-ho de la meva memòria	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18. Tinc problemes de concentració	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
19. Els records sobre allò em causen reaccions físiques, com suar, problemes de respiració, nàusees o taquicàrdies	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
20. Hi somio	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
21. Em sento vigilant i en guàrdia	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
22. Intento no parlar-ne	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

A continuación, hay una lista de dificultades que a veces tiene la gente después de grandes problemas de convivencia. Por favor, lea cada indicador y luego indique hasta qué punto se ha sentido usted de esa manera durante los últimos veinte días.

- 1 = Nada
2 = Un poco
3 = Moderadamente
4 = Bastante
5 = Mucho

	Nada			Mucho	
1. Cualquier recuerdo me trae sentimientos sobre ello	1	2	3	4	5
2. Tengo problemas para dormir	1	2	3	4	5
3. Otras cosas me hacen pensar en ello	1	2	3	4	5
4. Me siento irritable y enfadada	1	2	3	4	5
5. Evito enfadarme cuando pienso sobre ello o cuando lo recuerdo	1	2	3	4	5
6. Pienso en ello cuando no quiero o no lo pretendo	1	2	3	4	5
7. Me siento como si no hubiera ocurrido o no fuera real	1	2	3	4	5
8. Me mantengo lejos de los recuerdos sobre aquello	1	2	3	4	5
9. Me asaltan imágenes o fotografías sobre ello	1	2	3	4	5
10. Estoy nerviosa y fácilmente asustada o alarmada	1	2	3	4	5
11. Intento no pensar en ello	1	2	3	4	5
12. Soy consciente de que todavía tengo muchos sentimientos sobre ello, pero que no quiero ocuparme de ellos	1	2	3	4	5
13. Mis sentimientos sobre ello son como insensibles, entumecidos.	1	2	3	4	5
14. Me encuentro a mí misma actuando o sintiendo como si estuviera en el pasado	1	2	3	4	5
15. Tengo problemas para conciliar el sueño	1	2	3	4	5
16. Tengo momentos de fuertes sentimientos sobre ello	1	2	3	4	5
17. Intento quitarlo o sacarlo de mi memoria	1	2	3	4	5
18. Tengo problemas de concentración	1	2	3	4	5
19. Los recuerdos sobre ello me causan reacciones físicas, como sudar, problemas de respiración, náuseas o taquicardias	1	2	3	4	5
20. Tengo sueños sobre ello	1	2	3	4	5
21. Me siento vigilante y en guardia	1	2	3	4	5
22. Intento no hablar sobre ello	1	2	3	4	5

Mesura: avalua diversos símptomes del trastorn per estrès posttraumàtic (TEPT) indicant la intensitat d'aquests símptomes. El subjecte qualifica el malestar o estrès generat per cadascun dels indicadors.

Pautes de correcció: inclou tres subescales: la de negació, la d'intrusió i la d'hiperactivació. Es calcula la mitja dels indicadors següents:

- Negació: ítems 5, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 22.
- Intrusió: ítems 1, 2, 3, 6, 9, 14, 16, 20
- Hiperactivació: ítems 4, 10, 15, 18, 19, 21

La puntuació total de l'IES-R es calcula sumant les tres puntuacions anteriors.

Interpretació de resultats: com més puntuació, més símptomes amb relació al trastorn per estrès posttraumàtic.

Criteris de passació: autoadministració. Es pot passar individualment o col·lectivament. El marc de referència temporal que els subjectes han de considerar és la setmana anterior o, en el nostre cas, els darrers vint dies.

6. Inventari de depressió

(ID – BDI, Beck Depression Inventory, de Temkin A. Beck, Robert A. Steer i Gregory K. Brown, 1996) i instruments similars

Publicat a: Beck, A.T., Steer, R.A. i Brown, G.K. *Manual for the Beck Depression Inventory*. San Antonio, The Psychological Corporation, 1996.

Aquest qüestionari consisteix en 21 grups d'enunciats. Si us plau, llegeixi cada grup amb atenció i després senyali l'enunciat de cada grup que millor descriu la manera en què s'ha sentit durant les darreres dues setmanes, avui inclòs. Encercli el nombre que hi ha hagut al costat de l'enunciat que hagi escollit. Si hi ha diversos enunciat del mateix grup que s'ajusten a la seva situació, encercli el nombre més alt. Asseguri's que no encercla més d'un enunciat de cada grup, incloent els indicadors 16 i 18.

1	1. Em sento trista
	2. Em sento trista la major part del temps
	3. Em sento trista sempre
	4. Em sento tan trista o infeliç que no puc suportar-ho
2	1. No em sento desanimada respecte al meu futur
	2. Em sento més desanimada respecte al meu futur del que acostumo a sentir-me
	3. Sento que no he d'esperar res
	4. Sento que no tinc cap esperança en el meu futur i que només pot anar a pitjor
3	1. No em sento fracassada
	2. Crec que he fracassat més del que esperava
	3. Quan miro enrere veig molts fracassos
	4. Crec que sóc una persona totalment fracassada
4	1. Les coses em satisfan tant com abans
	2. No gaudeixo de les coses tant com abans
	3. Les coses que abans em satisfien, ara ja no ho fan
	4. No trobo satisfacció en res del que faig
5	1. No em sento particularment culpable
	2. Em sento culpable d'algunes coses que he fet o hauria d'haver fet
	3. Em sento bastant culpable la major part del temps
	4. Em sento culpable sempre
6	1. Crec que no estic sent castigada
	2. Crec que puc ser castigada
	3. Espero ser castigada
	4. Crec que estic sent castigada
7	1. No estic descontenta amb mi mateixa
	2. He perdut la confiança en mi mateixa
	3. M'avergonyeixo de mi mateixa
	4. No m'agrada en absolut
8	1. No em considero pitjor que ningú
	2. Sóc més crítica amb mi mateixa del que era
	3. Continuament em culpo per les meves faltes
	4. Em culpo per tot allò dolent que em passa
9	1. No tinc pensaments de suïcidi
	2. A vegades penso a suïcidar-me, però no ho faria
	3. M'agradaria matar-me
	4. Em suïcidaria si tingués l'oportunitat
10	1. No ploro més del que acostumava
	2. Ploro més que abans
	3. Ploro per qualsevol insignificança
	4. Encara que en tingui ganes, no puc plorar

11	1. No em sento més irritada o agitada del que és normal en mi
	2. Em molesto o irrito més fàcilment que abans
	3. Em sento tan agitada que em costa estar-me quieta
	4. Estic tan agitada o irritada que no puc deixar de moure'm o de fer alguna cosa
12	1. No he perdut l'interès pels altres
	2. Estic menys interessada en l'altra gent o en coses que abans
	3. He perdut quasi tot l'interès pels altres o per les coses
	4. He perdut completament l'interès per tot
13	1. Prenc decisions més o menys com sempre he fet
	2. Trobo més difícil prendre decisions que abans
	3. Tinc molta dificultat per prendre decisions que abans prenia
	4. Tinc veritables problemes per prendre decisions
14	0. No sento que no valgui la pena
	1. No em considero tan vàlida i útil com abans
	2. Em sento menys vàlida o més inútil que els altres
	3. Em sento completament inútil
15	1. Tinc tanta energia com sempre
	2. Em sento amb menys energia de la que acostumo a tenir
	3. Em quedo sense energia o forces per fer moltes coses
	4. No tinc la suficient força o energia per fer res
16	1. No he notat cap canvi en la meua manera de dormir
	2.a. Dormo una mica més del normal
	2.b. Dormo una mica menys del normal
	3.a. Dormo molt més del normal
	3.b. Dormo molt menys del normal
	4.a. Dormo la major part del dia
	4.b. Em desperto molt abans del que seria convenient i no em puc tornar a adormir.
17	1. No estic més irritable del normal
	2. Estic més irritable del normal
	3. Estic molt més irritable del normal
	4. Estic irritable la major part del temps
18	1. No he notat canvis en la gana
	2.a. Tinc una mica menys de gana
	2.b. Tinc una mica més de gana
	3.a. Tinc molta menys gana que abans
	3.b. Tinc molta més gana que abans
	4.a. Normalment no tinc gens de gana
	4.b. Desitjo menjar tota l'estona
19	1. Em puc concentrar tan bé com sempre
	2. No em puc concentrar tan bé com de costum
	3. Em resulta difícil centrar l'atenció en alguna cosa durant molta estona
	4. No puc concentrar-me en res
20	1. No estic més cansada del normal
	2. Em canso o fatigo amb més facilitat que abans
	3. Em sento molt cansada per fer moltes de les coses que abans feia
	4. Em sento molt cansada o fatigada per fer totes les coses que acostumava a fer
21	1. No m'he adonat de canvis recents quant al meu interès pel sexe
	2. Estic menys interessada en el sexe de l'habitual en mi
	3. Ara estic molt menys interessada en el sexe
	4. He perdut completament l'interès pel sexe

Mesura: la intensitat dels símptomes depressius en adults i adolescents de tretze anys en endavant i, en concret, els símptomes cognitius, fisiològics i conductuals de la depressió. El subjecte valora cada indicador d'acord al malestar que li produeix.

Pautes de correcció: cada indicador es puntuava en una escala de 4 punts, variant de 0 a 3. Si hi ha doble marca s'escull la puntuació més alta. Els indicadors 16 i 18 tenen alguns desdoblaments, però és només per a propòsits diagnòstics.

Interpretació de resultats: com més alta és la puntuació obtinguda, més intensa és la depressió:

- 0 – 9 Depressió absent o mínima
- 10 – 18 Depressió lleu
- 19 – 29 Depressió moderada
- 30 – 63 Depressió greu

Criteris de passació: es necessiten entre 5 i 10 minuts per respondre'l. També pot passar-se oralment. El marc de referència temporal que els subjectes han de considerar és de les darreres dues setmanes.

Instrument alternatiu per valorar la depressió: més curt, en 20 o 10 indicadors per tal de fer un cribratge més que un diagnòstic de gravetat de la depressió, i compta amb la validesa i fiabilitat del Centre d'Estudis Epidemiològics de la Depressió (Center for Epidemiologic Studies – Depression Scale, CES-D). La selecció d'indicadors parteix de diverses fonts (Escala de depressió de Zung, Inventari de depressió de Beck, Escala de Raskin, etc.). La versió de 20 indicadors ha estat traduïda i validada per Soler i altres (1997).

Els questionaris en castellà es poden trobar en format Adobe (pdf) a la pàgina web del Centre d'Estudis Epidemiològics (CES-D). Les referències publicades, a més de la pàgina web, són l'original de Radloff J. S. The CES-D Scale: a Self-report Depression Scale for Research in the General Population. *Applied Psychological Measurement*, 1977; 1: 385-401; i la validació espanyola: Soler, J., Pérez-Solà, V., Puigdemont, D., Pérez-Blanco, J., Figueres, M., Álvarez, E. "Estudio de validación del Center for Epidemiologic Studies-Depression (CES-D) en una población española de pacientes con trastornos afectivos", *Actas Luso-Espanolas de Neurologia Psiquiátrica* 1997; 25: 243-249.

7. Inventari d'ansietat

(IAB – BAI, Beck Anxiety Inventory de Beck, Temkin, A. i Steer, R. A. (1990))

Beck, A.T. i Steer, R. A. *Manual for the Beck Anxiety Inventory*. San Antonio, The Psychological Corporation: 1990.

Indiqui el grau en què s'ha vist afectada per cadascun dels següents símptomes durant la darrera setmana. Esculli d'entre les següents opcions la que millor correspongui:

1 = En absolut

2 = Lleument, no em molesta gaire

3 = Moderadament, va ser molt desagradable, però podia suportar-ho

4 = Greument, quasi no podia suportar-lo

	En absolut		Severament	
1. Formigueig o entumiment	1	2	3	4
2. Sensació de calor	1	2	3	4
3. Tremolor de cames	1	2	3	4
4. Incapacitat per relaxar-se	1	2	3	4
5. Por que passi el pitjor	1	2	3	4
6. Mareig o atordiment	1	2	3	4
7. Palpitacions o taquicàrdia	1	2	3	4
8. Sensació d'inestabilitat i inseguretat física	1	2	3	4
9. Terrors	1	2	3	4
10. Nerviosisme	1	2	3	4
11. Sensació d'ofec	1	2	3	4
12. Tremolors de mans	1	2	3	4
13. Tremolor generalitzat o sotrac	1	2	3	4
14. Por de perdre el control	1	2	3	4
15. Dificultat per respirar	1	2	3	4
16. Por de morir	1	2	3	4
17. Sobresalts	1	2	3	4
18. Molesties digestives o abdominals	1	2	3	4
19. Pal·lidesa	1	2	3	4
20. Rubor facial	1	2	3	4
21. Sudoració (no deguda a la calor)	1	2	3	4
Està passant la menopausa?				

Mesura: la gravetat de l'ansietat autoinformada i té en compte els diferents aspectes de l'ansietat, en adults de més de disset anys.

Pautes de correcció: cada indicador es puntua en una escala de quatre punts, variant de 0 a 3; la puntuació màxima és de 63. El resultat s'obté sumant les puntuacions directes.

Interpretació de resultats: com més alta sigui la puntuació obtinguda, més ansietat presenta el subjecte:

- Entre 0 i 13 punts: mínima.
- Entre 14 i 19 punts: lleu.
- Entre 20 i 28 punts: moderada.
- Entre 29 i 63 punts: greu.

Criteris de passació: pot ser autoadministrat o bé passar-se en entrevista, i calen entre 5 i 10 minuts.

8. Escala d'autoestima

(Global Self-Steem Scale de Rosenberg, Morris, 1965)

Rosenberg, M. *Society and Adolescent Self-image*. Los Angeles: Princeton University Press; 1965.

A continuació, trobarà 10 enunciats sobre pensaments que té la gent sobre si mateixa. Si us plau, llegeixi'ls atentament i encercli la resposta que consideri adequada, tenint en compte que:

- 1 = Molt en desacord
- 2 = Desacord
- 3 = D'acord
- 4 = Molt d'acord

	Molt desacord		Molt d'acord	
1. Sento que sóc una persona digna d'estima, si més no en igual mesura que els altres	1	2	3	4
2. M'inclino a pensar que, en conjunt, sóc una fracassada (una dona a qui no han sortit gaire bé les coses)	1	2	3	4
3. Crec que tinc nombroses qualitats	1	2	3	4
4. Puc fer les coses tan bé com la majoria de la gent	1	2	3	4
5. Crec que tinc molts motius per sentir-me orgullosa de mi mateixa	1	2	3	4
6. Tinc una actitud positiva cap a mi mateixa	1	2	3	4
7. En general, estic satisfeta amb mi mateixa	1	2	3	4
8. Desitjaria valorar-me més a mi mateixa	1	2	3	4
9. De vegades em sento vertaderament inútil	1	2	3	4
10. De vegades penso que no serveixo per a res	1	2	3	4

Mesura: proporciona una puntuació general sobre l'autoestima.

Pautes de correcció: la puntuació total s'obté sumant la puntuació directa dels indicadors 2, 5, 8, 9, 10 i la puntuació invertida dels indicadors 1, 2, 4, 6, 7.

Interpretació de resultats: rang del qüestionari: 10-40. Com més puntuació, una autoestima més elevada.

9. Inventari de lloc de control

(Locus of Control Scale de Rotter, J., 1966)

Publicat a: Rotter, J. "Generalized Expectations for Internal versus External Control of Reinforcement", *Psychological Monographs*; 1966; 80: 1-28.

A continuació, trobarà parelles d'enunciats referents a maneres de pensar que té la gent respecte a diversos temes com el treball, les relacions, la sort o la manera de ser. Si us plau, llegeixi'ls atentament i seleccioni l'opció que més s'assembli a la seva manera de pensar.

- 1.a. A menudo ha ocurrido que lo que tenía que pasar pasó.
- 1.b. Nunca me ha funcionado bien dejar al azar o a la suerte la decisión sobre qué orientación o línea de acción tomar.
- 2.a. Lo que ocurre depende de lo que yo hago.
- 2.b. A veces siento que no tengo suficiente control sobre el rumbo que toma mi vida.
- 3.a. Muchas de las desgracias que ocurren a la gente se deben a la mala suerte.
- 3.b. Las desgracias que le ocurren a la gente son resultado de sus errores.
- 4.a. Para tener éxito lo que importa es trabajar duro, la suerte tiene poco o nada que ver.
- 4.b. Obtener un buen trabajo tiene que ver con estar en el buen momento en el buen lugar.
- 5.a. La mayoría de la gente no se da cuenta del grado en que sus vidas están controladas por hechos accidentales.
- 5.b. La suerte es algo que en realidad no existe.
- 6.a. Quien llega a ser jefe depende mucho de quien estaba primero en el lugar adecuado.
- 6.b. Que la gente obtenga lo que quiere depende de su habilidad. La suerte no tiene nada que ver.
- 7.a. En mi caso, obtener lo que quiero no tiene nada que ver con la suerte.
- 7.b. Muchas veces puedo decidir lo que haré echándolo a suertes.
- 8.a. Cuando hago planes estoy seguro de que los podré llevar a cabo o aplicarlos.
- 8.b. No es inteligente planificar a largo plazo ya que muchas cosas resultan ser producto de la buena o mala suerte.
- 9.a. A largo plazo la persona recibe u obtiene el respeto que se merece.
- 9.b. Lamentablemente la valía de una persona a menudo pasa desapercibida, sin importar los esfuerzos que ha hecho para destacar.
- 10.a. Es difícil saber cuándo otra persona te aprecia o no.
- 10.b. Cuantos amigos tengas depende de lo amable que seas en el trato personal.
- 11.a. No importa los esfuerzos que hagas, a algunas personas no les vas a gustar.
- 11.b. La gente que no sabe lograr que los otros la aprecien no sabe cómo relacionarse con la gente.
- 12.a. Las personas solitarias lo son porque no saben ser amistosas.
- 12.b. No tiene sentido esforzarse mucho por caerle bien a la gente. Si te aprecian te aprecian, y punto.
- 13.a. La herencia juega un papel principal a la hora de determinar la personalidad de cada uno.
- 13.b. Son nuestras experiencias en la vida las que determinan cómo somos.
- 14.a. Hay ciertas personas que, simplemente, no son buenas.
- 14.b. Hay algo bueno en todos.
- 15.a. Muchas veces pienso que tengo poca influencia sobre las cosas que me suceden.
- 15.b. Me es imposible creer que la oportunidad o la suerte juegan un papel importante en mi vida.

Mesura: indica el lloc on les persones creuen que rau el control de les seves vides, és a dir, a qui o a què atribueixen el control de les recompenses i fracassos que tenen (Rotter, 1975). Les mesures d'aquest control s'expressen en termes d'una orientació interna o externa. Les persones amb un lloc de control intern col·loquen la responsabilitat en si mateixes. Creuen que ells determinen els seus fracassos i èxits, i que poden controlar el seu propi destí. Els que tenen una orientació externa posen el control de la seva vida fora d'ells, és a dir, en la influència del destí, la casualitat, la sort o els poderosos, entre altres. No se senten responsables de les seves vides, perquè creuen que la seva conducta no afecta els èxits o fracassos que tinguin (Rotter, 1975).

Pautes de correcció: les respostes A dels indicadors 1, 3, 5, 6, 10, 11, 13 i 15 sumen un punt. Les respostes B dels indicadors 2, 4, 7, 8, 9, 12 i 14 sumen un punt. Es calcula la mitjana aritmètica sumant tots els punts i dividint el resultat entre 15.

Interpretació de resultats: el 0 representa internalitat (o lloc de control intern) i l'1 suposa externalitat (o lloc de control extern). Com menys puntuació, major internalitat.

Variacions d'elaboració pròpia: originalment aquest qüestionari consta de 29 indicadors, dels quals se'n van seleccionar 15 i es van descartar aquells que fan referència a l'entorn acadèmic (1, 5, 10, 23), habilitats de lideratge (6, 24), qüestions polítiques (3, 12, 17, 22, 29) i d'altres (19, 21, 27).

Criteris de passació: s'ha fet difícil de passar-lo pel fet d'haver d'escollir només entre dues opcions. Per aquest motiu hem buscat instruments alternatius en format d'indicador escalar i adaptat a mostres espanyoles.

Instruments alternatius: l'escala de causalitat multidimensional - multiatribucional (MMCS) de Lefcourt, Von Baeyer, Ware i Cox (1979), en la versió espanyola de Pérez García i Bermúdez. Referències publicades: Pérez-García, A.M. (1984). "Dimensionalidad del constructo «locus de control»", *Revista de Psicología General y Aplicada*, 39, 471-488. I Pérez-García, A.M.; Bermúdez, J. (1986). "Análisis de la consistencia interna de la escala de causalidad multidimensional-multiatribucional", *Evaluación Psicológica*, 2 (4), 55-72.

10. Escala d'habilitats socials, escala de benestar psicològic i escala de salut i qualitat de vida laboral de les dones

Referències:

Gismero, Elena (2000): *EHS: Escala de Habilidades Sociales*. Madrid: TEA Publicaciones de Psicología Aplicada.

Mesura: les habilitats socials i l'assertió. En concret, té en compte sis factors: l'autoexpressió en situacions socials, la defensa dels propis drets com a consumidor, l'expressió d'enuig o disconformitat, dir no i tallar interaccions, fer peticions i iniciar interaccions positives amb el sexe oposat.

Criteris de passació: administració individual o col·lectiva. Dura entre 10 i 15 minuts. Aplicació a adolescents i adults. Puntuacions estàndard en mostres espanyoles.

Sánchez Cánovas, J., (1998): *EBP: Escala de bienestar psicológico*. Madrid: TEA Publicaciones de Psicología Aplicada.

Mesura: la percepció subjectiva de la persona sobre la seva experiència vital, les condicions de vida, els afectes que rep i dona, la seva capacitat personal, les seves relacions socials i familiars. Consta de quatre subescales: benestar psicològic subjectiu, benestar material, benestar laboral, relacions (sexuals) amb la parella.

Criteris de passació: administració individual o col·lectiva. Dura entre 10 i 15 minuts. Aplicació a adolescents i adults entre 17 i 19 anys. Puntuacions estàndard en mostres espanyoles per a intervals d'edat diferenciats i també per sexe.

Valls, Carme i CAPS (2001): *Cuestionario de salud y calidad de vida laboral de la mujer*. Cedit per les autores.

Mesura: la salut laboral i la satisfacció en el treball posant de manifest les diferències fisiològiques i les condicions de vida i laborals de les dones que inclouen, sovint, una doble jornada de treball, la remunerada i la domèstica no remunerada de cura de la casa, la família i l'atenció dels fills.

Criteris de passació: administració individual o col·lectiva. Mostres d'Espanya, Amèrica del Sud i Amèrica Central.

11. Avaluació de la salut física i psicossomàtica

(elaboració pròpia)

Físiques	Traumatismes i dolors neuromusculars	
	Disminució de la funcionalitat de certs òrgans (visió, audició, ronyons...)	
	Malalties de transmissió sexual	
	Perdua de dentició, de cabell	
	Altres:	
Psicosomàtiques	Trastorns gastrointestinals	
	Cefalees, migranyes	
	Disfuncions menstruals, ginecològiques	
	Disfuncions sexuals (vaginisme...)	
	Risc de malalties cardiovasculars	
	Hipertensió, hipotensió	
	Síndrome de l'intestí irritable	
	Malalties estacionals recurrents (al·lèrgies, infeccions, refredats...)	
	Malestar general difús	
	Disminució del sistema immunològic	
	Altres:	

12. Qüestionari de suport social percebut

(de Musitu Ochoa, Gonzalo; Gracia, Enrique y Herrero, Juan, 2002)

Referències de la publicació: Herrero i Musitu (1996). "Cuestionario de apoyo social percibido" a Juan Herrero, Enrique Gracia i Gonzalo Musitu (1996) *Salud y Comunidad. Evaluación de recursos y estresores*. Servei de Publicacions de la Universitat de València.

Musitu, G., Gracia, E. i Herrero, J. "Cuestionario de apoyo social percibido", a E. Gracia, J. Herrero i G. Musitu. *Evaluación de recursos y estresores psicosociales en la comunidad*. Madrid: Síntesis; 2002.

En la página siguiente, usted encontrará un conjunto de casillas. Se trata de que usted haga lo siguiente:
 0. En la primera columna de la izquierda escriba las iniciales de aquellas personas que son importantes para usted. Considere exclusivamente aquellas personas que verdaderamente le proporcionan apoyo personal.
 1. En la segunda columna de la izquierda señale el tipo de relación que mantiene con cada una de esas personas.
 2. Encima de las casillas encontrará un total de 9 preguntas. Léalas cuidadosamente y responda cada pregunta para todas las personas que ha señalado. Para ello, tenga en cuenta el recuadro de la margen izquierda, en el que cada número expresa una opinión.

1. Nunca 2. Pocas veces 3. Algunas veces 4. Bastantes veces 5. Casi siempre		1. ¿En qué medida Vd. podría compartir y expresar libremente sus sentimientos con esta persona?	2. Si se encontrara Vd. deprimida o tuviera problemas personales, ¿en qué medida le ayudaría esta persona?	3. ¿Hasta qué punto le serviría de ayuda esta persona si tuviera Vd. que tomar una decisión importante?	4. ¿En qué medida le serviría esta persona si Vd. necesitara consejo o una sugerencia útil para resolver un problema?	5. Si estuviera Vd. enferma o necesitara que la llevaran al médico, ¿en qué medida esta persona le ayudaría?	6. Si usted necesitara dinero o que le cuidaran la casa o los hijos, etc., ¿en qué medida esta persona le ayudaría?	7. Si esta persona se encontrara preocupada, deprimida, tuviera problemas personales o familiares, etc., ¿acudiría a Vd.?	8. Si esta persona necesitara consejo, resolver algún problema o tomar alguna decisión importante, ¿acudiría a Vd.?	9. Si esta persona se encontrara enferma, necesitara dinero, que le llevaran a algún sitio, cuidaran de su casa o de sus niños, etc., ¿acudiría a Vd.?
Inicial	Relación									

Mesura: està indicat especialment per conèixer amb detall el tipus de relacions de suport i la qualitat d'aquestes. Proporciona informació sobre el nombre, la qualitat i la intensitat de les relacions, el suport funcional (emocional, ajuda i consell), i la reciprocitat percebuda en el suport (emocional, ajuda i consell).

Pautes de correcció: Suport emocional: se sumen les respostes de la primera i la segona columnes, i es divideix pel nombre de relacions.
 Suport de consell: se sumen les respostes de la tercera i la quarta columnes i es divideix pel nombre de relacions.
 Suport d'ajuda: se sumen les respostes de la cinquena i la sisena columnes i es divideix pel nombre de relacions.
 Suport funcional total: (S. emocional + S. consell + S. ajuda) / 3
 Reciprocitat emocional: se suma la setena columna i es divideix pel nombre de relacions.
 Reciprocitat consell: se suma la vuitena columna i es divideix pel nombre de relacions.
 Reciprocitat ajuda: se suma la novena columna i es divideix pel nombre de relacions.
 Reciprocitat total: (Rec. emocional + Rec. consell + Rec. ajuda) / 3

Criteris de passació: Temps d'aplicació, entre 10 i 15 minuts. Es pot adaptar a una entrevista individual.

13. Vinculació comunitària

(elaboració pròpia)

Tipus de grups	Pertany a	Hi participa ocasionalment
Centres cívics		
Educatius		
Comunitat religiosa		
Quina:		
Grup polític/sindical		
Altres:		

14. Situació jurídica i suport legal percebut

(elaboració pròpia)

Situació jurídica

2. Hi ha hagut denúncies per part d'ella? Quantes? Motius?

3. Hi ha ordre legal d'allunyament de l'agressor? Quantes?

4. Es troba l'agressor a la presó provisionalment o definitivament?

5. La custòdia dels fills:

- no procedeix (són majors d'edat)
 està pendent
 s'ha atorgat a la mare s'ha atorgat al pare
 s'ha atorgat a família extensa
 a altres:

6. Han fet judicis? Quants? Motius?

7. Està pendent de judicis? Quants? Motius?

Fins a quin punt li ha estat d'ajuda?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Poca									Molta

15. Situació laboral, econòmica i d'habitatge (elaboració pròpia)

ACTUALMENT, la DONA està ocupada i/o treballa en: (ESCRIURE UNA "D" de dona)

Autonomia LABORAL

(Encerclar diverses opcions si és necessari)

A casa per a la família, s'hi dedica al:
25% - 50% - 75% - 100%

Altres:

Treballa com a (càrrec, professió, etc.):

Ocupada:

- a). Només a casa per la la família
- b). Acomiadada i/o a l'atur
- c). Dins de casa però en negoci familiar
- d). Dins de casa en negoci aliè
- e). Fora de casa però en negoci familiar
- f). Fora de casa en negoci aliè

Altres:

Tipus de contracte al SEU nom
(poden indicar-se diverses opcions)

- g). Cap
- h). Subsidi o pensió (atur o invalidesa)

Tipus:

- i). a preu fet
- j). a hores
- k). temporal
- l). estable
- m). autònoma (prof.)

- n). temps parcial
- o). temps complet
- p). funcionària

- q). negoci propi
- r). participació firmada en negoci familiar

- s). rendes o herències
- t). Altres:

No té contracte, però rep ingressos

Rep ingressos:

- u). Del seu treball en versió submergida
- v). Dels familiars que cuida
- w). De suports voluntaris de familiars i/o amics

Inserció laboral

- x). Busca feina
- y). Busca feina activament (servei col·locació, envia currículums, etc.)
- z). Rep cursos de formació ocupacionals
- aa). No sap com funcionen els serveis ocupacionals públics
- bb). Altres:

ACTUALMENT, la PARELLA o L'ANTIGA PARELLA està ocupada i/o treballa en:

INGRESSOS de la DONA i de la PARELLA o antiga parella

(En cas que l'antiga parella no tingui responsabilitats econòmiques cap a ella o la família cal anotar "NO PERTOCA")

INGRESSOS:	DONA	PARELLA o ANTIGA PARELLA
Baixos (< MIP – MIP= 460,50 = 76.621 ptes.)		
Mitjans (MIP – 600 = 100.000 ptes.)		
Mitjans (601 - >1000 = 166.386 ptes.)		
Alts (1000 o més):		
QUANTITAT:		

En té prou amb aquests diners per a tot el que necessita?

HABITATGE

1. La dona i els fills, en quina **casa viuen**?

- a la mateixa casa que convivia amb el maltractador
- en un nou pis sense família extensa
- amb la família extensa
- acollida en un pis d'altri (amic, familiar, etc.)
- en acollida institucional (pensió, casa, etc.)
- Altres - familiar directe d'ell

De qui és **propietat**?

- Propietat (P) – Usdefruit (U)
- d'ella
- compartida amb ell
- dels fills
- familiar directe d'ella
- Altres:

